

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

URŠKA ŠKRABA

INTEGRACIJA ROMOV V OBČINI GROSUPLJE

MAGISTRSKO DELO

LJUBLJANA 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

URŠKA ŠKRABA

INTEGRACIJA ROMOV V OBČINI GROSUPLJE

MAGISTRSKO DELO

MENTOR: red. prof. dr. MITJA ŽAGAR

LJUBLJANA 2007

IZJAVA O AVTORSTVU magistrskega dela

Spodaj podpisani/-a URŠKA ŠKRABA, z vpisno številko 16108,
rojen/-a 8.11.1975 v kraju LJUBLJANA, sem avtor/-ica magistrskega dela z naslovom:

INTEGRACIJA ROMOV V OBČINI GROSUPLJE

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 10. 7. 2007

Podpis avtorja/-ice: Urška Škraba

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorju rednemu profesorju dr. Mitji Žagarju za strokovno usmerjanje in koristne nasvete pri nastajanju magistrskega dela.

Zahvaljujem se staršem za vso podporo in razumevanje, kot tudi vsem tistim, ki ste mi na poti do magisterija nudili pomoč in mi stali ob strani.

KAZALO

1.0	UVOD	1-7
1.1	HIPOTEZE.....	5
1.2	STRUKTURA NALOGE IN METODE PREUČEVANJA.....	5-7
2.0	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV IN TEORETIČNIH KONCEPTOV.....	8-31
2.1	ETNIČNOST.....	8-11
2.2	ETNIČNA IDENTITETA (KOLEKTIVNA DIMENZIJA).....	12-14
2.3	ETNIČNA SKUPINA	14-16
2.3.1	TIPOLOGIJA ETNIČNIH SKUPIN	15-16
2.4	(NARODNA) MANJŠINA.....	16-22
2.5	INTEGRACIJA IN INTEGRACIJSKE POLITIKE.....	22-31
2.5.1	DIMENZIJE INTEGRACIJE.....	23-24
2.5.2	MODELI INTEGRACIJE.....	24-27
2.5.2.1	MODEL DIFERENCIRANEGA IZKLJUČEVANJA.....	24
2.5.2.2	MODEL DIFERENCIRANEGA VKLJUČEVANJA/ASIMILACIJSKI MODEL.....	25-26
2.5.2.3	PLURALISTIČNI ALI MULTIKULTURNI MODEL INTEGRACIJE.....	26-27
2.5.3	PREDLOG IZHODIŠČ ZA UKREPE INTEGRACIJSKIH POLITIK ROMOV.....	27-29
2.5.4	POLITIČNA PARTICIPACIJA (NARODNIH) MANJŠIN.....	29-31
3.0	ZGODOVINA ROMOV.....	32-40
3.1	RAZISKOVANJE IZVORA ROMOV	32-33
3.2	MIGRACIJE ROMOV IN NJIHOVI VZROKI.....	34-35
3.3	IZVOR IMENA CIGAN OZIROMA ROM	35-36
3.4	ZGODOVINSKI PREGLED ODNOSA EVROPSKIH DRŽAV DO ROMOV.....	36-40
4.0	PRAVNI POLOŽAJ ROMOV V MEDNARODNIH DOKUMENTIH.....	41-60
4.1	ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV.....	41-47
4.2	ORGANIZACIJA ZA VARNOST IN SODELOVANJE V EVROPI.....	47-52
4.3	SVET EVROPE.....	53-59

4.4	SKLEPNA MISEL O PRAVNEM POLOŽAJU ROMOV V MEDNARODNIH DOKUMENTIH.....	59-60
5.0	POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI.....	61-108
5.1	USTAVNO PRAVNI POLOŽAJ.....	61-73
5.1.1	USTAVNE DOLOČBE.....	61-63
5.1.2	ZAKON O ROMSKI SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	64-69
5.1.3	PREGLED PREDPISOV O POSEBNIH PRAVICAH ROMOV V SLOVENIJI.....	69-73
5.1.3.1	ZAKONODAJA NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA.....	69-71
5.1.3.2	ZAKONODAJA NA PODROČJU KULTURE IN MEDIJEV.....	71-72
5.1.3.3	ZAKONODAJA NA PODROČJU LOKALNE SAMOUPRAVE.....	72-73
5.2	DEMOGRAFSKI IN SOCIALNI POLOŽAJ ROMOV.....	74-99
5.2.1	NASELITEV ROMOV V SLOVENIJI.....	74-75
5.2.2	ŠTEVILO ROMOV V SLOVENIJI.....	75-77
5.2.3	BIVALNE RAZMERE ROMOV IN OCENA USPEŠNOSTI VLADNIH UKREPOV ZA NJIHOVO IZBOLJŠANJE.....	78-86
5.2.3.1	SKLEPNA MISEL O BIVALNIH RAZMERAH ROMOV.....	83-84
5.2.3.2	PREDLOG PROJEKTNEGA UREJANJA ROMSKIH NASELIJ.....	84-86
5.2.4	IZOBRAŽEVANJE ROMOV IN OCENA VLADNIH UKREPOV ZA DVIG NJIHOVE IZOBRAZBENE RAVNI.....	86-94
5.2.4.1	SKLEPNA MISEL IZOBRAŽEVANJU ROMOV.....	92-94
5.2.5	ZAPOSLOVANJE ROMOV.....	95-99
5.2.5.1	SKLEPNA MISEL O ZAPOSLOVANJU ROMOV.....	99
5.3	DRUŽBENI IN POLITIČNI POLOŽAJ ROMOV.....	100-108
5.3.1	DRUŽBENA ORGANIZIRANOST.....	100-102
5.3.2	STATUS ROMSKE SKUPNOSTI V ORGANIH LOKALNE SAMOUPRAVE.....	103-108
5.3.2.1	USTAVNE PRESOJE ZAKONA O LOKALNI SAMOUPRAVI.....	103-106
5.3.2.2	URESNIČEVANJE 14. ČLENA NOVELE ZAKONA O LOKALNI SAMOUPRAVI Z IZJEMO OBČINE GROSUPLJE.....	106-108

6.0	POLOŽAJ ROMOV V OBČINI GROSUPLJE.....	109-142
6.1	ŠTEVILO GROSUPELJSKIH ROMOV.....	109-111
6.2	ROMSKA NASELJA V OBČINI GROSUPLJE.....	112-119
6.2.1	SKLEPNA MISEL O ROMSKIH NASELJIH V OBČINI GROSUPLJE.....	117-119
6.3	IZOBRAŽEVANJE ROMOV V OBČINI GROSUPLJE.....	120-127
6.3.1	SKLEPNA MISEL O IZOBRAŽEVANJU ROMOV V OBČINI GROSUPLJE.....	126-127
6.4	ZAPOSLOVANJE ROMOV IN SOCIALNE POMOČI V OBČINI GROSUPLJE.....	127-131
6.4.1	SKLEPNA MISEL O ZAPOSLOVANJU ROMOV V OBČINI GROSUPLJE.....	130-131
6.5	OBČINA GROSUPLJE – OBČINA BREZ ROMSKEGA SVETNIKA.....	132-142
6.5.1	SKLEPNA MISEL O POTI DO ROMSKEGA SVETNIKA V OBČINI GROSUPLJE.....	138-142
7.0	SKLEPI.....	143-150
8.0	LITERATURA IN VIRI	151-169

KAZALO TABEL, GRAFOV, SHEM IN PRILOG

TABELA 5.1	Prebivalstvo po narodnostni pripadnosti, popisi 1953, 1961, 1971, 1981, 1991 in 2002	76
GRAF 5.2	Število Romov na ozemlju Republike Slovenije po popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni	76
GRAF 5.3	Število Romov na ozemlju Republike Slovenije po posameznih regijah leta 2002	77
TABELA 6.1	Spolna in starostna struktura Romov v Občini Grosuplje v letih 2002, 2003, 2004 in 2005 (šest starostnih razredov)	110
TABELA 6.2	Statistika romskih učencev na OŠ Louisa Adamiča Grosuplje 2003/2004.....	120
SHEMA 6.3	Prvi primer modela organiziranega delovanja predstavnikov grosupeljskih romskih naselij do pristojnih institucij	141
SHEMA 6.4	Drugi primer modela organiziranega delovanja predstavnikov grosupeljskih romskih naselij do institucij	142
PRILOGA A	Kratek pregled sofinanciranja romske etnične skupnosti.....	170

PRILOGA B	Občine, ki imajo po sprejetju Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02) romskega občinskega svetnika.....	171
PRILOGA C	Intervju z Romi v naselju <i>Oaza</i> (april 2005).....	172
PRILOGA D	Intervju s socialno delavko na Centru za socialno delo Grosuplje (21. april 2005).....	173-174
PRILOGA E	Intervju z Ivanom Gabrovcem, sodnikom za prekrške pri Okrajnem sodišču Grosuplje (16. maj 2005).....	175
PRILOGA F	Intervju z Matejo Mušič, svetovalko na Občini Grosuplje (8. november 2005).....	176-178
PRILOGA G	Intervju z Ano Podvršič, pobudnico projekta »Romano Čačipe« in študentko Filozofske fakultete in Gregorjem Steklačičem, soorganizatorjem projekta (19. junij 2007).....	179-183
PRILOGA H	Rezultati anonimne ankete na temo vzgoje in izobraževanja romskih otrok (maj 2005).....	184-186

1.0 UVOD

Romi so po navedbah mednarodnih organizacij, kot sta Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi in Svet Evrope¹, največja in najbolj ranljiva evropska manjšina; nimajo ene same domovine in živijo v vseh evropskih državah. Včasih imajo državljanstvo države, v kateri živijo, včasih so državljani drugih držav, nekaj Romov pa je apatridov.² Romi nimajo svoje matične države, temveč so potomci nomadskega ljudstva, ki je iz Indije prispelo na evropska tla že pred 13. stoletjem (Fraser 1995; Štrukelj 2004: 15).

Romi – njihova identiteta, kultura, način življenja, zgodovina, so zanimivi za preučevanje in so pritegnili številne raziskovalce (med njimi Judith Okley, Friedricha Potta, Franca Miklošiča, Pavlo Štrukelj), ki so si prizadevali odkriti bistvo romske etničnosti in misterij, ki se skriva v romski naravi. Njihove in druge publikacije in študije vsaka na svoj način in iz drugega zornega kota proučujejo »romski fenomen« (Janko Spreizer 2002: 55).³

Zavratnik Zimičeva (2000: 841) navaja, da je Klinar Rome opredelil *»kot družbeno skupino v nastajanju, kar pomeni, da se v skupini razvija formiranje določene institucionalne strukture, formalnih in neformalnih mrež, oblikujejo se procesi etnične identitete in nenazadnje tudi notranja solidarnost.«*

Svetovna banka ocenjuje, da danes živi v Evropi med sedem in devet milijonov Romov, od tega 70 odstotkov evropskih Romov živi v Srednji in Vzhodni Evropi in državah bivše Sovjetske zveze. V Romuniji živi največje število Romov v Evropi – med

¹ Kot primera navajam naslednji poročili: *Poročilo* Maxa van der Stoela, nekdanjega Visokega komisarja OVSE za narodne manjšine o položaju Romov in Sintov na območju držav članic OVSE z dne 10. marca 2000, ki je v angleškem jeziku dostopno na: http://www1.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (1. maj 2006) in *Zaključno poročilo* Alvara Gil-Robelsa, Komisarja Sveta Evrope za človekove pravice, o položaju Romov, Sintov in »potujočih ljudstev« v Evropi z dne 15. februarja 2006, ki je v angleškem jeziku dostopno na: [http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/Education/commDH\(2006\)1_en.asp](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/Education/commDH(2006)1_en.asp) (2. maj 2006).

² Oseba brez državljanstva ali apatrid je oseba, ki je nobena država ne priznava za svojega državljana. Apatridija nastane tako, da se oseba rodi v okoliščinah, v katerih ne pridobi državljanstva nobene države, ali da izgubi državljanstvo ene države pred pridobitvijo državljanstva druge države (Andrassy 1976: 230). Primer: Starši prihajajo iz države, ki državljanstvo podeljuje vsem otrokom, ki se rodijo na teritoriju države, njihov otrok pa se rodi na teritoriju druge države, ki državljanstvo podeljuje po drugem načelu – otrokom svojih državljanov. V tem primeru otrok ne pridobi državljanstva države svojih staršev niti države, na katere teritoriju se je rodil (Andrassy 1976: 231).

³ Glej, na primer naslednje monografije: Okley, Judith (1983) *The Traveller Gypsies*, Crowe, David M. (1994) *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*; Fraser, Angus (1995) *The Gypsies: The Peoples of Europe*; Serbezovski, Muharem (2000): *Cigani i ljudska prava, drugo izmenjeno izdanje*; Janko Spreizer, Alenka (2002) *Vedel sem, da sem Cigan – rodil sem se kot Rom – Znanstveni razizem v raziskovanju Romov*; Mayall, David (2004) *Gypsy Identities 1500 – 2000 From Egipcians and Moon-men to the Ethnic Romany*; Štrukelj, Pavla (2004) *Tisočletne podobe nemirnih nomadov, Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji*, v kateri omenja tudi delo Friedricha Potta z naslovom *Die Zigeuner in Europa und Asien* in Franca Miklošiča z naslovom *Über die Mundarten und die Wanderung der Zigeuner Europas* (Štrukelj 2004: 318, 319).

enim in dvema milijonoma, od zahodnoevropskih držav pa največ Romov živi v Španiji – 630.000.⁴

Romi so migrirali v več selitvenih tokovih iz Severne Indije v Evropo med devetim in štirinajstim stoletjem (Štrukelj 2004: 15). *»Skorajda kot spomladanski veter so se razkropili po Evropi. Še do danes ni povsem pojasnjeno, kaj jih je pognalo iz njihove pradomovine, kaj jih je nekaj časa zadrževalo pred Evropo, in končno, kako je uspelo maloštevilnim, ne preveč bojevitim ciganskim skupinam, da so tako hitro prekrile Evropo, kar ni uspelo številnejšim in bojevitejšim plemenom«*, je zapisal Šiftar (1970: 9).

Zgodovina Romov v Evropi je tragična – doživljali so stoletja preganjanja zaradi svoje drugačnosti in »nesprejemljivega« načina življenja in preživljanja; nemalokrat so končali kot cenena delovna sila ali v suženjstvu. Čeprav so nekateri Romi ostali zvesti nomadskemu načinu življenja, je večina, predvsem v Evropi, opustila nomadski način življenja, nekateri že v času avstro-ogrskega imperija (Ringold in drugi 2005: xiii).

Skozi stoletja je bila najbolj pogosta politika držav do Romov prisilna asimilacija. Posebno žalostno obdobje njihove zgodovine je čas nacistične Nemčije, ko so bili žrtve sistematičnega genocida. Tudi po drugi svetovni vojni niso dobili odškodnine za pretrpljena grozodejstva in vračila svojega premoženja (Fraser 1995: 256- 269; Ringold in drugi 2005: 7).

Padec železne zavese leta 1989 je okrepil prizadevanja mednarodne skupnosti za reševanje težav in ovir, s katerimi se srečujejo Romi, med drugim s slabimi življenjskimi pogoji, dolgotrajno brezposelnostjo in revščino. Njihova odrinjenost iz družbenih tokov in javnega življenja predstavlja grožnjo stabilnosti in socialni koheziji širše družbe (Ringold in drugi 2005: 4).

V zadnjem desetletju so se v Evropi pojavile pobude za izboljšanje bivalnih razmer, dvig izobrazbene ravni romskih otrok in odraslih, zaposlovanja, dostop do zdravstvenih storitev in odpravo diskriminacije. Prizadevanja organizacij, kot sta Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi in Svet Evrope, ne smejo biti prezrta. Študije in dokumenti ugotavljajo, da je potreben tak pristop k izboljšanju življenja Romov, ki spodbuja njihovo sodelovanje pri pripravi programov in ukrepov ob upoštevanju njihove kulturne in jezikovne različnosti.⁵

⁴ Po podatkih Svetovne banke Romi predstavljajo med šest in enajst odstotki prebivalstva Bolgarije, Zvezne republike Jugoslavije, Makedonije, Romunije in Slovaške (Ringold in drugi 2005: xiv).

⁵ Omenjeni vidiki so razvidni tudi iz *Poročila* Maxa van der Stoela, nekdanjega Visokega komisarja OVSE za narodne manjšine o položaju Romov in Sintov na območju držav članic OVSE z dne 10. marca 2000, ki je v angleškem jeziku dostopno na: http://www1.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (1. maj 2006)

In kako je z Romi v Sloveniji? V Sloveniji živi med 8.000 in 10.000 Romov.⁶ Velik razpon v ocenah po mnenju Žagarja (2002: 144) delno pojasni tudi izjava enega od Romov, »ki je na vprašanje Petra Winklerja, koliko Romov živi v njegovem kraju, nekoliko v šali odgovoril: »Odkvisno, kdo vpraša. Če vpraša policija, nas je malo. Ko pa gre za socialno pomoč in programe, nas je veliko.«. Poročila in izsledki mednarodnih organizacij za varstvo človekovih pravic kažejo, da so socialne razmere »slovenskih« Romov sicer primerljivo boljše kot v državah Vzhodne Evrope, vendar še vedno ostajajo žrtve diskriminacije in zavračanja s strani »večinskega prebivalstva«.⁷

Od večinskega prebivalstva se Romi razlikujejo po kulturi, navadah, načinu življenja, vrednotah, jeziku in miselnosti, razlike pa obstajajo tudi med Romi samimi. Kljub številnim ukrepom in zakonodajnim določbam, ki naj bi jim zagotavljali enake možnosti, je do polne integracije vseh Romov v slovenskem prostoru še dolga pot (Drolc 2001).

Proces integracije je počasen tudi zaradi neznatnih premikov v miselnosti »povprečnega Slovenca«. Številni stereotipi o Romih imajo globoke korenine in potreben bo čas, da se bo razbil stereotipni mit o »lenih Romih, ki se ne želijo izobraževati, ki ne želijo delati in ki najraje sedijo v zavetju sence in čakajo, da bodo vse dobre stvari prišle k njim kar same od sebe,« ki ga opažam pri ljudeh. Romi so po mojem mnenju še vedno drugorazredni državljani, ki vedno znova iščejo svoje mesto v družbi. Glavni oviri njihovi polni integraciji sta socialna ogroženost in nizka izobrazbena struktura.

Težava je tudi v miselnosti Romov samih. V prizadevanjih za izboljšanje svojega položaja v družbi ne najdejo skupnega jezika s pristojnimi institucijami, čeprav je viden napredek v želji po organiziranih oblikah delovanja. »V slogi je moč«, pravi stari pregovor in tudi Romi bi morali priti do spoznanja, da bodo lažje dosegli svoje dolgoročne cilje, če bodo povezani in združeni v svojih prizadevanjih. Korak k temu je bil že storjen z izvolitvijo romskih občinskih svetnikov v devetnajstih občinah, kjer Romi živijo *avtohtono*.

in *Zaključnega poročila* Alvaro Gil-Robelsa, Komisarja Sveta Evrope za človekove pravice, o položaju Romov, Sintov in »potujočih ljudstev« v Evropi z dne 15. februarja 2006, ki je v angleškem jeziku dostopno na: [http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/Education/commDH\(2006\)1_en.asp](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/Education/commDH(2006)1_en.asp) (2. maj 2006).

⁶ Glej, na primer: Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 4); Horvat-Muc (2003: 61).

⁷ Ta ugotovitev je omenjena tudi v *Drugem Poročilu Evropske komisije Sveta Evrope za boj proti rasizmu in nestrpnosti o Sloveniji*, ki je bilo sprejeto 13. decembra 2002 in objavljeno 8. julija 2003; dostopno na: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI's_work/5-CBC_Second_reports/Slovenia_CBC2_si.pdf (1. maj 2006) in Poročilih Evropske komisije Sveta Evrope za boj proti rasizmu o drugih državah, ki so v angleškem jeziku dostopna na: [Http://www.coe.int/t/E/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/](http://www.coe.int/t/E/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/) (1. maj 2006).

Pri opredelitvi pojma *avtohtonost* Žagar (2005: 66) poudarja, da »ni objektivnih meril, ki bi določala, kdaj neko skupnost lahko štejemo za avtohtono.« Posledica odsotnosti teh meril je »lahko razlog za različne interpretacije, probleme, zaostritve in spore, ki v posameznih primerih lahko ogrozijo stabilnost določene etnično pluralne skupnosti.«

Žagar (2005: 66) opredeljuje *avtohtonost* kot »dolgotrajnost naselitve na določenem območju in vključenost (integriranost) skupnosti v določeno etnično pluralno okolje.« Čeprav pojem *avtohtonosti* ni opredeljen v slovenski zakonodaji, se za avtohtono smatra tista skupnost, katere pripadniki so tradicionalno ali zgodovinsko prebivali na določenem območju.⁸

Zakaj je pojem *avtohtonost* tako pomemben? Žagar (2005: 66) pojasnjuje, da je avtohtonost »sporen pogoj in omejitev za pridobitev in uresničevanja posebnih manjšinskih pravic, ki seveda omejuje tudi možnost (posebne) politične participacije posameznih manjšinskih skupnosti.«

Novela Zakona o lokalni samoupravi je leta 2002 poimensko navedla 20 občin z avtohtono poseljeno romsko skupnostjo, ki morajo v občinskem svetu zagotoviti vsaj eno mesto predstavniku romske skupnosti, med njimi tudi Občino Grosuplje. Kljub temu, da je bila novembra istega leta pozvana s strani Ustavnega sodišča RS k izvajanju omenjenega Zakona, občinski svetniki tega niso uresničili. Občina Grosuplje posledično ostaja brez romskega svetnika. Prav »upornost« Občine Grosuplje mi je vzbudila zanimanje za to problematiko.

Obravnavanje vseh možnih vidikov »romskega fenomena« v Sloveniji bi bila preobsežna tema za to nalogo, zato sem se odločila, da se omejim predvsem na študijo primera te dolenjske občine – Občine Grosuplje. Pri tem si pomagam z delovnimi hipotezami, ki jih testiram v svoji nalogi.

1.1 HIPOTEZE

Osnovna hipoteza:

⁸ Glej, na primer: *Drugo poročilo Evropske komisije Sveta Evrope za boj proti rasizmu in nestrpnosti o Sloveniji*, ki je bilo sprejeto 13. decembra 2002 in objavljeno 8. julija 2003; dostopno na: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI's_work/5-CBC_Second_reports/Slovenia_CBC2_si.pdf (1. maj 2006); Žagar (2005: 66) predlaga uveljavitev in ohranitev pogoja avtohtonosti, kot ga predlaga *The Minority Rights Group*: »Etnične manjšine postanejo avtohtone po dveh generacijah (40 – 50 let), če seveda izpolnjujejo ostala merila in pogoje.«

1. Pomembna ovira učinkovitemu reševanju romske problematike v Občini Grosuplje na različnih področjih je pomanjkanje skupnih aktivnosti in skupne volje tako lokalnih skupnosti na eni strani, kot pripadnikov romske skupnosti na drugi strani.

Pomožne hipoteze:

2. K integraciji Romov v Občini Grosuplje bi pripomoglo seznanjanje Romov o njihovih pravicah in dolžnostih, spodbujanje k njihovem povezovanju v organizirane oblike delovanja in hkrati seznanjanje, obveščanje in mobilizacija okolja, v katerem Romi živijo.
3. Za pospeševanje procesa integracije Romov v Občini Grosuplje v večinsko družbo je potrebno delovanje na različnih specifičnih področjih, med katerimi so najpomembnejša bivanjska vprašanja (zagotavljanje in izboljšanje bivalnih razmer), izobraževanje in zaposlovanje (programi za njihovo spodbujanje), kar bi pripomoglo tudi k odpravi marginalizacije romske skupnosti.
4. Prisotnost predstavnika Romov v Občinskem svetu Občine Grosuplje ni zagotovilo za izboljšanje položaja Romov.

1.2 STRUKTURA NALOGE IN METODE PREUČEVANJA

Svojo magistrsko nalogo sem zastavila na naslednji način: v *Uvodu* z deskriptivno metodo, predvsem na podlagi sekundarnih pisnih virov, opredeljujem predmet svojega raziskovanja, postavim hipoteze in opredeljujem strukturo naloge ter metode preučevanja posameznih poglavij in podpoglavij.

V drugem poglavju z naslovom *Opredelitev temeljnih pojmov in teoretičnih konceptov* bom prav tako uporabila deskriptivno metodo z uporabo sekundarnih pisnih virov. Z njo bom predstavila različne opredelitve ključnih pojmov (etničnost, etnična identiteta, etnična skupina, »narodna« manjšina) in teoretičnih izhodišč integracije s poudarkom na politični participaciji. Poudarjam, da je namen tega poglavja predvsem podati izhodišča za nadaljnji prikaz integracije Romov v praksi na posameznih področjih.

V tretjem poglavju z naslovom *Zgodovina Romov* bom uporabila deskriptivno metodo na podlagi sekundarnih pisnih virov.

V nadaljnjih poglavjih bom uporabila tudi primerjalno metodo raziskovanja. Namen primerjalnega raziskovanja je ugotavljanje podobnosti in razlik med posameznimi enotami analize (med državami), ki lahko imajo ali pa tudi ne, skupne značilnosti (Øyen 1990). Durkheim je primerjalne raziskave klasificiral na *primerjalne raziskave v istem družbenem okolju* (intra družbene raziskave), *primerjalne raziskave, ki vključujejo opazovanje v različnih družbah istega družbeno-zgodovinskega tipa* in *splošne primerjalne raziskave, ki vključujejo opazovanja v različnih zgodovinskih tipih družb* (Durkheim v Toš 1988: 44).⁹ Moje raziskovanje sodi v primerjalne raziskave v istem družbenem okolju.

V četrtem poglavju z naslovom *Pravni položaj Romov v mednarodnih dokumentih* bom z zgodovinsko-primerjalno metodo na podlagi primarnih in sekundarnih virov prikazala razvoj varstva manjšin v povezavi z varstvom človekovih pravic in v tem kontekstu varstvo pravic romske manjšine. V tem poglavju bom predstavila in analizirala pravne in politične dokumente Organizacije združenih narodov, Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi in Sveta Evrope. Kjer prevodi iz angleškega jezika v slovenski jezik ne bodo moji, bom to navedla v opombah. Pri tem poudarjam, da bo beseda »Cigan« v tem poglavju in nalogi nasploh premišljeno uporabljeno predvsem zaradi verodostojnosti virov in citiranih besedil.

Peto poglavje z naslovom *Položaj Romov v Sloveniji* in njegova podpoglavja bo namenjeno predstavitvi normativne ureditve položaja Romov v Sloveniji (ustavne in zakonske določbe), kar bo vključevalo predvsem analizo primarnih in sekundarnih virov. Uporabila bom tudi primerjalno analizo za del, ki se bo navezoval na položaj italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti v primerjavi z romsko skupnostjo (podpoglavje 5.1). Naslednje podpoglavje (5.2) bo namenjeno osvetlitvi demografske in socialne podobe Romov v Sloveniji, predvsem z analizo uradne statistike. Numerično izražene podatke bom prikazala v grafih. Z deskriptivno metodo z uporabo primarnih in sekundarnih virov bom predstavila stanje na treh področjih, kjer se Romi po mojem mnenju srečujejo z največjimi težavami: področje bivalnih razmer, področje izobraževanja in področje zaposlovanja ter oceno vladnih ukrepov za izboljšanje stanja na omenjenih področjih. Pri opisu stanja na področju izobraževanja bom uporabila in analizirala anonimno anketo, ki sem jo izvedla

⁹ Primerjalne raziskave v istem družbenem okolju so pomembne, saj gre v vseh primerih globalnih družb za heterogene strukture, medtem ko je preučevanje družbenih pojavov v več konkretnih družbah, ki pripadajo istemu družbeno zgodovinskemu tipu, potrebno spoznavanje skupnega, tipičnega, oziroma specifičnega. Splošne primerjalne raziskave zahtevajo od raziskovalca sposobnost sinteze in kompleksno poznavanje problematike. *Usmerjene so namreč v proučevanje splošnih lastnosti različnih tipov družb in značilnosti različnih pojavov v različnih družbah* (Toš 1988: 44-45).

med pedagogi na Osnovni šoli Bršljin maja 2005. V podpoglavju 5.3 bom predstavila družbeni in politični položaj Romov v Sloveniji ter uporabila deskriptivno metodo z analizo primarnih in sekundarnih virov.

Šesto poglavje bo predstavilo študijo primera - *Položaj Romov v Občini Grosuplje*. Občina Grosuplje je zanimiva za preučevanje iz več razlogov: spada med dolenske občine, ki so v medijih večkrat omenjene zaradi naraščajočega nezadovoljstva tako na strani Romov kot na strani lokalnega prebivalstva. Zdi se, da je integracija Romov v tej občini neuresničljiva naloga. Poskušala bom ugotoviti, ali je temu res tako.

V šestem poglavju in njegovih podpoglavjih bom poleg analize uradnih podatkov o številu Romov v občini Grosuplje v obdobju 2000 – 2005, ki jih bom predstavila v tabeli, uporabila deskriptivno metodo z uporabo primarnih in sekundarnih virov za opis stanja bivalnih razmer, izobraževanja (kjer bom analizirala tudi anonimno anketo, ki sem jo izvedla med pedagogi Osnovne šole Brinje v Grosupljem maja 2005 in odgovore primerjala z odgovori anketirancev Osnovne šole Bršljin) in zaposlovanja ter politične participacije Romov. Opisala bom razloge, zakaj Občina Grosuplje med svojimi občinskimi svetniki nima romskega predstavnika.

V pomoč mi bodo intervjuji, ki sem jih opravila z Romi v naselju *Oaza* (aprila 2005), s socialno delavko na Centru za socialno delo Grosuplje (21. aprila 2005), s sodnikom za prekrške pri Okrajnem sodišču Grosuplje (16. maja 2005), s svetovalko na Občini Grosuplje (8. novembra 2005) in organizatorjema projekta »Romano Čačipe«, ki je potekal maja 2007 v Grosupljem (19. junija 2007). Vprašanja za sogovornike so bila enako strukturirana, z izjemo sodnika za prekrške pri Okrajnem sodišču Grosuplje. Slednja so bila prilagojena glede na njegovo področje dela. Vprašanja za Rome v naselju *Oaza* niso bila pripravljena vnaprej, ampak je šlo za intervju odprtega tipa.

Nalogo bom zaključila s sklepi, ki jim bo sledila navedba uporabljene literature in virov.

Kot drugi raziskovalci sem preučevala pisne vire, ki so se razlikovali v poudarkih in obsegu. Uspelo mi je obdelati le relativno majhen del gradiva. Pri tem sem se oprla predvsem na vire, ki so bili neposredno uporabni pri mojem raziskovanju in pisanju naloge.

2.0 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV IN TEORETIČNIH KONCEPTOV

Pred predstavitevijo nekaterih temeljnih pojmov s področja etničnih študij je potrebno poudariti, da kljub relativno velikemu zanimanju in prizadevanjem raziskovalcev, številni koncepti in pojmi ter vidiki kompleksnosti tega področja še niso obdelani in definirani. Zaradi posploševanja in nejasnosti pogosto ni konsenza glede uporabe enotne terminologije.

V nadaljevanju predstavljam nekatere ključne pojme in koncepte, ki so pomembni za področje etničnih študij in razlag etničnih fenomenov, kot so: *etničnost*, *etnična identiteta*, *etnična skupina in (narodna) manjšina*. Za vsebinsko in analitično obravnavo različnih vidikov »romskega fenomena« je predpogoj tudi definiranje pojmovno – teoretičnega okvira, ki bo omogočil lažje razumevanje. V tem kontekstu sledi tudi kratek opis naslednjih pojmov: *integracija*, *asimilacija*, *multikulturalizem*, *integracijska politika* in tudi *modelov integracije priseljencev*, pri čemer gre sicer za pristope držav do priseljencev, vendar so omenjeni pristopi relevantni tudi kadar govorimo o pristopih in politikah držav do romske skupnosti.

2.1 ETNIČNOST

Pojem etničnost izhaja iz grške besede *ethnos*, ki se nanaša na ljudi ali narod. V svoji sodobni obliki pridevnik *etničen* še vedno ohranja ta osnovni pomen v smislu, da opisuje skupino z določeno stopnjo koherence in solidarnosti, sestavljeno iz ljudi, ki se vsaj navidezno zavedajo, da imajo skupni izvor in skupne interese (Cashmore 1994: 102; Chapman 1993: 15).

Wsevolod W. Isajiw (1974: 111) opozarja, da »zelo malo raziskovalcev etničnosti definira ta pojem.« Pregledal je 65 socioloških in antropoloških študij etničnosti. Ugotovil je, da jih je le trinajst vključevalo definicijo etničnosti, medtem ko je velika večina ni opredelila. Razloge za to vidi v nevarnosti, da bi bile definicije preozke ali preširoke.¹⁰

Šumijeva (2000: 24-28) opozarja na naslednje izhodiščne elemente, ki jih je potrebno upoštevati pri opredeljevanju etničnosti: etničnost je *proces*, ki nujno predpostavlja stike med akterji, ki med seboj zaznavajo specifično različnost; etničnost je pojem, ki je vsebinsko zelo premakljiv (»nima stalnega repertoarja in niti ne univerzalne strukture«); pojem etničnosti je potrebno ustrezno razmejiti od sorodnih oziroma podobnih pojmov kot na primer etnična skupina, pri čemer je v literaturi moč zaslediti uporabo pojma etničnosti

za »zbirno ime za vse etnično« in da »etničnost ni edino polje konstruiranja, organiziranja in manifestiranja kulturnih razlik med ljudmi, prav nasprotno: tako rekoč vse razlike med ljudmi so kulturno konstruirane.« (Šumi 2000: 27-28).

Za opredelitve etničnosti sta značilna dva pristopa, *subjektivni* in *objektivni*; možna je tudi kombinacija obeh pristopov. Objektivni pristop opredeljuje etničnost kot »*realni fenomen*«, medtem ko subjektivni pristop opredeljuje etničnost kot proces, s katerim se posamezniki sami definirajo kot različni od drugih oziroma za pripadnike druge skupine. Poleg tega jih tudi drugi posamezniki oziroma druge skupine opredeljujejo kot take (Isajiw 1974: 115).¹¹

Po Isajiwu (1974: 116) je ena najbolj zanimivih definicij subjektivnega pristopa proučevanja etničnosti definicija Maxa Webra. Po njegovih besedah so »*etnične skupine tiste skupine ljudi, ki verjamejo v skupni izvor zaradi podobnosti v fizičnih karakteristikah, ali podobnosti v navadah, ali v obojem, ali zaradi spominov kolonizacije in emigracije...*«. ¹²

Eriksen (1997: 39) opredeljuje etničnost kot »*vidik družbenega odnosa med posamezniki, ki se dojemajo kot kulturno drugačne od posameznikov iz drugih skupin. Etničnost je družbena identiteta, ki se nanaša med drugim na koristi in izgube v interakcijah, in s tem predstavlja tudi politični in simbolni vidik.*«

Po Isajiwu (1974: 122) se »*etničnost nanaša na skupino posameznikov s skupno kulturo, ali na potomce teh posameznikov, ki se identificirajo in so identificirani s strani drugih kot pripadniki te skupine.*« Prednost svoje definicije je videl v tem, da dopušča razvoj tipologije etničnih skupin in analizo različnih vidikov procesov, v katere so etnične skupine vključene. ¹³

Poenostavljeno bi etničnost lahko označili kot različne vrste interakcij in odzivov različnih etničnih skupin. Pojem »etničnost« je lahko uporabljen za različne namene, zlasti kot učinkovito politično orodje in preprosta »obrambna« strategija etničnih skupin. Postane lahko tudi pomemben dejavnik ločevanja znotraj posamezne družbe (Cashmore 1994: 106).

¹⁰ Več o tem glej: [Http://eprints.utoronto.ca/archive/00000009/01/Definitions.pdf](http://eprints.utoronto.ca/archive/00000009/01/Definitions.pdf) (12. avgust 2005).

¹¹ Več o tem glej: [Http://eprints.utoronto.ca/archive/00000009/01/Definitions.pdf](http://eprints.utoronto.ca/archive/00000009/01/Definitions.pdf) (12. avgust 2005).

¹² *Ibid.*

¹³ Kasneje je Isajiw (1977: 77) opredelil dva tipa etničnosti: prvi tip etničnosti označuje etnično skupino, katere posamezniki imajo svojo kulturo, in so doživeli primarno socializacijo le v tem kulturnem okolju. Drugi tip etničnosti predstavlja etnično skupino, katere posamezniki so potomci slednjih, vendar je njihova primarna socializacija potekala delno ali povsem v drugem kulturnem okolju: [Http://eprints.utoronto.ca/archive/00000013/01/Olga_in_Wonderland.pdf](http://eprints.utoronto.ca/archive/00000013/01/Olga_in_Wonderland.pdf) (31. januar 2006).

Južnič (1993: 268) pojem etničnosti navezuje na naslednje štiri kontinuitete: *bivalno ali teritorialno, biološko-generično (skupno poreklo) in jezikovno* in opozarja na nestalnost in premakljivost etničnih meja (1993: 271), o katerih je razpravljal tudi Friderik Barth (1969).

Med teorijami, ki opredeljujejo etničnost, njene korenine, temeljne značilnosti ter njeno izraznost sta najvidnejši *primordializem* in *instrumentalizem*.

Primordializem, katerega začetnik je Edward Shills, je najstarejša teorija etničnosti v sociološki in antropološki literaturi. V svoji najbolj osnovni obliki primordializem temelji na predpostavki, da posameznike znotraj etnične skupine povezuje skupni izvor. Etnično skupino tako zaznamuje prepričanje njenih članov, da obstaja naravna – primordialna vez med posameznikom in skupnostjo, in da je etnično zavedanje glavna komponenta posameznikove identitete (Brown 2000: 6-7).

Znotraj primordializma sta se oblikovali dve smeri; prva zagovarja, da so posamezniki povezani na podlagi krvnih vezi, druga vidi primordialne vezi kot družbeno oblikovane. Zagovorniki primordializma (na primer Clifford Geertz) so videli etničnost kot fiksno in tudi kulturo kot podedovano in dodali primordialnim vezem predznak neprostovoljnosti. Kritiki primordializma opozarjajo, da le-ta ne dopušča možnosti, da so ključni elementi etnične skupine zgodovinsko pogojeni in kulturno ustvarjeni. Prav tako primordializem ne ponuja primerne razlage, zakaj se meje etničnih skupin spreminjajo (Brown 2000: 7; Mayall 2004: 193; Šumi 2000).

Anthony Smith (1986: 210) izpostavlja *kulturne dimenzije etničnosti* in sicer jezik, zgodovinski spomin, religijo, sistem vrednot, okoli katerih so se etnične skupine oblikovale skozi zgodovino, vendar se oddaljuje od čistega primordializma. Opozarja namreč, da se pojavne oblike etničnosti neprestano spreminjajo. Svoj pristop k preučevanju etničnosti imenuje »*simbolna perspektiva*« in sicer »*razkriva naravo in vlogo etničnosti v mitsko-simbolni kompleksnosti*«, kar pomeni, da »*s pomočjo razkrivanja etničnosti skozi kompleksnosti mitov, simbolov in sistema vrednot lahko zaobjamemo dinamiko in značaj etnične identitete ter njen daljnosežni vpliv med ljudmi.*« (Smith 1986: 211-212).

Druga večja skupina teoretikov etničnosti, imenovani *instrumentalisti*, je nasprotovala primordializmu in njegovim pogledom na fenomen etničnosti. Glavna značilnost instrumentalističnega pristopa je razumevanje etničnosti kot zbirke simbolnih vezi, ki se uporabljajo za uresničevanje interesov. Etničnost je opredeljena kot sredstvo posameznika za doseganje materialnih ciljev. Predstavniki te šole so obravnavali etničnost kot *epifenomen* (med katerimi je najbolj znana teorija notranjega kolonializma Michaela

Hectherja)¹⁴, *situacijski fenomen* (najvidnejša predstavnika katerega sta Daniell Bell in Michael Banton) in *subjektivni fenomen* (najvidnejši predstavnik katerega je Friderik Barth) (Brown 2000; Šumi 2000).

Situacijski pristop opredeljuje etnično pripadnost kot nekaj, kar je pomembno v nekaterih situacijah, vendar ne v vseh. Tako se posamezniki odločijo za pripadnost etnični skupini, v kolikor menijo, da jim to prinaša določene koristi. Brown (2000: 13-14) dodaja, da se situacije, s katerimi se posamezniki soočajo, spreminjajo in tako se posledično spreminjajo tudi njihove izbire in njihovi odzivi.¹⁵

Subjektivistični pristop vidi etničnost kot socialno-psihološko realnost oziroma odnos »mi – oni«, kar je v nasprotju z obravnavo etničnosti kot nekaj danega (oziroma s predpostavkami kot jih zagovarjajo primordialisti). Friderik Barth pojma etničnosti ni definiral, na kar opozarja tudi Šumijeva (2000).

Po Poutignatu in Streiff-Fenartovi (1995: 173) je dal Barth poudarek na etnične meje, ki so tisti dejavnik, ki definira etnično skupino in omogoča njen razvoj. Zanj je etničnost organiziranost skupin na relaciji »mi – oni« oziroma odnos med »nami«, ki smo v stiku, sporu ali nasprotju z »drugimi.«

Kombinacija elementov omenjenih teoretičnih pristopov bi bila lahko podlaga za splošno teorijo etničnosti, vendar kljub temu ne bi povsem razkrila tega fenomena. Goldsheider (1995: 4) opozarja, da je skoraj nemogoče, da bi neka splošna teorija ponudila sistematično razlago kompleksne povezave med etničnimi skupinami in družbenim okoljem. Razlog za to je iskati v raznolikosti etničnih skupin v sodobnih družbah in njihovi spremenljivost v času ter prostoru.

2.2 ETNIČNA IDENTITETA (KOLEKTIVNA DIMENZIJA)

¹⁴ Isajiw (1993: 2) pojasnjuje, da je Michael Hechter razdelil ekonomsko strukturo družbe na dva sektorja, na *center* in *periferijo*. Značilnost periferije so marginalna delovna mesta, na katerih se zaposleni zadržujejo, razvijajo svojo etnično solidarnost in ohranjajo svojo kulturo. Etničnost se tako ustvari z neenako ekonomijo, ki jo lahko opredelimo kot posledico ekonomskega izkoriščanja: [Http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf](http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf) (12. avgust 2005); Poutignat in Streiff-Fenartova (1995: 117) pa dodajata, da se Hechter omejuje le na obstoj etnične solidarnosti, ki je zasnovana na ekonomski hierarhiji in tako spregleda obstoj etnične solidarnosti v vseh drugih situacijah.

¹⁵ Pomanjkljivost tega teoretičnega pristopa je v pretiranem zoževanju etnične identitete posameznika na iskanje in zasledovanje osebnih koristi. Prav tako je napačna predpostavka, da se ljudje odločamo le racionalno in tako delujemo kot striktno racionalna bitja (Jones 1997: 76-79).

Komac in drugi (2007: 99-100) opozarjajo, da je *še do osemdesetih let 20. stoletja v strokovni literaturi prevladovalo stališče, »da je etnična identiteta kot ena od identitet posameznika relativno fiksna kategorija; da je posameznik ne more spremeniti.«* Sodobnim razpravam o etnični identiteti pa je skupno, da *»večinoma vsi priznavajo večrazsežnost in dinamičnost koncepta ter pomembnost vpliva družbenega konteksta, kot osrednjega dejavnika za razumevanje etnične identitete.«*

Poenostavljeno, etnična identiteta predstavlja pretežno *individualni vidik* etničnosti, medtem ko etnična skupina predstavlja njen *kolektivni vidik* (Isajiw 1993: 5).¹⁶ Hkrati je prav skupna etnična identiteta, kot poseben tip kolektivne identitete in element družbene (skupinske) kohezije, ključni dejavnik oblikovanja in obstoja etničnih skupin.

Etničnost kot oblika identitete vsebuje naslednje elemente: samoopredelitev posameznika (da je član oziroma pripadnik določene etnične skupine), potrditev te pripadnosti s strani pripadnikov etnične skupine (sprejemanje posameznika za člana oziroma pripadnika te etnične skupine) ter s strani zunanjih posameznikov oziroma širšega družbenega okolja.

Z drugimi besedami lahko *»etnično identiteto opredelimo kot odgovor na dve vprašanji: kako se opredeljujem (interna identifikacija) in kako me opredeljujejo drugi (eksterna identifikacija)«* (Komac in drugi 2007: 101).¹⁷

Isajiw (1993: 8) razlikuje *zunanje* in *notranje vidike* etnične identitete. Zunanji vidiki se nanašajo na naslednje kulturno in družbeno obnašanje: *»rabo jezika etnične skupine in izvajanje tradicij etnične skupine, sodelovanje v »etničnih mrežah« (prijateljstvo, družina), sodelovanje v etničnih institucijah – organizacijah in prostovoljnih združenjih in sodelovanje pri drugih aktivnostih, ki jih organizirajo etnične organizacije (pikniki, plesi).«*¹⁸

Notranje vidike etnične identitete lahko razdelimo na (najmanj) tri značilne vidike: *kognitivni, moralni* in *čustveni*. Kognitivni v prvi vrsti vključujejo *»poznavanje dediščine etnične skupine in njene zgodovine ter poznavanje njenih vrednot.«* Moralna dimenzija etnične identitete obsega *»občutke obveznosti do etnične skupine, kot so učenje jezika etnične skupine ali poroke znotraj skupnosti.«* Emocionalna dimenzija etnične identitete se

¹⁶ Več o tem glej: [Http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf](http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf) (12. avgust 2005).

¹⁷ Etnična identiteta po Komacu in drugih (2007: 102) lahko vsebuje *»občutke pripadnosti, skupnega izvora, podpore skupnosti in hkrati stereotype drugih in je lahko vir ponosa ali nelagodja.«* Več o obravnavi različnih vidikov identitete glej, na primer: Južnič (1993).

¹⁸ [Http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf](http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf) (12. avgust 2005).

nanaša na »občutke pripadnosti etnični skupini, za občutke varnosti in preference do članov etnične skupine, kot tudi za občutke zadovoljstva s kulturnimi vzorci ene etnične skupine nasproti kulturnim vzorcem druge etnične skupine ali družbe« (Isajiw 1993: 8-9).¹⁹

Isajiw (1993: 14-15) definira tudi naslednjo tipologijo etnične identitete:

- *ritualna etnična identiteta*, za katero je značilna visoka stopnja ohranjanja izvajanja etničnih tradicij in nizka stopnja občutkov obveznosti do skupine,
- *ideološka etnična identiteta*, katere značilnosti sta visoka stopnja intenzivnosti občutkov obveznosti do skupine in nizka stopnja izvajanja etničnih tradicij,
- *uporniška etnična identiteta*, za katero so značilni negativni pogledi na etnično skupino in visoka stopnja zavedanja etnične dediščine,
- *etnična oživitev*, za katero so značilni pozitivni pogledi na etnično skupino in visoka stopnja izvajanja etničnih tradicij, predvsem druge in tretje generacije,
- *resasta etnična identiteta*, za katero je značilna nizka ali skoraj nična stopnja občutkov obveznosti do skupine in le občasno izvajanje etničnih tradicij.²⁰

Južnič (1993: 270) poudarja *mnogoštevličnost* in *zapletenost* kriterijev etnične identitete, »na katerih sloni presoja kolektivne podobnosti ali kolektivne različnosti« in njihovo nagnjenost k spremembam »v času, morda celo v istem prostoru«, kar pomeni da indikatorji etnične identitete »niso nekaj stalnega«, marveč so »vezani na okolje in okoliščine.«²¹

Medveškova in Vrečerjeva (2005: 287) prav tako zagovarjata tezo, da je *etnična identiteta dinamična kategorija*, kar pomeni, da se spreminja v času in družbenem kontekstu. V svojem članku z naslovom *Percepcije sociokulturne integracije in nestrpnosti: nove manjšine v Sloveniji* navajata Phinneyev trifazni model oblikovanja etnične identitete:

- a) prva faza (t. i. *neraziskana etničnost*) »je značilna za mladino in odrasle, ki ne kažejo zanimanja za etničnost in so oblikovali percepcije na podlagi stališč staršev«;
- b) druga faza zajema *raziskovanje etničnosti ter poglobitev v kulturo etnične skupnosti*;
- c) tretja faza pa obsega oblikovanje jasnega in trdnega občutka lastne etničnosti, ob tem, da to »nujno ne pomeni visoke stopnje etnične identifikacije.«

¹⁹ [Http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf](http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf) (12. avgust 2005).

²⁰ *Ibid.*

²¹ Kot primer Južnič (1993: 270) navaja, da je do sprememb oziroma modifikacij etnične identitete lahko pride že ob spremembi političnih ali državnih meja, kot tudi ob dejstvu, da manjšinska (etnična) skupnost »živi ob večinski, še posebej, če je to v isti državi in če gre za naseljitveno prepletenost.« K temu Komac in drugi (2007: 102) dodajajo triado posameznik – etnična skupnost – družba pri razpravi o oblikovanju in

2.3 ETNIČNA SKUPINA

Fraser (1995: 6) poudarja dve glavni značilnosti etnične skupine: prva je skupna zgodovina, katere se skupina zaveda in ki jo ločuje od drugih skupin, in je podlaga za skupni spomin, ki jo ohranja; druga je kulturna tradicija. Ostale značilnosti etnične skupine so: skupni geografski izvor, skupni jezik, skupna religija in položaj etnične skupine znotraj širšega družbenega okolja.

Najpogostejši in številnim definicijam skupni so naslednji elementi definicije etnične skupine (kot skupine ljudi s skupnimi značilnostmi): jezik, kultura, miti in religija, skupna zgodovina in tradicija, skupen teritorij, specifičnost načina življenja, meje v teritorialnem in neteritorialnem smislu, etnična identiteta kot (zavestna ali nezavedna) oblika kolektivne identitete, občutek solidarnosti med člani etnične skupine ter zaznava etnične skupine s strani njenih članov ali drugih (Žagar 1993: 156).

Isajiw (1994: 117-118) ugotavlja, da so v definicijah največkrat omenjeni naslednji atributi etničnih skupin: skupni geografski izvor, skupni predniki, enaka kultura in navade, religija, rasa ali fizične značilnosti, jezik, občutek lojalnosti, skupne vrednote, manjšinski (podrejeni) položaj ali večinski (dominantni) položaj.²²

Cashmore (1994: 102) izhaja iz predpostavke, da »etnična skupina ni le agregat ljudi ali dela populacije, temveč tudi samozavedajoča skupina ljudi, ki so združeni ali tesno povezani s skupnimi izkušnjami«. Skupne izkušnje so lahko pogosto pogojene s pomanjkanjem – materialnim, kulturnim in/ali političnim. S poudarjanjem značilnosti življenja v preteklosti in sedanjosti se oblikujejo meje, znotraj katerih se oblikujejo običaji, tradicije in institucije – lastna kultura, kar posledično vodi v sklep, da je etnična skupina predvsem kulturni fenomen.

Šumijeva (2000: 100) pojasnjuje, da je Friderik Barth opredelil naslednje elemente etničnih skupin (oziroma etničnih entitet): »biološko samoperpetuiranje skupine; skupne temeljne kulturne vrednote, ki se kažejo v zunanjem poenotenju kulturnih potez; skupino kot polje komunikacije in interakcije; članstvo, ki je od zunaj in od znotraj opredeljeno kot kategorija, drugačna od drugih istovrstnih kategorij.«

spremembi etnične identitete: nanjo vplivajo individualna odločitev posameznika, odnosi znotraj skupnosti in odnos in politike družbe kot celote do etnične drugačnosti in do posameznih skupin.

²² [Http://eprints.uts.utoronto.ca/archive/00000009/01/Definitions.pdf](http://eprints.uts.utoronto.ca/archive/00000009/01/Definitions.pdf) (12. avgust 2005).

2.3.1 TIPOLOGIJA ETNIČNIH SKUPIN

Isajiw (1993: 10-14) je na podlagi kriterijev klasifikacije organiziranosti skupine, stopnje samozavedanja v etnični organizaciji in generacijskega dejavnika, izdelal naslednjo tipologijo etničnih skupin: *primarne in sekundarne etnične skupine, večinske in manjšinske etnične skupine ter »mlade« oziroma »nove« in »stare« etnične skupine.*²³

Primarne etnične skupine ali domorodne skupnosti so tiste etnične skupine, ki so ostale na mestu, kjer so se zgodovinsko oblikovale, medtem ko bi sekundarne lahko poimenovali »transplantirane« etnične skupine. Slednje imajo izvor v družbi, ki se razlikuje od tiste, v kateri živijo, zato delijo svojo zgodovinsko ozadje tudi z družbo, iz katere so emigrirale (Isajiw, 1993: 10).²⁴

Po Isajiwu (1993: 12-13) se delitev na večinske in manjšinske etnične skupine nanaša na družbeno moč in položaj teh skupin ter ne na njihovo številčnost. Večinske etnične skupine so tiste, ki določajo značaj političnih, ekonomskih in kulturnih institucij ter družbene norme. Manjšinske etnične skupine lahko ohranjajo svoje institucije ter kulturo v različnem (večjem ali manjšem) obsegu. Proces ohranjanja identitete (manjšinske) etnične skupine skozi generacije vključuje izbiro elementov, ki postanejo združeni s kulturo večinske etnične skupine. Ta proces združitve je lahko prostovoljen ali prisilen. V idealnem primeru vodi do združitve značilnosti tako ene (večinske) kot druge (manjšinske) etnične skupine.²⁵

Isajiw (1993: 13) opredeljuje kot mlade oziroma nove etnične skupine tiste skupine, ki jih sestavljajo pretežno posamezniki prve generacije, in katerih druga generacija (potomci) je številčno manjša. Stare etnične skupine so tiste, ki obstajajo v neki družbi že več generacij oziroma imajo velik odstotek odraslih oseb druge in tretje generacije.²⁶

Ugotovim lahko, da ni univerzalno sprejete definicije etničnosti in etnične skupine, saj poleg navedenih najdemo še vrsto drugih; najbolj ustrezne se mi zdijo definicije, ki vsebujejo kombinacijo obeh elementov – objektivnega (skupni izvor, skupna kultura, zgodovina, uporabe skupnega jezika) in subjektivnega (samoopredelitev posameznikov in opredelitve s strani tako pripadnikov etnične skupine kot zunanjega družbenega okolja).

V razpravi o elementih samopercepcije etničnih skupin Šumijeva (2000: 111-112) navaja Cohenovo opredelitev njenih elementov: *etnična skupina mora imeti izvorni mit,*

²³ [Http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf](http://eprints.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf) (12. avgust 2005).

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

vzpostaviti mora svoje kriterije za rekrutacijo članstva v skupini, oblikovati občutke lojalnosti in moralnih vezi znotraj nje, posebno mesto pa ima tudi *prostorska bližina*.

Žagar (2002: 147) k diskurzu uporabe terminologije dodaja, da se pojem *etnična skupnost* (*etnijska, etnična skupina*) uporablja kot »najbolj splošna oznaka za etnično opredeljene družbene skupnosti (*skupine*), vključujoč nacijo, narod, tipične (avtohtone) narodne manjšine in celo plemenske in domorodne skupnosti. Pojem *etnična manjšina* vključuje »vse etnično opredeljene manjšinske skupnosti v etnično in kulturno pluralnih družbah (od tradicionalnih avtohtonih narodnih manjšin pa vse do zelo majhnih skupinic etnično in kulturno (ne) povezanih novih imigrantov).«

Pri obravnavi termina *etnične meje* Isajiw (1993: 6) dodaja, da obstajata dve vrsti etničnih meja, *notranje* (znotraj etnične skupine) in *zunanje*. Dinamika medetničnih odnosov je odvisna od razmerja med notranjimi in zunanjimi mejami. V večetničnih družbah, v katerih so člani različnih etničnih skupin v interakciji in tekmujejo med seboj, bo obstoj notranjih meja neizogibno oblikoval zunanje meje.²⁷

2.4 (NARODNA) MANJŠINA

Do danes ni bila splošno sprejeta in uveljavljena mednarodno-pravna definicija *etnične in narodne manjšine*. Jesih (2007: 32) opozarja na paradoks pri narodno-manjšinski tematiki, saj gre za poskus *zavarovanja nečesa* (narodnih manjšin), »kar je nemogoče opredeliti na obče sprejemljiv način.«

Roterjeva (2005a: 169) poudarja pomen opredelitve »*jezikovnih, verskih, kulturnih – skratka etničnih – skupnosti kot narodn(ost)ih manjšin*«, saj po njenem mnenju »to vprašanje spada med tiste aktualne teme, katerih reševanje zahteva dinamičen odnos neke družbe, saj se etnična sestava prebivalstva posameznih držav v sodobni mednarodni skupnosti nenehno spreminja.«

Zakaj je pojmovanje narodnih manjšin tako pomembno? Komac in drugi (2007: 84) pojasnjujejo, da »prav iz pojmovanja manjšinskih skupnosti izhajajo določena pričakovanja glede ravnanja države v odnosu do teh skupnosti«, predvsem v smislu obveznosti držav k varstvu »pripadnikov teh skupnosti, da bodo lahko ohranjali svojo

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Isajiw (1996: 6) poudarja, da notranjo etnično mejo ohranja proces socializacije, medtem ko se zunanja meja vzpostavlja v procesu družbenih interakcij med etničnimi skupinami: [Http://eprints.uts.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf](http://eprints.uts.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf) (12. avgust 2005).

posebno identiteto, ki jo opredeljujejo zlasti jezik, kultura in/ali veroizpoved, pa tudi posebne navade in običaji ter drugačen način življenja.«

O definiranju pojma narodna manjšina je razmišljal že Ernest Petrič (1977). Izhajal je iz Kardeljeve definicije naroda²⁸ in narodno manjšino prvenstveno opredelil kot *»dele narodov, ki ne živi v mejah svoje narodne države, temveč se zaradi posebnih zgodovinskih okoliščin ostali ali prišli v meje druge države.«* Petrič nadalje razpravlja, kdaj o narodni manjšini ne moremo govoriti:

- *kadar gre le za jezikovno ali kulturno skupino, ki nima povezovalnega elementa, oblikovanega v posebnih zgodovinskih okoliščinah,*
- *kadar gre za narod, ki živi v mejah oziroma okvirih večnacionalne države in*
- *kadar gre za skupnosti, ki imajo posebne značilnosti (etnične, jezikovne, kulturne) in do del nacij v nastajanju na območjih neevropskega sveta (Petrič 1977: 90).*

Najbolj se je mednarodno-pravni definiciji približal posebni poročevalec podkomisije za človekove pravice Organizacije združenih narodov, Francesco Capotorti, ki je identificiral naslednje temeljne elemente manjšine:

- gre za skupnost, ki je manj številčna v primerjavi s preostalim prebivalstvom države;
- gre za skupnost, ki je v podrejenem (nedominantnem) položaju;
- njeni pripadniki so državljani države v kateri živijo;
- njeni pripadniki imajo določene etnične, verske ali jezikovne specifičnosti, ki jih razlikujejo od preostalega prebivalstva države in
- kažejo vsaj navidezno medsebojno solidarnost, katere namen je ohranitev njihove kulture, jezika, tradicije ali vere (povzeto po Žagar 2005: 48).

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope je v Priporočilu 1201 (1993)²⁹ predlagala sprejem dodatnega protokola h Evropski konvenciji o človekovih pravicah, ki naj bi se nanašal le na pravice manjšin. To priporočilo je vsebovalo naslednjo opredelitev narodne manjšine: narodna manjšina se nanaša na skupino oseb v državi, ki:

- živijo na območju te države in so njeni državljani;

²⁸ Narod je Kardelj opredelil takole (povzeto po Petrič 1977: 90): *»Narod je specifična skupnost ljudi, ki je nastala na podlagi družbene delitve dela epohe kapitalizma, na strnjenem ozemlju in v okviru skupnega jezika in bližnje etnične in kulturne sorodnost oziroma »zgodovinsko pogojena sinteza določenih socialno-ekonomskih dejavnikov in etnične strukture.«* Južnič (1993: 278) opredeljuje dva vidika evropskih držav pri opredeljevanju pojma narod in sicer *zahodnoevropsko* (enačenje naroda z državo in vztrajanje na stališču, da narod in država sovpadata) in *srednjeevropsko* (kulturna in jezikovna skupnosti, ki se praviloma ne ujema z državnimi mejami).

²⁹ Priporočilo 1201 (1993) o dodatnem protokolu k Evropski konvenciji o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki se nanaša na osebe, ki pripadajo narodnim manjšinam, je sprejela Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 1. februarja 1993. Besedilo Priporočila 1201 (1993) je v angleškem jeziku dostopno na: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm> (15. februar 2006).

- vzdržujejo dolgoletne, trdne in trajne vezi z državo;
- izkazujejo posebne etnične, kulturne, verske in jezikovne značilnosti;
- so dovolj številčni (reprezentativni), čeprav po številu manjši od ostale populacije v državi ali v določeni regiji znotraj države;
- so motivirani za ohranjanje svoje skupne identitete, vključno z njihovo kulturo, tradicijami, vero ali/in jezikom (povzeto po Lavtar 2002: 9-10; Klopčič 2005: 125 in Bešter 2002: 36-37).

Roterjeva (2005a: 181) poudarja, »da je prav definicija izraza narodna manjšina, ki jo je v začetku 90. let pripravila Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, najbližje evropskemu pojmovanju narodnih manjšin« in dodaja, da »tako razumevanje sledi Capotortijevi definiciji izraza manjšina iz konca 70. let vsaj v tem, da je kombinacija objektivnih (na primer števničnost in nedominantni položaj) in subjektivnih meril (želja po ohranitvi manjšinske identitete) za določevanje neke skupine ljudi kot pripadnikov narodne manjšine.«

Če sklenem, je pri opredeljevanju manjšin v okviru njihovega varstva potrebno upoštevati naslednje kriterije: *številčnost oziroma številčna inferiornost, nedominantni položaj, posebne etnične, jezikovne, verske in druge značilnosti pripadnikov manjšin, ki so drugačne kot jih imajo pripadniki večinske populacije ob tem, da si jih želijo predstavniki manjšin tudi ohraniti (subjektivni vidik opredeljevanja narodne manjšine), izražena želja pripadnikov manjšin, da še naprej ohranjajo svojo posebno identiteto in državljanstvo kot (dodatni) kriterij opredeljevanja manjšin* (Roter 2005a: 181 – 190).

Kriterij državljanstva pri opredeljevanju narodnih manjšin velja posebej poudariti, saj Komac in drugi (2007: 82) opozarjajo, da »/evropski režim varstva manjšin posebne manjšinske pravice omejuje na pripadnike narodnih manjšin oziroma tistih skupnosti, ki trajno živijo na ozemlju države, katere državljani so« in dodajajo, da večina evropskih držav sama izpostavlja, »da štejejo med pripadnike narodnih manjšin samo svoje državljane.«. K temu dodajajo, da je državljanstvo pomembno tudi za *ohranitev specifične identitete narodne manjšine* in je hkrati povezano tudi z določenimi pravicami (družbeno in politično participacijo v širšem in ožjem smislu) (Komac in drugi 2007: 83; Žagar 2005: 65-66)).

Kako razumeti kriterij *reprezentativnosti*? Menim, da lahko izhajamo iz teze Petriča (1977: 81) in sicer, da o narodni manjšini ni moč govoriti takrat »kadar zaradi neznatnega števila njenih pripadnikov ne bi bilo mogoče ohranjevati identitete manjšinske skupnosti.«

Komac in drugi (2007: 83) so kritični so kriterija *dolgotrajnih, trdnih in trajnih vezi z državo*, saj ni povsem jasno vsebinsko opredeljen. Lahko bi zagovarjali tezo, da se tovrstne vezi vzpostavijo in krepijo z dolžino bivanja na območju države. Po mnenju Komaca in drugih (2007: 83) je bil ta kriterij »*veden prav z namenom, da bi razlikovali tradicionalne narodne manjšine od priseljenjskih skupnosti.*«

Kriterij, ki se navezuje na *željo po ohranjanju skupne identitete* je tudi potrebno kritično ovrednotiti. Narodna manjšina že s tem, da se kot skupnost »ohranjuje« oziroma obstaja s svojimi specifičnimi značilnostmi dokazuje to motivacijo in željo (Petrič 1977: 81).

Petrič (1977: 97) zaradi nejasnosti nekaterih kriterijev pri opredeljevanju narodne manjšine opredeljuje naslednje značilnosti narodnih manjšin:

- gre za skupnosti, ki imajo njim lastne značilnosti (jezik, kultura, tradicije), ki so temelj njihove samobitnosti;
- te skupnosti so avtohtone, ali take postajajo (niso tuji državljani);
- ni potrebno, da izražajo posebno željo po ohranitvi svoje samobitnosti;
- ni potrebno, da predstavljajo določeno število ali odstotek v celotnem prebivalstvu;
- ni potrebno, da živijo na strnjenem območju in nenazadnje
- ni nujno, da gre za del naroda, ki ima nekje svojo »matično« državo (Petrič 1977: 97).

V literaturi se je uveljavilo tudi razlikovanje med *tipičnimi (tradicionalnimi) narodnimi manjšinami* in *netipičnimi (tradicionalnimi) narodnimi manjšinami*. Tipične narodne manjšine imajo po Žagarju (2005: 58-59) poleg tistih, ki jih imajo narodne manjšine, naslednje attribute:

- tradicionalno in dolgo časa (avtohtono) živijo na določenem ozemlju;
- so (etnično) povezane z določeno (etnično) skupnostjo, ki je praviloma večja (matični narod) in ima svojo lastno (nacionalno) državo,
- pripadniki tipične narodne manjšine imajo in ohranjajo stike in vezi z državo »matičnega naroda«, ob tem da je »*manjšinsko vprašanje pogosto tudi pomembna sestavina odnosov med obema državama (med »matično« etnično državo in državo, katere državljani so pripadniki narodne manjšine).*«.

Tipične (tradicionalne) narodne manjšine Petrič (1977: 91) opredeljuje kot »*tiste dele narodov, ki kot posebne skupnosti in zaradi posebnih okoliščin zgodovinskega razvoja žive zunaj meja svoje narodne države in na pretežno strnjenem ozemlju.*«

Netipične narodne manjšine se od tipičnih razlikujejo po tem, »*da sicer živijo (avtohtono) na ozemlju svoje tradicionalne poselitve, ne obstaja pa njihov »matični*

narod« zunaj meja države, katere državljani so, oziroma da njihov »matični narod« nima svoje lastne nacionalne države» (Žagar 2005: 59).

Naj na tem mestu povzamem razumevanje narodnih manjšin: opredelitev narodna manjšina velja za *tiste skupnosti državljanov neke države, ki tvorijo številčno manjšo skupnost od večinskega prebivalstva v tej državi, ki so v nedominantnem položaju, ki posebne etnične značilnosti (jezik, kultura, veroizpoved), in imajo željo po njihovi opredelitvi. So državljani države, kjer bivajo, z državo jih povezujejo »dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi«, ki jih želijo ohranjati» (Komac in drugi 2007: 82).*

Kako je pojem narodne manjšine inkorporiran v slovenski ustavnopravni red?

Uvodoma velja navesti klasifikacijo prebivalstva Slovenije, kot etnično pluralne družbe, kot jo razvršča Žagar (2002: 145 – 146):

- slovenski narod (t. i. »etnični« Slovenci), ki predstavljajo avtohtono etnično skupnost;
- avtohtoni narodni manjšini (italijanska in madžarska narodna manjšina), katerima slovenska Ustava zagotavlja posebno varstvo;
- (avtohtona) romska skupnost, ki ji slovenska Ustava prav tako zagotavlja posebno varstvo;
- manjšinske etnične skupnosti v Sloveniji, katerih pripadniki imajo slovensko državljanstvo, vendar v slovenski Ustavi in področni zakonodaji niso opredeljeni kot narodne skupnosti, ki uživajo posebno zaščito (v to kategorijo spadajo zelo majhne avtohtone etnične skupnosti in njihovi pripadniki in tudi neavtohtone priseljske, imigrantske etnične skupnosti in njihovi pripadniki – v slednjo uvršča tudi neavtohtone Rome s slovenskim državljanstvom) in
- priseljenci, ki nimajo slovenskega državljanstva, a imajo stalno ali začasno prebivališče (v to kategorijo uvršča Rome, ki nimajo slovenskega državljanstva, a imajo urejen status tujca).

Žagar (2002: 147) pojasnjuje, da je slovenski ustavodajalec pri opredeljevanju narodne manjšine poleg že navedenih kriterijev v omenjenih definicijah *»kot ključni opredeljujoči element tradicionalne narodne manjšine, ki uživa posebno ustavno zaščito, predvideva tudi njeno avtohtonost oziroma avtohtono poselitev.«* Pri tem Komac in drugi (2007: 83) dodajajo, da Slovenija norme za varstvo manjšin, ki se navezujejo na avtohtoni madžarsko in italijansko narodno manjšino, *»smiselno uporabljajo tudi za romsko skupnost.«*

Naj na tem mestu pojasnim, da je v slovenski Ustavi, natančneje v 64. členu opredeljen termin »narodna skupnost«, in to pojmovanje velja za avtohtono madžarsko in italijansko narodno manjšino. Slovenska Ustava v 65. členu določa status za romsko

skupnost v Sloveniji, vendar je ne opredeljuje niti s pojmom *avtohton* in tudi ne s pojmom *narodna manjšina*.³⁰ Pojmu narodna manjšina se je slovenska ustava po mnenju Žagarja (2002: 147-148) odrekla predvsem v izogib njegovi morebitni negativni vsebinski konotaciji in razumevanju.

Žagar (2002: 149) tudi pojasnjuje, da *»/z/aradi specifičnih značilnosti in položaja romske skupnosti v Sloveniji za to skupnost ni bilo mogoče uveljaviti enakega koncepta zaščite kot za avtohtono italijansko in madžarsko narodno manjšino.«*. Pri tem dodaja, da je bilo na podlagi sprejeto stališče, da je potrebno upoštevati njihove specifične značilnosti in položaj v različnih okoljih, ter njihove specifične interese in potrebe, pri zagotovitvi ustrezne področne zakonodaje za varstvo njihovih posebnih pravic in njihovega položaja.

Naj na tem mestu zaključim z navedbo svojega razumevanja oziroma opredelitve romske populacije v Sloveniji: gre za narodno manjšino (z vsemi elementi naroda – jezik, kulturo, identiteto, zgodovinski spomin, ki jih želijo ohraniti), ki (za razliko od tradicionalnih narodnih manjšin) nima svoje »matične države« oziroma države »matičnega naroda«, ki je manj številčna v primerjavi s preostalim prebivalstvom države, na območju katere praviloma razpršeno živi in je v nedominantnem položaju. Pripadniki te manjšine so lahko državljani države, v kateri živijo, ni pa to nujno.

Pritrditi kaže stališču Sveta Evrope,³¹ ki Rome opredeljuje kot evropsko manjšino, ki zaradi svojega marginaliziranega položaja v državah, kjer živi, potrebuje posebno zaščito in skrb. Njeni pripadniki imajo določene etnične identitete in specifičnosti, ki jih razlikujejo od preostalega prebivalstva države in si prizadevajo za ohranitev svoje (etnične) identitete. Pri tem kaže opozoriti, da so v mnogih evropskih državah (in tako tudi v Sloveniji) romske skupnosti notranje heterogene in nehomogene ter se lahko med sabo pomembno razlikujejo.

2.5 INTEGRACIJA IN INTEGRACIJSKE POLITIKE

³⁰ Ustava RS, 64. in 65. člen; Ustava RS v 61. členu določa, da ima vsakdo pravico do svobodnega izražanja pripadnosti k svojemu narodu ali narodni skupnosti, pravico, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik ter pisavo (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00). Žagar (2002: 145) k temu dodaja, da so individualne pravice v skladu z 61. členom Ustave RS *»zagotovljene tudi populaciji »neavtohtonih« Romov v Sloveniji.«* Več o ustavnem položaju romske skupnosti v podglavju 5.1.1 (op. a.).

³¹ Glej, na primer drugo (opredelitev Romov kot evropske manjšine) in tretjo točko (opredelitev Romov kot neteritorialne manjšine) Priporočila 1203 (1993) o Romih v Evropi, ki ga je sprejela Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 2. februarja 1993, ki je v angleškem jeziku dostopno na: [Http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/erec1203.htm](http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/erec1203.htm) (21. januar 2006).

Uvodoma pojasnujem, da sam termin *integracijska politika* ni jasno in nedvoumno opredeljen, kar opozarjajo Komac in drugi (2007: 104), poleg tega »ne vključuje vedno istih mehanizmov in se ne nanaša na ista področja.« Zato je primernejši termin *integracijske politike* v smislu ukrepov, ki so namenjeni integraciji posameznikov. K temu dodajam, da je za integracijo bistveno povezovanje posameznikov v širšo družbo, ne da bi opuščali svoje značilnosti in kot skupina izgubljali svojo specifično identiteto (Petrič 1977: 266). Pri integraciji gre torej za *povezovanje različnega*.

Roterjeva (2005b: 201) opozarja, da »varstvo manjšin in integracijske politike prinašajo spremembe v prvi vrsti za posameznike (in šele posledično za skupnost) – ne nazadnje so manjšinske pravice na mednarodni ravni oblikovane kot pravice posameznikov.«. Ti posamezniki si želijo uresničevanja svojih pravic in izkoristka razpoložljivih možnosti za enakopravno vključenost v družbo, ob tem, da bi ohranjali elemente svoje posebne etnične identitete. Pri tem dodaja: »Razmislek o ustrezni integracijski politiki zahteva celovito obravnavo možnosti za nediskriminacijsko obravnavo vseh državljanov Republike Slovenije in izenačevanje neenakih začetnih osnov, s katerimi se praviloma srečujejo pripadniki etničnih manjšin nasproti večinskemu narodu.« (Roter 2005c: 250).

O izhodiščih in ciljeh politike integracije Romov je razmišljal tudi Mitja Žagar v svojem članku *Nekaj misli o politiki integracije romske skupnosti v Sloveniji* (2002: 138-171). Žagar (2002: 138) vidi cilj integracije v priznavanju obstoja različnosti in omogočanju Romom, da najdejo svoj enakopraven položaj in prostor v multietnični družbi. Politika integracije bi si morala prizadevati za preprečevanje diskriminacije, socialne izolacije in marginalizacije ter za preprečevanje pritiska v asimilacijo Romov.

V tem okviru je primarno izhodišče, da gre v prvi vrsti za socialno vprašanje, pri čemer je prioriteta ureditev bivalnih razmer, kateri sledi vključevanje v vzgojno-izobraževalne institucije in zaposlovanje. Šele nato bodo možni premiki tudi na drugih področjih (Žagar 2002: 163).

Temeljne predpostavke uspešne integracije je moč oblikovati na *različne načine* oziroma na *različnih ravneh*. Komac in drugi (2007: 107) vidijo perspektivo prav v urejanju vidikov integracije in ukrepov integracijske politike na *lokalni ravni*, saj se na tej ravni sprejemajo »rešitve, ki so primerne za lokalno okolje in njegove prebivalce.«

2.5.1 DIMENZIJE INTEGRACIJE

Beštrova (2006: 17-20) je na podlagi raziskovanja različnih tipologij in poimenovanj dimenzij integracije pri različnih avtorjih, izpostavila naslednje:

- *pravna integracija* vključuje izenačitev pravnega statusa manjšin s statusom državljanov, kar posledično omogoča uresničevanja in uživanje pravic, ki iz tega statusa izhajajo;
- *poselitvena oziroma bivanjska integracija* vključuje izenačitev možnosti naselitve v prostoru, pridobivanje (oziroma dostop) do stanovanj pripadnikov manjšin pod enakimi pogoji kot veljajo za druge (večinsko prebivalstvo). Pripadnikom manjšin je torej potrebno zagotoviti primerne, ustrezne pogoje bivanja, ki bistveno ne odstopajo od bivalnih pogojev večinskega prebivalstva;
- *socialno-ekonomska integracija*, katere izhodišče je uresničevanje načela enakih možnosti. Pripadnikom manjšin je potrebno zagotoviti doseganje primerljivih rezultatov glede zaposlovanja, dohodkov in dostopa do storitev³²;
- *integracija na področju izobraževanja*, katere bistvena usmeritev je ustvarjanje ustreznih pogojev za vključevanje pripadnikov manjšin za doseganje primerljivih uspehov v procesu šolanja, doseganje primerljivih rezultatov in uspehov s svojimi vrstniki in s tem povečati možnosti za enakopraven vstop na trg delovne sile;
- *kulturna integracija* na eni strani zajema spoznavanje drugih kultur, sprejemanje vzorcev drugih etničnih skupin, na drugi pa ponotranjanje novih norm, vrednot in vedenjskih vzorcev³³;
- *politična integracija* oziroma *politična participacija* zajema vključenost v procese političnega odločanja v državi, predvsem pri tistih odločitvah, programih in politikah, ki neposredno vplivajo na položaj manjšinske skupnosti in njenih pripadnikov;
- *družbena integracija* zavzema prostovoljne oblike neformalnih stikov posameznikov, pripadnikov manjšin z širšo družbeno okolico. Neformalni stiki se odvijajo tako v šolah, na delovnem mestu kot tudi v prostem času in
- *identifikacijska integracija* o kateri govorimo, kadar pripadniki etničnim manjšinam razvijejo občutek pripadnosti večinski družbi (Bešter 2006: 17-20).

Roterjeva (2005b: 202) povzema Botswellino široko opredelitev integracije kot »procesa vključevanja priseljencev in etničnih manjšin v ekonomijo, družbo in politično

³² Beštrova (2005: 559-560) opozarja na to, da ima »neuspešna integriranost posameznika na ekonomskem področju za negativno posledico od finančnih, psihičnih, zdravstvenih in kazenskih.«

³³ Fužirjeva (1989: 25) zagovarja tezo, da kulturni pluralizem dopušča fleksibilnost, prostovoljnost, sprejemanje skupnega in ohranjanje posebnega – z drugimi besedami omogoča kulturno integracijo.

življenje v državi sprejemnici« in njeno opredelitev naslednjih razsežnosti integracije: *družbena in ekonomska* (že omenjeno vključevanje na trg dela, vključevanje v sistem izobraževanja), *kulturna* (ki vključuje znanje jezika države sprejemnice in razumevanje družbenih norm) in *politična* (ki se navezuje na *pravico voliti in kandidirati na volitvah*).

2.5.2 MODELI INTEGRACIJE

V tem podpoglavju bom opisala naslednje modele integracije priseljencev, ki jih je predstavila Romana Bešter (2003) v raziskavi z naslovom *Migracijska politika Slovenije in EU – primerjava zakonodaje, strateških dokumentov in priporočil, s poudarkom na integracijski politiki*, in sicer: *model diferenciranega izključevanja, model diferenciranega vključevanja ali asimilacijski model in pluralistični ali multikulturni model*. Obenem bom podala določene poudarke in opredelitve, relevantne za področje integracije manjšin.

2.5.2.1 MODEL DIFERENCIRANEGA IZKLJUČEVANJA

Za *model diferenciranega izključevanja* je značilno, da gre za *delno integracijo*, oziroma vključenost (priseljencev) v nekatere sfere družbenega življenja (na primer trg dela), a ne v ostale (na primer državljanstvo in z njim povezane pravice in politična participacija). Ta model so prevzele države, ki narod definirajo v kulturnem oziroma etničnem smislu in katere so imele malo priseljencev iz bivših kolonij; poleg tega so v šestdesetih letih prevzele model začasnih gostujočih delavcev³⁴ (Bešter 2003: 2).

Beštrova (2003: 18) opozarja na pomanjkljivost *modela diferenciranega izključevanja* - lahko je vir napetosti in konfliktov kot posledica *segregacije na področju državljanstva in političnih pravic, ter »vodi v razvoj različnih, zaprtih kulturnih ali etničnih skupnosti znotraj države.«*

2.5.2.2 MODEL DIFERENCIRANEGA VKLJUČEVANJA/ASIMILACIJSKI MODEL

Nasprotje *modelu diferenciranega izključevanja* je t. i. *model diferenciranega vključevanja ali asimilacijski model*, ki predvideva integracijo (priseljencev) v večinsko

³⁴ Beštrova (2003: 4-6) navaja kot primer *modela diferenciranega izključevanja* integracijsko politiko Nemčije, katere poglobljena značilnost je bila omogočanje integracije priseljencev na področju izobraževanja, zaposlovanja in stanovanjske politike), vendar jim ni omogočala *»pravne integracije – predvsem pridobitve nemškega državljanstva«*.

družbo na tak način, da se priseljenci odpovedo svoji kulturi, tradiciji, jeziku ter se zlijejo v večinsko družbo³⁵ (Bešter 2003: 4).

Pri definiranju asimilacije moramo biti previdni, saj je ne smemo opredeliti zgolj za proces, po katerem se predpostavlja, da se bo manjšinska etnična skupina prilagodila kulturi večinske etnične skupine in da se večinska etnična skupina pri absorpciji ne bo spremenila tudi sama. Povedano drugače, procesi asimilacije so kompleksni in jih je potrebno proučevati v širšem političnem in socialnem kontekstu (Banton 1988: 40).

Klinar (1976: 145) navaja, da Milton Gordon definira naslednje stopnje asimilacije:

- *kulturna asimilacija oziroma akulturacija*³⁶ (pripadniki manjšinske etnične skupine spremenijo kulturne vzorce obnašanja in prevzamejo kulturo in osnovne vrednote dominantne/večinske etnične skupine);
- *strukturna asimilacija* (pripadniki manjšinske etnične skupine vstopajo v organizacije, različne institucije, socialno strukturo dominantne/večinske etnične skupine na ravni primarnih in sekundarnih odnosov);
- *amalgamacija* (sklepanje medsebojnih zakonskih zvez);
- *identifikacijska asimilacija* (identifikacija pripadnikov manjšinske etnične skupine s pripadniki dominantne/večinske etnične skupine);
- *odsotnost predsodkov, odsotnost diskriminacije in odsotnost vrednostnih konfliktov in konfliktov za družbeno (pre)moč*. Splošno razumevanje cilja asimilacije je, da pripadniki manjšinske etnične skupine (to velja tudi za priseljence) sprejmejo večinsko kulturo in v njej postopoma izginejo.

Petrič (1977: 266-271) opredeljuje dve vrsti asimilacije, *prisilno* in *prostovoljno*. Za prisilno asimilacijo so značilni ukrepi, ki so storjeni z namenom, »da bi se uničil jezik, kultura, samobitnost kake narodnostne, rasne, etnične skupine.« Sredstva, ki jih države uporabljajo, so med drugim zanikanje obstoja etnične skupine, njeno politično zanikanje, odvzemanje lastnine, prepoved ali onemogočanje investicij, ki bi okrepile ekonomsko moč te skupine.

Po Petriču (1977: 269) prostovoljna asimilacija pomeni pospeševanje procesa opuščanja kulturnih in jezikovnih obeležij etnične skupine. Sredstva, ki jih države uporabljajo za omogočanje navidezno prostovoljne asimilacije, so izključitev jezika

³⁵ Bešterova (2003: 6-9) navaja kot primer *asimilacijskega modela* integracijsko politiko Francije, ki se ravna po načelu, da »politika« manjšin ne obstaja, niti ne obstaja sama ideja »manjšine« kot take.

³⁶ Klinar (1976: 151) loči med »slučajno akulturacijo«, pri kateri pride do kulturnega mozaika večinske in manjšinske kulture, vendar se le-ti ne vključita ena v drugo; »vsiljeno akulturacijo«, ko dominantna/večinska

etnične skupine iz šol kot enakovrednega učnega jezika, izključitev tega jezika iz javne uporabe, politična ter ekonomska neenakopravnost in izolacija etničnih skupin. Petrič pri tem tudi opozarja: »za procesi navidezno prostovoljne asimilacije se vedno skriva dejanska neenakopravnost in je »prostovoljnost« vedno le navidezna«. Povedano z drugimi besedami, razlika med prisilno in prostovoljno asimilacijo je minimalna, saj imata obe enak cilj, le sredstva za doseganje tega cilja se razlikujejo.

Prevladujoče mnenje teoretikov asimilacije v preteklosti je bilo, da do tiste mere, do katere se etnične skupine in njeni posamezniki asimilirajo v novo kulturo, izgubljajo lastno etnično identiteto in obratno, do tiste mere, ko svojo etnično identiteto obdržijo, do le-te je asimilacija neuspešna (Park in Miller 1921, 1922; Gordon 1964).

2.5.2.3 PLURALISTIČNI ALI MULTIKULTURNI MODEL INTEGRACIJE

Tretji model predstavlja srednjo pot med obema modeloma – t. i. *pluralistični ali multikulturni model* kot sprejemanje splošnega in ohranjanje posebnega. Beštrova (2003: 4) izpostavlja, da so v skladu s tem modelom priseljenci »vključeni v politično skupnost in lahko hkrati ohranjajo svojo kulturno različnost.«³⁷

Izhodišča zagovornikov *talilnega lonca*, ki je metafora za asimilacijo, so zelo podobna izhodiščem multikulturalizma oziroma kulturnega pluralizma. Razlika v tem, da zagovorniki *talilnega lonca* iščejo možnost prepletanja različnih kultur, medtem ko je ena osnovnih predpostavk multikulturalizma ohranjanje kulturne različnosti (Lukšič-Hacin 1999: 154).³⁸

Castles in Miller (1993: 248, 287) sta multikulturalizem razdelila na dve kategoriji. Razlikujeta se v odnosu države do različnih etničnih skupnosti. Prvi pristop, imenovan »*Laissez – faire*« pomeni, da država sicer sprejema kulturne razlike in priznava obstoj različnih etničnih skupnosti, vendar ne prevzema odgovornosti za zagotovitev socialne pravičnosti ter ohranitve etničnih skupnosti (primer tega pristopa so Združene države Amerike).

kultura vsiljuje svojo lastno kulturo manjšini in »demokratsko akulturacijo«, katere rezultat je kulturni pluralizem.

³⁷ Beštrova (2003: 9-12) kot primer *pluralističnega ali multikulturnega modela integracije* navaja integracijsko politiko Švedske, pri kateri sta vodilni usmeritvi enakost in svoboda izbire – *posamezniki sami določajo svojo kulturno pripadnost in identiteto in ne skupine, pri čemer bi cilj enakosti dosegli s »splošnimi socialnimi politikami«*. Poleg enakosti in svobode izbire je Švedska določila še *partnerstvo kot cilj tako imigracijske kot tudi manjšinske politike*.

³⁸ Več o multikulturalizmu glej, na primer: Gutmann (2003); Lukšič-Hacin (1999); Parekh (2000) in Barry (2001).

Drugi pristop, imenovan *multikulturalizem kot vladna politika*, pomeni, da s sprejetjem kulturne različnosti ter socialnih sprememb, ki jih prinaša priseljevanje, priseljenci niso prisiljeni v podreditev dominantnim kulturnim in jezikovnim vzorcem. Lahko ohranijo svoj materni jezik in kulturo, če se za to odločijo. Drugi pristop tako vidi v priseljevanju obogatitev brez nevarnosti za prevladujočo kulturo v neki državi (primeri multikulturalizma kot vladne politike so Švedska, Kanada in Avstralija) (Castles in Miller 1993: 248, 287).

Vrečerjeva (2005: 679) opozarja, da se termin multikulturalizem »vedno pogosteje uporablja v smislu družbenega dejstva, da so vse družbe kulturno heterogene.«

Bistvo multikulturalizma je v spoštovanju in ohranjanju različnih (etničnih) običajev, navad, tradicij in kulture na splošno. Opozoriti velja, da v kolikor je družba formalno/uradno opredeljena kot multikulturalna, to še ne pomeni, da si aktivno prizadeva za vključevanje etničnih skupin v večinsko družbo, čeprav so le na tak način dane podlage za to, da te in njihovi pripadniki postanejo enakopravni člani njihove družbe.

2.5.3 PREDLOG IZHODIŠČ ZA UKREPE INTEGRACIJSKIH POLITIK ROMOV

Izhajajoč iz teze, da bi ukrepi in smernice, ki jih država sprejema v okviru integracijske politike, morali spoštovati pravice Romov in njihove odločitve o tem, kako naj se integrirajo v večinsko družbo, zagotavljamo prostor za etnično samoidentifikacijo (Ringold in drugi 2005: 18).

Integracijske politike narodnih manjšin (in tudi priseljencev) naj bi praviloma izhajale iz naslednjih načel: načela spoštovanja človekovih pravic, načela enakega obravnavanja, načela prepovedi diskriminacije, načela strpnosti, načela solidarnosti in socialne pravičnosti, načela demokratičnega vključevanja in sodelovanja in načela spoštovanja pravne države (Bešter 2006: 71). Navedena načela je potrebno upoštevati tudi, kadar gre za načrtovanje ukrepov oblikovanje in smernic integracijskih politik Romov kot specifične narodne manjšine.

Menim, da je pri oblikovanju ustreznih ukrepov in smernic za integracijo narodnih manjšin potrebno izhajati iz celostnega in sistematičnega pristopa. Če se navežem na Rome, predlagam oblikovanje integracijskih politik v več fazah.

Prva faza je identifikacija ključnih področij integracijskih politik Romov. V prvi vrsti gre za področja, kjer se Romi v največji meri srečujejo s kršitvami omenjenih načel, in

sicer: bivalne razmere, izobraževanje in zaposlovanje. Vendar se ne smemo omejiti zgolj na ta tri področja, saj velja poudariti, da z aktivnim sodelovanjem v javnem življenju (družbenem in političnem) Romi pomembno prispevajo k svoji integraciji v večinsko družbo.

Po definiranju ključnih področij integracijskih politik sledi postavitvev prioritet in predvidenih ukrepov (na primer: določitev strategije za vključevanje romskih otrok v programe dodatne učne pomoči za doseganje ustreznega nivoja znanja), za katere je nujno potrebno zagotoviti ustrezna materialna sredstva in kadrovske potencial. Pri tem je nujno in ključno prav sodelovanje pripadnikov manjšin v procesu oblikovanja teh ukrepov. Spodbujanje k so-oblikovanju politike integracije eden izmed pozitivnih korakov v doseganje ciljev integracije – omogočanja enakopravnega vključevanja v vse sfere družbenega, ekonomskega in političnega življenja ob hkratnem ohranjanju specifičnosti romske kulture in identitete.

Na tem mestu poudarjam tudi, da so integracijske politike lahko optimalne le v sodelovanju in skupnih prizadevanjih naslednjih treh akterjev: lokalnih skupnosti, Romov in državnih institucij. Prizadevanja in izvajanja aktivnosti zgolj enega od treh akterjev za integracijo Romov niso dovolj in v najboljšem primeru dosežejo cilje integracije v omejenem obsegu.

Beštova (2003) opozarja, da integracijskih politik ne smemo obravnavati kot nespremenljivih – njihova učinkovitost je odvisna od spreminjajočih se dejavnikov. Rezultati integracijskih politik se praviloma kažejo v daljših časovnih obdobjih (pogosto šele pri drugi ali tretji generaciji). Zato je pomembna faza tudi spremljanje in ovrednotenje ukrepov in smernic integracijskih politik, tako da jih je mogoče ustrezno spremeniti (delno ali v celoti) v kolikor se izkaže, da ne dosegajo želenih učinkov (ali ustvarjajo celo nasprotno učinke od želenih ali predvidenih).

Tudi pri vidikih integracijskih politik grosupeljskih Romov je potrebno upoštevati že omenjena načela in faze. Na lokalni ravni je potrebno zagotoviti ustrezne ukrepe in aktivnosti predvsem Občine Grosuplje, kot tudi drugih pristojnih služb na njenem območju, ki so usmerjene v omogočanje vključevanja Romov v širše družbeno okolje na različnih področjih. Ukrepi in programi morajo vsebovati tudi ustrezno finančno podlago in kadrovske potencial ob ustrezni pomoči države. Pri oblikovanju le-teh je ključno sodelovanje grosupeljskih Romov, pri čemer bi nedvomno pripomoglo delovanje romskega svetnika v Občinskem svetu.

2.5.4 POLITIČNA PARTICIPACIJA (NARODNIH) MANJŠIN

Če izhajam iz Žagarjeve (2005: 46) teze, da *»ustrezna politična participacija narodnih manjšin predstavlja pomemben segment njihovega varstva in uresničevanja njihovih posebnih pravic v sodobnih družbah«*, menim, da je pozornost potrebno nameniti opredelitvi pojma *politična participacija* in njenih oblik.

Jesih (2007: 35) politično participacijo narodnih manjšin opredeljuje *»kot zbir tehnik in metod političnega udejstvovanja pripadnikov narodnih manjšin, ki omogočajo ohranjanje in promocijo manjšinske identitete«* in dodaja, da *»p/olitična participacija sodi v okvir temeljnih pravic narodnih manjšin, pri čemer moramo poudariti, da gre pri tem za posebno (dodatno) politično pravico samo za pripadnike narodnih manjšin.«*

Jesih (2007: 15) razpravlja tudi o t. i. *dvojni vlogi političnega subjekta*, katere nosilci so pripadniki narodnih manjšin. Tako na eni strani sodelujejo v aktivnostih kot državljani določene države, na drugi strani pa kot pripadniki manjšinske skupnosti sodelujejo v tistih aktivnostih, ki se neposredno nanašajo na ohranjanje *manjšine kot lastne skupine*. Jesih (2007: 24) dodaja, da je *neupoštevanje dvojne (politične) narave pripadnikov manjšin diskriminacija njenih pripadnikov*.

Z drugimi besedami: z delovanjem v javnem in političnem življenju na različnih ravneh (tako na lokalni, kot tudi na državni) pripadniki narodnih manjšin sooblikujejo odločitve, ki so neposredno in posredno povezane z uresničevanjem svojih interesov, ciljev, želja in potreb, zlasti na tistih področjih, ki so za njih pomembna. Za to, da bi bili pri tem uspešni, mora biti na strani nosilcev odločanja zagotovljena ustrezna strokovna pomoč, tudi v oblikah svetovanja in usposabljanja, saj se pripadniki narodnih manjšin nemalokrat srečujejo s pomanjkanjem izkušenj, pa tudi znanja in informacij.

Politična in družbena participacija narodnih manjšin je praviloma vezana na državljanstvo države, v kateri se politične pravice uresničujejo. Politične pravice pripadajo ne le državljanom, ki so pripadniki največje oziroma titularne etnije, naroda, marveč tudi pripadnikom etničnih skupin in manjšin, v kolikor seveda imajo državljanstvo države, na območju katere živijo (Žagar 2005: 65, 67).

Politično delovanje pripadnikov manjšin obsega različne možne oblike. Tako na primer Žagar (2005: 68-72) opredeljuje naslednje štiri možne koncepte političnega predstavljanja (narodnih) manjšin: *volitve in volilni sistemi, neposredno zagotovljeno posebno manjšinsko predstavništvo, avtonomije in posvetovalna telesa*.

V primerih, ko imajo pripadniki manjšin državljanstvo in izpolnjujejo pogoje ustave in zakonodaje, imajo avtomatično volilno pravico. Vendar Žagar (2005: 69) opozarja: »*Sam obstoj volilne pravice za pripadnike narodnih manjšin pa jim seveda ne zagotavlja avtomatično tudi politične reprezentacije oziroma njihovih predstavnikov v izvoljenih organih na različnih ravneh.*«. V okviru koncepta volitev bi manjšina lahko razmislila tudi o oblikovanju lastne stranke (ali več strank). Z izvoljenimi predstavniki bi si tako povečala možnost neposrednega vpliva na obravnavo in sprejemanje odločitev, ki so pomembne zanjo (Žagar 2005: 69).

Pri tem pa Jesih (2007: 16) opozarja, da oblikovanje lastne stranke ni vedno preprosto, saj »*soglasja o tovrstnem političnem organiziranju ponavadi ni že znotraj samih manjšinskih skupnosti, pa tudi pri strankah večinskega naroda ustanovitev manjšinskih političnih strank lahko naleti na negativne reakcije.*«³⁹

Jesih (2007: 55-59) k Žagarjevim konceptom dodaja še naslednje oblike sodelovanja narodnih manjšin s političnimi strankami večinskega naroda: *sodelovanje manjšinske politične stranke z drugo politično stranko* (oziroma *integracija manjšinske politične stranke v stranko večinskega naroda*), *uveljavljanje manjšinskih zahtev v okviru že obstoječih političnih strank večinskega naroda* in *participacijo narodnih manjšin mimo ozke strankarske logike*.

Drugi koncept, imenovan *neposredno zagotovljeno posebno manjšinsko predstavništvo* je zasnovan z namenom neposredne zagotovitve predstavnika ali predstavništva določene manjšine na različnih ravneh (Žagar 2005: 70). Petrič (1977: 203) vidi pomen pravice do zastopanja v tem, da predstavniki manjšine kot državljani polnopravno sodelujejo in soodločajo o zadevah, ki so ključnega pomena za njihovo skupnost.

Tretji koncept – *avtonomija* izhaja iz predpostavke, da lahko določena ozemlja, oziroma območja, kjer živijo pripadniki manjšin, pridobijo poseben status. V okviru te, tako imenovane teritorialne avtonomije, bi ta območja samostojno »*urejala določena področja in vprašanja, zlasti še tista, ki so življenjskega pomena za narodne manjšine in njihove pripadnike*«. Žagar (2005: 71) navaja tudi prisotnost zamisli o uveljavitvi funkcionalnih avtonomij (poleg teritorialnih), »*ki ne bi bile vezane na ozemlje, ampak na individualno pripadnost določeni manjšinski skupnosti*« in dodaja, da »*bi bile primerne za*

³⁹ Jesih (2007: 53-54) ugotavlja, da ima oblikovanje lastnih manjšinskih strank naslednje pomanjkljivosti: *fizična omejitev na določeno ozemlje, omejitve po številu svojih članov in številu svojih volivcev in nenazadnje omejitev vrst volitev, na katerih manjšinska politična stranka nastopa.*

narodne manjšine, katerih poselitev je disperzirana, ter za pripadnike narodnih manjšin, ki živijo zunaj območij, na katerih je uveljavljena manjšinska avtonomija» (Žagar 2005: 71-72).

Tudi Jesih (2007: 40) navaja različne oblike avtonomije kot pravice narodnih manjšin in njihovih pripadnikov: *teritorialna avtonomija* (prebivalstvo narodnostno mešanega območja uresničuje pravice do ohranitve svoji etničnih posebnosti v avtonomnih organih lokalne oblasti), v okviru katere loči med *kulturno (funkcionalno) avtonomijo* in *politično avtonomijo*, katere najvišja stopnja je *federalizem*. Kot posebno obliko avtonomije navaja še *personalno avtonomijo*, ki je omejena na kulturno in jezikovno sfero in *katere izhodišče ni teritorij, marveč skupnost oseb določene narodnostne pripadnosti, ne glede na to, na katerem območju le-ta živi* (Jesih 2007: 40).

Četrty koncept političnega predstavljanja so *posvetovalna telesa*, med katere bi lahko uvrstili manjšinske svete ali sosvete, komisije in odbore, katerih aktivnosti so usmerjene v (so)odločanje o zadevah, ki so v posebnem interesu manjšine in njenih pripadnikov, ob upoštevanju *»različne stopnje obveznosti za nosilce odločanja.«* (Žagar 2005: 72). Medvedova (2005: 521) dodaja, da posvetovanje *»državljanom paralelno z etabrirano volilno pravico dovoljuje izražanje njihovih posebnih skrbi in potreb.«*

Medvedova (2005: 521-522) navaja tudi naslednje (modificirane) posvetovalne strukture, ki jih je opredelil Anderson: *kontaktne in koordinacijske skupine, delovne in koordinacijske skupine, forume, posvetovalne svete in odbore za migracijske zadeve*. Pri tem dodaja: *»Posvetovalne institucije so lahko samostojne ali pa delujejo v kombinaciji. Vsaka teh institucij ima navadno svoj razlog obstoja, pogojene pa so tudi z različnimi integracijskimi režimi posameznih držav.«* (Medved 2005: 522).

In kje je torej ključna funkcija politične participacije narodnih manjšin? Jesih (2007: 16) jo vidi *»v urejanju družbenih odnosov na takšen način, da se preprečuje in odpravlja (ali vsak minimizira) depriviligiran in/ali marginaliziran položaj manjšin in/ali njenih pripadnikov v določeni družbi oziroma državi.«* K temu lahko dodam, da s spodbujanjem različnih oblik političnega udejstvovanja narodnih manjšin, nosilci odločanja kažejo pozitiven pristop k njihovi integraciji in nenazadnje tudi k njihovem razvoju.

3.0 ZGODOVINA ROMOV

Zgodovino Romov je Fraser (1995: 1) opredelil kot zgodbo o tavajočem ljudstvu, ki je prispelo na evropska tla ob koncu 11. stoletja. V stoletjih, ki so sledila, so Romi kljub

stalnim vplivom in pritiskom ohranili svojo značilno identiteto ter pokazali neverjetne sposobnosti za prilagoditev in preživetje, sposobnosti, ki so vidne še danes.

V iskanju odgovora na vprašanje, »kdo so Romi«, se je v preteklosti večkrat med raziskovalci vnel boj za dokazovanje in argumentiranje »prave« romske etničnosti. Serbezovski (2000: 9) na zanimiv način opisuje romsko naravo:

»Takšni so Romi! Ko je treba, so hladnejši kot Angleži, bolj razposajeni kot Grki, bolj natančni kot Nemci in imajo boljšo poslovno žilico kot Američani. Nimajo dunajske šole in ženskam ne poljubljajo rok. Pogosto so surovi, a le navidezno. Imajo čisto srce in čisto dušo. Za njih je vseeno najboljše, da se le sprehodijo mimo dunajske šole. Lahko so nežnejši kot Francozi. Kar imajo napravijo danes, na jutri ne mislijo. Ni jim pomembno, ali imajo milijardo dolarjev, pomembno je, da imajo milijardo kalorij za potrošiti. So bolj iznajdljivi kot Židi, ko je potrebno zaslužiti denar, upravljajo z večjim veseljem kot arabski šejki. So bolj lojalni kot Japonci – ni ga Roma, ki bi bil proti svoji domovini. So boljši ljubimci kot Italijani, saj ima le Rom lahko istočasno rad devet žena.«.

3.1 RAZISKOVANJE IZVORA ROMOV

Prvi je Rome in njihov izvor zabeležil perzijski pesnik, Albulkasem Mansoor, znan kot Firduzi, okoli leta 420 pred našim štetjem. Pesnik je v pesnitvi Shah-Name opisal, da je skupina Romov nasedla obljubam perzijskega vladarja in prišla v njegovo deželo, da bi s pesmimi in plesom razveseljevala njegove podložnike. Ta skupina Romov je štela 12.000 moških, žensk in otrok. Perzijski kralj jih je kmalu izgnal iz Perzije, ker so pojedli seme, ki jim ga je podaril, da bi ga posadili v darovano zemljo, orodje in živino pa prodali. Nekateri romologi menijo, da so se razširili po celem svetu in da so predniki današnjih Romov, drugi so te trditve izkoristili tako, da so razvili teorije o avanturističnih Romih in njihovi težnji po brezskrbnem življenju (Serbezovski 2000:18).

Domovina Romov je bila dolgo zavita v skrivnost in še danes ni soglasja med raziskovalci o njihovem izvoru, časovni opredelitvi njihovega prihoda na evropska tla in o razlogih njihovega odhoda iz primarne domovine. Čeprav so Romi iz generacije v generacijo prenašali mite in legende, tudi o Egiptu kot njihovi domovini, raziskovalci niso našli dokazov, ki bi to potrjevali.⁴⁰ Nekateri raziskovalci so bili prepričani, da je domovina Romov tako daleč v njihovi zgodovini, da je v najboljšem primeru le oddaljen spomin. Videti je bilo, ugotavlja Mayall, da je poskus opredeljevanja izvora Romov in njihove

⁴⁰ Več o legendah, povezanih z izvorom Romov glej, na primer: Courthiade (2003).

primarne domovine podoben sestavljanji; namesto da bi imeli v rokah prave dele, imamo dele neke druge sestavljanke (Mayall 2004: 225).

Nekateri raziskovalci so postavljali teorije, da izvor Romov sega v čas Herodota (nemški raziskovalec Hasse) in da so Romi preživeli prebivalci Atlantide (italijanski raziskovalec Predari), vendar so bile le-te kmalu zavrnjene kot neutemeljene in »pravljicne« (Štrukelj 2004: 13).

Da bi odkrili izvor Romov in njihovo primarno domovino, so se raziskovalci zanašali na lingvistične dokaze. Štrukljeva (2004: 13-14) poudarja, da prvotna preučevanja primarne domovine Romov na osnovi lingvističnega gradiva niso bila uspešna, vendar so nakazala pravilnejšo usmeritev raziskav. Jezikoslovec Friedrich Pott je bil prvi, ki je ugotovil, da je romski jezik v osnovi enoten jezik in da je soroden s sanskrtom.⁴¹ Na podlagi teh izsledkov je ugotovil, da je domovina Romov Indija. Tudi slovenski jezikoslovec Franc Miklošič je sledil tej smeri raziskovanja, le da je domovino Romov omejil na dolino južnega Hindukuša. Menim, da je bil romski jezik identificiran kot ena izmed temeljnih značilnosti romske identitete, saj korenine jezika razkrivajo ljudi, ki ta jezik govorijo; raba jezika je postala edina stalna in objektivno merljiva značilnost.

Franc Miklošič je evropske Rome razdelil na trinajst velikih skupin in jih poimenoval po deželah, v katerih so naseljeni: grški, moravsko-češki, nemški, romunski, skandinavski, poljsko-litovski, ruski, finski, anglo-škotski, italijanski in španski, baskiški in madžarski ter identificiral prav toliko narečij. Pri tem je opozoril, da je grški romski jezik najbolj podoben indijskemu, sledita mu madžarski in romunski, medtem ko so po njegovem mnenju vsa ostala narečja zelo popačena (Štrukelj 2004: 15).

V sodobnem času se je razvil še en pristop preučevanja izvora Romov, in sicer, genetska oziroma molekularna antropologija. Z metodami analize krvi in DNK poskuša dokazati specifične genetske profile in izvesti primerjave Romov z drugimi indijskimi skupinami, vendar do danes te raziskave še niso dale jasnih rezultatov (Mayall 2004: 225).

3.2 MIGRACIJE ROMOV IN NJIHOVI VZROKI

Raziskovalci niso enotni glede začetka in vzrokov romskih migracij. Množična migracija Romov se je začela v 5. stoletju. Vzrok zanjo je bil po vsej verjetnosti invazija

⁴¹ Sanskrt je najstarejši v družini Indoevropskih jezikov in je večkrat imenovan tudi »mati vseh indijskih in evropskih jezikov«. Mayall (2004) ugotavlja, da ni nenavadno, če se odkrijejo podobnosti z romskim jezikom, kot tudi podobnosti z drugimi evropskimi jeziki.

Hunov. Nekateri viri navajajo, da so se Romi spopadli s Huni na območju današnjega Delhija in bili poraženi. Hunska represija je prisilila Rome, da so se preselili iz Indije preko puščave Tar na nova, svobodna območja. V puščavi so namreč ostali relativno dolgo, kar nas vodi v misel, da so gojili upanje za svojo vrnitev domov. Toda Huni so bili mogočni in so zasedli ta območja; Romi so izgubili upanje na vrnitev, kar je bil začetek romske diaspore.⁴²

Vzroke romskega preseljevanja raziskovalci vidijo ravno v nomadskem načinu življenja. Mayall (2004: 252) poudarja, da je v angleški kulturi in politiki opazen trend enačenja nomadizma s *ciganstvom*; tisti, ki je nomad, je tudi Cigan in obratno. Težava pri tej opredelitvi je zanemarjanje vrste drugih značilnosti in dejavnikov, kot sta skupni izvor in skupni predniki. Romi so definirani s tem, kar počnejo in ne s tem, kar dejansko so. Etnične meje so zastavljene precej široko in fleksibilno. Povedano drugače, nekdo postane Rom že s sprejetjem nomadskega načina življenja in hkrati preneha biti Rom, ko tak način življenja opusti (Mayall 2004: 254-255).

Mayall (2004: 227) ugotavlja, da je bila Judith Okley v nasprotju z drugimi raziskovalci prepričana, da izvor Romov ne predstavlja temelja romske etnične identitete, marveč so to skupne navade, kultura in tradicije. Kulturne značilnosti romske etnične skupine, kot so rituali, oblike vedenja, prakse in verovanja (od rojstev otrok, oblačenja, higiene, poroke do smrti), tradicionalne oblike preživljanja ter nenazadnje oblike ekonomske, socialne in politične organizacije naj bi razkrile pravo romsko etnično identiteto.⁴³

Številne predstave in publikacije o Romih so še vedno vpete v primordialnost in romska etnična identiteta se obravnava kot neprostovoljna, tradicionalna in dedovana. Primordialisti vidijo romsko etnično identiteto kot statično v vseh njenih bistvenih elementih (Mayall 2004: 193).

3.3 IZVOR IMENA CIGAN OZIROMA ROM

⁴² Pri diaspori je pomembna kolektivna identiteta skupine. Migracije bi lahko pomenile konec kolektivne identitete. Migracija Romov je namreč potekala v več smereh in več skupinah, ki se niso dolgo zadrževale na določenem geografskem območju. Romi so odšli v dve smeri iz puščave Tar: ena skupina se je usmerila proti Afganistanu do Turkmenistana. Ta skupina se je nato ločila in večina je odšla v smer Armenije in Turčije. Ostali so odšli v smer Azerbajdžana, Gruzije in Kavkaza. Druga velika skupina je odšla proti Turčiji in nato do Bagdada in Sirije. V Siriji se je ta skupina razdelila in se pomaknila proti obalam Sredozemlja v smeri Egipta in Libije ter odšla čez Gibraltar v Evropo (Serbezovski 2000:18).

⁴³ O kulturni identiteti Romov in njenih elementih glej, na primer: Petrovski (2003) in Štrukelj (2004).

Evropski Cigani naj bi prinesli ime *Rom* iz svoje prvotne domovine in tudi po ugotovitvah Friedricha Potta ima jezik hindi besede *d`oma, d`omni*, kar označuje človeka z dna družbene lestvice. Štrukljeva (2004) ugotavlja, da *ime Cigan, ki so ga dobile indijske nomadske skupine v Evropi, ni imelo (današnje) negativne konotacije*.

Izraz *Cigan* se še vedno najbolj pogosto uporablja, saj je po mnenju Iana Hancocka »še vedno najbolj znan najširšemu krogu ljudi«. Uporabo izraza *Rom* opravičuje obstoj besede v vseh narečjih romskega jezika in pogosto pomeni človeka oziroma moža (Janko Spreizer 2002: 55).

Janko Spreizerjeva (2002: 53, 57) ugotavlja, da so prvi raziskovalci, kot npr. Clébert, dosledno uporabljali izraz *Cigan*. Clébert razlikuje med »pravimi« in »nepravimi« *Cigani*. Razvrstil jih je na Kalderaše (»prave Ciganek«), Gitane (ki naj bi se od Kalderašov razlikovali) in Manuše (francoske tradicionalne Cigane), medtem ko Barengri in Jeniši po njegovem niso »pravi« *Cigani*. Podobno razlikovanje med »pravimi« in »nepravimi« *Cigani* je podal de Heusch, ki jih deli na Manuše (ali Sinti) in avtentične Cigane (Lovari, Čurari in Kalderaši).

Danes so še vedno v rabi poimenovanja Romov, ki naj bi bila povezana s teorijo o njihovem egipčanskem izvoru, med katere sodijo *Gitans, Gypsies, Gitanos, Gitani, Giftos in Yieftos* (Janko Spreizer 2002: 65). Seveda obstajajo tudi druga imena, tako so po barvi kože dobili ime *Cales* v Španiji, *Karači* v Perziji in *Tatari* ter *Mustalainen* na Finskem. Francosko poimenovanje *Bohémiens* izvira iz pripovedovanja Romov, da so prišli iz Češke (*Bohemia*).⁴⁴

Žagar (2002: 140) pojasnjuje: »V Sloveniji in v večjem delu Evrope se je za poimenovanje te specifične skupnosti ob koncu dvajsetega stoletja uveljavilo pojmovanje »romska skupnost« - tudi zaradi »politične korektnosti«, zlasti pa zato, da bi se izognili stereotipsko negativnemu vrednotenju poimenovanja »Cigani«, ki so ga za pripadnike te skupnosti praviloma uporabljali ljudje iz njihovega okolja.«.

Iz navedenega povzemam, da etnična opredelitev Romov še vedno ni raziskana in da ne obstajajo univerzalno sprejeti elementi romske etnične identitete. Štrukljeva je ugotovila, da so Romi indijska etnična skupina, ki govori romski jezik še danes. Romski jezik se prenaša iz generacije v generacijo, iz roda v rod, »vendar se ne razvija, ker ga ti

⁴⁴ Romi za pojmovanje neromskega prebivalstva največkrat uporabljajo besedo *gadžo* (preprost človek ali tujec) in *gadži* (preprosta, kmečka ženska). Več o pojmovanju Romov glej, na primer: Janko Spreizer (2002).

ljudje le govorijo.« Prav tako Romi danes pogosto »ne vedo, kako naj se etnično pravilno opredeljujejo« (Štrukelj, 2004: 68).

3.4 ZGODOVINSKI PREGLED ODNOSA EVROPSKIH DRŽAV DO ROMOV

Prvi zapis o Romih v Evropi je listina iz samostana na gori Atos iz leta 1100, ki vsebuje zapis o čarovnikih Atsincanih. Omenjeni so bili tudi na Madžarskem in na Češkem v letih 1219, 1241, 1242, 1250 in 1260. Romi so se razselili po številnih evropskih državah, pri čemer se je najbolj številčna skupina v Evropi pojavila leta 1417.⁴⁵

V obdobju med 15. in 17. stoletjem v Evropi najdemo primere posameznih odlokov in odredb vladarjev, dežel ter lokalnih oblasti, ki so uveljavljali družbeno izobčenje in preganjanje Romov. Romi so v Evropi naleteli na postopno izginjajočo fevdalno družbo, čas verskega fanatizma in boja proti čarovnicam. Ciganke so razglašali za čarovnice in mnoge so postale žrtve svete inkvizicije. Splošno mnenje o Ciganih je bilo, da prinašajo nesrečo in da njihov nomadski način življenja ne predstavlja drugega kot potencialno nevarnost za lastnino in za zdravje (Šiftar 1990: 61).⁴⁶

Eden izmed vidnejših nasprotnikov Romov je bil danski kralj Kristijan IV., ki je v letu 1589 odredil, da bo vsak voditelj romske krvi, ki se bo znašel na danski zemlji, takoj obsojen na smrt. Tudi Švedska je sprejela stroge zakone, po katerih Cigani niso imeli vstopa v deželo. Tisti, ki niso pravočasno zbežali, so bili obešeni, tiste, katerim je uspelo priti do Finske, so kmalu poslali nazaj na Švedsko, saj tudi na Finskem niso bili zaželeni.⁴⁷

Danskemu kralju je sledil sončni kralj Francije, Ludvik XIV., ki je leta 1682 odredil, da je potrebno zajeti vse Cigane, jih vkovati v verige ter poslati na galeje, medtem ko so otroci Ciganov pristali v sirotišnicah. Znan je tudi odlok, da so jim pri prvem prekršku najprej odrezali levo uho, ob drugem desno, najhujša kazen pa je bila smrt (Šiftar, 1990: 61). V Španiji jim niso le odrezali ušes, ampak so jih še oslepili. Nemalokrat je zvonil cerkveni zvon, a ne k službi božji, ampak na lov na Rome (Djurić 1990: 75).

⁴⁵ Skupine Romov so potovale po Madžarski in Češki in se nato razdelile ter odšle v Nemčijo, Švico, Italijo, Francijo in Španijo. Drugod so bili omenjeni kasneje – v Galiciji (1428), Vilnu (1501) na Poljskem (1551 in 1557) ter v Skandinaviji (konec 16. stoletja) (Štrukelj 2004: 15).

⁴⁶ Prvi odloki proti Ciganom so bili sprejeti v Švici leta 1471 in v Španiji leta 1492. Sledile so jim ostale evropske države, med drugim tudi Francija in Anglija: <http://www.geocities.com/Paris/5121/timeline.htm> (12. avgust 2005).

⁴⁷ Na Danskem, v Švici in na Nizozemskem so bili organizirani tudi »lovi na Rome« z bogatimi nagradami za vse, ki so Rome ujeli: <http://www.geocities.com/Paris/5121/porraimos.htm> (12. avgust 2005).

Romski način življenja je bil v Evropi v številnih državah označen za zločin in vsi, ki so ga sprejemali ali celo prevzemali, so bili kaznovani. Prav tako je bila prepovedana raba romskega jezika. Romi so se morali odpovedati svojim tradicionalnim oblačilom, prepovedano je bilo zbiranje Romov v večje skupine, prav tako so bile prepovedane poroke med samimi Romi oziroma med Romi in drugimi. Romi, ki se tem zahtevam niso uklonili, so postali sužnji.⁴⁸

Kje so vzroki za preganjanje in izključenost Romov? Morda je odgovor v njihovi drugačnosti in predpostavkah o njihovi inferiornosti. Stiki in poroke med pripadniki romske in večinske skupnosti so bili videni kot škodljivi. Izključevanje Romov so utemeljevali s tem, da Romi niso člani večinske družbe, marveč so »nevarni in brezdelni paraziti«.

Za asimilacijo Romov v večinsko prebivalstvo (med drugim tudi na ozemlju današnje Slovenije) si je prizadevala že avstroogrška vladarica Marija Terezija. V letih 1758 – 1773 je poskušala s posebnimi ukrepi na Madžarskem, ki je takrat obsegala še Slovaško, doseči asimilacijo Ciganov. Leta 1758 je odredila, da se morajo vsi Cigani stalno naseliti. Plačevati so morali davke in v svoji lasti niso smeli imeti konj. Potrebovali so posebno dovoljenje, če so hoteli zapustiti svoje vasi (Fraser 1995: 156).

Leta 1761 je Marija Terezija izdala predpis, ki naj bi dokončno uredil »cigansko vprašanje«. Prepovedala je uporabo imena Cigan in namesto njega uvedla poimenovanji *Ujmagyar*, oziroma »novi Madžar« in »novi naseljenec«. Mladeniči, starejši od šestnajst let, so morali opravljati vojaško službo, mlajši od šestnajst let pa se učiti obrti. Zemljiško gospodo je zadolžila, da mora Ciganom zagotoviti zemljo za stalno naselitev, saj je bilo nomadstvo prepovedano (Fraser 1995: 156-157).

Odloka iz leta 1767 in 1773 sta bila še ostrejša; vsaka vas je morala izvajati popis Ciganov. Poroke med Cigani so bile prepovedane. Ciganskim družinam so vzeli otroke in jih dali v sirotišnice ali v rejništvo kmečkim družinam. Tako so ciganski otroci odraščali daleč od navad svojih staršev (Fraser, 1995: 157).

Cesar Jožef II., sin Marije Terezije, je odločno nadaljeval politiko svoje matere. Prepovedal je nomadstvo, med drugim tudi bivanje v šotorih in postavljanje naselij v gozdovih, medtem ko so naseljeni Cigani lahko obiskovali sejme le v posebnih primerih.

⁴⁸ Nekatere evropske države so Rome izgnale v svoje kolonije kot ceneno delovno silo. Tako so Angleži poslali številne Rome na Barbados, v Avstralijo in Severno Ameriko. Portugalci so poslali na stotine Romov v Brazilijo in Španci večinoma v Južno ameriške kolonije: <http://www.geocities.com/Paris/5121/porraimos.htm> (12. avgust 2005); Fraser (1995); Crowe (1994).

Prepovedano je bilo tudi beračenje. Ciganskim staršem so odvzemali otroke, ki so bili starejši od štirih let in jih dajali v rejništvo (Fraser 1995: 159).

Omenjeni odloki, ki so vključevali elemente kulturnega genocida, kot so bili prepoved uporabe jezika, uporabe imena Cigan, porok med Cigani, tradicionalnega načina življenja in navad Ciganov, niso dosegli svojega namena. Fraser (1995: 159) je opozoril, da so se »*novi Madžari*« odločno upirali uničenju svoje samobitnosti in razbitju svojih družin. Mnogi ciganski otroci so zbežali iz rejništva nazaj k svojim staršem. Tudi prepoved porok med Cigani ni dosegla, da bi Cigani svoje navade in običaje opustili.

Ukrepe Marije Terezije in Jožefa II. bi z današnjega zornega kota (Petrič 1977: 257) lahko označili kot kulturni genocid, saj vsebujejo tiste ukrepe, ki imajo namen »*uničiti jezik, vero ali kulturo kake narodne, etnične, rasne ali verske skupine*«.

Sovraštvo do Romov in njihovo zavračanje je doseglo vrh v Hitlerjevi Nemčiji pred in med drugo svetovno vojno s fizičnim genocidom. Cigane so obravnavali kot asocialne manjvredne pripadnike nižje rase.⁴⁹

Leta 1935 je bil sprejet Nürnberški zakon o zaščiti nemške krvi in časti. Judi, Cigani in črnci so bili označeni kot nižje rase. Kmalu zatem je bil ustanovljen *Raziskovalni center za rasno higieno in biologijo prebivalstva* v Berlinu. Raziskovalci so izvajali številne študije o identifikaciji in klasifikaciji Ciganov in proučevanju povezave med dednostjo in kriminalom (Fraser 1995: 257).⁵⁰ Istega leta so Rome začeli pošiljati v koncentracijska taborišča v Dachau, Dieselstrasse, Mahrzan in Vennhausen. Ujetniki v Buchenwaldu so delali kot prisilni delavci in čeprav tam ni bilo plinskih celic, so jih na tisoče mučili, ustrelili ali obesili pazniki taborišč.⁵¹ Januarja leta 1940 je bil izveden prvi množični genocid, ko je bilo v Buchenwaldu umorjenih 250 romskih otrok. Junija istega leta je Hitler ukazal likvidacijo vseh Judov, Ciganov in komunističnih političnih funkcionarjev v celotni Rusiji. Prvega avgusta leta 1944 je v plinskih celicah v koncentracijskem taborišču Auschwitz - Birkenau v eni sami noči umrlo kar 4.000 Romov, česar se nekateri spominjajo kot »*noči Ciganov*«. ⁵²

⁴⁹ <http://www.geocities.com/Paris/5121/porraimos.htm> (12. avgust 2005).

⁵⁰ http://www.romnews.com/4_4.html (26. julij 2005).

⁵¹ Sterilizacijo Romov so nacisti izvajali že leta 1933, še pred sterilizacijo Judov: <http://www.geocities.com/Paris/5121/porraimos.htm> (12. avgust 2005).

⁵² <http://www.geocities.com/Paris/5121/genocide.htm> (12. avgust 2005); http://www.romnews.com/4_8.html (26. julij 2005).

Od približno 2,5 milijona takrat živečih Romov v Evropi je bilo število ubitih Romov v letih od 1935 do konca druge svetovne vojne ocenjeno na 1,5 milijona (Fraser 1995: 268).⁵³

Mednarodna zveza Romov je 8. aprila 1998 od nemške vlade zahtevala izplačilo odškodnine za preganjanje Romov med drugo svetovno vojno. Nemška vlada bi po njihovem mnenju morala javno priznati genocid nad Romi in jim izplačati denarne odškodnine.⁵⁴

Na začetku 21. stoletja je med najbolj očitnimi politikami izključevanja Romov segregacija pri bivalnih razmerah, kot oblika geografske izključenosti. Eden izmed razvpitih primerov se je zgodil na Češkem, kjer so oblasti zgradile zid okrog romskih naselij v mestu Usti nad Labem. Kasneje so zid podrli zaradi nasprotovanja Romov, mednarodne skupnosti in češkega političnega vrha (Ringold in drugi 2005: 15).

Na Slovaškem živi večji delež Romov na obronkih vasi in mest, kot ga ugotovimo v drugih evropskih državah. Vzroke najdemo v politiki izključenosti, sprejeti v času druge svetovne vojne in v času socializma. Predpisi so namreč dovoljevali Romom vstop v mesta in vasi le ob določenih dnevih in določenih urah. Romi so lahko postavili svoja bivališča v oddaljenosti najmanj dveh kilometrov od vseh javnih cest. To je vodilo k vzpostavitvi številnih romskih naselij, ki še danes obstajajo na Slovaškem (Ringold in drugi, 2005: 56).

Geografska izključenost Romov v Evropi močno vpliva na socialno izključenost drugih vrst, med drugim izključenost iz trga dela in onemogočanje dostopa do zdravstvene nege in oskrbe in izobraževanja. Ob geografski izključenosti je tako vidno prisotna tudi ekonomska izključenost Romov (predvsem v Romuniji in Bolgariji). Ne gre le za posledico državne politike, marveč tudi dejanj drugih akterjev, kot so podjetja in združenja, ki ne želijo zaposlovati Romov (Ringold in drugi 2005: 16).

Asimilacijska politika, kakršna je obstajala v 19. stoletju in začetku 20. stoletja, je prevladovala tudi v realsocialističnih režimih Evrope po drugi svetovni vojni. Socialistični režimi so si prizadevali minimalizirati etnične razlike, kar je bilo vidno predvsem v Bolgariji in na Češkoslovaškem. V Bolgariji so Romom spremenili imena, na Češkoslovaškem pa je vlada leta 1958 razglasila, da Romi niso posebna etnična skupina (marveč »državljeni ciganskega izvora«) in zavzela močno negativno stališče zoper

⁵³ Romske žrtve nacizma in njihove družine niso dobile povrnitve prizadejanega gorja, prav tako Romom niso vrnili njihovega premoženja, ki je bilo shranjeno v švicarskih bankah pred vojno: <http://www.geocities.com/Paris/5121/othervictims2.htm> (12. avgust 2005).

⁵⁴ [Http://24ur.com/naslovnica/slovenija/19980408_19980408_1211072.php](http://24ur.com/naslovnica/slovenija/19980408_19980408_1211072.php) (15. februar 2005).

nomadizem. Izvajala je agresivne politike asimilacije na področjih bivalnih razmer, izobraževanja in zaposlovanja (Ringold in drugi 2005: 8, 59).⁵⁵

Na pragu 21. stoletja je v vojni na Balkanu, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in na Kosovu, potekalo »etnično čiščenje«, katerega žrtve so bili tudi Romi. V Bosni in Hercegovini, kjer je v času federativne Jugoslavije živelo med tristo in petsto tisoč Romov, so bili mnogi ubiti skupaj z Muslimani. Veliko jih je končalo v taboriščih, mnogi so bili pregnani in še danes živijo kot begunci (Brizani 2000: 16-17).

Položaj romskih beguncev na Kosovu je nezadovoljiv, saj po ugotovitvah Mednarodne zveze beguncev (*Refugees International*) živijo v neprimernih bivalnih razmerah in so pogosto žrtve diskriminacije. Po njeni oceni danes v Evropi živi okoli 100.000 romskih beguncev.⁵⁶

4.0 PRAVNI POLOŽAJ ROMOV V MEDNARODNIH DOKUMENTIH

⁵⁵ V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja so real-socialistični režimi v Evropi (na Češkoslovaškem, v Bolgariji in Romuniji) načrtovali cilj asimiliranja Romov v produktivne in poslušne državljane. To so hoteli doseči z izboljšanjem bivalnih razmer, večjim vpisom v šole in zagotavljanjem zaposlovanja (Ringold in drugi, 2005: 17). Medtem ko je bila izključenost iz trga dela (in tudi slabe ekonomske možnosti) prisotna v življenju številnih Romov v Zahodni Evropi (npr. v Španiji, Grčiji, Franciji, Nemčiji in Veliki Britaniji), so bili Romi v Srednji in Vzhodni Evropi v času realnega socializma praviloma zaposleni. Ta je namreč potreboval veliko delovne sile brez visoke stopnje izobrazbe in posebnih kvalifikacij. Romi v Zahodni Evropi so lažje ohranjali tradicionalne poklice kot trgovci, kovači ali sezonski delavci (Ringold in drugi 2005: 154).

⁵⁶ [Http://www.refugeesinternational.org/content/article/detail/6227/](http://www.refugeesinternational.org/content/article/detail/6227/) (13. april 2007).

Človekove pravice in temeljne svoboščine so eden najpomembnejših temeljev sodobne demokratične države in za uživanje le-teh je potrebno zagotavljanje ustreznega varstva, za kar naj bi se zavzemale vse države v skladu z mednarodnimi standardi. Pravice, ki jih zagotavlja mednarodno pravo, in ki so definirane kot pravice manjšin, so absolutne človekove pravice.⁵⁷

Po drugi svetovni vojni je prišlo do konsenza med demokratičnimi državami, da vprašanje človekovih pravic ne more biti prepuščeno izključno državam (Gotlieb 1970: 147-210). Uveljavil se je nov pristop k človekovim pravicam na mednarodni ravni, ki je poudarjal njihovo univerzalnost. Pri tem je igrala poveljavno vlogo Organizacija združenih narodov (Kühnhardt 1991).

V tem poglavju navajam najpomembnejše mednarodnopravne in politične dokumente Organizacije združenih narodov, Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi ter Sveta Evrope, ki so pomembni za položaj Romov.

4.1 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV

V okviru Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju OZN) je bilo varstvo manjšin prvič vključeno v splošni sistem varstva človekovih pravic (Roter 1996: 209; Petrič 1977: 53).

Sistem varstva manjšin se je sicer prvič pojavil v okviru Društva narodov, ustanovljenega po prvi svetovni vojni. Manjšinske pravice so bile zagotovljene v mirovnih pogodbah, posebnih pogodbah in enostranskih deklaracijah. Pripadnikom manjšine je bilo zagotovljeno varstvo pred diskriminacijo in hkrati so bile zagotovljene pravice pripadnikom manjšin, da ohranjajo kulturne, jezikovne in druge posebnosti.⁵⁸ Uveden je bil tudi mehanizem za ugotavljanje kršitev manjšinskih pravic – Svet Društva narodov, ki je lahko (a le na pobudo članice Sveta) razpravljal o kršitvah manjšinskih obvez države in sprejel ustrezne ukrepe (Petrič 1977: 41).

⁵⁷ To tezo je izrazil Jenő Katenbach v intervjuju za ERRC V: Petrova (2004: 51).

⁵⁸ Čeprav so se določila o manjšinskih pravicah v posameznih pogodbah in deklaracijah nekoliko razlikovala, je Petrič (1977: 37-38) njihovo vsebino povzel v naslednje pravice: (1) pravica do državljanstva tiste države, v katere mejah pripadniki manjšine živijo, (2) pravica za zaščito življenja, (3) pravica do enakosti pred zakonom, (4) pravica do enakopravnega dostopa do javnih služb, funkcij, časti ter do enakopravnega opravljanja poklicne dejavnosti, (5) pravica do ustanavljanja, upravljanja in vzdrževanja ustanov, v katerih se uporablja jezik manjšine, (6) pravica do svobodne uporabe svojega jezika v privatnem življenju, (7) pravica do ustne in pisne uporabe svojega jezika pred sodišči, (8) pravica, da se na območjih z večjim številom pripadnikov manjšine zagotovi tudi pouk v njihovem materinem jeziku in (9) pravica do sredstev za financiranje dejavnosti, kot sta izobraževalna in verska.

Subjekt manjšinskih pravic v okviru Društva narodov je bil pri večini pravic posameznik, pripadnik manjšine, in le nekaj izjem je zagotavljalo pravice manjšini kot skupnosti (npr. pravica do avtonomije Aalandskega otočja), vendar se individualne in kolektivne pravice prepletajo in dopolnjujejo⁵⁹ (Petrič 1977: 40).

Temeljna razlika med stališčem, ki ga je imelo Društvo narodov do varstva manjšin, in stališčem OZN je v tem, da se je slednja lotila vprašanja varstva manjšin kot »*dela splošne problematike: zaščite človekovih pravic in prepovedi vsake diskriminacije glede na raso, vero, jezik, narodno pripadnost, spol, ipd.*« (Petrič 1977: 53).

V okviru OZN imajo za uresničevanje in varstvo univerzalnih človekovih pravic poglavitno vlogo naslednji organi: Generalna skupščina,⁶⁰ Varnostni svet⁶¹ in Ekonomski in socialni svet.⁶² Pri doseganju tega cilja imata pomembno vlogo tudi Visoki komisar OZN za človekove pravice⁶³ in na novo ustanovljeni Svet za človekove pravice.⁶⁴

Temeljne določbe o sistemu delovanja OZN vsebuje Ustanovna listina OZN, sprejeta v San Franciscu 26. junija 1945. V njej manjšine niso omenjene. Kljub temu je pomemben

⁵⁹ Slabosti sistema varstva manjšin v okviru Društva narodov so bile: določila niso zavezovala vseh držav članic Društva narodov in zato so jih nekatere države razumele kot omejevanje njihove suverenosti, poleg tega pa so bile določbe o pravicah manjšin in njihovih pripadnikov nejasna (Petrič, 1977: 45-46). Mednarodne sankcije zoper države kršiteljice niso bile določene, tako da je Svet Društva narodov uporabljal le »pot političnega pritiska« (Petrič 1977: 41).

⁶⁰ Generalna skupščina pripravlja priporočila in pregleduje in ocenjuje priporočila drugih organov, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami. Oblikovala je mednarodne standarde, razvila in uveljavila postopke za nadzor kršitev človekovih pravic, nudila pomoč državam, kjer je prihajalo do konfliktov zaradi nespoštovanja človekovih pravic in vodila razprave o filozofskih in ideoloških vprašanjih (Petrič 1977: 54-55; http://www.un.org/ga/60/ga_background.html (10. avgust 2006).

⁶¹ Varnostni svet, ki je primarno odgovoren za ohranitev mednarodnega miru in varnosti, je pooblaščen ugotoviti, ali obstaja kakršnokoli kršenje miru ali agresivno dejanje, in odloča o ukrepih, ki so potrebni za odpravo tovrstnih dejanj ter se ukvarja s človekovimi pravicami v tem kontekstu (Bohte 1997: 456); http://www.un.org/Docs/sc/unsc_background.html (10. avgust 2006).

⁶² Ekonomski in socialni svet izdaja priporočila z namenom, da se zagotovi dejansko stanje spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, pripravlja osnutke konvencij in drugih dokumentov, ki jih predloži Generalni skupščini, sklicuje medresorske konference o vprašanjih človekovih pravic (v skladu z 62. členom Ustanovne listine OZN) in ustanavlja komisije na ekonomskem in socialnem področju za pospeševanje in uveljavljanje človekovih pravic (v skladu z 68. členom Ustanovne listine OZN); http://www.un.org/docs/ecosoc/ecosoc_background.html (10. avgust 2006).

⁶³ Glavne naloge Visokega komisarja OZN za človekove pravice so: preprečevanje kršitev človekovih pravic, zagotovitev spoštovanja vseh človekovih pravic, krepitev mednarodnega sodelovanja za varstvo človekovih pravic in krepitev sistema OZN na področju človekovih pravic; <http://www.ohchr.org/english/about/index.htm>; <http://www.ohchr.org/english/about/structure.htm> (10. avgust 2006).

⁶⁴ Svet za človekove pravice je bil ustanovljen z Resolucijo Generalne skupščine št. 60/251 z dne 15. marca 2006. Glavne naloge Sveta za človekove pravice so: spodbujanje izobraževanja in ozaveščanja o človekovih pravicah, nudenje tehnične pomoči in usposabljanja na tem področju, delovanje kot forum za dialog o temah, ki so povezane s človekovimi pravicami, dajanje priporočil Generalni skupščini za nadaljnji razvoj mednarodnega okvira za varstvo človekovih pravic, redni pregled izpolnjevanja obveznosti varstva človekovih pravic držav članic in predložitev letnega poročila Generalni skupščini. Besedilo *Resolucije*

3. odstavek 1. člena, ki je med cilje OZN opredelil tudi »uresničevanje mednarodnega sodelovanja s tem, da se rešujejo mednarodni problemi ekonomije, socialne, kulturne ali človekoljubne narave, kakor tudi s tem, da se razvija in spodbuja spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero.«⁶⁵

Roterjeva (1996: 209) ocenjuje, da »čeprav v Ustanovni listini Združenih narodov manjšine niso posebej omenjene, ta mednarodni dokument zagotavlja načelo nediskriminacije vsem ljudem, posebna pozornost je namenjena človekovim pravicam in svoboščinam«.

Podobna dikcija kot v Ustanovni listini OZN je tudi v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah iz leta 1948, ki je v 1. odstavku 2. člena določila: »vsakdo je upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo, ali kakršno koli drugo okoliščino.« V 1. odstavku 27. člena določa: »Vsakdo ima pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti, uživati umetnost in biti deležen napredku znanosti in dobrot, ki iz tega izhajajo.«⁶⁶

Splošna deklaracija o človekovih pravicah razglaša človekove pravice (gre za ekonomske, socialne in kulturne pravice posameznika, ne skupnosti) in ne določa obveznosti kot tudi ne vsebuje sankcij za kršenje njenih določil. Kot deklaracija Generalne skupščine sama po sebi ni pravno obvezujoča, vendar je postala temeljni dokument varstva človekovih pravic sodobnega časa »kot skupni ideal človeštva« (Klopčič 1999: 46).

Šabič in Roterjeva (2002: 39-40) ugotavljata, da »pomen Splošne deklaracije o človekovih pravicah ni le v opredelitvi splošnih načel spoštovanja človekovih pravic in v opredelitvi temeljnih človekovih pravic, ampak tudi v tem, da mnogi kasnejši mednarodni dokumenti na področju človekovih pravic in tudi nacionalna zakonodaja v posameznih državah sledijo načelom in pravicam, ki so v deklaraciji opredeljene.«.

Generalne skupščine št. 20/251 o ustanovitvi Sveta za človekove pravice, je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf (10. avgust 2006).

⁶⁵ Besedilo Ustanovne listine OZN z dne 26. junija 1945, ki je stopila v veljavo 24. oktobra 1945, je v angleškem jeziku dostopno na: <http://www.un.org/aboutun/charter> (23. maj 2004). Del besedila, ki sem ga navedla v tekstu, je naveden v Petrič (1977: 333). ⁶⁶ Besedilo Splošne deklaracije človekovih pravic z dne 10. decembra 1948 je v angleškem jeziku dostopno na: <http://www.un.org/Overview/rights.html> (23. maj 2004). Del besedila, ki sem ga navedla v tekstu, je naveden v Petrič (1977: 339).

⁶⁶ Besedilo Splošne deklaracije človekovih pravic z dne 10. decembra 1948 je v angleškem jeziku dostopno na: <http://www.un.org/Overview/rights.html> (23. maj 2004). Del besedila, ki sem ga navedla v tekstu, je naveden v Petrič (1977: 339).

V okviru ali na pobudo OZN je bilo sprejetih nekaj splošnih pravno zavezujočih mednarodnih konvencij, ki se v večini neposredno ne nanašajo na varstvo pravic manjšin in njenih pripadnikov. Njihova skupna značilnost je, da poskušajo na specifičnih področjih prispevati k varstvu pravic za vse ljudi.⁶⁷

Posebej velja omeniti Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah⁶⁸ in Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah.⁶⁹ Medtem ko prvi ne vključuje določb o varstvu pravic pripadnikov manjšin, je drugi v svojem 27. členu zagotovil pripadnikom manjšin uživanje kulture, vere in uporabe jezika.⁷⁰ Ta člen tako zagotavlja le individualne pravice pripadnikov manjšin, medtem ko o kolektivnih pravicah manjšine ne govori.

Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah v 25. členu določa, da ima vsak državljan pravico in možnost sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, voliti in biti voljen na občasnih, splošnih enakih in tajnih volitvah in biti sprejet v javne službe svoje države, medtem ko v 26. členu prepoveduje diskriminacijo.⁷¹

⁶⁷ Med dokumenti OZN s področja človekovih pravic na področjih preventive pred diskriminacijo, izobraževanja ter zaposlovanja, pravic žensk in otrok, kulturnih pravic velja omeniti naslednje: *Deklaracija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije* z dne 20.11.1963, *Konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije* z dne 21.12.1965, *Konvencijo št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih* z dne 25.6.1958, *Konvencijo proti diskriminaciji v izobraževanju* z dne 14.12.1960, *Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih* z dne 27.11.1978, *Deklaracija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk* z dne 7.11.1967, *Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk* z dne 18.12.1979, *Deklaracija o odpravi nasilja nad ženskami* z dne 20.12.1993, *Deklaracija o pravicah otroka* z dne 20.11.1959, *Konvencijo o pravicah otroka* z dne 20.11.1989, *Deklaracija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja* z dne 9.12.1975, *Konvencijo proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja* z dne 10.12.1984 in *Konvencijo št. 168 o promociji zaposlovanja in varstvu v primeru nezaposlenosti* z dne 21.6.1988. S tem seznam mednarodnih dokumentov s področja varstva človekovih pravic še zdaleč ni izčrpan: <http://www.unhchr.ch/html/intlist.htm> (24. maj 2004).

⁶⁸ Besedilo *Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*, ki ga je sprejela Generalna skupščina OZN z Resolucijo 2200A (XXI) 16. decembra 1966 in je stopil v veljavo 3. januarja 1976, je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm (23. maj 2004). Prevod *Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah* je naveden v slovenskem jeziku v Petrič (1977: 367-377).

⁶⁹ Razlike med navedenima paktoma so v mehanizmih, ki zagotavljajo spoštovanje pravic: »Obveznosti, ki izhajajo iz pakta o državljskih in političnih pravicah so brezpogojne in neomejene. Pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah pa obvezuje države pogodbenice, da v okviru svojih zmožnosti poskrbijo za to, da je doseženo polno uresničevanje pravic, ki so v njem zapisane« (Andrassy 1976: 241).

⁷⁰ Določba 27. člena *Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah* se glasi: »V državah, kjer živijo etnične, verske in jezikovne manjšine, ne smejo biti njihovim pripadnikom vzete pravice, da imajo skupno z drugimi člani svoje skupine posebno kulturno življenje, da izvajajo in izpovedujejo svojo vero ali da uporabljajo svoj lastni jezik.« (prevod po Petrič 1977: 353). Besedilo *Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah*, ki ga je sprejela Generalna skupščina OZN z Resolucijo 2200A (XXI) 16. decembra 1966 in je stopil v veljavo 23. marca 1976, je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (23. maj 2004).

⁷¹ Pomembne so še naslednje določbe *Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah*: 18. člen, ki določa, da ima vsakdo pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi, 19. člen, ki določa pravico do prostega izražanja, 21. člen, ki določa pravico do mirnega zbiranja in 22. člen, ki določa pravico posameznika do združevanja (*Besedilo Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah*, ki ga je

Vsi dokumenti OZN zahtevajo dosledno spoštovanje načel prepovedi diskriminacije, še posebej Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki je stopila v veljavo 4. januarja 1969. Konvencija v 4. točki 1. člena in v 2. točki 2. člena določa posebne ukrepe za uživanje pravic tako pripadnikom manjšin kot tudi manjšinskim skupinam na socialnem, gospodarskem in kulturnem področju. Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije v 2 (e) členu določa obvezo pogodbenic k podpori »za rasno integracijo delujoče več rasam skupne organizacije in gibanja in druga sredstva za odpravo pregrad med rasami.«⁷²

Države pogodbenice se v skladu s 5. členom Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije obvezujejo prepovedi in zatiranju rasne diskriminacije in zagotovitvi pravice po enakosti pred zakoni, ne glede na raso, barvo kože, narodno ali etnično poreklo, med drugim tudi, ko gre za uživanje političnih pravic,« *zlasti pravice udeležiti se volitev, se pravi voliti in biti voljen, in to na podlagi splošne in enake volilne pravice, sodelovati v vladnih organih ter pri urejanju javnih zadev na katerikoli ravni, in imeti enake možnosti za namestitev v javnih službah*« (točka c) in drugih državljanskih pravic (točka d), zlasti pravice do svobode misli (določba VII točke d), vesti in veroizpovedi (določba VIII točke d), pravice do svobode mišljenja in izražanja misli (določba VIII točke d) in pravice do svobode mirnega zborovanja in združevanja (določba IX točke d).⁷³

sprejela Generalna skupščina OZN z Resolucijo 2200A (XXI) 16. decembra 1966 in je stopil v veljavo 23. marca 1976 je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (23. maj 2004).

⁷² Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije v 1. točki 1. člena definira »rasno diskriminacijo« kot »razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, prednikov po rojstvu ali po narodnostnem ali etničnem poreklu, ki ima namen ali dejanski učinek onemogočiti ali prikrajšati komur koli enakopravno pripoznavanje, uživanje ali izvajanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem in vsakem drugem področju javnega življenja.« (prevod po Petrič: 1977: 379). Besedilo Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN z Resolucijo 2106 (XX) 21. decembra 1965 in je stopila v veljavo 4. januarja 1969, je v angleškem jeziku dostopno na: <http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm#part1> (6. marec 2006).

⁷³ Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije v 5. členu navaja še naslednje pravice: pravico do enakega postopka pred sodišči in drugimi pravosodnimi organi (točka a), pravico do osebne varnosti in zaščite pred nasiljem (točka b), druge državljanske pravice: pravico do prostega gibanja in prebivanja v državnih mejah (določba I točke d), pravico oditi iz vsake, tudi lastne države, in se vrniti v domačo državo (določba II točke d), pravico do državljanstva (določba III točke d), pravico do poroke in proste izbire zakonskega partnerja (določba IV točke d), pravico do lastnine (določba V točke d), pravico do dedovanja (določba VI točke d), gospodarske, socialne in kulturne pravice: pravico do dela in proste izbire poklica (določba I točke e), pravico do ustanavljanja in vključevanja v sindikate (določba II točke e), pravico do stanovanja (določba III točke e), pravico do ugodnosti, ki jih nudijo javno zdravstvo, zdravstvene ustanove, socialno varstvo (določba IV točke e), pravico do izobraževanja (določba V točke e), pravico do udeležbe v kulturnih dejavnostih (določba VI točke e) in pravico do dostopa do restavracij, kavarn, gledališč in parkov (točka f) Besedilo Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki je bila sprejeta z Resolucijo Generalne skupščine OZN 2106 (XX) z dne 21. decembra 1965, je v angleškem jeziku dostopno na: <http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm#part1> (6. marec 2006). Del besedila, ki sem ga navedla v tekstu, je naveden v Petrič (1977: 382).

Pomen zagotavljanja varstva manjšin ne le kot pravic posameznikov (ki so pripadniki manjšine), marveč tudi kot pravic manjšinskih skupnosti kot skupnosti, poudarja Petrič (1977: 99): »Brez zagotovljene možnosti, da manjšinska skupnost kot skupnost ohranja svoje posebnosti, da nemoteno obstaja in se razvija, tudi ni moč zagotoviti nemotenega obstoja in razvoja manjšinske skupnosti, če niso zagotovljene tiste manjšinske pravice, ki so namenjene posameznikom, pripadnikom manjšine.«.

Edini dokument OZN, ki se na univerzalni ravni neposredno nanaša na varstvo manjšin, je Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, sprejeta leta 1992. Ker gre za Deklaracijo Generalne skupščine, ta ni neposredno pravno zavezujoča (Roter 1996: 210).

Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin v 1. točki 1. člena določa, da države varujejo obstoj ter narodno, etnično, kulturno, versko in jezikovno identiteto manjšin na svojem ozemlju in spodbujajo in podpirajo njihovo identiteto in se zavezujejo k sprejemu ustreznih zakonodajnih in drugih okvirov za doseg tega cilja.⁷⁴

V skladu z 2. točko 2. člena Deklaracije o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin imajo pripadniki manjšin pravico do učinkovite participacije v kulturnem, verskem, socialnem, ekonomskem in javnem življenju. Deklaracija v 3. točki 2. člena določa, da imajo pripadniki manjšin pravico do učinkovite participacije na državni, in kjer je to potrebno, tudi na regionalni ravni, pri sprejemanju odločitev v zvezi z manjšino, kateri pripadajo, ali pri odločitvah v zvezi z regijami, v katerih živijo. Pripadniki manjšin imajo v skladu z 4. točko 2. člena pravico do ustanavljanja in ohranjanja svojih združenj.⁷⁵

Večji napredek pri varstvu manjšin in njenih pripadnikov je bil dosežen na regionalni ravni, v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (prej Konference o evropski varnosti in sodelovanju) in v okviru Sveta Evrope (Roter 1996: 210).

4.2 ORGANIZACIJA ZA VARNOST IN SODELOVANJE V EVROPI

⁷⁴ Besedilo Deklaracije o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, ki je bila sprejeta z Resolucijo Generalne skupščine OZN 47/135 18. decembra 1992, je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm (24. maj 2004).

⁷⁵ V 3. točki 8. člena je posebej določeno, da ukrepi držav za zagotavljanje učinkovitega uživanja pravic iz Deklaracije o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin ne smejo veljati za nasprotno načelu enakosti, ki je vsebovano v Splošni deklaraciji človekovih pravic (*Ibid.*).

Konferenca za varnost in sodelovanje (v nadaljevanju KVSE) oziroma Helsinški proces se je začel poleti leta 1973, ko je 35 zunanjih ministrov (vseh evropskih držav z izjemo Albanije, Kanade in Združenih držav Amerike) sprejelo *končna priporočila helsinškega posvetovanja oziroma stališča držav do vprašanj varnosti, znanih kot »modra knjiga«*.⁷⁶ Po dveh letih multilateralnih pogajanj je prišlo do podpisa Helsinške sklepne listine. Kemp (2002: 7-11) ugotavlja, da je bil pomen KVSE v tistem času zelo velik, saj je predstavljala dialog med državami Vzhodnega in Zahodnega bloka. Omogočila je, da so tudi človekove pravice postale pomemben del tega dialoga.

Sklepna listina Helsinške konference vsebuje določila o varstvu manjšin. V VII. poglavju z naslovom *Spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, vštrevši svobodo misli, vere in prepričanja* zavezuje države udeleženke k spoštovanju, pospeševanju in spodbujanju in uveljavljanju državljanskih, političnih, gospodarskih, kulturnih in drugih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki vse izvirajo iz dostojanstva, lastnega človekovi osebnosti in so bistvenega pomena za njen svobodni in polni razvoj. Nadalje zavezuje države na ozemlju, na katerem živijo narodne manjšine, k spoštovanju pravic oseb, ki pripadajo takšnim manjšinam, do enakosti pred zakonom, k omogočanju dejanskega uživanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin in varovanju njihovih zakonitih interesov.⁷⁷

Helsinška listina Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi vsebuje *»zavezo držav udeleženk konference, da bodo omogočale in ne samo tolerirale, razvoj kulture narodnih manjšin, s tem pa dejansko omogočale ohranjanje in razvoj njihove narodnostne samobitnosti«* (Petrič 1977: 208, 215). Sklepna listina Helsinške konference je pomemben politični dokument, ki so ga podpisali najvišji državni predstavniki, zato kljub temu da ne gre za formalnopravno pogodbo, imajo njena načela pravno obvezujoč značaj (Šabič 2005: 24; 164-165; Degan 2000: 467).

Sklepna listina Helsinške konference vsebuje tudi načela/priporočila, pogosto imenovana *»košarice«*: politični in vojaški vidiki varnosti (prva košarica), sodelovanje na področju ekonomije, znanosti, tehnologije in varstva okolja (druga košarica) in sodelovanje

⁷⁶ Priprave na Konferenco o varnosti in sodelovanju v Evropi so se pričele že leta 1972, in sicer s srečanji v Helsinkih (od 22. novembra 1972 do 8. junija 1973 in od 3. do 7. julija 1973) ter v Ženevi (od 18. septembra 1973 do 21. julija 1975). Konferenca o varnosti in sodelovanju je potekala od 30. julija 1975 do 1. avgusta 1975): <http://www.osce.org/about/15659.html> in [Http://www.osce.org/about/15660.html](http://www.osce.org/about/15660.html) (24. maj 2004).

⁷⁷ Države udeleženke Helsinške konference priznavajo univerzalni pomen človekovih pravic in temeljnih svoboščin in se zavedajo, da je njihovo spoštovanje bistven dejavnik zagotavljanja miru, pravičnosti in blaginje (prevod po Petrič 1977: 402).

na humanitarnem in drugih področjih (tretja košarica).⁷⁸ Sklepna listina Helsinške konference ne vsebuje seznama posebnih pravic, ki naj bi jih države zagotavljale »vendar poudarja vrednote multikulturalizma kot temeljne evropske vrednote« (Žagar in Novak 1999: 191).

Pariška listina za novo Evropo in Sklepni dokument KVSE iz Koebenhavna (oba iz leta 1990) prav tako vsebujeta določbe o varstvu manjšin. Romi so bili prvič omenjeni kot posebna skupina v slednjem dokumentu, natančneje v njegovem III. poglavju. V skladu z 35. členom Sklepnega dokumenta KVSE iz Koebenhavna države udeleženke spoštujejo *pravico pripadnikov manjšin do učinkovite participacije v javnih zadevah, vključno s participacijo v zadevah, ki se nanašajo na varstvo in ohranjanje identitete manjšine, kateri pripadajo*. V skladu s 40. členom omenjenega dokumenta države udeleženke *obsojajo totalitarizem, rasno in etnično sovraštvo, antisemitizem, ksenofobijo in diskriminacijo zoper vsakogar, kot tudi vsako preganjanje na verskih in ideoloških osnovah in v tem kontekstu, tudi prepoznavajo specifične probleme Romov (Ciganov)*.⁷⁹

Strokovnjaki s področja varstva narodnih manjšin so se v okviru KVSE sestali v Ženevi od 1. do 19. julija 1991. V svojem poročilu so med drugim zapisali, *da so države udeleženke zaskrbljene zaradi širjenja rasnega, etničnega in verskega sovraštva, antisemitizma, ksenofobije in diskriminacije ter takšna dejanja obsojajo*. V tem kontekstu so *prepoznali specifične probleme Romov (Ciganov) in izrazili pripravljenost sprejeti učinkovite ukrepe za doseganje polne enakopravnosti in enakih možnosti pripadnikom romski skupnosti*. Med drugim bodo *spodbujali raziskave in študije o Romih in o problemih, s katerimi se soočajo, in sprejeli učinkovite ukrepe za dvig strpnosti, razumevanja, enakih možnosti in dobrih odnosov med posamezniki različnega izvora znotraj držav*.⁸⁰

Romi so omenjeni tudi v dokumentu s konference KVSE, ki je potekala v Moskvi od 10. septembra do 1. oktobra 1991. V 2. točki 42. odstavka države udeleženke *ugotavljajo, da učinkovito izobraževanje in usposabljanje na področju varstva človekovih pravic pripomore k boju zoper netolerantnost, predsodke na verski, rasni ali etnični osnovi, sovraštvo, med drugim tudi zoper Rome, ksenofobijo in antisemitizem*.⁸¹

⁷⁸ [Http://www.osce.org/about/15660.html](http://www.osce.org/about/15660.html) (24. maj 2004).

⁷⁹ Poudarki dokumenta iz Koebenhavna so v angleškem jeziku navedeni v: Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions (2001: 231-234).

⁸⁰ Poudarki poročila sestanka iz Ženeve so v angleškem jeziku navedeni v: Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions (2001: 235-236).

⁸¹ Poudarki dokumenta iz Moskve so v angleškem jeziku navedeni v: Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions (2001: 237-238).

Na tretjem srečanju voditeljev držav v okviru KVSE, ki je potekalo v Helsinkih od 9. do 12. junija 1992, je bil sprejet dokument z naslovom *Izzivi za spremembe*. Helsinški dokument v 24. odstavku določa, da si bodo države udeleženke prizadevale k uresničevanju pravice do participacije pripadnikov manjšin in manjšinskim skupnostim v političnem, ekonomskem, socialnem in kulturnem življenju in v posvetovalnih telesih na državni, regionalni in lokalni ravni, med drugim z delovanjem v političnih strankah in združenjih. V 34. odstavku poudarja, da bodo *države udeleženke preučile programe za doseganje pogojev za zagotavljanje nediskriminacije in razumevanja različnih kultur, ki bodo usmerjeni v izobraževanje o človekovih pravicah in raziskovanju na tem področju*. Romi (Cigani) so v Helsinškem dokumentu omenjeni v 35. odstavku, ki izpostavlja *potrebo po razvoju primernih programov za reševanje problemov Romov in po ustvarjanju pogojev za doseganje enakih možnosti za njihovo polno sodelovanje v družbenem okolju*.⁸²

Pomen tega srečanja je tudi v ustanovitvi institucije Visokega komisarja za narodne manjšine. Njegovi glavni nalogi sta identifikacija in reševanje etničnih napetosti, ki lahko ogrozijo mir, stabilnost ali dobre odnose med udeleženkami Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi.

Visoki komisar za narodne manjšine zagotavlja zgodnje opozarjanje (*»early warning«*) in zgodnje ukrepanje (*»early action«*) v primerih etničnih napetosti.⁸³

Na srečanju voditeljev držav v Budimpešti, ki je potekalo od 5. do 6. decembra 1994, je prišlo do institucionalizacije Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi, ki se je preimenovala v Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (v nadaljevanju OVSE). Ena izmed odločitev tega srečanja je bila imenovanje kontaktne osebe za vprašanja Romov in Sintov znotraj Urada za demokratične institucije in človekove pravice.⁸⁴

Naloge Kontaktne osebe za vprašanja Romov in Sintov vključujejo: svetovanje vladam držav članic OVSE, izmenjava informacij o Romih in Sintih, povečevanje interakcije med njenimi strukturami, vlada, mednarodnimi organizacijami in Romi za

⁸² Poudarki poročila sestanka iz Helsinkov so v angleškem jeziku navedeni v: Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions (2001: 239-240).

⁸³ <http://www.osce.org/hcnm/13019.html>, <http://www.osce.org/hcnm/13023.html> (15. maj 2005).

⁸⁴ Urad za demokratične institucije in človekove pravice je sestavljen iz Oddelka za človekove pravice (varstvo človekovih pravic, aktivnosti na področjih izobraževanja in usposabljanja), Oddelka za volitve (opazovanje volitev) in Oddelka za demokratizacijo (promoviranje pravice gibanja, pravna podpora); Kontaktne osebe in Programa za strpnost in ne-diskriminacijo (najnovejši del Urada), ustanovljenega leta 2004 kot odgovor na nove pojave kršitev človekovih pravic – svobodo misli, vesti, vere in prepričanja, manifestacije sovraštva in nestrpnosti). Med nalogami Urada so promocija demokratičnega procesa volitev skozi opazovanje volitev in izvajanje pomoči pri volitvah, pomoč državam članicam pri implementaciji zavez (strokovna in praktična pomoč pri ohranitvi demokratičnih institucij), pospeševanje polne integracije

dosego sinergije in skupnih pristopov ter zbiranje informacij držav članic o zakonodajnih in drugih ukrepih, povezanih s položajem Romov in Sintov. Trenutno so njegove aktivnosti usmerjene na naslednja tri področja: uveljavljanje političnih pravic Romov in Sintov, vključujoč aktivnosti za povečanje njihove politične participacije, obravnavanje konkretnih problemov Romov in Sintov v Južni in Vzhodni Evropi in promocija mednarodne koordinacije.⁸⁵

Voditelji držav in vlad držav članic OVSE so se na predvečer 25. obletnice Sklepne listine Helsinške konference, 19. novembra 1999, srečali v Istanbulu in sprejeli Deklaracijo, v kateri so med drugim zapisali, da *se zavezujejo k zagotavljanju ustrežne zakonske podlage in pripravi politik, ki bodo spoštovale pravice Romov in Sintov, in kjer bo potrebno, dodatno sprejele anti-diskriminacijsko zakonodajo v ta namen*. Podčrtali so, da je potrebno nameniti posebno pozornost vidikom socialne izključenosti Romov in Sintov, zmanjševanje in odprava katere je odgovornost držav članic OVSE.⁸⁶

Visoki komisar za narodne manjšine je leta 2000 pripravil posebno poročilo o položaju Romov in Sintov na območju držav članic OVSE, na podlagi katerega je oblikoval priporočila o ukrepih za zmanjšanje diskriminacije in rasnega nasilja nad Romi,⁸⁷ priporočila na področju izobraževanja⁸⁸, priporočila na področju bivalnih razmer⁸⁹ in

Romov in Sintov v državah, kjer živijo: <http://www.osce.org/odihr/13406.html> in <http://www.osce.org/odihr/13421.html> (15. maj 2005).

⁸⁵ Spletna stran kontaktne osebe za vprašanja Romov in Sintov: <http://www.osce.org/odihr/cprsi> (28. junij 2004); http://www.osce.org/documents/odihr/2003/01/1924_en.pdf (28. junij 2004). Dokument iz Osla z naslovom *Enhancement of the OSCE's Operational Capabilities Regarding Roma and Sinti Issues (MC(7).DEC/5* iz leta 1998 je poudaril potrebo po okrepitvi aktivnosti Kontaktne osebe za vprašanja Romov in Sintov z namenom uresničitve njihove polne integracije v večinsko družbo ob ohranjanju njihove identitete. Poudarki dokumenta iz Osla so v angleškem jeziku navedeni v: Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions (2001: 243).

⁸⁶ Poudarki Deklaracije iz Istanbula z 19. novembra 1999 so v angleškem jeziku navedeni v: Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions (2001: 245).

⁸⁷ Med priporočili za zmanjšanje diskriminacije in rasnega nasilja je Visoki komisar za narodne manjšine izpostavil: zakonsko prepoved diskriminacije in sovraštva do Romov na vseh področjih javnega življenja, ustanovitev vladnega urada za opravljanje aktivnosti obveščanja o nediskriminacijskih normah in pooblaščenega tudi za preiskave in uvedbe postopkov v primerih, ko kršitve teh norm nastanejo, oblikovanje izobraževalnih programov in programov ozaveščanja o človekovih pravicah za javne uslužbence in splošno javnost in vzpostavitev primernih mehanizmov za redno spremljanje napredka na različnih področjih (*Poročilo* Maxa van der Stoela, nekdanjega Visokega komisarja OVSE o položaju Romov in Sintov na območju držav članic OVSE z dne 10. marca 2000, ki je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (1. maj 2006).

⁸⁸ Med priporočili na področju izobraževanja je Visoki komisar za narodne manjšine izpostavil: zmanjševanje diskriminacije v vzgojno-izobraževalnih institucijah, strokovno in multikulturno ozaveščeni pedagogi, odprava segregacijskih praks v šolah (med drugim tudi uvrščanje romskih otrok v šole s prilagojenim programom), ustrezna priprava otrok na obisk šole, povečanje števila romskih pomočnikov, vključitev vidikov romske kulture, zgodovine in tradicije v šolske učne programe ter finančna podpora za šolske potrebščine, kot so zvezki in učbeniki za romske otroke (*Poročilo* Maxa van der Stoela, nekdanjega Visokega komisarja OVSE o položaju Romov in Sintov na območju držav članic OVSE z dne 10. marca 2000, ki je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (1. maj 2006).

priporočila glede politične participacije Romov. Glede slednje je Visoki komisar za narodne manjšine izpostavil: vključenost Romov v procese oblikovanja romskih politik, vpliv na stališča vladnih politik, participacijo Romov na vseh nivojih odločanja in vključenost pri izvajanju in spremljanju programov in politik. Da bi Romi lahko aktivno sodelovali v teh procesih, je nujno potrebna zagotovitev oblikovanja posebnih izobraževalnih programov v ta namen.⁹⁰

V okviru OVSE je bil leta 2003 sprejet *Akcijski načrt za Rome in Sinte*, ki zajema različne ukrepe, od boja proti diskriminaciji Romov, dostopa do storitev, izboljšanja socio-ekonomskega položaja Romov, izboljšanja bivalnih pogojev, dostopa do zdravstvene oskrbe, zagotavljanja enakih možnosti v izobraževanju.⁹¹

Akcijski načrt za Rome in Sinte v VI. poglavju namenja pozornost izboljšanju participacije Romov v javnem in političnem življenju, kar vključuje aktivno in pasivno volilno pravico, sodelovanje v javnih zadevah in pravico do oblikovanja političnih strank, pri čemer velja predvsem podpreti vsa prizadevanja Romov samih v ta namen. Priporočila državam za izboljšanje participacije Romov med drugim poudarjajo: *potrebo po ureditvi vseh potrebnih dokumentov* (rojstni listi, osebne izkaznice in zdravstvene izkaznice) (87. točka), *čim prejšnje vključevanje Romov in Sintov v razvojne procese, izvajanje in spremljanje procesov posvetovanja in odločanja ob upoštevanju potrebe po participaciji Romov in Sintov v organih lokalnih oblasti* (88. točka).⁹²

Urad za demokratične institucije in človekove pravice v zadnjih treh letih izvaja iniciativo z naslovom »*Romi, uporabljajte svoje volilne lističe na pravi način.*« Ta

⁸⁹ Med priporočili na področju bivalnih razmer je Visoki komisar za narodne manjšine izpostavil: odpravo diskriminacije na področju stanovanjske politike, oblikovanje učinkovitih stanovanjskih in bivalnih rešitev, v katere bi bili aktivno vključeni Romi, zagotovitev izboljšanja življenjskih pogojev in oblikovanje stanovanjskih projektov za reševanje stanovanjske stiske Romov (*Ibid.*).

⁹⁰ *Poročilo* Maxa van der Stoela, nekdanjega Visokega komisarja OVSE o položaju Romov in Sintov na območju držav članic OVSE z dne 10. marca 2000, ki je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (1. maj 2006).

V zvezi s politično participacijo so pomembna tudi t. i. *Priporočila iz Lunda* glede volitev (št. 7, št. 8, št. 9 in št. 10), na podlagi katerih je Urad za demokratične institucije in človekove pravice leta 2001 pripravil praktične smernice, ki bi pripomogle k povečanju participacije pripadnikov manjšin v postopkih volitev. Njihov namen je povečanje učinkovitosti participacije pripadnikov narodnih manjšin v postopkih odločanja, ozaveščanje zainteresiranih strank o različnih možnostih, ki jih ima država na razpolago za doseganje tega cilja (vključno z analizo njihovih prednosti in slabosti): http://www.osce.org/publications/odihr/2001/01/12347_129_en.pdf (10. april 2007).

⁹¹ Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja z dne 27. novembra 2003 je v angleškem jeziku dostopen na: http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1562_en.pdf (28. junij 2004).

⁹² Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja z dne 27. novembra 2003 v poglavju VI. z naslovom »*Povečanje participacije v javnem in političnem življenju*« vsebuje priporočila za države članice v točkah od 87 do 99 in priporočila za OVSE institucije in organe v točkah od 99 do 106 (*Ibid.*).

iniciativa je usmerjena k povečanju politične participacije Romov in med drugim daje velik poudarek povečanju politične participacije romskih žensk in mladostnikov.⁹³

Na mednarodni konferenci na temo izvajanja politik Akcijskega načrta za Rome, Sinte in »potujoča ljudstva« in ukrepov proti »anti-ciganskemu« fenomenu v Evropi, ki je potekala 20. in 21. oktobra 2005 v Varšavi, so udeleženci med drugim razpravljali tudi o možnostih za odpravo diskriminacije do Romov in ukrepih za omogočanje enakopravnosti Romov v širšem družbenem okolju.⁹⁴

Če povzamem, je bila OVSE prva mednarodna organizacija, ki je prepoznala »specifične probleme Romov« v kontekstu širjenja rasnega in etničnega sovraštva, ksenofobije in diskriminacije. Sprejela je številne dokumente, ki so neposredno ali posredno povezani z Romi in Sinti, resolucije in deklaracije ter organizirala številne sestanke in konference na temo položaja Romov in Sintov v državah članicah.⁹⁵

Dokumenti OVSE v Evropi niso pravno, temveč politično zavezujoči. Predstavljajo deklaracije dobre volje in dobrih namenov; vendar se politično države zavežejo k njihovemu spoštovanju. Ko je dosežen konsenz med državami članicami, so odločitve politično obvezujoče za vse države članice (t. i. načelo univerzalnosti).⁹⁶ Ker gre za politične odločitve in dokumente, za njihovo nespoštovanje ni pravnih sankcij.

4.3 SVET EVROPE

Na področju zaščite človekovih pravic v evropskem prostoru ima najvidnejše in najpomembnejše mesto Svet Evrope, prva evropska politična organizacija, ustanovljena po drugi svetovni vojni.

⁹³ [Http://www.osce.org/odihr_item_2_19838.html](http://www.osce.org/odihr_item_2_19838.html) (23. marec 2007).

⁹⁴ [Http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/warsow05_en.asp](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/warsow05_en.asp) (4. april 2007).

⁹⁵ Kot primera navajam dokument OVSE z naslovom *Zaveze in priporočila OVSE vezane na Rome in Sinte*, ki je v angleškem jeziku dostopen na: http://www.osce.org/documents/odihr/2004/04/2774_en.pdf (28. junij 2004) in Letno poročilo Urada Sveta Evrope za demokratične institucije in človekove pravice za leto 2003, ki je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.osce.org/documents/odihr/2004/05/2926_en.pdf (28. junij 2004)).

⁹⁶ [Http://www.osce.org/odihr/13493.html](http://www.osce.org/odihr/13493.html) (28. junij 2004).

Doseganje večje enotnosti med državami članicami Sveta Evrope z namenom varstva in uresničevanja idealov in načel, ki so njihova skupna dediščina, ter pospeševanje ekonomskega in socialnega napredka, je poglavitni cilj Sveta Evrope, opredeljen v prvem členu Statuta Sveta Evrope, sprejetega 5. maja 1949.⁹⁷

Glavne naloge Sveta Evrope so krepitev demokracije, zaščita človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pluralistične demokracije in pravne države, razvoj evropske identitete in podpora srednje in vzhodno evropskim državam pri izvedbi različnih reform (političnih, zakonodajnih in ustavnih)⁹⁸ (Robertson 1993: 344). Spoštovanje človekovih pravic in načel pravne države so pogoji za članstvo v Svetu Evrope. Statut Sveta Evrope celo določa izključitev države iz organizacije, če le-ta krši omenjene pravice in načela (Merrills in Robertson 2001: 3).

Izmed pravnih instrumentov Sveta Evrope omenjam tiste, ki so ključni za razvoj človekovih pravic ali obravnavajo izključno romske skupnosti in so sprejeti z namenom, da bi bila odpravljena raso razlikovanje ali/in nestrpnost do Romov.

Odbor ministrov Sveta Evrope je sprejel Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin 4. novembra 1950, ki je stopila v veljavo 3. septembra 1953. Konvencija o varstvu človekovih pravic določa pravice in svoboščine, ki jih morajo države podpisnice zagotoviti svojim državljanom in državljanom pogodbenic te konvencije. Vzpostavila je tudi mednarodni mehanizem za njeno uresničevanje, ki omogoča posameznikom (ne glede na državljanstvo) in državam predložitev kršitev pravic v državah pogodbenicah Evropskemu sodišču za človekove pravice v Strasbourgu (Svet Evrope 2001: 27).⁹⁹

⁹⁷ Vsaka država članica Sveta Evrope mora v skladu s tretjim členom upoštevati načela pravne države in uživanje človekovih pravic vseh oseb v njihovi pristojnosti ter aktivno sodelovati pri uresničevanju omenjenega cilja Sveta Evrope (Statut Sveta Evrope je v angleškem jeziku dostopen na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/001.doc> (24. junij 2004).

⁹⁸ Med cilje Sveta Evrope spada tudi ozaveščanje ljudi in spodbujanje razvoja evropske kulturne prepoznavnosti in raznolikosti ter iskanje rešitev, s katerimi se sooča evropska družba (med drugim zapostavljanje pravic manjšin, sovraštvo do tujcev, nestrpnost in varstvo okolja) (Svet Evrope 2001: 7).

⁹⁹ Na Evropsko sodišče v Strasbourgu se lahko pritoži vsakdo, ki meni, da so mu kršene pravice, določene s Konvencijo o varstvu človekovih pravic in prvim, četrtim, sedmim in trinajstim protokolom. Tožnik mora pred tem izčrpati vsa domača pravna sredstva, pritoži pa se lahko le zaradi zadev, ki so v pristojnosti javnih organov katere od držav pogodbenic (Svet Evrope 2001: 29; Varstvo človekovih pravic – Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Zakon o varuhu človekovih pravic z uvodnimi pojasnili Jerneja Rovška (1994); Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s Protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s Protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (Uradni list RS-MP, št. 33/94); Zakon o ratifikaciji Protokola št. 13 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin glede odprave smrtne kazni v vseh okoliščinah (Uradni list RS-MP, št. 102/2003); Zakon o ratifikaciji Protokola št. 14 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki spreminja nadzorni sistem konvencije (Uradni list RS-MP, št. 49/2005).

Posebej velja omeniti 14. člen Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki prepoveduje diskriminacijo: *»Uživanje pravic in svoboščin, določenih s to Konvencijo, je zagotovljeno vsem ljudem brez razlikovanja glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnosti ali socialni izvor, pripadnost narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšne druge okoliščine.«*¹⁰⁰

Protokol številka 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin prav tako vsebuje splošno prepoved diskriminacije. Prva točka 1. člena določa: *»Uživanje vsake pravice, ki je predvidena z zakonom, je zagotovljeno brez kakršnekoli diskriminacije, na katerikoli podlagi, kot so spol, rasa, barva, jezik, vera, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno poreklo, pripadnost narodni manjšini, premoženje, rojstvo ali kar koli drugega.«*¹⁰¹ Medtem ko je prepoved diskriminacije v okviru 14. člena omejena zgolj na *»uživanje pravic in svoboščin v okviru Konvencije«*, Protokol številka 12 razširja varstvo na vse pravice in ne le na tiste, ki so določene s to Konvencijo.¹⁰²

Leta 1969 je Parlamentarna skupščina sprejela Priporočilo 563 o položaju Romov in drugih nomadov v Evropi. Priporočilo je odsevalo prepričanje, da je potrebna integracija Romov v moderno evropsko družbo, kar je mogoče doseči z usklajenim delovanjem držav članic Sveta Evrope. Priporočilo predlaga državam članicam Sveta Evrope sprejem naslednjih ukrepov za preprečevanje diskriminacije Romov in drugih nomadov v Evropi: *zagotovitev prostora za objekte, primerne za bivanje, spodbujanje integracije pri izobraževanju romskih otrok in odraslih, ustanavljanje nacionalnih institucij ali organov, sestavljenih iz vladnih predstavnikov in romskih predstavnikov, in zagotovitev zdravstvene in socialne varnosti Romov.*¹⁰³

Leta 1975 je bila sprejeta Resolucija (75) 13 Odbora ministrov, ki vsebuje priporočila državam članicam Sveta Evrope za izboljšanje socialnega položaja nomadov v Evropi.

¹⁰⁰ Besedilo Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin z dne 4. novembra 1950, dopolnjenega s Protokolom št. 11 je v angleškem jeziku dostopno na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc> (10. avgust 2006).

¹⁰¹ Besedilo Protokola št. 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin z dne 4. novembra 2000 je v angleškem jeziku dostopno na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/177.htm> (11. avgust 2006). Del besedila, ki sem ga navedla v tekstu, je naveden v: Slovenija in evropski standardi varstva manjšin (2002: 137-138).

¹⁰² Obrazložitevno poročilo k Protokolu številka 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin je v angleškem jeziku dostopno na: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/177.htm> (11. avgust 2006).

¹⁰³ Kjer ni mogoče zagotoviti prisotnosti romskih otrok v obstoječih šolah, je potrebno spodbujati oblikovanje posebnih razredov za olajšanje integracije romskih otrok v običajne šole. Poleg ustanovitve nacionalnih institucij in organov naj države članice Sveta Evrope spodbujajo tudi ustanovitev prostovoljnih organizacij. Pri pripravi različnih ukrepov za izboljšanje položaja Romov naj bi omenjene institucije aktivno sodelovale (Priporočilo 1969 (563) o položaju Romov in drugih nomadov v Evropi, ki ga je Parlamentarna

Nomadi so bili definirani kot tisti ljudje, ki so zaradi zgodovinskih razlogov navajeni na nomadski/potujoči način življenja, kot tudi osebe, ki imajo težave pri integraciji v družbo zaradi socioloških, ekonomskih ali podobnih razlogov. Resolucija je pozvala države članice Sveta Evrope *k preprečevanju diskriminacije zaradi kulturne identitete Romov ter k zagotavljanju primernih bivalnih razmer, pospeševanju izobraževanja Romov s ciljem njihove integracije v običajni izobraževalni sistem ter zagotavljanju splošnega izobraževanja za odrasle in zagotovitvi zdravstvene in socialne varnosti.*¹⁰⁴

Resolucija 125 (1981) (1) Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti Evrope obravnava vlogo in odgovornost lokalnih in regionalnih organov oblasti pri odpravi kulturnih in socialnih problemov prebivalcev nomadskega porekla. Med drugim poziva lokalne in regionalne organe oblasti *k odpravi predsodkov do prebivalcev nomadskega porekla z mehanizmi informiranja večinskega prebivalstva o njihovem izvoru, načinu življenja, bivalnih razmerah.* Prebivalce nomadskega porekla poziva *k participaciji pri iskanju načinov in sredstev za prilagoditev neizbežnim spremembam v moderni družbi tako, da še vedno ohranjajo svojo tradicionalno identiteto in vrednote.*¹⁰⁵

Izrednega pomena za Rome je Resolucija 249 (1993) Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti Evrope, ki obravnava vlogo in odgovornosti lokalnih in regionalnih organov oblasti pri pospeševanju integracije Romov v lokalno skupnost. Poudarila je pomen aktivne vloge *lokalnih in regionalnih organov pri sprejemanju potrebnih ukrepov kot dela splošne strategije za lažjo integracijo Romov v lokalno skupnost na področju bivalnih razmer, izobraževanja, zdravstvenih storitev, razvoja romske identitete in kulture ob spodbujanju Romov k participaciji v projektih, ki integracijo na teh področjih pospešujejo.*¹⁰⁶

Priporočilo 1203 (1993) o Romih v Evropi Parlamentarne skupščine Odboru ministrov priporoča prevzem *iniciative pri sodelovanju z lokalnimi in regionalnimi organi oblasti na področju kulture, izobraževanja, izmenjave informacij, zagotavljanja enakih pravic in*

skupščina Sveta Evrope sprejela 30. septembra 1969, je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.romanothan.ro/engleza/romarights/intern/ce/doc_roma/parl_ass/rec563.htm (27. januar 2006).

¹⁰⁴ Besedilo Resolucije (75) 13, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 22. maja 1975, je v angleškem jeziku dostopno na:

[http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/resCM\(1975\)13_en.pdf](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/resCM(1975)13_en.pdf) (14. maj 2005).

¹⁰⁵ Besedilo Resolucije 125 (1981) (1), ki ga je sprejel Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope 29. oktobra 1981, je v angleškem jeziku dostopno na:

[http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/resCM\(1981\)125_en.pdf](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/resCM(1981)125_en.pdf) (14. maj 2005).

¹⁰⁶ Besedilo Resolucije 249 (1993), ki ga je sprejel Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope 18. marca 1993 je v angleškem jeziku navedeno v: Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions (2001: 173-175).

vsakodnevnega življenja. Vsebuje tudi predlog, da Svet Evrope imenuje romskega predstavnika.¹⁰⁷

Priporočilo 11 (1995) Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti Evrope vsebuje naslednje pomembne predloge: *priznanje Rome za manjšino z enakim statusom in ugodnostmi, kot jih imajo druge manjšine, vzpostavitev institucij na državni ravni, ki bi delovale kot forum za dialog med oblastmi in romskimi skupnostmi, v katerih bi sodelovali usposobljeni strokovnjaki, in oblikovanje posebnih usposabljanj za romske »posrednike«, ki bi imeli vidno vlogo v organih lokalnih in regionalnih oblasti.*¹⁰⁸

Resolucija 44 (1997) Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti obravnava različne vidike priznavanja etnične/narodne identitete Romov in izpostavlja potrebo po zaščiti Romov pred diskriminacijo, družbeno izključenostjo in nasiljem.¹⁰⁹

Za manjšinsko tematiko sta posebej pomembni Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih¹¹⁰ in Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin.¹¹¹

Klopčičeva (2003: 81) poudarja, da Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih in Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin ne vsebujeta posebnih določb o pravicah Romov, vendar pa zavzema obravnavo položaja Romov posebno mesto v procesu nadzora nad izvajanjem sprejetih obveznosti posameznih držav.

Slovenija je Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih podpisala 3. julija 1997 in ratificirala 19. julija 2000. Za Slovenijo je začela veljati 1. januarja 2001.¹¹² Ob

¹⁰⁷ Na področju kulture predlogi ukrepov vsebujejo poučevanje »ciganske« glasbe na glasbenih šolah, ustanovitev posebnega programa za študije romskega jezika, ustanovitev centrov in muzejev romske kulture ob tem, da se določbe, ki veljajo za neteritorialne jezike v skladu z Evropsko listino o regionalnih in manjšinskih jezikih, uporabljajo tudi za Rome. Na področju izobraževanja je potrebno razširiti obstoječe programe za usposabljanje učiteljev in nameniti posebno pozornost izobraževanju romskih žensk. Zagotoviti je potrebno ozaveščanje Romov o njihovih pravicah (Priporočilo 1203 (1993) o Romih v Evropi, ki ga je sprejela Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 2. februarja 1993, je v angleškem jeziku dostopno na: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/erec1203.htm> (21. januar 2006)).

¹⁰⁸ Besedilo Priporočila 11 (1995), ki ga je sprejel Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope 31. maja 1995, je v angleškem jeziku dostopno na:

[Http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/rec11congress1995_en.pdf](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/rec11congress1995_en.pdf) (21. januar 2006).

¹⁰⁹ Besedilo Resolucije 44 (1997), ki ga je sprejel Kongres lokalnih in regionalnih oblasti 7. marca 1997, je v angleškem jeziku dostopno na:

http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/Res44congress1977_en.pdf (21. januar 2006).

¹¹⁰ Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih, ETS No. 148 z dne 5. novembra 1992, je v angleškem jeziku dostopna na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/148.doc> (28. junij 2006).

¹¹¹ Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin ETS No.157 z dne 1. februarja 1995, je v angleškem jeziku dostopna na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm> (28. junij 2006).

¹¹² Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih je bila odprta za podpis 5. novembra 1992. V veljavo je stopila 1. marca 1998. Datumi podpisa, ratifikacije in začetka veljavnosti Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih v posameznih državah članicah Sveta Evrope so navedeni na:

deponiranju ratifikacijske listine je Slovenija Generalnemu sekretarju Sveta Evrope sporočila, da sta na ozemlju Republike Slovenije italijanski in madžarski jezik regionalna ali manjšinska jezika. Poleg tega je bilo sporočeno, da se bodo določbe od 1. do 4. odstavka 7. člena¹¹³ smiselno uporabljale tudi za romski jezik (Komac 2002: 31).¹¹⁴

Hajós (2002: 83) poudarja, da Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin predstavlja »najobsežnejši in najizčrpnejši« dokument s področja varstva manjšin. Zanimivo je, da ne vsebuje definicije pojma »narodna manjšina«, pri čemer opozarja, da »med pripravami besedila konvencije ni bilo mogoče doseči soglasja o taki, da bi jo podprla večina držav članic.« (Hajós 2002: 84).

Njen pomen je v tem, da gre za prvo pravno zavezujočo večstransko pogodbo za varstvo narodnih manjšin (Svet Evrope 2001: 30). V njej so opredeljena načela, ki jih je potrebno spoštovati za učinkovito varstvo narodnih manjšin ter pravic in svoboščin njihovih pripadnikov ob spoštovanju ozemeljske celovitosti in suverenosti držav. Vsaka država članica lahko določi, da bo pri izvajanju načel, ki jih Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin vsebuje, upoštevala tudi Rome (Klopčič 2003: 81).

Slovenija je Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin podpisala 1. februarja 1995 in ratificirala 25. marca 1998. Za Slovenijo je začela veljati 1. julija 1998.¹¹⁵ Slovenija je ob deponiranju ratifikacijske listine v posebni deklaraciji navedla, da v skladu s slovensko Ustavo in notranjo zakonodajo priznava avtohtono madžarsko in italijansko narodno manjšino kot narodni manjšini. Navedla je tudi, da se bodo določila te konvencije

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=8/23/2006&CL=ENG>
(10. avgust 2006).

¹¹³ Sedmi člen Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih opredeljuje cilje in načela, na katerih temeljijo politika, zakonodaja in praksa pogodbenic v zvezi z regionalnimi ali manjšinskimi jeziki na ozemljih, na katerih se ti jeziki uporabljajo: priznanje regionalnih ali manjšinskih jezikov kot izraza kulturnega bogastva, spoštovanje zemljepisnega območja vsakega regionalnega ali manjšinskega jezika, da se zagotovi spodbujanje njegove rabe, zaščita in spodbujanje rabe regionalnega ali manjšinskega jezika v javnem in zasebnem življenju, zagotovitev ustreznih oblik za poučevanje, študij in raziskovanje regionalnega ali manjšinskega jezika (Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih (Uradni list RS-MP, št. 20/1998)).

¹¹⁴ Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih določa zaščito ne le »teritorialnih«, marveč tudi »neteritorialnih jezikov«. Obrazložitev poročilo k Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih pojasnjuje, da sta primera »neteritorialnih jezikov« romski jezik in jidiš (Obrazložitev poročilo k Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih je v angleškem jeziku dostopno na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/148.htm> (11. avgust 2006)).

¹¹⁵ Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin je bila odprta za podpis 1. februarja 1995. V veljavo je stopila 1. februarja 1998. Datumi podpisa, ratifikacije in začetka veljavnosti Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin v posameznih državah članicah Sveta Evrope so navedeni na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=157&CM=8&DF=8/23/2006&CL=ENG> (10. avgust 2006); Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (Uradni list RS-MP, št. 69/2000).

uporabljena tudi za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji¹¹⁶ (Komac 2002: 108).

Pomembno določilo Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin vsebuje tudi 15. člen, ki določa, da bodo *pogodbenice ustvarjale potrebne pogoje za učinkovito sodelovanje vseh oseb, ki pripadajo narodnim manjšinam v kulturnem, socialnem in ekonomskem življenju in v javni sferi, še posebej pri tistih, ki jih neposredno zadevajo.*¹¹⁷

Priporočilo 4 (2000) Odbora ministrov o izobraževanju romskih otrok v Evropi v dodatku vsebuje smernice za države članice Sveta Evrope na tem področju s poudarkom, da *izobraževanje romskih otrok ostane integralni del splošnega izobraževalnega sistema.* Učni program in učni material naj bi upoštevala *specifičnosti romske kulture in identitete, tudi z možnostjo učenja romskega jezika.*¹¹⁸

Priporočilo 17 (2001) Odbora ministrov o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov v dodatku vsebuje smernice za države članice Sveta Evrope na področju zaposlovanja – predvsem glede *upoštevanja načela nediskriminacije pri zaposlovanju, omogočanju dostopa do trga dela Romom in glede programov usposabljanja Romov z namenom povečanja njihovih možnosti za zaposlitev.*¹¹⁹

Priporočilo 1557 (2002) o pravnem položaju Romov v Evropi, ki ga je sprejela Parlamentarna skupščina *izraža zaskrbljenost, da so po skoraj desetih letih od sprejema Priporočila 1203 (1993) o Romih v Evropi, cilji Priporočila doseženi le v omejenem obsegu.* Izhaja iz dejstva, da Romi še vedno nimajo priznanega statusa etnične oziroma narodne manjšine v vseh državah članicah Sveta Evrope, zato ne morejo uživati pravic, ki jih prinaša tak status. V skladu s Priporočilom morajo države članice Sveta Evrope Romom *priznati status etnične ali narodne manjšine in jim poleg individualnih pravic zagotoviti tudi kolektivne pravice kot skupinam.* Priporočilo med drugim poziva k zagotavljanju

¹¹⁶ Peti člen Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin je pomemben za ohranjanje romske identitete, saj določa ohranjanje bistvenih elementov etnične identitete, kot so jezik, vera, tradicija, kulturna dediščina in varstvo pred asimilacijo manjšin (Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin je v angleškem jeziku dostopna na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm> (28. junij 2006)).

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Besedilo Priporočila 4 (2000) o izobraževanju romskih otrok v Evropi, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 3. februarja 2000 je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/reeducation/reeducation20004_en.asp (14. maj 2005).

¹¹⁹ Besedilo Priporočila 17 (2001) o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 27. novembra 2001, je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recemplyment200117_en.asp (14. maj 2005).

enakopravnega in pozitivnega pristopa do Romov kot posameznikov in do Romov kot deprivilegirane skupine na področju bivanjske politike, izobraževanja in zaposlovanja.¹²⁰

Dve priporočili Odbora ministrov sta se v zadnjih letih usmerili predvsem na področje bivalnih razmer – Priporočilo 14 (2004) o gibanju in taborjenju potujočih ljudstev v Evropi v skladu, s katerim naj bi države članice Sveta Evrope *zagotovile Romom pravico do taborjenja in pravico do prostega gibanja*, in Priporočilo 4 (2005) o izboljšanju bivalnih razmer Romov in potujočih ljudstev v Evropi, ki vsebuje predloge za zagotovitev *integrirane in primerne bivalne politike do Romov, ob upoštevanju svobodne izbire načina življenja* (tudi nomadskega).¹²¹

4.4 SKLEPNA MISEL O PRAVNEM POLOŽAJU ROMOV V MEDNARODNIH DOKUMENTIH

Obreza (2003: 51) ugotavlja, da mednarodne organizacije *»preverjajo izvajanje mednarodnopravnih določil v posameznih državah, sodelujejo pri izpolnjevanju standardov varstva in zaščite interesov romske skupnosti v nacionalni zakonodaji držav in opozarjajo na kršitve temeljnih človekovih pravic v posameznih primerih«*.

Priporočila in Resolucije Sveta Evrope, ki se nanašajo na Rome, brez izjeme vključujejo aktivno sodelovanje Romov pri pripravi ukrepov na področjih bivalnih razmer, izobraževanja in zaposlovanja ter svetujejo posvetovanja z njimi o vseh drugih vidikih romskega življenja in vključevanje Romov tudi v smislu politične participacije. Pri tem opozarjajo tudi na nujnost ozaveščanja Romov o njihovih pravicah, dolžnostih in možnostih za izboljšanje življenja nasploh.

OVSE in Svet Evrope poudarjata poleg individualnega tudi kolektivno varstvo pravic Romov. Svet Evrope je sprejel številna priporočila, ki obravnavajo različne vidike romske problematike. Objavil je tudi številne dokumente in poročila o položaju Romov v državah članicah. Poročila zajemajo podatke o položaju romske kulture, izobraževanja, zaposlovanja, zdravstvene nege, bivalnih razmer, politične participacije in vključujejo tudi

¹²⁰ Besedilo Priporočila 1557 (2002) o pravnem položaju Romov v Evropi, ki ga je sprejela Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 25. aprila 2002, je v angleškem jeziku dostopno na: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta02/EREC15557.htm> (14. maj 2005).

¹²¹ Besedilo Priporočila (2004) 14 o gibanju in taborjenju potujočih ljudstev v Evropi, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 1. decembra 2004, je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recencampment200414_en.asp (14. maj 2005); Besedilo Priporočila (2005) 4 o izboljšanju bivalnih razmer Romov in potujočih ljudstev v Evropi, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 23. februarja 2005, je v angleškem jeziku dostopno na: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/rehousing20054_en.asp (14. maj 2005).

priporočila in smernice k pristopu do izboljšanja položaja na teh področjih, predvsem s sodelovanjem in posvetovanjem z Romi.¹²²

Čeprav so določila o varstvu manjšin v okviru OVSE predvsem politična obveznost, »zavezujejo države k širokemu spektru dolžnosti do varovanja manjšin, medtem ko standardi Sveta Evrope še niso v celoti izdelani; poleg tega je Organizacija za varnost in sodelovanje v prednosti tudi glede članstva, saj je v Svet Evrope vključenih manj držav« (Thornberry 1991: 30, citirano po Roter 1996: 211).

Kljub prizadevanjem mednarodnih organizacij je varstvo manjšin še vedno odvisno od volje in pripravljenosti držav, da se zavežejo k varstvu posebnih pravic manjšin in jih dosledno tudi izvajajo.

5.0 POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI

¹²² Primer je Poročilo z naslovom *Odprava ovir – romske ženske in dostop do javnega zdravstva*, ki je v angleškem jeziku dostopno na: <http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/ROMA/rapport-en.pdf> (12. avgust 2005).

V tem poglavju bom predstavila normativno ureditev položaja Romov v Sloveniji, njihovo demografsko in socialno podobo, družbeni in politični položaj ter oceno uspešnosti vladnih ukrepov pri reševanju treh področij, kjer se Romi srečujejo z največjimi težavami: bivalnih razmer, izobraževanja in zaposlovanja. Posebno poglavje bo namenjeno obravnavi vidikov organiziranosti in politične participacije Romov na lokalni ravni.

5.1 USTAVNO PRAVNI POLOŽAJ

5.1.1 USTAVNE DOLOČBE

Romi so bili na ustavni ravni prvič omenjeni v Ustavnem amandmaju LXVII. k Ustavi Socialistične Republike Slovenije, ki je določal tudi, da Skupščina Socialistične Republike Slovenije z zakonom uredi način uresničevanja posebnih pravic Romov.¹²³ Deklaracija o dobrih namerah ob plebiscitu o slovenski samostojnosti, sprejeta 6. decembra 1990, je vsebovala obljubo, da se zaradi le-tega položaj pripadnikov avtohtonih narodnih manjšin v Sloveniji ne bo poslabšal.¹²⁴

Tudi v Deklaraciji o neodvisnosti, sprejeti 25. junija 1991 na podlagi plebiscita, Slovenija zagotavlja uresničitev ter varstvo temeljnih človekovih pravic in svoboščin vsem osebam na njenem ozemlju, ne glede na njihovo etnično pripadnost (Žagar 1998: 169).

Ustava Republike Slovenije (v nadaljevanju Ustava RS) v preambuli med drugim razglasa, da izhaja iz *temeljnih človekovih pravic in svoboščin*, in v 5. členu določa, da država na svojem ozemlju zagotavlja njihovo varstvo. Kocjančič (1998: 104) dodaja: *»Naravnopravni izvor slovenske ustave se kaže tudi v tem, da ne sprejema načela, po katerem so vse temeljne človekove pravice navedene v ustavi (enumeracijsko načelo). Ustava predpostavlja in priznava, da ima človek tudi druge temeljne pravice, ki jih sama izrecno ne omenja.«*¹²⁵

¹²³ Ustavni amandma LXVII. k Ustavi Socialistične Republike Slovenije (Uradni list SRS, št. 32/89).

¹²⁴ Deklaracija o namerah Skupščine Republike Slovenije (Uradni list SRS, št. 44/90).

¹²⁵ Ta vidik je razviden iz določbe 15. člena Ustave RS, ki določa, da *»nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava ali da j priznava v manjši meri.«* V skladu s 16. členom Ustave RS je posamezniku dovoljeno vse, kar ni prepovedano, ali v primerih vojnega ali izrednega stanja, ko je mogoče njegove pravice omejiti ali razveljaviti (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00).

Ustava RS zagotavlja vsakomur »enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli osebno okoliščino«. ¹²⁶

Ustava RS ureja varstvo italijanske in madžarske narodne skupnosti ter romske skupnosti ob koncu poglavja o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. ¹²⁷ Vse tri skupnosti in njihovi pripadniki uživajo človekove pravice in temeljne svoboščine, vendar Ustava RS v 64. členu zagotavlja še posebne pravice avtohtoni italijanski in madžarski skupnosti in njunim pripadnikom ne glede na njihovo število. ¹²⁸

Kocjančič (1998: 126) opozarja na pomembnost ustavne določbe, po kateri sta avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost neposredno zastopani v predstavniških organih lokalne samouprave (občinski oziroma mestni sveti) in v Državnem zboru RS (izvoli se po en poslanec vsake skupnosti). Italijanska in madžarska narodna skupnost dajeta soglasje k sprejetju vseh zakonov in drugih splošnih aktov za uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja. To posledično pomeni, da sta obe skupnosti soodgovorni za svoj obstoj in razvoj.

Pri pripravi slovenske ustave so se pojavili različni pogledi, povezani z načinom urejanja posebnega varstva romske skupnosti, predvsem glede na varstvo, ki ga uživata italijanska in madžarska narodna skupnost.

Ustava RS ne določa pravnega položaja niti posebnih pravic romske skupnosti. To ureditev prepušča v skladu z določbo 65. člena, zakonu. ¹²⁹ Iz te določbe je razvidno, da Ustava RS poudarja varstvo romske skupnosti kot kolektivnega subjekta, medtem ko za italijansko in madžarsko narodno skupnost izrecno določa tudi individualno varstvo. Klopčičeva (2006: 128) dodaja, da *romska skupnost v Sloveniji nima priznanega enakega pravnega položaja kot obe avtohtoni narodni skupnosti*.

¹²⁶ Ustava RS, 14. člen, ki določa tudi enakost pred zakonom (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00).

¹²⁷ Kljub temu da je slovenska ustava zagotovitev posebnih pravic romske skupnosti uvrstila v poglavje o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, Obreza (2003: 52) poudarja, da to »ne pomeni, da niso posebne pravice, ki jih določajo posamezni zakoni, ustavne pravice. Posebne pravice romske skupnosti so ustavnopravno varovane tako kot vse druge pravice, določene z zakonom.«

¹²⁸ Posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske skupnosti in njihovih pripadnikov so: pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole, pravica do ohranjanja svoje identitete skozi ustanavljanje organizacij, razvijanja gospodarske, kulturne in znanstveno-raziskovalne dejavnosti in dejavnosti na področju medijev in založništva, pravica do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do njenega oblikovanja in razvijanja v skladu z zakonom in pravica, da s podporo (materialno in moralno) ohranjajo odnose s svojima matičnima narodoma in državama. Omenjeni člen slovenske ustave določa tudi, da na območjih, kjer živita italijanska in madžarska narodna skupnost, njuni pripadniki ustanovijo samoupravne skupnosti za uresničevanje svojih pravic. Na njihov predlog lahko država pooblasti te skupnosti za opravljanje določenih nalog ter zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje (Ustava RS, 64. člen) (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00).

¹²⁹ Ustava RS, 65. člen (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00).

V nasprotju z italijansko in madžarsko skupnostjo, Ustava RS ne govori o »avtohtoni« romski skupnosti. Sam pojem »avtohton« ni določen v slovenski zakonodaji.¹³⁰ Klopčičeva (2006: 128) opozarja, da se »/p/ri urejanju položaja romske skupnosti zrcalijo nedorečenosti sistemskega pristopa k urejanju položaja manjšinskih skupnosti v Sloveniji, predvsem vprašljivost rigidnih kriterijev, ki povezujejo upravičenost do manjšinskega varstva le s teritorialnim načelom in avtohtono poselitvijo.«.

Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti v svojem tretjem poročilu o Sloveniji, sprejetem 30. junija 2006 ocenjuje, da »neavtohtoni Romi predstavljajo približno polovico celotnega romskega prebivalstva Slovenije, vključno z osebami, ki so živele v Sloveniji desetletja ter drugo in tretjo generacijo oseb, rojenih v Sloveniji.«¹³¹

Veliko »neavtohtonih« Romov nima slovenskega državljanstva¹³² in so prikrajšani za svobodo gibanja, dostop do zdravstvenega varstva, zaposlovanja ter nakupa zemlje. Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti v omenjenem poročilu posebej poudarja »naj se slovenski organi pri svojem prizadevanju za izboljšanje položaja romske skupnosti izogibajo razlikovanju med avtohtonimi in neavtohtonimi Romi«, saj ugotavlja, »da v praksi to pomeni, da se dodeli posebne pravice in možnosti romskim skupnostim, ki prebivajo v določenih občinah, kjer organi smatrajo, da so Romi tam »avtohtono« prebivali; tistim, ki prebivajo v drugih občinah pa ne.«¹³³

¹³⁰ Janko Spreizerjeva (2006: 267) podaja kritiko t. i. »ideologiji slovenskega avtohtonizma – izraz avtohton se namreč uporablja »praviloma takrat, kadar strokovnjaštvo razpravlja o manjšinah« in opozarja, da se je »raba imaginarija avtohtonosti izven polja tradicije slovenskega narod(nost)nega vprašanja razmahnila ravno zato, ker je pojem pomensko prazen in prikladen za polnjenje z ideološkimi vsebinami...«.

¹³¹ Tretje poročilo Evropske komisije za boj proti rasizmu o Sloveniji, sprejeto 30. junija 2006, dostopno na: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-county-by-country_approach/slovenia/Slovenia%20third%20report%20-%20cri07-5-Slovenian.pdf (15. april 2007).

¹³² Žagar (2002: 153) pojasnjuje, da so Romi, ki so se pred letom 1991 preselili v Slovenijo in so imeli takrat jugoslovansko državljanstvo pridobili slovensko državljanstvo po posebnem naturalizacijskem postopku. »Neavtohtoni« Romi (še zlasti Romi, ki so se preselili v Slovenijo po letu 1991), lahko pridobijo slovensko državljanstvo le, če izpolnjujejo vse zakonske pogoje. Ravno izpolnjevanje teh pogojev predstavlja velik problem za Rome.

¹³³ Tretje poročilo Evropske komisije za boj proti rasizmu o Sloveniji, sprejeto 30. junija 2006, dostopno na: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-county-by-country_approach/slovenia/Slovenia%20third%20report%20-%20cri07-5-Slovenian.pdf (15. april 2007).

5.1.2 ZAKON O ROMSKI SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI

Določba 65. člena slovenske Ustave nalaga zakonodajalcu sprejem posebnega zakona, s katerim naj romski skupnosti poleg splošnih pravic zagotovi tudi posebne pravice. To pomeni zagotovitev posebnega varstva oziroma »pozitivne diskriminacije«. Povedano drugače, zakonodajalec pri tem ni omejen z določbo prvega odstavka 14. člena Ustave RS, ki določa, da so »v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.«¹³⁴

V letu 1995 sta Odbor Državnega zbora za notranjo politiko in zakonodajo in slovenska vlada sprejela stališče, da krovni zakon o Romih ni potreben in ni smiseln. Sklenila sta, da bi bilo varstvo pravic romske skupnosti bolj smotrno urejati v področni zakonodaji.¹³⁵

Številni niso delili mnenja slovenske vlade in so pozivali k sprejemu Zakona o Romih, ki naj bi zaobjel tako pravice kot dolžnosti romske etnične skupnosti v Sloveniji. Med zagovorniki sprejema krovnega zakona je bil tudi Varuh človekovih pravic, ki je v svojih letnih poročilih slovenski vladi izrecno priporočal njegov sprejem.¹³⁶

Vlada Republike Slovenije je 6. januarja 2005 sklenila, da se pristopi k pripravi temeljnega Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji. Na prvi seji Komisije Vlade Republike Slovenije za zaščito romske etnične skupnosti, 6. junija 2005, je bilo dogovorjeno, da Urad Vlade RS za narodnosti pridobi stališča, mnenja in predloge glede priprave posebnega Zakona o romski skupnosti, v skladu s programom dela Vlade za leto 2005.¹³⁷ Urad za narodnosti je na občine (tudi na Občino Grosuplje) naslovil dopis – zaprosilo za predloge oziroma izhodišča Zakona o romski etnični skupnosti.¹³⁸

Obreza (2003: 54) meni, da sprejem Zakona o romski etnični skupnosti ne zagotavlja, da se bo položaj Romov v Sloveniji bistveno spremenil. Kot primer je navedel Madžarsko in Hrvaško, ki sicer nimata posebnega Zakona o Romih, marveč sta sprejeli Zakon o

¹³⁴ Ustava RS, 14. člen (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00).

¹³⁵ Odbor Državnega zbora RS za notranjo politiko in zakonodajo je v sklepu ki ga je sprejel 12. oktobra 1995 tudi določil, naj se položaj Romov uredi v področni zakonodaji v skladu s predlogi slovenske vlade (Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji, 2004: 15).

¹³⁶ Letno poročilo Varuha človekovih pravic RS za leti 2003 in 2004.

¹³⁷ Sklep Vlade RS, št. 018-11/2001-1 z dne 6. januarja 2005.

¹³⁸ Tudi na Župana Občine Grosuplje, Janeza Lesjaka, je Urad Vlade RS za narodnosti naslovil dopis – zaprosilo za omenjene predloge oziroma izhodišča novega Zakona o romski etnični skupnosti (dopis št. 018-06/2005 z dne 3. junija 2005 – nujni poziv).

etničnih manjšinah na Madžarskem in na Hrvaškem, a se položaj Romov »v praksi ni izboljšal.«¹³⁹

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji je bil sprejet na 26. redni seji Državnega zbora RS dne 30. marca 2007.¹⁴⁰

¹³⁹ Položaj Romov na Madžarskem ureja Zakon št. LXXVII iz leta 1993 o nacionalnih in etničnih manjšinah, ki prvič prizna romsko skupnost za etnično manjšino in poleg individualnih pravic Romom zagotavlja tudi kolektivne pravice (manjšinske organizacije). Zakon o nacionalnih in etničnih manjšinah omogoča oblikovanje manjšinskih lokalnih in državnih samouprav. Njihova glavna naloga je varstvo in predstavljanje interesov manjšin. Zakon določa, da ima vsaka manjšina pravico ustanoviti manjšinsko občinsko vlado ali neposredno ali posredno oblikovano lokalno manjšinsko samoupravo v mestih ali okrožjih glavnega mesta, prav tako pa tudi nacionalno manjšinsko samoupravo. Romi v madžarskem parlamentu nimajo zagotovljenega sedeža, so pa bili na zadnjih volitvah v parlament na listah različnih strank izvoljeni štirje poslanci romskega porekla. Zakon o nacionalnih in etničnih manjšinah daje manjšinam pravico vzpodbujati oblikovanje potrebnih pogojev za predšolsko, osnovnošolsko, srednješolsko in visokošolsko izobraževanje v maternem jeziku manjšine ali dvojezično (Predan 2004: 130-137); Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (095-03/2006 z dne 12. 7. 2006, EVA: 2005-1516-0001 – predlog za obravnavo, ki ga je pripravil Urad za narodnosti (2006: 38-40).

Položaj Romov na Hrvaškem temelji na Ustavnem zakonu o pravicah narodnih manjšin, ki je bil sprejet leta 2002, ki v 5. členu določa, da je narodna manjšina skupina hrvaških državljanov, katere pripadniki zgodovinsko/tradicionalno bivajo na ozemlju Hrvaške in imajo etnične, jezikovne, kulturne in/ali verske značilnosti, na podlagi katerih se razlikujejo od drugih državljanov ter imajo željo te značilnosti ohraniti. Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin med drugim zagotavlja pripadnikom narodnih manjšin pravico do zastopstva v hrvaškem parlamentu. Pripadniki narodnih manjšin volijo najmanj pet in največ osem svojih poslancev v posebni volilni enoti, ki jo na podlagi Zakona o volitvah predstavnikov v hrvaški sabor sestavlja območje celotne Hrvaške. Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin določa tudi oblikovanje Sveta za narodne manjšine, ki daje predloge za ukrepe za izboljšanje položaja narodnih manjšin, oblikuje stališča in predloge o programih javne televizije, namenjene narodnim manjšinam, oblikuje predloge gospodarske, socialne in druge ukrepe za izboljšanje položaja narodnih manjšin. Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin zagotavlja pripadnikom narodnih manjšin pravico do zastopstva v predstavniških telesih organov lokalne samouprave in predstavniških telesih organov regionalne samouprave. Poleg tega zakon določa oblikovanje svetov in predstavnikov narodne manjšine, ki na lokalni ali regionalni ravni izvršni oblasti predlagajo ukrepe za izboljšanje položaja narodne manjšine. Po zadnjih volitvah je bilo v Svetu nacionalne manjšine 185 romskih članov in 5 predstavnikov. Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin zaradi ohranitve in razvoja narodne in kulturne identitete manjšinam omogoča oblikovanje institucij za dejavnosti javnega obveščanja ter kulturne, založniške, muzejske, arhivske, knjižnične in znanstvene dejavnosti. Za financiranje teh institucij v določeni meri skrbi tudi država. Zakon tudi določa, da morajo radijske in televizijske postaje na vseh ravneh (državni, regionalni in lokalni) pospeševati razumevanje za pripadnike narodnih manjšin, oblikovati in/ali predvajati oddaje, namenjene pripadnikom narodnih manjšin v jezikih narodnih manjšin. Za sofinanciranje teh dejavnosti so namenjena tudi sredstva v državnem proračunu in proračunih lokalnih organov (Predan, 2004: 112-120; Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (095-03/2006 z dne 12. 7. 2006, EVA: 2005-1516-0001) – predlog za obravnavo, ki ga je pripravil Urad Vlade RS za narodnosti (2006: 42-44).

¹⁴⁰ Komisija Državnega zbora RS za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti je na svoji 22. seji 13. marca 2007 obravnavala predlog Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji in sprejela sklep, da se je kot zainteresirano telo seznanila z njim in je mnenja, da je primeren za nadaljnjo obravnavo, matičnemu delovnemu telesu – Odboru za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje – pa predlagala sprejem amandmajev, ki bodo sledili mnenju Zakonodajno-pravne službe (Magnetogramski zapis 22. seje Komisije Državnega zbora RS za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti z dne 13. marca 2007; Mnenje Zakonodajno-pravne službe Državnega zbora RS k predlogu Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) (druga obravnava), št. 009-04/03-2/6 z dne 26. februarja 2007). K predlogu Zakona o romski skupnosti je bilo na 31. seji Odbora Državnega zbora RS za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje, ki je potekala 14. marca 2007 sprejetih šest amandmajev, ki so predlog Zakona vsebinsko in tehnično izpopolnili. Odbor Državnega zbora RS za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje je na 31. redni seji dne 14. marca 2007 sprejel predloge amandmajev k členom 6., 7., 8., 10., 14. in 16 in pripravil

Od 61-ih navzočih poslancev jih je 50 glasovalo za sprejem zakona, nihče ni bil glasoval proti njegovemu sprejemu.¹⁴¹

Po besedah Staneta Baluha, direktorja Urada Vlade RS za narodnosti, so pri pripravi tega zakona sodelovali različni družbeni in politični akterji, med drugim tudi Zveza Romov Slovenije kot zastopnica Romov v Sloveniji. Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti je tako pridobil kar 46 različnih mnenj in predlogov. Izpostavil je tudi, da je Slovenija prva država članica Evropske unije z zakonsko urejenim položajem romske skupnosti.¹⁴²

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju tega podpoglavja Zakon) določa skrb državnih organov in organov lokalnih skupnosti pri uresničevanju posebnih pravic romske skupnosti, še posebej na področju bivalnih razmer, vzgoje in izobraževanja, zaposlovanja ter ohranjanja romskega jezika in kulture, ureja organiziranost romske skupnosti na državni in lokalni ravni ter financiranje posebnih pravic romske skupnosti.¹⁴³

V poglavju, ki določa *pristojnosti državnih organov in organov samoupravnih lokalnih skupnosti pri uresničevanju posebnih pravic romske skupnosti*, je pomembna novost 4. točka 4. člena, ki določa, da slovenska Vlada enkrat letno poroča Državnemu zboru RS o uresničevanju obveznosti na področju zagotavljanja pogojev za povečanje izobrazbene ravni Romov, spodbujanja zaposlovanja, poklicnega izobraževanja in usposabljanja Romov, spodbujanja ohranjanja in razvoja romskega jezika, kulturne, informativne in založniške dejavnosti Romov ter urejanja prostorske problematike romskih naselij.¹⁴⁴

Zakon v 5. členu določa, da se urejanje prostorske problematike romskih naselij »uresničuje z načrtovanjem ustreznih prostorskih ureditev (druga točka) in da v primerih

dopolnjen predlog Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji kot prilogo svojemu poročilu (Poročilo Odbora Državnega zbora RS na notranjo politiko, javno upravo in pravosodje k predlogu Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) (druga obravnava) št. 009-04/03-2/6 z dne 16. marca 2007); Dopis Direktorja Urada Vlade RS za narodnosti, mag. Staneta Baluha št. 00702/2007 (4), naslovljen na koalicijske stranke Državnega zbora RS z naslovom *Predlogi amandmajev na Predlog zakona o romski skupnosti (ZRomS-1) – tehnično popravljeno* z dne 8. marca 2007 in Pregled vloženih amandmajev k Predlogu zakona o romskih skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) (druga obravnava –MDT) št. 009-04/03-0002/0006 z dne 12. marca 2007).

¹⁴¹ Magnetogramski zapis 26. redne seje Državnega zbora RS z dne 30. marca 2007.

¹⁴² Magnetogramski zapis 26. redne seje Državnega zbora RS z dne 28. marca 2007.

¹⁴³ Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

¹⁴⁴ Glede urejanja prostorske problematike romskih naselij Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji v tretji točki 5. člena predvideva možnost, da Vlada Republike Slovenije sama sprejme ustrezne prostorske ureditve v primeru izrednih okoliščin (v primeru, ko pravna in komunalna neurejenost romskih naselij v lokalni skupnosti privede do hujšega ogrožanja zdravja, dalj časa trajajočega motenja javnega reda in miru ali

»ko pravna in komunalna urejenost romskih naselij v samoupravni lokalni skupnosti privede do hujšega ogrožanja zdravja, dalj časa trajajočega motenja javnega reda in miru ali trajnega ogrožanja zdravja«, Vlada RS ukrepa z državnim prostorskim aktom (tretja točka).¹⁴⁵

Zakon v prvi točki 6. člena določa sprejem programa ukrepov za usklajeno uresničevanje posebnih pravic pripadnikov romske skupnosti. Pri sprejemu programa ukrepov Vlada RS sodeluje z lokalnimi skupnostmi in Svetom romske skupnosti Republike Slovenije. Pristojna ministrstva, drugi državni organi in organi lokalnih skupnosti so zadolženi za pripravo področnih programov in ukrepov v skladu z načrtovanimi finančnimi sredstvi. Realizacijo programa ukrepov bo izvajalo posebno delovno telo, *sestavljeno iz osmih predstavnikov državnih organov, štirih predstavnikov lokalnih skupnosti in štirih predstavnikov Sveta romske skupnosti Republike Slovenije*, pod vodstvom predstavnika državnih organov.¹⁴⁶

Posebno poglavje Zakona določa organiziranost Romov na državni in lokalni ravni, vključno s pooblastili in financiranjem. V občinah, v katerih se v skladu z Zakonom o lokalni samoupravi voli predstavnika romske skupnosti v občinski svet, se v skladu s prvo točko 7. člena ustanovi posebno delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti.¹⁴⁷

Naloge posebnega delovnega telesa navaja 8. člen Zakona in so: spremljanje in obravnavanje položaja pripadnikov romske skupnosti v lokalni skupnosti, obravnava in priprava predlogov in programov o vprašanih, ki se nanašajo na položaj pripadnikov romske skupnosti in njihove pravice, obravnava vprašanj, povezanih z ohranitvijo romskega jezika in kulture in sodelovanje z romskimi društvi in organizacijami v lokalni skupnosti.¹⁴⁸

Zakon v 9. členu ustanavlja *Svet romske skupnosti Republike Slovenije* kot osebo javnega prava. Sestavlja ga 21 članov, od tega 14 predstavnikov Zveze Romov Slovenije in sedem predstavnikov romskih skupnosti v svetih lokalnih skupnosti (prva točka 10. člena). Naloge ustanovljenega Sveta romske skupnosti Republike Slovenije so zlasti: *obravnavanje vprašanj, ki se nanašajo na interese, pravice in položaj romske skupnosti*,

trajnega ogrožanja okolja), ki so posledica neuspešnega reševanja prostorske problematike romskih naselij s strani lokalne skupnosti (Uradni list RS, št. 33/07).

¹⁴⁵ Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

¹⁴⁶ Pristojni državni organi in organi lokalnih skupnosti so dolžni enkrat letno poročati delovnemu telesu o uresničevanju programa ukrepov za uresničevanje posebnih pravic romske skupnosti (Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

¹⁴⁷ Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

¹⁴⁸ Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

*dajanje različnih pobud in predlogov pristojnim organom, spodbujanje in organiziranje različnih dejavnosti, ki so pomembne za razvoj romske skupnosti, razvijanje in ohranjanje stikov z romskimi organizacijami v drugih državah in sodelovanje pri pripravi programa ukrepov Vlade RS za uresničevanje posebnih pravic romske skupnosti (zadnja točka 10. člena).*¹⁴⁹

Zakon ureja tudi financiranje romske skupnosti. V 13. členu določa, *da se sredstva za financiranje nalog in ukrepov za uresničevanje posebnih pravic romske skupnosti zagotavljajo v državnem proračunu, v finančnih načrtih neposrednih uporabnikov državnega proračuna in kot sredstva, ki so zagotovljena občinam za financiranje prenesenih nalog* (gre za tiste občine, v katerih je predstavnik romske skupnosti v občinskem svetu). Zakon v 14. členu določa, *da se sredstva za delovanje posebnih delovnih teles v svetih lokalnih skupnosti zagotavljajo v proračunu lokalnih skupnosti*, medtem ko 15. člen določa, *da se sredstva, ki jih za financiranje potreb pripadnikov romske skupnosti namenjajo občine, zagotavljajo v državnem proračunu, v skladu z Zakonom o financiranju občin.*¹⁵⁰

Določbe 16. in 17. člena (prehodne in končna določba) Zakona določata uveljavitvene roke.¹⁵¹

S sprejemom Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji, ki je bil v fazah priprave že deležen precejšnjih kritik, predvsem na račun vsebinske praznosti, splošnosti in nedorečenosti, se tako država kot tudi lokalne skupnosti zavezujejo k urejanju in izboljšanju položaja romske skupnosti predvsem na področjih bivalnih razmer, izobraževanja, zaposlovanja in organiziranosti. Na državnem in lokalnem nivoju bodo izvedene aktivnosti za reševanje najbolj perečih problemov, s katerimi se sooča romska skupnost. Svet romske skupnosti Republike Slovenije pomeni pomemben korak v smeri

¹⁴⁹ Določbe 9., 10. in 11. člena Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

¹⁵⁰ Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

¹⁵¹ Med njimi velja izpostaviti zlasti naslednje: občinski sveti občin, v kateri se volijo romski svetniki, v roku treh mesecev od uveljavitve tega zakona ustanovijo delovna telesa za spremljanje položaja romske skupnosti; Svet romske skupnosti Republike Slovenije se ustanovi v štirih mesecih od uveljavitve tega zakona; Urad Vlade RS za narodnosti v osmih dneh od uveljavitve zakona pozove Zvezo Romov Slovenije k imenovanju predstavnikov v Svet romske skupnosti Republike Slovenije v roku enega meseca; Urad Vlade RS za narodnosti v osmih dneh od uveljavitve zakona skliče predstavnike romske skupnosti v svetih lokalnih skupnosti, da izmed sebe izvolijo predstavnike v Svet romske skupnosti Republike Slovenije (volitve se opravijo najkasneje v roku 45 dni od uveljavitve tega zakona); Svet romske skupnosti Republike Slovenije se ustanovi z izvolitvijo predsednika sveta in sprejme svoj poslovnik v roku treh mesecev od ustanovitve sveta. Program ukrepov iz prvega odstavka 6. člena tega zakona se sprejme v roku enega leta od uveljavitve tega zakona, podrobni programu in ukrepi iz drugega odstavka 6. člena pa v roku šestih mesecev po sprejetju programa ukrepov iz sedmega odstavka tega člena; delovno telo iz tretjega odstavka 6. člena pa v roku enega meseca po ustanovitvi Sveta romske skupnosti Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/07).

organiziranosti romske skupnosti in sistematični komunikaciji s pristojnimi organi na državni ravni.

Romski skupnosti bo zaupana pomembna in odgovorna naloga v okviru omenjenega Sveta, saj bo s sodelovanjem pri sprejemanju ustreznih ukrepov in programov prispeval k izboljšanju položaja romske skupnosti na številnih področjih in njihovemu vključevanju v družbeno okolje. Izvajanje tega zakona v praksi pa bo pokazalo, ali se je položaj Romov v praksi izboljšal ali ne, predvsem na področjih bivalnih razmer, izobraževanja, zaposlovanja in socialne varnosti, zato je nujno potrebno zagotoviti usklajene politike in programe tako na državni in lokalni ravni, ki bodo vodile v pozitivne rezultate.

5.1.3 PREGLED PREDPISOV O POSEBNIH PRAVICAH ROMOV V SLOVENIJI

Implementacija 65. člena Ustave RS se uveljavlja tudi v področni zakonodaji. Področni zakoni zagotavljajo posebne pravice Romov na področju vzgoje in izobraževanja (predvsem predšolske vzgoje in osnovnošolskega izobraževanja), kulture, medijev in lokalne samouprave, predvsem v zvezi z njihovo politično participacijo na lokalni ravni, ki obsega tudi vključevanje v urejanje javnih in družbenih zadev.

5.1.3.1 ZAKONODAJA NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Pravne podlage za posebne pogoje izobraževanja Romov so vsebovane v treh ključnih zakonih: v Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakonu o vrtcih in Zakonu o osnovni šoli.¹⁵²

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja v 2. členu med cilji vzgojnoizobraževalnega sistema v Sloveniji navaja tudi *zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo* (prva alineja) ter *vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi* (druga alineja).

¹⁵² Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 14/2003 – uradno prečiščeno besedilo, 34/2003 in 79/2003), Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 113/2003 – uradno prečiščeno besedilo), Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 23/2005 – uradno prečiščeno besedilo).

Med cilji sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji velja omeniti tudi »zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok iz socialno manj spodbudnih okolij« (deseta alineja), kamor nedvomno spadajo tudi romski otroci.¹⁵³

Med pristojnosti Strokovnega sveta Republike Slovenije za splošno izobraževanje v skladu s 25. členom Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja spadata tudi sprejem navodil za prilagojeno izvajanje programa za učence Rome (enajsta alineja) in priprava programa dopolnilnega izobraževanja za otroke Romov (osemnajsta alineja). Določbe 81. člena zagotavljajo sredstva za pripravo in subvencionirane cene učbenikov in učil za osnovno šolo, za šolstvo narodne skupnosti in za izobraževanje pripadnikov slovenskega naroda v zamejstvu in zdomstvu ter Romov in del sredstev za osnovnošolsko izobraževanje Romov iz državnega proračuna, v skladu z določbo 84. člena pa Minister za šolstvo med drugim določa posebne normative in standarde za vzgojo in izobraževanje otrok Romov.¹⁵⁴

Zakon o vrtcih v 7. členu določa: »Predšolska vzgoja otrok Romov se izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi.« V skladu s 54. členom se za javno službo na področju predšolske vzgoje in priprave otrok na osnovno šolo med drugim šteje tudi program za predšolske otroke Romov do sprejema programov za predšolske otroke po tem zakonu (med tem je decembra 2002 Strokovni svet že sprejel Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov). Sredstva za izvajanje programa se za predšolske otroke Romov v skladu z 2. odstavkom tega člena zagotavljajo iz proračuna lokalne skupnosti in države.¹⁵⁵

Oddelek romskih otrok se lahko oblikuje, ko je v vrtec vpisanih vsaj pet otrok v skladu s 30. členom Odredbe o normativih in kadrovskih pogojih za izvajanje dejavnosti predšolske vzgoje.¹⁵⁶ Oddelki romskih otrok se financirajo iz proračunov občin, državnega proračuna in plačil staršev. Iz državnega proračuna se zagotavljajo višji stroški, ki

¹⁵³ Zakon o financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 110/2003 – uradno prečiščeno besedilo, 34/2003 in 79/2003).

¹⁵⁴ Normativi in standardi vključujejo učno obveznost strokovnih delavcev, merila za oblikovanje svetovalne službe, knjižnice, tehnične službe, administrativno-računovodske službe in merila za oblikovanje oddelkov in skupin, za vrednotenje stroškov in standarde za opremo in prostor (zadnji odstavek 84. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 14/2003 – uradno prečiščeno besedilo, 34/2003 in 79/2003).

¹⁵⁵ Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 113/2003 - uradno prečiščeno besedilo).

¹⁵⁶ V ostalih oddelkih prvega starostnega obdobja mora biti najmanj devet otrok v homogenih in sedem v heterogenih oddelkih, v oddelkih drugega starostnega obdobja pa najmanj 17 otrok v homogenih in 14 v heterogenih oddelkih (31. člen Odredbe o normativih in kadrovskih pogojih za izvajanje dejavnosti predšolske vzgoje (Uradni list RS, št. 57/97, 40/99, 3/00 in 29/02)).

nastanejo zaradi ugodnejših normativov. Razliko med plačili staršev in ceno programa vrtca v skladu z 28. členom Zakona o vrtcih krije občina.¹⁵⁷

Zakon o osnovni šoli ima podobno določbo kot Zakon o vrtcih. Deveti člen določa: »*Osnovnošolsko izobraževanje pripadnikov romske skupnosti v Republiki Sloveniji se izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi.*«. Osmi člen določa, da se za otroke slovenskih državljanov, ki živijo v Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski, organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture in tudi pouk slovenskega jezika.¹⁵⁸

5.1.3.2 ZAKONODAJA NA PODROČJU KULTURE IN MEDIJEV

Zakon o medijih v 4. členu zagotavlja podporo medijev pri razširjanju programskih vsebin za uresničevanje pravice romske skupnosti do javnega obveščanja in do obveščenosti. V 8. členu prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti, sovraštvu in nestrpnosti z razširjanjem programskih vsebin. Določba prve točke 78. člena izdajateljem omogoča pridobitev statusa lokalnega radijskega oziroma televizijskega programa, med drugim da razširjajo programske vsebine iz življenja Romov, če so slišne in vidne na območjih, kjer ta skupnost živi.¹⁵⁹

Zakon o knjižničarstvu v 25. členu določa, da splošne knjižnice zagotavljajo tudi knjižnično dejavnost, namenjeno pripadnikom romske skupnosti in jim zagotavljajo komuniciranje v njihovem jeziku. Nacionalna knjižnica v skladu s 33. členom v okviru knjižnične javne službe med drugim zbira, obdeluje, hrani in posreduje nacionalno zbirko vsega knjižničnega gradiva o romski skupnosti v slovenskem jeziku.¹⁶⁰

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo v 65. členu določa, da država financira kulturne programe in projekte, ki so posebej namenjeni romski skupnosti. Občine v skladu z 66. členom »*podpirajo ljubiteljske kulturne dejavnosti, vključno s tistimi, ki so namenjene kulturni integraciji manjšinskih skupnosti...*«¹⁶¹

Zakon o Radioteleviziji Slovenija v 3. členu določa, da javna služba po tem zakonu obsega ustvarjanje, pripravljanje, arhiviranje in oddajanje radijske in televizijske oddaje za romsko skupnost. Zakon v 4. členu še določa, da Radiotelevizija Slovenija zagotavlja

¹⁵⁷ Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 113/2003 - uradno prečiščeno besedilo).

¹⁵⁸ Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 23/2005 – uradno prečiščeno besedilo).

¹⁵⁹ Zakon o medijih (Uradni list RS, št. 110/2006 – uradno prečiščeno besedilo).

¹⁶⁰ Zakon o knjižničarstvu (Uradni list RS, št. 87/2001, 96/2002).

¹⁶¹ Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/02).

verodostojne in nepristranske informativne oddaje, ter da posredovane vsebine omogočajo objektivno javno obveščenost, med drugim tudi romske skupnosti, ki živi v Sloveniji.¹⁶²

5.1.3.3 ZAKONODAJA NA PODROČJU LOKALNE SAMOUPRAVE

Zakon o lokalni samoupravi je v svoji prvotni obliki v 5. odstavku 39. člena določil obveznost, da na območjih, kjer živi avtohtono naseljena romska skupnost, občine zagotovijo tej skupnosti najmanj enega predstavnika v občinskem svetu.¹⁶³ Novela Zakona o lokalni samoupravi iz leta 2002 je v 14. členu določila nov 101.a člen, ki poimensko navaja dvajset občin, ki so dolžne zagotoviti pravico v občini naseljene romske skupnosti do enega predstavnika v občinskem svetu.¹⁶⁴

Zakon o lokalnih volitvah iz leta 1993 je v 7. členu opredelil aktivno in pasivno volilno pravico za člana občinskega sveta – predstavnika romske skupnosti. Tretji odstavek 8. člena določa, da se s posebnim volilnim imenikom evidentira volilna pravica državljanov za volitve predstavnika romske skupnosti, medtem ko 2. odstavek 10. člena določa, da se člani občinskega sveta – predstavniki romske skupnosti – volijo po večinskem načelu.¹⁶⁵

Pomembna je tudi določba 23. člena Zakona o lokalnih volitvah, ki določa, da je občina volilna enota za volitve članov občinskega sveta - predstavnikov romske skupnosti, 3. odstavek 33. člena in 36. člen, ki določata imenovanje in sestavo posebne občinske volilne komisije za izvolitev članov občinskega sveta – predstavnikov romske skupnosti.¹⁶⁶ Romi v Sloveniji imajo dvojno volilno pravico – volijo svojega predstavnika in se hkrati odločajo o celotni listi kandidatov za občinski svet.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalnih volitvah iz leta 2002 je v 3. členu dodal nov 4. odstavek 9. členu, ki določa, da se ne upošteva števila članov občinskega sveta – predstavnikov romske skupnosti za ugotovitev števila članov občinskega sveta ter za določanje volilnih enot ter števila članov občinskega sveta, ki se volijo v posamezni volilni enoti. Dvanajsti člen je spremenil 49. člen tako, da v skladu z 2.

¹⁶² Zakon o Radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, št. 96/05).

¹⁶³ Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 72/93).

¹⁶⁴ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02).

¹⁶⁵ Volivci občinske svetnike volijo po večinskem načelu, kadar je manj kot dvanajst članov občinskega sveta, ki jih volijo v konkretni občini. V kolikor je članov dvanajst ali več (največ 45) se volijo po proporcionalnem sistemu (določbe 9. člena Zakona o lokalnih volitvah (Uradni list RS, št. 72/93)).

¹⁶⁶ V posebni občinski volilni komisiji za izvolitev članov občinskega sveta – predstavnikov romske skupnosti morata biti vsaj en član in en namestnik pripadnika romske skupnosti, kar določa 36. člen Zakona o lokalnih volitvah (Uradni list RS, št. 72/93).

odstavkom, volivci – pripadniki romske skupnosti v občini, ali organ društvene organizacije Romov v občini, določijo kandidate za člane občinskega sveta. To lahko storijo s podpisi najmanj petnajstih volivcev.¹⁶⁷

Zakon o evidenci volilne pravice v drugem odstavku 2. člena določa, da se volilna pravica pripadnikov romske skupnosti evidentira z volilnim imenikom. Določbe glede volilnega imenika so vsebovane v naslednjih členih: 40. členu (podatki volilnega imenika),¹⁶⁸ 41. členu (sestava volilnega imenika),¹⁶⁹ 42. členu (Komisija za sestavo volilnega imenika),¹⁷⁰ 43. členu (potrditev volilnega imenika)¹⁷¹ in 44. členu, ki določa, da se za volilne imenike državljanov Republike Slovenije, pripadnikov romske skupnosti smiselno uporabljajo določbe od 19. do 24. člena zakona.¹⁷²

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja v 3. členu med cilji spodbujanja skladnega regionalnega razvoja navaja tudi razvoj naselij romske skupnosti v Republiki Sloveniji (trinajsta alineja). V 7. točki 12. člena določa, da regionalni razvojni programi regij, v katerih živijo Romi, vključujejo programe razvoja teh območij. V skladu z 25. členom je član regionalnega razvojnega sveta tudi po en predstavnik romske skupnosti v razvojnih regijah, v katerih živi ta skupnost (druga točka). Predstavnike romske skupnosti imenuje romska skupnost sama (peta točka).¹⁷³

¹⁶⁷ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalnih volitvah (Uradni list RS, št. 51/02).

¹⁶⁸ Volilni imenik pripadnikov romske skupnosti vsebuje naslednje stolpce: zaporedno številko, priimek in ime, spol, datum rojstva, stalno prebivališče in opombe (40. člen Zakona o evidenci volilne pravice) (Uradni list RS, št. 52/02)).

¹⁶⁹ Volilni imenik pripadnikov romske skupnosti na območju, kjer ta skupnost živi, sestavi posebna komisija, ki jo imenuje Občinski svet, pri čemer se za vsako volišče sestavi poseben volilni imenik. V volilni imenik komisija vpiše državljana Republike Slovenije, ki je pripadnik romske skupnosti. Le-ta se ugotavlja na podlagi izjave oziroma na podlagi vpisa v volilni imenik pripadnikov romske skupnosti na preteklih volitvah (41. člen Zakona o evidenci volilne pravice) (Uradni list RS, št. 52/02)).

¹⁷⁰ Komisija za sestavo volilnega imenika ima predsednika in dva člana, ki morajo biti imenovani najpozneje pet dni po razpisu volitev (42. člen Zakona o evidenci volilne pravice) (Uradni list RS, št. 52/02)).

¹⁷¹ Volilni imenik potrdi Komisija za sestavo volilnega imenika in ga predloži najkasneje v 15-ih dneh po razpisu volitev pristojnemu organu v potrditev. Pristojni organ pred potrditvijo preveri, če so pripadniki romske skupnosti vpisani v evidenco volilne pravice državljanov Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji (43. člen Zakona o evidenci volilne pravice) (Uradni list RS, št. 52/02)).

¹⁷² Smiselna uporaba teh členov se nanaša na sestavljanje volilnih imenikov za volitve romskega svetnika (Zakon o evidenci volilne pravice) (Uradni list RS, št. 52/02)).

¹⁷³ Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Uradni list RS, št. 93/05).

5.2 DEMOGRAFSKI IN SOCIALNI POLOŽAJ ROMOV

5.2.1 NASELITEV ROMOV V SLOVENIJI

Dokazi o obstoju Romov v slovenskem prostoru so vidni predvsem v zapisih darilnih pogodb, matičnih knjigah in kronikah. Arhivske listine kažejo na njihovo prisotnost v Sloveniji že v 14. stoletju. O tem priča škofijska sodna kronika iz Zagreba, ki leta 1387 omenja Cigana iz Ljubljane. Kasnejše arhivske listine, predvsem iz 15. in 16. stoletja pričajo o prvih romskih naseljencih, ki so bili kovači. Zapisom v sodnih listinah, odredbah in okrožnicah, ki so ohranjene iz 17. stoletja, so se v 18. stoletju pridružili že zapisi v matičnih knjigah (Štrukelj 2004).

Romi so se naseljevali v manjših skupinah, v rodovnih družinah. Po krajih, kjer so se naselili, jih delimo na *dolenjske*, *prekmurske* in *gorenjske Rome*. Poimenovani so tudi z imeni dežel, iz katerih so se preselili v naše kraje in sicer *dolenjski – hrvaški Romi*, *prekmursko-madžarski Romi* in *gorenjsko-nemški Romi*. Vsaka skupina ima svoje romsko narečje, ki je tako različno, da se med seboj težko sporazumevajo v maternem jeziku (Štrukelj 2004: 26).

Najpogosteje so se naseljevali ob državni meji z Avstrijo in Madžarsko, v bližini večjih mest, ob potokih, v bližini gozdov, na obrobjih naselij. Izogibali so se izrazito katoliškemu naseljem in naseljem, kjer je bila v bližini policija ali vojska (Zadravec 1991: 78).

Glede na to, da so za Rome v slovenskem prostoru v času največjega preganjanja, v 17. stoletju, veljale podobne omejitve in prepovedi, katerih kršitve so bile ostro kaznovane, kot drugje po Evropi, pridemo do sklepa, da so delili usodo Romov drugod po Evropi. Niso se izognili poskusom odprave njihovega načina življenja, zatiranju njihove identitete (od opuščanja tradicionalnih poklicev do prepovedi medsebojnih porok), čeprav so se po neuspešnih poskusih prisilne asimilacije (predvsem Marije Terezije in Jožefa II.) kaj kmalu vrnili nazaj k svojemu tradicionalnemu načinu življenja.

Dolenjski Romi naseljujejo kraje v Beli Krajini, okolico Kočevja, Krško dolino in druge kraje Dolenjske; največ jih je v Novem mestu. Pri obravnavi dolenjskih Romov so edini vir, ki razkriva njihovo preteklost, matične knjige. Najstarejši rojstni matični zapis (romskega otroka) iz Metlike sega v leto 1738, sledijo mu matični vpisi romskih otrok v okolici Novega mesta (1812), v Črnomlju (1817), v Perudinah (1865), v Preloki (1869), v Kočevju (1856), v Semiču (1890) in v Šentjerneju (1836) (Štrukelj 2004: 28).

Najstarejši vpisi v rojstne matične knjige v Prekmurju so ohranjeni v Lendavi iz leta 1729, nato v Dobrovniku (od leta 1860 dalje), Murski Soboti, Tišini (1746), Cankovi (1757), Rogašovcih (1831), Pertoči (1825). Matični podatki v Prekmurju kažejo, da so se Romi priselili iz sosednjih držav – Madžarske, Hrvaške in Avstrije (Štrukelj 2004: 36-46).

Najstarejši doslej znani vpisi v matične knjige na Gorenjskem so ohranjeni v Radovljici (1876), na Jesenicah (1879), Kranjski Gori (1893), Kamni Gorici (1884), Kropi (1917). V 19. stoletju so bile romske družine v naslednjih krajih: Kranjska Gora, Jesenice, Radovljica, Brezje, Kropa, Kamna Gorica, Koroška Bela, Bled, Žirovnica, Zgornja Lipnica, Sp. Dobrava. Razen nekaterih so danes bivališča teh Romov ostala nespremenjena (Štrukelj 2004: 47-51).

5.2.2 ŠTEVILO ROMOV V SLOVENIJI

Natančnih podatkov o številu Romov v Sloveniji ni. Po nekaterih ocenah danes v Sloveniji živi od 7.000 do 10.000 Romov, največ v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli Krajini in v Posavju. Centri za socialno delo so v letu 2003 ocenili, da na območju Slovenije živi 6.264 Romov. Gre za tako imenovane »avtohtone« Rome, medtem ko drugod po Sloveniji živijo tudi posamezne romske družine in tudi skupine Romov migrantov iz nedanjih jugoslovanskih republik (Winkler 1999: 66).¹⁷⁴

Žagar (2002: 144) ocenjuje število Romov v Sloveniji med 7.000 in 12.000, od tega naj bi bilo »avtohtonih« Romov od 3.000 do 6.500.

V popisih prebivalstva v letih 1953, 1961, 1971, 1981, 1991 in 2002 je moč zaslediti nihanja v številu Romov. Žagar (2002: 143) vidi vzrok za nihanja v:

»različni samoopredelitvi (navajanje različnih etničnih identitet) pripadnikov romske skupnosti ob posameznih popisih. Razlogi za takšno spreminjanje etnične identitete pri posameznikih so spet lahko zelo različni in so pogojeni z različnimi političnimi, socialnimi in kulturnimi dejavniki in položaji, do določene mere pa na takšne spremembe lahko vplivajo tudi popisni formularji in konkretni popisovalci s svojim načinom spraševanja in s svojim (verjetno vsaj včasih negativnim) odnosom do romske etnične identitete.«

¹⁷⁴ Podobno statistiko vsebujejo tudi Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji, ki ga je pripravil Urad za narodnosti (2004: 4); Horvat-Muc (2003: 61) in Drugo periodično poročilo Republike Slovenije o izvajanju Okvirne konvencije Sveta Evrope za zaščito narodnih manjšin (2004: 7).

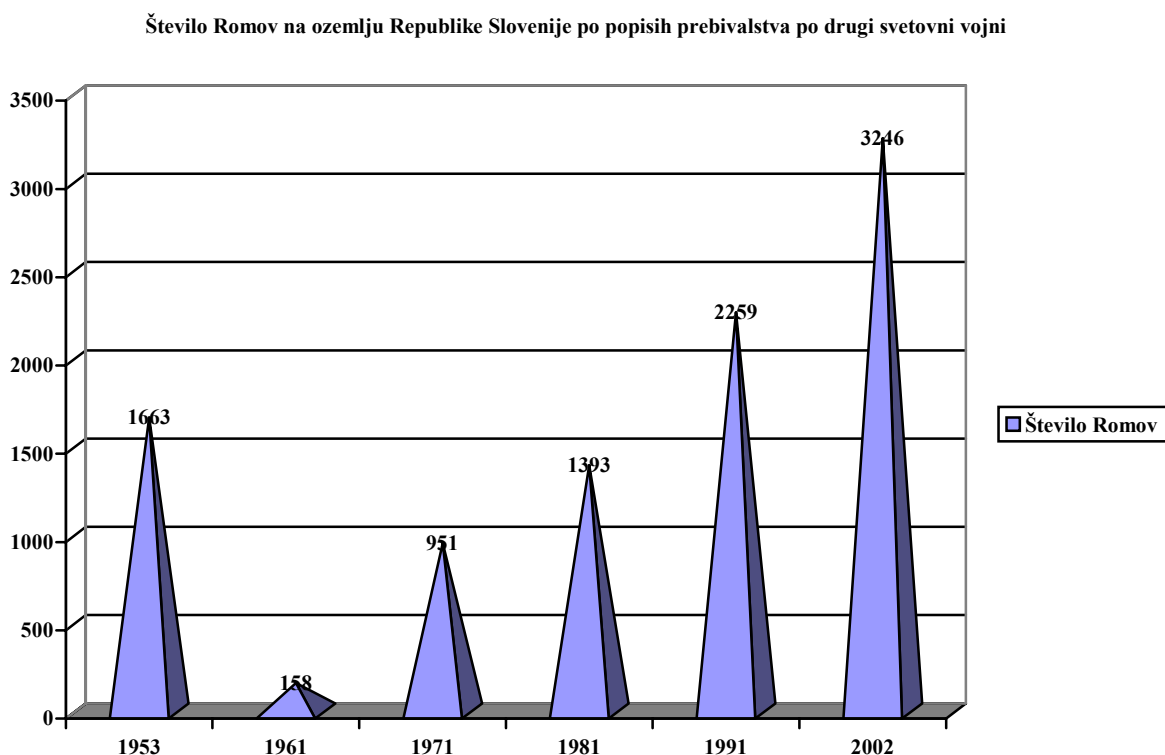
Podatke o številu Romov v Sloveniji prikazujem v tabeli in grafih:

TABELA 5.1 Prebivalstvo po narodnostni pripadnosti, popisi 1953, 1961, 1971, 1981, 1991 in 2002

LETO	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Število Romov	1.663	158	951	1.393	2.259	3.246
Odstotki Romov glede na večinsko prebivalstvo	0,12	0,01	0,06	0,08	0,12	0,17

Vir: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7 (1. junij 2004).

GRAF 5.2 Število Romov na ozemlju Republike Slovenije po popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni

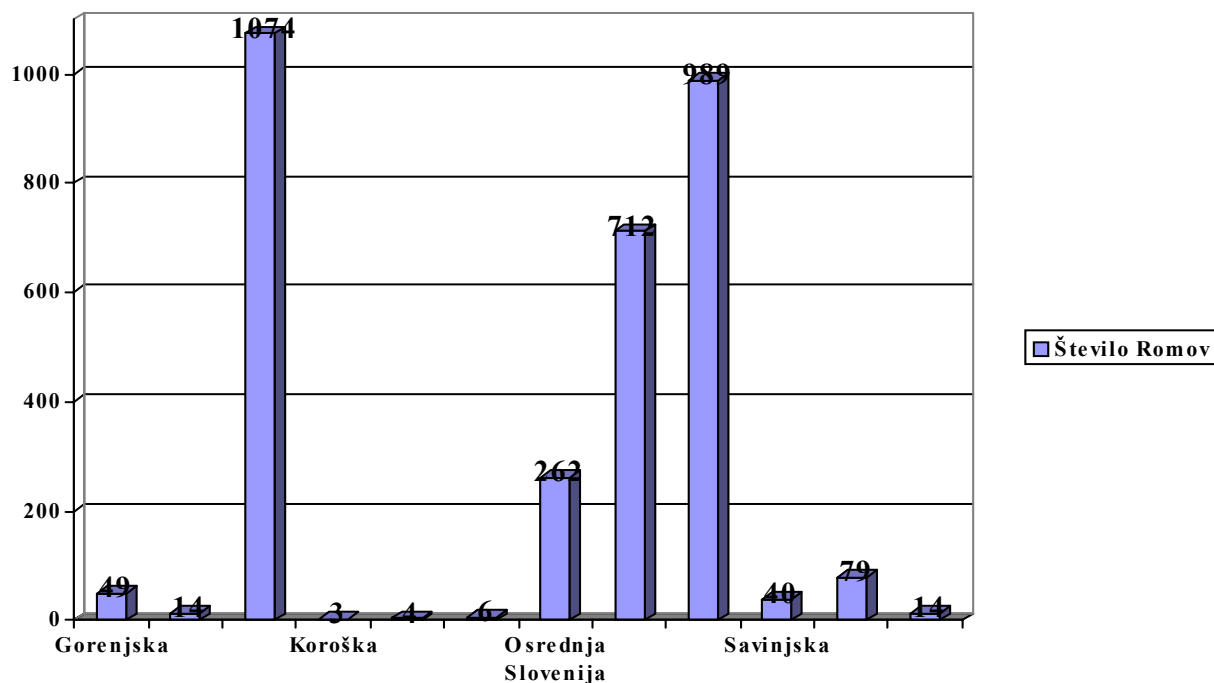

V zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 se je za Rome opredelilo 3.264 oseb, vendar glede na zgornje ocene ugotavljam, da podatki popisa dajejo podcenjeno sliko o dejanski številčnosti Romov.¹⁷⁵

¹⁷⁵ <http://www.stat.si/popis2002> (1. junij 2004).

GRAF 5.3 Število Romov na ozemlju Republike Slovenije po posameznih regijah leta 2002¹⁷⁶

Število Romov na ozemlju Republike Slovenije po posameznih regijah leta 2002

Pri popisu prebivalstva se posameznik ni dolžan izreči o svoji narodnosti pripadnosti. V popisu prebivalstva leta 2002 je bilo kar 48.588 oseb, ki se o svoji narodnosti pripadnosti ni želelo izreči. Sklepam, da so bili med njimi tudi Romi in da so se nekateri Romi narodnostno opredelili za Slovence.¹⁷⁷

Podatki zadnjega popisa prebivalstva kažejo, da je skoraj polovica Romov v Sloveniji stara do 18 let, medtem ko je delež starejših od 65 let nižji kot pri slovenskem prebivalstvu. Romi tako predstavljajo mlado populacijo. Danes povprečna romska družina šteje štiri ali pet družinskih članov.¹⁷⁸

Zanimiv je tudi podatek glede opredelitve maternega jezika, in sicer se je v zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 3.834 oseb izreklo, da je njihov materin jezik romski. Romski jezik 1.630 oseb uporablja kot pogovorni jezik v vsakdanjem življenju. Odstotek romsko govorečih oseb v letu 1991 je znašal 0,1 odstotek (2752 oseb) in v letu 2002 0,2 odstotka.¹⁷⁹

¹⁷⁶ [Http://www.stat.si/popis2002](http://www.stat.si/popis2002) (dostop 1. junij 2004).

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ *Ibid.*

5.2.3 BIVALNE RAZMERE ROMOV IN OCENA USPEŠNOSTI VLADNIH UKREPOV ZA NJIHOVO IZBOLJŠANJE

Zupančič (2003: 116) meni, da so romska naselja v Sloveniji v večini mlajšega nastanka, saj je do stalne naselitve Romov prišlo šele v sedemdesetih letih. Večji del romske populacije danes živi v naseljih, ki so na robu naseljenih urbanih območij, v razmerah pod minimalnimi bivalnimi pogoji. V zadnjih letih so se bivalne razmere zaostriale predvsem zaradi neurejenih lastniških razmerij, povezanih z vse glasnejšimi zahtevami po urejanju nelegalnih romskih naselij in odstranitvi »na črno zgrajenih« objektov v njih.

Na podlagi bivalnih pogojev Horvat (2003: 63) Rome v Sloveniji razvršča v tri glavne skupine:

- Rome, ki živijo v urbanem okolju, v urejenih stanovanjskih blokih ali najemnih stanovanjih. Sem prištevamo tudi tiste, ki prebivajo v lastnih zidanih hišah izven romskega naselja ali v urejenih romskih naseljih.
- Rome, ki živijo predvsem v strnjenih romskih naseljih v zidanih ali lesenih hišah.
- Rome, ki živijo v delno ali povsem izoliranih naseljih, lociranih na obrobjih vaških skupnosti. Njihovi bivalni prostori so pogosto vlažni, pod higienskimi minimumom, brez urejenih sanitarij, brez tekoče vode in elektrike.

Štrukljeva (2004: 109) romska naselja klasificira v tri skupine: naselja, ki se ne razvijajo in pri katerih se bivalne razmere prebivalcev ne izboljšujejo, naselja, ki so dosegla manjši razvoj in naselja in domove, ki se hitro razvijajo ter kažejo napredek v razvoju na področju stanovanjske kulture.

Med značilne romske bivalne prostore štejemo šotore (polkrožni pleteni šotor, trikotni šotor s pravokotno osnovo, ki je najbolj razširjen pri dolnjski romski skupini) in hiše (pletena hiša, *tučenca* – hiša, narejena iz ilovnate zmesi, *cimprana hiša* – lesena hiša, ometana z ilovnato malto, *zidana hiša*) ter stanovanja (Štrukelj 2004). Zupančič (2003: 116) dodaja, da »je razporeditev hiš v romskih naseljih brez pravih arhitekturnih prvin« in da prevladujejo predvsem lesene barake, precej je tudi zidanih hiš. Romi so pretežno lokalizirana etnična skupnost in »relativno trajna glede naselitve v prostoru«. ¹⁸⁰

¹⁸⁰ Pogosti so primeri, ko Romi naselje tudi za več let zapustijo, vendar se nato vrnejo in ponovno naselijo (Zupančič 2003: 116).

Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 22) navaja podatke, da 39 odstotkov Romov živi v zidanih stanovanjskih hišah, vendar je kar polovica le-teh zgrajena brez potrebnih dovoljenj, 12 odstotkov jih živi v stanovanjih, medtem ko preostali živijo v zasilnih bivališčih, lesenih barakah, šotorih, zabojnikih in prikolicah. Večinoma le v Prekmurju živijo Romi skupaj z večinskim prebivalstvom.¹⁸¹ Romska naselja so za lokalno prebivalstvo pogosto nezaželena. Lokalno prebivalstvo jih opredeljuje z izrazoma »pri Ciganih« ali »ciganska vas«, ki imata negativni prizvok (Štrukelj 2004: 109).

Vseskozi se pojavljajo vprašanja, povezana z lokacijo romskih naselij in lastništvom zemljišč na katerih so danes romska naselja. Romi pogosto niso bili (in ponekod še danes niso) lastniki zemljišč in drugih nepremičnin in so se pretežno naseljevali na tistih območjih, kjer ni bilo premočnega nasprotovanja lokalnega prebivalstva. Le-to je prisotno in naraščajoče predvsem v tistih primerih, kjer Romi zasedajo privatna zemljišča ali tista zemljišča, ki so najbolj kakovostna. Pogosto neurejena naselja, polna odpadnega materiala, dajejo nepriljubljen videz in delujejo odbijajoče na morebitne investitorje turističnih objektov. Tudi lokalni prebivalci večinoma niso zadovoljni z neposredno bližino naselij, saj ga v primeru prodaje zemljišča, cena le-tega ni (pretirano) visoka.¹⁸²

Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji, ki ga je slovenska vlada sprejela na 171. seji dne 30. novembra 1995, je izpostavil potrebo po izboljšanju pogojev za bivanje. Predpogoj za uspešno integracijo Romov v družbeno življenje (izobraževanje, zaposlovanje) je namreč urejeno bivalno okolje. Slovenska vlada je zadolžila Ministrstvo za okolje in prostor za posredovanje strokovne in materialne pomoči občinam, v katerih Romi živijo, ter za pomoč pri pripravi in pridobitvi potrebne dokumentacije za urejanje romskih naselij.¹⁸³

Zakon o urejanju prostora v 12. členu določa, da je urejanje prostora na lokalni ravni v pristojnosti lokalnih skupnosti; v pristojnosti občin je določanje rabe prostora, prostorske ureditve lokalnega pomena in pogojev prostorskega načrtovanja in umeščanja objektov v prostor. Pripravo občinskih aktov financirajo občine same, razen občinskih lokacijskih

¹⁸¹ Le manjši del živi skupaj z večinskim prebivalstvom (večinoma v Prekmurju), kjer so dosegli zadovoljivo stopnjo socializacije in se vključili v družbeno okolje (Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji 2004).

¹⁸² Pogosti očitki so tudi, da predvsem neurejene komunalne zadeve ogrožajo vodne vire in v splošnem predstavljajo negativen vpliv na okolje (Zupančič 2003).

¹⁸³ V skladu s *Programom ukrepov za pomoč Romom v Sloveniji* (1995: 1-2) bo Ministrstvo za okolje in prostor tudi upoštevalo potrebe občin, v katerih Romi živijo, pri pridobivanju ustreznih sredstev na stanovanjskem področju.

načrtov, ki jih financira tudi pobudnik prostorskega akta (19. člen). Težava je v tem, da občine nekaterih romskih naselij niso določile v svojih prostorskih aktih.¹⁸⁴

V zadnjih letih je Ministrstvo za okolje in prostor pomagalo občinam pri strokovni pripravi prostorskih aktov in s sofinanciranjem lokalne dokumentacije za romska naselja v nekaterih občinah. V letu 1998 je izvedlo prvo analizo romskih naselij, na podlagi katere so ugotovili, da je v Sloveniji 105 romskih naselij, od tega 31 legalnih in 74 nelegalnih.¹⁸⁵

Urad za prostorsko planiranje je na podlagi vladnega Programa za pomoč Romov v Republiki Sloveniji 1. julija 1999¹⁸⁶ subvencioniral pripravo in izdelavo strokovnih podlag za pripravo prostorskih načrtov v okvirni vrednosti 4.000.000,00 SIT (16.667,00 EUR). V naslednjih dveh letih je sofinanciral tudi raziskavo z naslovom *Romi v prostoru Slovenije*, ki vsebuje pregled vseh občin z romskih prebivalstvom, predloge državnih ukrepov ter prikaz stanja v obstoječih romskih naseljih.¹⁸⁷

Ministrstvo za okolje in prostor je v letu 2000 subvencioniralo občine Beltinci, Rogašovci, Krško, Metlika, Turnišče, Dobrovnik, Grosuplje, Črenšovci in Kuzma pri izdelavi prostorske dokumentacije za urejanje bivalnih razmer Romov ter tistih prebivalcev občin, katerih bivalne razmere so se poslabšale zaradi neurejenih romskih naselij. Vrednost subvencij je znašala 10.300.000,00 SIT (42.917,00 EUR).¹⁸⁸

Do leta 2004 je Stanovanjski sklad objavil devet razpisov posojil ter kreditiral v občinah, na območju katerih živi romska etnična skupnost, 743 stanovanj v skupni vrednosti 3.529.806,00 SIT (14.708,00 EUR); v razpisu leta 2001 je Stanovanjski sklad

¹⁸⁴ Zakon o urejanju prostora v 34. členu omogoča skrajšani postopek za sprejetje prostorskega plana in občinam dovoljuje, da v primerih lastninskih težav z zemljišči razglasijo javni interes. Občina morajo v skladu s 136. členom Zakona o urejanju prostora v okviru lokacijskega načrta določiti, katera omrežja komunalne infrastrukture je potrebno zgraditi na posameznih ureditvenih območjih romskih naselij. Občina na podlagi občinskega lokacijskega načrta pripravi in sprejme program opremljanja, ki je podlaga za komunalno opremljenost. Gradnjo komunalne infrastrukture zagotavlja občina, medtem ko gradnjo priključkov na objekte in omrežja komunalne infrastrukture v skladu s 138. členom zagotavlja investitor oziroma lastnik objekta, ki ga priključuje. Zakon o urejanju prostora v 142. členu določa, da občina financira komunalno infrastrukturo iz svojega proračuna, sredstev fizičnih in pravnih oseb, ki sklenejo pogodbo o opremljanju, ter iz drugih virov (Zakon o urejanju prostora (Uradni list RS, št. 110/02, 8/03)); Zakon o graditvi objektov v 55. členu omogoča izjemne posege v primerih manj zahtevnih objektov, kar romska bivališča praviloma so (Uradni list RS, št. 110/02, 41/04).

¹⁸⁵ Zapis posveta Problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji (2004: 4), dostopen na: http://www.ds-rs.si/dejavnosti/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (3. januar 2005).

¹⁸⁶ Vlada RS je 1. julija 1999 sprejela sklepe, s katerimi je zadolžila ministrstva, ki razpolagajo s proračunskimi sredstvi za spodbujanje razvoja lokalnih skupnosti, da pri dodelitvi sredstev upoštevajo potrebo po urejanju bivalnih razmer za Rome in druge občane, ki zaradi bližnjih romskih naselij živijo v slabših razmerah (Sklepi Vlade RS, št. 550-03/97-8 (P) z dne 1. julija 1999).

¹⁸⁷ Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 22).

¹⁸⁸ *Ibid.*

soinvestiral in zagotovil občinam 11 stanovanj in v razpisu 2004 skupno 45 stanovanj v lasti sklada.¹⁸⁹

V letu 2002 se je prvič preko razpisa Ministrstva za gospodarstvo enajstim občinam (Dobrovnik, Kuzma, Tišina, Murska Sobota, Lendava, Turnišče, Črenšovci, Semič in Črnomelj) sofinanciralo občinske romske projekte za infrastrukturo romskih naselij. Razpis je zajemal obdobje od leta 2002 do leta 2004, tako da je bil zgoraj navedenim občinam v letu 2002 namensko izplačan znesek 59.300.000,00 SIT (247.083,00 EUR), v letu 2003 znesek 51.600.800,00 SIT (15.003,00 EUR) in 31.299.200,00 SIT (130.413,00 EUR) v letu 2004.¹⁹⁰

Stanovanjski zakon določa pristojnost občine, da sprejema in uresničuje občinski stanovanjski program, ter zagotavlja sredstva za graditev, pridobitev in oddajanje neprofitnih stanovanj. Občina zagotavlja tudi pridobivanje lastnih in najemnih stanovanj zlasti s soinvestitorjem s Stanovanjskim skladom Republike Slovenije. Ta zakon določa tudi možnost uporabe stanovanjskih sredstev za usposobitev ali gradnjo bivalnih enot za reševanje stanovanjskih potreb, ki je tudi ena izmed priložnosti za reševanje bivalne/prostorske problematike s katero se soočajo Romi.¹⁹¹

Določba poglavja 2.9. Nacionalnega stanovanjskega programa opozarja, da *»med skupine prebivalstva s posebnimi potrebami, ki pri uresničevanju nacionalnega stanovanjskega programa ne smejo ostati prezrte, pa sodijo tudi Romi.«*¹⁹²

Zakon o financiranju občin v 1. točki 20. člena določa, da se tistim občinam, na območju katerih so stalno naseljeni Romi, iz državnega proračuna zagotovijo sredstva za financiranje z zakonom določenih pravic romske etnične skupnosti.¹⁹³

¹⁸⁹ Zapis posveta problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji (2004: 25-26) (dostopen na: http://www.ds-rs.si/dejavnosti/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (3. januar 2005)).

¹⁹⁰ Zapis posveta problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji (2004: 25-26) (dostopen na: http://www.ds-rs.si/dejavnosti/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (3. januar 2005)); Več o višini finančnih sredstev v Prilogi A – Kratek pregled sofinanciranja romske etnične skupnosti v Sloveniji v letih 2002 – 2005 (op. a.).

¹⁹¹ Stanovanjski zakon (Uradni list RS, št. 69/2003).

¹⁹² Stanovanjski sklad Republike Slovenije je kot institucija, ki financira izvajanje Nacionalnega stanovanjskega programa, v besedilo razpisov posojil za pridobivanje najemnih neprofitnih in socialnih stanovanj vnesel posebno ponudbo za reševanje stanovanjskih vprašanj Romov. Sredstva Stanovanjskega sklada, javna sredstva in sredstva Javnega sklada so tako usmerjena v tiste projekte, s katerimi se omogoča trajna oblika bivanja romskim družinam in obenem izboljšuje bivalne pogoje drugim občanom. Večje posojilo bi v skladu z določbami tako dobile tiste neprofitne stanovanjske organizacije, ki omogočajo trajne oblike stanovanja romskim družinam in hkrati izboljšujejo bivalne pogoje drugih občanov na območjih, kjer so le-ti pogoji slabši zaradi neurejenih romskih naselij (npr. pogoje uporabe lastnih in drugih stanovanj, stanovanjskih hiš in bivalnih naselij (Nacionalni stanovanjski program (Uradni list RS, št. 43/2000)).

¹⁹³ Druga točka 20. člena določa, da bo Vlada RS z uredbo določila podrobnejše namene porabe in višino teh sredstev (Zakon o financiranju občin (Uradni list RS, št. 123/06)). Občine so upravičene tudi do sredstev iz državnega proračuna za sofinanciranje posameznih ukrepov in investicij, kadar obstaja v skladu z zakonom ali drugim predpisom na državni ravni poseben interes za njihov razvoj. Dodelitev tovrstnih sredstev za

Med dogodki v zadnjih treh letih naj omenim protestni shod županov in krajanov dolenske regije, katerega povod je bilo tudi nezadovoljstvo zaradi neurejenih pravnih postopkov za odstranitev Romov z zasebnih zemljišč. Med drugim so od Ministrstva za okolje in prostor zahtevali, naj zaščiti zakonitost prostorskih aktov občin ter prepreči naraščajoče uničevanje okolja in prostora.¹⁹⁴

Zaradi težav in ovir, ki so se pojavljale pri zagotavljanju javne podpore in družbene sprejemljivosti pri uresničevanju prostorskih okvirov in zakonsko določenih postopkov priprave in sprejemanja prostorskih aktov s ciljem urejanja romskih naselij, je Minister za okolje in prostor, Janez Podobnik, 1. decembra 2006 ustanovil in imenoval *strokovno skupino za reševanje prostorske problematike romskih naselij*.¹⁹⁵

Med nalogami in cilji devetčlanske strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij velja izpostaviti: podrobno seznanitev in analizo problemov, ki so povezani s prostorsko problematiko romskih naselij, določitev nabora in analizo primerov dobrih praks, oblikovanje strategije evidentiranja, vrednotenja in izbora možnih lokacij ter oblik sodelovanja z lokalnimi oblastmi in strokovna pomoč pri pripravi in sprejemanju novih prostorskih aktov lokalnih skupnosti.¹⁹⁶

Strokovna skupina za reševanje prostorske problematike romskih naselij (v nadaljevanju strokovna skupina) se je od ustanovitve do aprila 2007 sestala na sedmih sestankih in obravnavala različne vidike urejanja romskih naselij: od prostorsko-lokacijskih in regionalnih do ekonomskih vprašanj.¹⁹⁷

reševanje romske problematike v občinah bi bila možna le za sofinanciranje investicij, povezanih z reševanjem te problematike, za kar so že zagotovljena finančna sredstva pri ministrstvih. Če ne omogočajo pokritja vseh potrebnih obveznosti, bi bilo smiselno zagotoviti dodatna sredstva s prerazporeditvami med posameznimi nameni (Dopis Ministrstva za finance, št. 412-1/2004/2, 238/SFLS z dne 19.4.2004).

¹⁹⁴ Protestni shod je potekal 27. maja 2004: http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040527_2040898.php (28. junij 2004).

¹⁹⁵ Sklep ministra za okolje in prostor, Janeza Podobnika, o imenovanju strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 1. decembra 2006 in Sklep ministra za okolje in prostor, Janeza Podobnika, o dopolnitvi imenovanja sestave strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 16. marca 2007.

¹⁹⁶ V strokovni skupini za reševanje prostorske problematike romskih naselij, ki jo vodi dr. Jernej Zupančič iz Oddelka za geografijo Filozofske fakultete so štirje predstavniki Ministrstva za okolje in prostor, direktor Urada Vlade RS za narodnosti, mag. Stane Baluh, dva predstavnika Zveze Romov Slovenije in en predstavnik lokalne skupnosti (*Ibid.*). Na sestanke strokovne skupine so poleg članov glede na tematiko srečanja vabljeni tudi strokovnjaki različnih področij, kakor tudi predstavniki občin s primeri dobrih praks, kar zagotavlja širši strokovni pregled in potrebno interdisciplinarnost. V strokovni skupini sodelujem kot sekretarka (članica) – predstavnica Ministrstva za okolje in prostor (op.a.).

¹⁹⁷ Na prvem sestanku, 7. decembra 2006, se je strokovna skupina seznanila z delovnimi nalogami na področju prostorskega urejanja romskih naselij, določile prioritete in metode dela (Zapisnik 1. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 7. decembra 2006).

Drugi sestanek, ki je potekal 21. decembra 2006, je bil namenjen obravnavi prostorsko-lokacijskih vidikov romskih naselij. Na 2. sestanku so sodelovali tudi predstavniki Mestne občine Novo mesto, Občine Črnomelj

Strokovna skupina je pripravila poseben vprašalnik, ki je bil preko Ministrstva za javno upravo posredovan na Načelnike vseh Upravnih enot z namenom ugotovitve aktualnega stanja in posebnosti bivalnega standarda Romov na območju Republike Slovenije.¹⁹⁸ Na podlagi analize stanja, primerov dobre prakse in ovrednotenja delovnih scenarijev bo strokovna skupina pripravila pogoje, kriterije in druge elemente za izvedbo razpisa za nekaj pilotnih projektov urejanja romskih naselij. Izvedba omenjenega razpisa je ena izmed prioritarnih nalog strokovne skupine.¹⁹⁹

5.2.3.1 SKLEPNA MISEL O BIVALNIH RAZMERAH ROMOV

Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004) navaja naslednje predloge o pristopu države do problemov, povezanih s prostorsko dimenzijo romskih naselij: sofinanciranje prostorskih aktov za legalizacijo in možnost širitve naselij, olajšave pri nakupu zemljišč in pri spremembi namembnosti zemljišč, poostren nadzor nad priseljevanjem in črnimi gradnjami, sofinanciranje komunalne infrastrukture in pripravo vseobsežnega nacionalnega programa, saj stanja bivalnih razmer Romov ni moč reševati zgolj na ravni občine.

in Občine Krško, ki so predstavili svoje izkušnje na tem področju (Zapisnik 2. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 21. decembra 2006).

Tretji sestanek, ki je potekal 11. januarja 2007, je bil namenjen obravnavi vprašanja »legalizacije« objektov v romskih naseljih (Zapisnik 3. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 12. januarja 2007).

Na četrtem sestanku, 25. januarja 2007, je bila osrednja tema bivalna kultura Romov v Sloveniji. Četrtega sestanka se je kot gostja udeležila dr. Pavla Štrukelj (Zapisnik 4. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 28. januarja 2007).

Peti sestanek, ki je potekal 15. februarja 2007, je bil namenjen obravnavi ekonomskih vprašanj pri reševanju prostorske problematike romskih naselij. Na 5. sestanku so sodelovali tudi predstavniki Občine Krško, Občine Trebnje in predstavnik Službe Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalni razvoj (Zapisnik 5. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 24. februarja 2007).

Šesti sestanek, ki je potekal 8. marca 2007, je bil namenjen obravnavi regionalnih razsežnosti reševanja prostorske problematike romskih naselij. Šestega sestanka se je kot gost udeležil dr. Dušan Plut iz Oddelka za geografijo Filozofske fakultete (Zapisnik 6. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 13. marca 2007).

Sedmi sestanek je bil namenjen predvsem začasnim in zasilnim rešitvam bivalnih razmer v romskih naseljih. Sedmega sestanka se je kot gostja udeležila dr. Srna Mandič iz Katedre za analitsko sociologijo Fakultete za družbene vede (Zapisnik 7. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 30. marca 2007).

¹⁹⁸ Dopis ministra za okolje in prostor, Janeza Podobnika, št. 012-2/2007/ z dne 12. januarja 2007 z naslovom *Ažuriranje podatkov o stanju romskih naselij na območju Republike Slovenije* naslovljen na ministra za javno upravo, dr. Gregorja Viranta, Dopis Ministrstva za javno upravo št. 095-1/2007-2 z dne 19. januarja 2007 z naslovom *Vprašalnik o ugotovitvi dejanskega stanja romskih naselij v Republiki Sloveniji* naslovljen na Načelnike upravnih enot.

¹⁹⁹ Sklep ministra za okolje in prostor, Janeza Podobnika, o imenovanju strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 1. decembra 2006.

Iz navedenega ugotavljam, da je normativna osnova izboljšanja, ne le urejanja lastniških razmerij, reševanja problemov nelegalnih gradenj, marveč tudi izboljšanja bivalnih razmer, primerno zastavljena. Finančna sredstva, ki jih državni organi in lokalne skupnosti namenjajo za te aktivnosti, dosegajo visoke zneske, a vendar se zdi, da je denarja za reševanje problematike na tem področju vedno premalo (na primer sistematičnost uporabe teh sredstev). Občine večkrat potožijo nad državo, da imajo na voljo premalo sredstev za ta namen in da bi morala država globlje seči v žep.

Lokalne skupnosti so v skladu z zakonodajo odgovorne za prostorski razvoj in ustvarjanje pogojev za gradnjo bivalnih objektov, ter opravljanje nalog na področju posegov v prostor in graditve objektov. Pred njimi je pomembna naloga - določitev romskih naselij v svojih prostorskih aktih in na podlagi lokacijskega načrta priprava in sprejem program opremljanja in komunalno ureditev. Ministrstvo za okolje in prostor jim bo v ta namen nudilo strokovno pomoč in tudi finančno pomoč – namensko določena finančna sredstva za izdelavo prostorskih izvedbenih aktov in predvsem za potrebe izboljšanja in urejanja komunalne infrastrukture v romskih naseljih.

5.2.3.2 PREDLOG PROJEKTNEGA UREJANJA ROMSKIH NASELIJ

Brezigarjeva (2006: 12-14) je predstavila dva predloga projektne urejanja romskih naselij: prvi vsebuje usmeritve za urejanje romskih naselij na obstoječih lokacijah, drugi usmeritve za urejanje romskih naselij na novih lokacijah.

Njen predlog projektne urejanja romskih naselij na obstoječih lokacijah vsebuje naslednje bistvene elemente: posamezne lokalne skupnosti določijo prioriteto listo urejanja romskih naselij. Nato pristojne službe opravijo celovit popis stanja s terenskim ogledom romskih naselij. Na podlagi ugotovljenega stanja se nato pripravi podroben projekt načrtovanih aktivnosti, ki je časovno opredeljen, katerega odobri pristojna vladna institucija, ki zagotovi tudi ustrezna finančna sredstva za izvedbo projekta. Ureditev naselja naj bi potekala sistematično skozi posamezne faze (od odkupa zemljišč do izvedbe postopkov za ureditev ustrezne prostorske dokumentacije), pri čemer ne smemo pozabiti na vrednotenje oziroma pripravo (vsakoletne) ocene uspešnosti posameznih faz v skladu s terminskim načrtom. V primerih, ko Romi živijo na privatnih zemljiščih, občina zagotovi odkup in Romom določi »simbolično kupnino ali najemnino« in tudi »simbolično plačilo ostalih stroškov, kot je na primer priklop elektrike. V kolikor se bi izkazalo, da Romi

uničujejo objekte v naseljih in ne skrbijo za izboljšanje bivalnih pogojev v samih naseljih, se jim odredijo finančne sankcije (Brezigar 2006: 12-13).

Predlog Brezigarjeve glede projektnega urejanja romskih lokacij na novih lokacijah je primeren v tistih lokalnih skupnostih, kjer so romska naselja v celoti neurejena (neurejeno lastništvo, komunalna infrastruktura) in kjer jih okoliško prebivalstvo ne sprejema (ob predpostavki, da ima lokalna skupnost na razpolago alternativne lokacije za ta namen).

Predlog urejanja romskih naselij na novih lokacijah poleg priprave projekta s terminskim načrtom, ki ga odobri pristojna vladna institucija (ki zagotovi tudi ustrezna finančna sredstva za izvedbo projekta (vključno z vsakoletno analizo o poteku projekta), predvideva omejitev zemljišča po odkupu in gradnjo *zidanih tipskih hišk*. V kolikor bi se izkazalo, da Romi uničujejo svoje imetje, se jim odredijo finančne sankcije (Brezigar 2006: 13).

Menim, da je opisani predlog projektnega urejanja romskih naselij (ne glede na to, ali gre za urejanje na obstoječih ali na novih lokacijah) izvedljiv v praksi v tistih romskih naseljih, ki jih lokalna skupnost določi v svojih prostorskih načrtih in na podlagi lokacijskega načrta. V primerih obstoječih romskih naselij, ki v prostorskih načrtih lokalnih skupnosti niso opredeljena, je nujen individualni pristop, pri katerem je treba na podlagi ocene stanja ugotoviti, ali je romska naselja mogoče v te načrte umestiti. To pomeni, da je potrebno primarno ugotoviti, ali je na določenem območju ta oblika poselitve možna in dopustna in ali je naselja možno komunalno opremiti (izpolnjevanje teh pogojev je podlaga za umeščanje naselij v prostor). Pri obstoječih naseljih je potrebno razmisliti tudi o gostoti naseljenosti v njih, saj prevelika poselitev na določenem območju ne ustvarja ustreznih pogojev za kvalitetno bivanje.

Čeprav se zdi, da je reševanje prostorske in bivanjske problematike relativno enostavno izvedljivo, moramo imeti v mislih, da je potrebno oblikovati predloge tako, da jih sprejme okoliško prebivalstvo. Predvideti je potrebno ukrepe za primere, ko bo zaradi določenih pogojev romsko naselje (ali celo romska naselja) potrebno delno ali v celoti preseliti na novo lokacijo, saj bi verjetno vsaj v nekaterih primerih prišlo tako do nasprotovanja okoliškega prebivalstva kot tudi Romov samih (gre za poplavna območja, vodo-varstvena območja, območja večjih tveganj zaradi požarne ogroženosti).

Pri obnovi obstoječih naselij in gradnji novih objektov v romskih naseljih, je ključna aktivna participacija Romov, tako da bi sami poprijeli za delo, pripravljali material (žgali apno in opeko), odvažali odpadni material in prijeli za delo, ki ne bi zahtevalo posebnega strokovnega znanja. Pri gradnji novih objektov in obnovi starih, bi veljajo Rome poučiti o

vrsti, načinu in izvedbi del z ustreznimi tehničnimi navodili. Namesto v bivalnikih in kontejnerjih bi lahko živeli v hišah, ki bi jih pomagali zgraditi sami (seveda na lokacijah, kjer je lastništvo zemljišč urejeno in v primerih urejene prostorske ureditvene dokumentacije).

Upoštevati moramo tudi vprašanje trajnosti tovrstnih predlogov in si zastaviti vprašanje, ali bodo Romi kot bodoči lastniki zemljišč in objektov na teh zemljiščih finančno sposobni za njihovo vzdrževanje? V kolikor ne bodo finančno sposobni, in si ne bodo sami prizadevali za ohranjanje in izboljšanje bivalnega in življenjskega okolja, se utegne stanje naselij in objektov v njih kaj kmalu poslabšati.

5.2.4 IZOBRAŽEVANJE ROMOV IN OCENA VLADNIH UKREPOV ZA DVIG NJIHOVE IZOBRAZBENE RAVNI

Znanje, pridobljeno v procesih izobraževanja, vedno bolj pridobiva na veljavi. Znanje je ključno orodje za pridobitev ustrezne zaposlitve in igra ključno vlogo pri zagotavljanju preživetja. Učinkovit izobraževalni proces, predvsem v osnovnih in srednjih šolah, pripomore tudi k oblikovanju osebnosti posameznika ter vpliva na njegov nadaljnji razvoj.

Romi so, kot kažejo statistični podatki, relativno mlada populacija, zato je zagotavljanje primernih programov na vzgojno-izobraževalnem področju ključnega pomena za izboljšanje njihovega položaja. Podatki o vključenosti romskih otrok (in odraslih) v programe izobraževanja in v programe usposabljanja, ki jih navaja *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji* (2004) kažejo, da je potrebno veliko dela na področju dvigovanja izobrazbene ravni Romov. Čeprav je viden počasen napredek predvsem pri vključenosti romskih otrok v vrtce in osnovne šole, med posameznimi regijami še vedno ostajajo precejšnje razlike.

Romski otroci, ki obiskujejo vrtce in se vključujejo v njihove aktivnosti, so integrirani v običajne oddelke, manj je vključenih v čiste romske oddelke in romske vrtce. Od skupno 272 vrtcev v Sloveniji je v tako imenovane *homogene oddelke* (v katerih so le romski otroci) vključenih 157 romskih otrok v štiridesetih vrtcih.²⁰⁰

Romski otroci obiskujejo vrtce v neposredni bližini romskih naselij, ponekod tudi v samih naseljih. Vključeni so v dnevne ali poldnevne programe, kjer imajo na razpolago vzgojo, varstvo, nego, prehrano in počitek. Obiskujejo tudi druge oblike programov v

²⁰⁰ Podatki Ministrstva za šolstvo, znanost in šport, navedeni v *Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji* (2004: 10).

obsegu od 240 do 600 ur letno, ki so namenjeni otrokom do tretjega leta starosti. Največje vključevanje Romov v vrtce je prisotno v nekaterih delih Pomurja, kjer je vrtce v letu 2003 obiskovalo kar 83 otrok. Za Dolenjsko, Belo Krajino in Posavje velja, da romski otroci niso integrirani v vrtce v ustrezni oziroma zadostni meri.²⁰¹

Osnovne šole v Sloveniji je v letu 2002/2003 po ocenah Ministrstva za šolstvo, znanost in šport obiskovalo 1.349 romskih učencev. Od tega jih je bilo 1.223 vključenih v redne osnovne šole in 126 v osnovne šole s prilagojenim programom. Romski učenci so razvrščeni v vsaj tri oblike vključevanja v šolo:

- v *homogene oddelke* (le romski učenci),
- v *delno homogene oddelke* (romski učenci so v homogenem oddelku le pri slovenskem jeziku, matematiki, spoznavanju narave in družbe; pri drugih predmetih so vključeni med druge sošolce),
- v *heterogene oddelke* (romski in neromski učenci).²⁰²

V Sloveniji je opazen majhen interes romskih otrok in mladostnikov za izobraževanje. Zato je le manjši delež tistih, ki se po uspešno končani osnovni šoli odločijo za nadaljevanje izobraževanja na srednjih šolah in fakultetah.²⁰³

Med ključne ovire za uspešno dokončanje osnovne šole (vpis v osnovno šolo večinoma še ne pomeni, da bodo romski učenci obvezni program osnovne šole tudi uspešno dokončali) spadajo: neznanje slovenskega jezika, pomanjkanje motivacije za učenje, pomanjkanje učnih in delovnih navad, neurejene bivalne razmere, pomanjkanje podpore staršev, predsodki ne le vrstnikov, marveč tudi učiteljev. K temu velja dodati še premajhen trud pedagogov, da bi Romi šolsko okolje prepoznali kot okolje, prijazno njim in njihovi kulturi.²⁰⁴

Škofova (1991: 11) ugotavlja, da romski učenci v primerjavi z drugimi vrstniki dosegajo izredno skromen uspeh, poleg tega jih zelo veliko razred ponavlja, za kar lahko iščemo vzroke v izredno slabem šolskem obisku. Kako pristopiti k temu problemu? V šolah so se posluževali različnih ukrepov, od pisnih sporočil in pozivov staršem do obiskov na domu. Kot najbolj uspešen pristop se je pokazal neposreden stik s starši. Najmanj uspešni pa so različni administrativni ukrepi.

²⁰¹ Podatki Ministrstva za šolstvo, znanost in šport, navedeni v Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 10).

²⁰² Podatki Ministrstva za šolstvo, znanost in šport, navedeni v Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 16).

²⁰³ *Ibid.*

²⁰⁴ Več o izobraževanju Romov v Sloveniji glej, na primer: Tancer (1994; 2003).

Tudi menjava pedagoških delavcev vpliva na odzivnost romskih otrok in njihovo pripravljenost na učni proces; tisti učitelji, ki poučujejo romske otroke neprekinjeno več let, imajo večje uspehe (Škof 1991:11). Tisti romski učenci, ki redno prihajajo v šolo, hitreje napredujejo in se vključujejo v šolsko delo. Pomembno je tudi, kako se počutijo. Če se počutijo sprejete s strani učiteljev in sovrstnikov, je z njimi manj težav.

Avščeva (1999: 107) pri tem poudarja, da velikokrat »slišimo pritožbe, da so romski otroci v šolah problematični, agresivni, nasilni, nedelavni, neprilagodljivi, vzgojno zanemarjeni, da terorizirajo in negativno vplivajo na neromske učence ipd. Premalokrat pa se vprašamo, kaj doživlja in kako se počuti romski otrok v množici njemu tujih vrstnikov. In če se postavimo na njegovo stran, lahko vidimo vrsto dejavnikov, ki kažejo na diskriminacijo, prikrajšanost in s tem kršitve otrokovih pravic.«.

Ministrstvo za šolstvo je leta 2002 imenovalo posebno delovno skupino, ki je oblikovala strateški dokument na področju integracije romskih otrok z naslovom *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji*. Najpomembnejše rešitve, ki jih vsebuje Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji so naslednje:

- *zgodnje vključevanje romskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem vsaj dve leti pred pričetkom osnovne šole, katere cilja sta predvsem učenje slovenskega in romskega jezika in socializacija v vzgojno-izobraževalnih institucijah;*
- *uvedba in delovanje romskega pomočnika, katerega ključna naloga je vzpodbuda romskim otrokom pri premagovanju ovir (tako čustvenih kot tudi jezikovnih);*
- *vsebinsko prilagajanje programov (v osnovnih šolah se uvede pouk romskega jezika na fakultativni ravni, učenje slovenskega jezika, uvedba multikulturnih učnih načrtov, ki vsebujejo vsebine romske kulture, zgodovine in identitete);*
- *redno in dodatno usposabljanje strokovnih delavcev;*
- *zagotavljanje ustreznih finančnih sredstev oziroma pomoči Ministrstva za šolstvo in šport;*
- *izogibanje oblikovanju homogenih oddelkov, v katerih so zgolj romski otroci;*
- *oblikovanje in uvajanje novih oblik učne pomoči;*
- *vzpostavitev zaupanja v šolo in odpravljanje stereotipov in predsodkov;*
- *izogibanje usmerjanja romskih otrok v programe z nižjim izobrazbenim standardom oziroma v prilagojene programe;*
- *na področju izobraževanja odraslih Romov je potrebno upoštevanje Nacionalnega programa izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010 z namenom dviga*

*izobrazbene ravni odraslih Romov, tako da se zagotovijo sredstev za možnosti brezplačne udeležbe v izobraževalnih programih (s ciljem povečanja zaposlitvenih možnosti).*²⁰⁵

Slovenski model integracije Romov v procese vzgoje in izobraževanja vsebuje nekatera pomembna izhodišča, opredeljena v Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov: romski otroci imajo enake pravice do vzgoje in izobraževanja kot otroci slovenske narodnosti ob upoštevanju načela enakih možnosti, ki vključuje tudi posebne pravice glede romskega jezika, kulture in identitete.²⁰⁶ Strategija tudi jasno poudarja, da *»...v nobenih okoliščinah niso sprejemljive rešitve, pri katerih bi odstopali od ciljev oz. standardov znanja (od minimalnih do najvišjih), opredeljenih v učnih načrtih, ali kjer bi bili minimalni cilji oziroma standardi znanja edini in končni cilj pri vključevanju romskih otrok kot etične skupine.«*²⁰⁷

Slovenski model integracije Romov izpostavlja tudi uvedbo načela multikulturalnosti oziroma medkulturalnosti, pri čemer je potrebno *»najti tiste kulturne prvine, ki so skupne romski in slovenski kulturi«*, ob zavedanju, da *»zgolj uvajanje principov multikulturalnosti (uvajanje romskega jezika in elementov kulture ter identitete) ne more odpraviti vseh problemov, s katerimi se bo otrok spopadel pri vstopu v vzgojno-izobraževalni proces.«*²⁰⁸

V zadnjih letih je bil eden medijsko najbolj odmevnih zapletov na področju izobraževanja Romov dogodek na Osnovni šoli Bršljin, ki jo obiskuje 86 romskih učencev. V začetku februarja 2005 je namreč okoli 400 staršev učencev te osnovne šole na Župana Občine Novo mesto, Boštjana Kovačiča, in na Ministrstvo za šolstvo, naslovilo peticijo, v kateri so zahtevali enakomerno prerazporeditev romskih učencev po vseh osnovnih šolah Občine Novo mesto. V primeru, da zahtevi ne bi ugodili, so se starši odločili, da svojih otrok ne bodo poslali k pouku.²⁰⁹ Ministrstvo za šolstvo je ponudilo rešitev, po kateri naj bi pouk potekal tako, da so romski učenci prisotni v matičnem oddelku pri tehnični, športni in glasbeni vzgoji; pri naravoslovnih in družboslovnih predmetih so romski učenci pri določenem številu ur pri teh predmetih v matičnih oddelkih,

²⁰⁵ Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 6).

²⁰⁶ Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 22).

²⁰⁷ Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 23).

²⁰⁸ Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 23-24).

²⁰⁹ Več o zapletu na Osnovni šoli Bršljin v člankih, ki so dostopni na spletni strani 24 ur: »Otrok ne bo v šolo« http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2053248 in »Otroke bodo vendarle ločevali«: http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2053476 (8. april 2005).

določeno število ur pa v posebnih ločenih skupinah. Pouk pri slovenskem jeziku, matematiki in tujem jeziku v celoti poteka v ločenih učnih skupinah.²¹⁰

Učiteljski zbor Osnovne šole Bršljin je v anonimni anketi,²¹¹ izvedeni meseca maja 2005, izrazil svoje poglede na izobraževanje romskih učencev. Anketo je izpolnilo 21 pedagogov, od katerih jih je na vprašanje glede izkušenj s poučevanjem romskih otrok 12 oziroma 57 odstotkov izbralo odgovor, da ima s poučevanjem večinoma dobre izkušnje in 9 oziroma 43 odstotkov, da ima s poučevanjem slabe izkušnje (pri tem ni nihče izbral odgovora, da s poučevanjem nima izkušenj).

Odgovori na drugo anketno vprašanje (delovne in učne navade romskih učencev) so pokazali, da vsi anketiranci menijo, da romski učenci nimajo dobrih delovnih in učnih navad.

Tretje anketno vprašanje se je navezovalo na obstoj/neobstoj sodelovanja med romskimi in neromskimi učenci in na sprejemanja drug drugega. Štirinajst anketirancev (67 odstotkov) je obkrožilo odgovor, da sodelovanje obstaja, medtem ko jih 7 (33 odstotkov) meni, da sodelovanja ni. Nihče od anketirancev ni izbral odgovora »ne vem«.

Četrto anketno vprašanje se je navezovalo na integracijo romskih učencev v osnovno šolo, kjer so anketiranci mnenja, da so najbolj učinkovita oblika vključevanja delno homogeni oddelki (11 anketirancev oziroma 52 odstotkov), sledijo heterogeni oddelki (10 anketirancev oziroma 48 odstotkov). Najmanj učinkoviti so po mnenju anketirancev homogeni oddelki (v katerih so le romski otroci), saj se nihče od anketirancev za njih ni opredelil.

Pri petem vprašanju o tem, kaj bi bistveno pripomoglo k izboljšanju učnega uspeha romskih učencev anketiranci (ne glede na izkušnje s poučevanjem romskih otrok) menijo, da so to (po številu obkroženih odgovorov) predvsem: vključenost romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih (18), delovanje romskega pomočnika/mentorja (17), dodatne oblike učne pomoči (13), aktivno sodelovanje s starši (12), vzpostavljanje zaupanja v šolo in odpravljanje predsodkov (11) in nazadnje uvajanje romskega jezika, kulture in identitete v program državnih šol (5).

²¹⁰ Omenjena rešitev Ministrstva za šolstvo ni naletela na odobravanje staršev romskih učencev, o čemer so obširno pisali tudi mediji; članki 24 ur: »Bodo romski učenci ostali doma?« dostopen na: http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054470; »Zver ostaja pri svojem« dostopen na: http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054501; »Romski otroci niso prišli v šolo« dostopen na: http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054615; »Romski otroci ostajajo pri pouku« dostopen na: http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20050406_2054725.php?Acl=p1 (8 april 2005).

²¹¹ Rezultati anonimne ankete na temo vzgoje in izobraževanja romskih otrok so navedeni v Prilogi H (op.a.).

Pri šestem vprašanju, ki se je navezovalo na izboljšanje položaja romske skupnosti, so se vsi anketiranci strinjali, da je nujno sodelovanje in koordinirano delovanje vseh relevantnih institucij na državni in lokalni ravni.

Segregacija romskih otrok v »čisti« ali »delni« izvedbi ni prisotna le v slovenskih šolah. Z njo se soočajo romski otroci in njihovi starši tudi v drugih evropskih državah. Primeri so navedeni tudi v zadnjem poročilu Evropskega centra za spremljanje rasizma in ksenofobije (*European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia*), in sicer na Češkem, na Danskem, v Španiji, v Latviji, v Litvi, v Grčiji, Španiji, na Madžarskem in na Slovaškem.²¹²

Oblikujejo se tako imenovani *posebni razredi* in *posebne šole* za romske učence. Primere tovrstne prakse je Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije odkril na Češkem, na Danskem in na Madžarskem. Razlogi so povezani v veliki meri z nasprotovanjem staršev ne-romskih otrok, da bi njihovi otroci obiskovali iste razrede in šole kot romski vrstniki. Slednji naj bi po njihovem prepričanju negativno vplivali na izobraževalni proces in posledično omejevali kvaliteto izobraževanja.²¹³

Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji iz leta 1995 je zadolžil Ministrstvo za šolstvo in šport, da zagotovi (v sodelovanju z občinami) romskim otrokom vključitev v vzgojne programe vsaj dve leti pred vstopom v šolo. Ministrstvo za šolstvo in šport finančno podpira pobude šol za pospeševanje integracije romskih otrok, kot so podaljšano bivanje, raziskovalni tabori, interesne in druge dejavnosti. Dodatno zagotavlja izvajanje strokovnih nalog za razvoj vzgoje in izobraževanja romskih otrok, tako v vrtcih kot tudi v šolah. Poleg ustrezne priprave navodil za prilagoditev vzgojnega programa za romske otroke spodbuja tudi ustanovitev skupine strokovnjakov, ki bo pripravila specifično metodo poučevanja slovenskega jezika za romske učence.²¹⁴

²¹² [Http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/ar05/AR05_p2_EN.pdf](http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/ar05/AR05_p2_EN.pdf) (29. november 2005). O segregaciji na področju šolstva v evropskih državah v publikaciji Evropskega centra za pravice Romov (2004) *Stigmata – segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe*.

²¹³ Tudi v Latviji so že od leta 1997 ustanovljeni posebni razredi za romske učence. Tako je bilo v šolskem letu 2003/2004 18 odstotkov romskih učencev vpisanih v posebne razrede ali v posebne šole (10 odstotkov) in razen državnih tehničnih šol v Rigi so romski otroci ločeni od drugih otrok. Podobno je tudi v Litvi in na Madžarskem, kjer je v letu 2003 več kot 12 odstotkov romskih otrok obiskovalo praktično čiste romske oddelke, polovica je bila v mešanih oddelkih in le ena tretjina v razredih, kjer so prevladovali neromski učenci: http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/ar05/AR05_p2_EN.pdf (29. november 2005).

²¹⁴ Med drugim je v Programu ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji (1995: 2) Ministrstvu za šolstvo in šport naloženo tudi zagotavljanje sredstev za šolske malice za romske učence ter pomoč šolam pri nakupu ustreznih in kvalitetnih učnih pripomočkov, zagotavljanje štipendije vsakemu romskemu študentu, ki se bo odločil za pedagoško smer študija in financiranje raziskovalnih nalog, ki bi pripomogle k razumevanju težav romskih otrok pri vključevanju v vzgojno-izobraževalne procese.

Država šolam priznava ugodnosti za vzgojo in izobraževanje romskih učencev. Za individualno ali skupinsko delo z romskimi učenci namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, financira prehrano, učbenike in tudi ekskurzije. Za pedagoške vrste študija romskim študentom odobri štipendijo. Zagotovila je tudi sredstva za prvi delovni zvezek za poučevanje romskega jezika.²¹⁵

Ministrstvo za šolstvo in šport je v letu 2004 šolam nakazalo 1.240,00 SIT (5,17 EUR) mesečno na učenca Roma za nakup učnih pripomočkov in za nekatere stroške v zvezi z ekskurzijami. Ministrstvo tudi zagotavlja dodatna sredstva za regresiranje šolskih malic za vse učence (znesek v letu 2004 na otroka je bil 110 SIT (0,48 EUR) na dan) in vsem šolam, ki jih obiskujejo romski učenci, povišuje regres za šolske malice za polovično število vpisanih romskih učencev. Naloga Ministrstva za šolstvo in šport je tudi zagotavljanje strokovnih nalog za razvoj vzgoje in izobraževanja teh otrok.²¹⁶

5.2.4.1 SKLEPNA MISEL O IZOBRAŽEVANJU ROMOV

Namen integracije v vrtce je predvsem učenje romskega in slovenskega jezika ter socializacija, ki omogoča lažji vstop v osnovno šolo. Potrebna je analiza stanja ter izdelava programa vključevanja romskih otrok v vrtce do leta 2009 po posameznih občinah in izdelava programa za uvedbo romskih pomočnikov v vrtce in osnovne šole.

Področje izobraževanja Romov je kompleksno. Učinkovito izvajanje pravnih podlag in predvsem predlogov, ki izhajajo iz Strategije za izobraževanje Romov v Republiki Sloveniji (2004), je odvisno od številnih dejavnikov. Socialno-ekonomski vidik npr. obsega tako ureditev pogojev življenja kot izboljšanje bivalnih razmer. Bivalno okolje ima na otroke velik vpliv v času socializacije. Urejeno bivalno okolje prispeva k ustvarjanju možnosti za posameznikov razvoj na vseh področjih, torej tudi za boljši uspeh in vključenost na področju izobraževanja.

Povsem utemeljena je trditev, da imajo otroci, ki živijo v urejenih bivalnih razmerah, boljše higienske navade, boljše možnosti za učenje in delo in ponavadi z veliko mero motivacije tudi dosegajo višje rezultate od romskih vrstnikov, ki živijo v slabih bivalnih razmerah. V prihodnje bi morale biti aktivnosti pristojnih institucij usmerjene v

²¹⁵ V okviru normativov in standardov za osnovne šole s šolskim letom 2003/2004 ne predvidevajo več oblikovanja romskih oddelkov – normativ za oblikovanje oddelka, v katerem so najmanj trije romski učenci je 21 (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 11) in Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 26)).

²¹⁶ Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 27).

zagotavljanje boljšega bivalnega okolja za Rome in njihove skupnosti, saj tako zagotavljajo ugodne možnosti za njihov razvoj.

Pomembno vlogo igra tudi ustrezna predšolska vzgoja. Prednosti vključevanja Romov v programe predšolske vzgoje so vidne predvsem pri prehodu v osnovno šolo: spoznavanje »slovenske« kulture in njenih značilnosti, učenje tako romskega kot slovenskega jezika, spoznavanje norm in vrednot večinske družbe in nenazadnje tudi druženje z vrstniki. Menim, da bi veljalo izvajati programe predšolske vzgoje predvsem v takih oddelkih, ki jih ne bi sestavljali pretežno romski otroci, saj je vzpostavitev stika z neromskimi vrstniki bolj učinkovita za nadaljnji proces socializacije kot pri samem vstopu v šolo. Prizadevanja Centrov za socialno delo ne kaže podcenjevati, a vendar so tudi vrtci in šole tisti, ki bi morali prispevati svoj delež pri dvigu motivacije za vključevanje romskih otrok v vzgojno-izobraževalne procese.

Menim tudi, da brez ljudi, ki bodo imeli občutek za delo z romskimi otroki in mladostniki, ne glede na to ali gre za pedagoške delavce, romske pomočnike ali socialne delavce, obstaja nevarnost, da se dobri nameni ne bodo izvajali v praksi. Pedagogi bi morali v svojih pristopih do romskih učencev upoštevati življenjsko okolje, iz katerega ti izhajajo, in njihov marginaliziran družbeni položaj ter jim nameniti ustrezno pozornost in čas, ki ga potrebujejo za osvojitve potrebnih znanj. Namesto odklanjanja in zavračanja bi bilo potrebno vzpodbujati sprejemanje in pohvale romskih učencev za dosežene (četudi minimalne) uspehe. Tako bi tudi romski učenci sami dobili veselje do učenja, saj bi se čutili sprejete.

Poleg vzpostavitve pristnih in korektnih odnosov na relaciji učitelj – učenec, je potrebno dodatno delo za vzpostavitev in ohranjanje takih odnosov tudi na relaciji romski – neromski učenec. Romski učenci so velikokrat žrtve odkritega prezira, ki izvira iz predsodkov le-teh učencev, kar ima pogosto za posledico izolacijo romskih učencev in negativno vpliva na njihovo samopodobo. Podpiram skupne aktivnosti pedagoških delavcev (npr. likovni krožki), v katere naj bodo vključeni romski učenci in njihovi vrstniki.

Prizadevanja ne bodo obrodila sadov, če ne bo sodelovanja tudi s strani Romov samih. Starši romskih otrok naj bi bili vključeni v vzgojno-izobraževalne procese, v katerih bi aktivno sodelovali ter svoje otroke spodbujali in podpirali. Boljše sodelovanje je potrebno tudi med romskimi in neromskimi starši. Ovira na tej poti so pogosto prav predsodki.

Kar zadeva oblikovanje oddelkov v osnovnih šolah, menim, da so integrirani oddelki, v katerih so tako romski kot neromski učenci, prava pot do integracije Romov na področju

izobraževanja. Čisti romski oddelki ali ločevanje romskih in neromskih otrok (ne glede na to, ali gre le za posamezne predmete) vodijo v izolacijo romskih učencev in pomankanje komunikacije s širšim družbenim okoljem. Menim, da je učinkovito izobraževanje tisto, ki vključuje multikulturne in nediskriminatorne vidike. Zagotoviti je potrebno kvalitetno izobraževanje za vse otroke, ne glede na njihovo etnično pripadnost. Ločeno izobraževanje se mi zdi primerno le v posebnih primerih oziroma le kot začasni ukrep. Na drugi strani je ključnega pomena razširitev in dopolnitev obstoječih učnih programov tako, da se z romsko kulturo, jezikom, zgodovino in tradicijo seznanijo vsi učenci in učitelji. Ključni problemi na področju izobraževanja ne bodo izginili čez noč in le dosledno izpolnjevanje opisanih aktivnosti na tem področju bo prineslo dobre rezultate.

Menim, da bi bila potrebna celovita analiza stanja po posameznih občinah, kjer bi na podlagi vprašalnikov, anket in tudi z opazovanjem samega procesa vzgoje in izobraževanja, razvili ustrezne programe in ukrepe za njihovo učinkovito izvajanje. V primerih, kjer je vključenost romskih otrok v procese izobraževanja zelo slaba ali nezadostna, bi veljalo pretehtati možnosti in ponuditi učinkovitejše rešitve, ki bi bile usmerjene predvsem v dvigovanje motivacije romskih otrok in njihovih staršev za obiskovanje vrtcev in šol.

Strategijo vzgoje in izobraževanja Romov ocenjujem kot dobro podlago za nadaljnje ukrepe in aktivnosti na področju vključevanja Romov v procese vzgoje in izobraževanja na vseh stopnjah. Nekateri izmed ukrepov, ki jih ta strategija predvideva, so dolgoročni in na njihovi podlagi bo potrebno izdelati še podrobnejše načrte za njihovo izvajanje. Strategija vsebuje vse bistvene elemente in ukrepe za omogočanje dviga izobrazbene ravni romske populacije v Sloveniji in njeno dosledno izvajanje bo prineslo želene rezultate in posledično izboljšanje zaposlitvenih možnosti romske populacije v Sloveniji. Pomembno se mi zdi zlasti spremljanje procesa vključevanja – v primerih, ko določenih ukrepi ne prinašajo napredka oziroma izboljšanja, je potrebna dodatna analiza teh ukrepov in priprava ustreznih alternativ. Ključna je tudi angažiranost Romov samih, predvsem staršev romskih otrok, da spodbujajo otroke k rednemu obiskovanju pouka.

5.2.5 ZAPOSLOVANJE ROMOV

Romi spadajo med najtežje zaposljive skupine, saj zaradi svoje, pogosto pomanjkljive izobrazbe in delovnih navad (oziroma stereotipov o njihovih slabih delovnih navadah), redko najdejo zaposlitev, ki je v večini primerov le začasna.

Raziskava, opravljena na območjih z največjo koncentracijo romskega prebivalstva, je pokazala, da so socialne pomoči glavni vir preživljanja Romov, medtem ko sledijo neorganizirane zaposlitve (npr. nabiranje zelišč, priložnostna ali sezonska zaposlitev) in drugi viri (Winkler 1999: 67). Zaradi nizke izobrazbe, nepismenosti in negativnega odnosa do dela Romi težko najdejo redno zaposlitev in so za večino delodajalcev neprimerni kandidati.

Izobrazbena struktura Romov je zelo slaba na območju Dolenjske (98,2 odstotka brezposelnih Romov nima končane osnovne šole) in tudi v Prekmurju (kjer znaša odstotek brezposelnih 90 odstotkov). Na Dolenjskem ima poklicno izobrazbo (II. stopnja) le 1,5 odstotka Romov in (IV. stopnjo) 0,3 odstotka registrirano brezposelnih Romov.²¹⁷

Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 29) vsebuje tudi podatke o številu zaposlenih Romov. Delež brezposelnih Romov se v skupni brezposelnosti povečuje v vseh skupnostih, kjer živijo. Na Zavodu za zaposlovanje je velika večina Romov, starejših od 15 let, prijavljenih kot iskalci zaposlitve predvsem zaradi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o socialnem varstvu.²¹⁸

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v sodelovanju z Zavodom za zaposlovanje že vrsto let organizira posebne programe aktivne politike zaposlovanja za brezposelne Rome, ki obsegajo programe socialne vključenosti, programe dela z romskimi otroki (v sodelovanju z Ministrstvom za šolstvo in šport), programe priprav na zaposlitev, programe izobraževanja ter programe zaposlovanja.

Primer programa formalnega izobraževanja je *Program 10.000*. Program omogoča brezposelnim osebam pridobitev formalne izobrazbe in ima za cilje povečevanje zaposljivosti brezposelnih oseb, dvig izobrazbene in kvalifikacijske ravni ter zmanjšanje strukturnega neskladja na trgu dela. Namenjen je vsem brezposelnim osebam, ki nimajo

²¹⁷ Na območju Novega mesta je prijavljenih 899 brezposelnih Romov, od katerih jih kar 98,2 odstotka (833) ni zaključilo osnovne šole. Največ prijavljenih brezposelnih Romov je bilo z območja upravne enote Novo mesto, Črnomelj in Trebnje. Na območju Murske Sobotice je bilo prijavljenih (večina starih do 26 let) okoli 750 brezposelnih Romov, od katerih jih je bilo 90 odstotkov brez izobrazbe (Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 29).

²¹⁸ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 26/01).

strokovne ali poklicne izobrazbe, in z njim lahko brezposelne osebe pridobijo spričevalo ali diplomo.²¹⁹

Vključenost Romov je različna: tako je v letu 2003 v programih socialne vključenosti sodelovalo okoli 60 Romov, v posebnih programih poklicnega usposabljanja na območju Murske Sobote okoli 30 Romov in v posebnih programih izobraževanja okoli 220 Romov.²²⁰

Med glavnimi programi in ukrepi za povečanje zaposlenosti Romov so: program *Enakost možnosti zaposlovanja za Rome – naš skupen izziv*, program *Tisoč novih možnosti in programi javnih del*.²²¹

Po podatkih Zavoda RS za zaposlovanje so se v letu 2003 izvajali nacionalni in lokalni programi javnih del na območjih Sevnice, Novega mesta, Murske Sobote in Ljubljane. V dvajsetih lokalnih programih je bilo vključenih skupno 88 brezposelnih oseb, od tega 34 brezposelnih Romov. Na nacionalnem nivoju se je v letu 2003 izvajal program javnega dela z naslovom *Povečanje zaposljivosti Romov*, v katerega je bilo vključenih skupno 17 oseb. Na lokalnem nivoju je bila slika realizacije javnih del sledeča: v Območni službi Sevnica se je v letu 2003 izvajalo pet programov javnih del, v katera so bili vključeni štirje brezposelni Romi, v Območni službi Novo mesto devet programov javnih del, v katera je bilo vključenih 24 brezposelnih Romov, v Območni enoti Murska Sobota pet programov javnih del, v katere je bilo vključenih deset brezposelnih Romov in v Območni enoti Ljubljana en projekt javnih del, v katerega je bil vključen en brezposelni Rom.²²²

S članstvom Slovenije v Evropski uniji so na razpolago tudi sredstva iz strukturnih skladov, predvsem v okviru programa EQUAL. Glede na dejstvo, da je Slovenija šibka v črpanju sredstev iz strukturnih skladov, bi veljalo pripraviti ustrezne delavnice in seminarje, na katerih bi predstavili tako namen programa kot tudi postopek prijave projektov, ki je velikokrat zelo birokratski.²²³ Prav tako bi veljalo opraviti analizo uspešnosti dosedanjih aktivnosti na področju zaposlovanja Romov in predlagati nove možnosti in ukrepe za njihovo realizacijo.

²¹⁹ [Http://www.ess.gov.si/slo/ess/programi/10000formalnoizobrazevanjeipredstavitev.htm](http://www.ess.gov.si/slo/ess/programi/10000formalnoizobrazevanjeipredstavitev.htm) (24. november 2005).

²²⁰ Romi so bili vključeni tudi v subvencionirane oblike zaposlitve in v invalidska podjetja (Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji 2004: 30).

²²¹ Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 31-32).

²²² Programi javnih del so največkrat obsegali urejanje in čiščenje romskih naselij, čiščenje odlagališč odpadkov, gradnjo stanovanjskih hiš, vzdrževanje cest in drugih javnih površin. Več o vsebini programov V: Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 32-33).

²²³ Ne le da Slovenija ni prijavila dovolj projektov, tudi tisti, ki so bili prijavljeni, »verjetno niso bili dovolj dobro in pravilno pripravljene.« je v intervjuju za Mladino pojasnil Ciril Štokelj, nekdanji slovenski veleposlanik pri Evropski uniji (Pirc 2006: 31).

Pobuda skupnosti EQUAL, ki je financirana iz sredstev Evropskega socialnega sklada, je del strategije Evropske unije za vzpostavitev številčnejših in boljših delovnih mest ter za zagotovitev, da je omogočen dostop do teh delovnih mest. Program pobude EQUAL preizkuša nove rešitve za boj proti diskriminaciji in neenakosti na trgu dela. Dve izmed razvojnih partnerstev v okviru te pobude se ukvarjata z romsko problematiko: razvojno partnerstvo Romski zaposlitveni center in Romsko izobraževalni informativni center. Projekta sta dolgoročno namenjena boljšemu zaposlovanju Romov. Oba projekta sta sofinancirana iz sredstev Evropske unije – s strani pobude skupnosti EQUAL (75 %) in iz nacionalnih sredstev (25 %), ki jih zagotavlja Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.²²⁴

Kljub dobrim in usklajenim programom na področju zaposlovanja Romov, je še vedno ovira sistem denarnih in ostalih socialnih pomoči, do katerih so Romi upravičeni tako kot drugi slovenski državljani. To jim preprečuje, da bi se vključili v programe zaposlovanja.

Pogoje za dodelitev denarne socialne pomoči določa Zakon o socialnem varstvu. Upravičenci do denarne pomoči so osebe, ki se ne morejo zagotoviti sredstev v višini minimalnega dohodka za preživetje iz razlogov, na katere niso mogle oziroma ne morejo vplivati. Zakon o socialnem varstvu tudi določa, da prejemnik denarne socialne pomoči ne more biti v ugodnejšem socialnem položaju od tistega, ki si sredstva za preživetje zagotavlja z delom ali na podlagi pravic iz dela (20. člen). Prejemniki denarne socialne pomoči podpišejo pogodbo s Centrom za socialno delo in se z njo obvežejo k vključitvi v različne oblike izobraževanja in aktivnega iskanja zaposlitve, sicer se jim denarna socialna pomoč ukine.²²⁵

Kot poseben ukrep spodbujanja zaposlovanja upravičencev do denarne socialne pomoči velja omeniti 39. člen Zakona o socialnem varstvu. V skladu z omenjenim členom je delodajalec, ki za nedoločen čas zaposli dolgotrajno brezposelnega upravičenca, ki je v zadnjih treh letih denarno socialno pomoč prejemal najmanj eno leto, upravičen do

²²⁴ Več informacij o pobudi skupnosti EQUAL in razvojnih partnerstvih je dostopnih na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/pobuda_equal/, http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/brosura_equal.pdf in http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/si4_romski_izobr_info_center.pdf (10. april 2007).

²²⁵ Zakon o socialnem varstvu (uradno prečiščeno besedilo – Uradni list RS, št. 34/2004). Od 950 prejemnikov denarne socialne pomoči v maju 2004 so bile po ocenah, navedenih v Poročilu o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004) takšne pogodbe sklenjene v 657 primerih oziroma v 69 odstotkov primerih. Zakon o socialnem varstvu tudi določa krivdne razloge za ukinitvev denarne socialne pomoči, med katerimi so: samovoljna prekinitvev dela, neizpolnjevanje pogodbe o reševanju lastne socialne problematike, odklanjanje zaposlitve, neaktivnost pri iskanju dela in ne vključevanje v programe aktivne politike zaposlovanja.

subvencije za zaposlitev v skladu s predpisi o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti ter programom aktivne politike zaposlovanja. Subvencijo zagotavlja država delno iz sredstev, zagotovljenih za socialne pomoči in delno iz sredstev za vzpodbujanje zaposlitev.²²⁶

Večini romskih družin predstavlja denarna socialna pomoč edini vir dohodka, s tem da so po sprejemu novele Zakona o socialnem varstvu sedaj na boljšem družine s tremi in štirimi otroki, pri družini s petimi otroki je višina denarne socialne pomoči enaka kot prej, pri večjih družinah pa je bila višina denarne socialne pomoči pri prejšnji ureditvi višja.

Poleg denarno socialne pomoči na Centrih za socialno delo Romi uveljavljajo tudi družinske prejemke (starševski dodatek, pomoč za opremo novorojenca), otroški dodatek (polni otroški dodatek znaša za prvega otroka 18.870,00 SIT (79 EUR), za drugega 20.760 SIT (86 EUR), za tretjega in vse naslednje pa 22.670 SIT (94 EUR)) in dodatek za veliko družino.²²⁷

Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve v okviru vsakoletnih razpisov na področju socialnega varstva sofinancira razvojne in preventivne programe v skupni vrednosti tudi preko 10.000.000,00 SIT (41.667,00 EUR). Čeprav je zagotovitev financiranja socialnega varstva (ne le za Rome, tudi za ostale državljane) zelo pomembna, je ključen predvsem človeški dejavnik. Tako na strani Romov kot tudi na strani pristojnih institucij je potrebno zagotoviti skupne aktivnosti in sodelovanje s ciljem integracije romske etnične skupnosti tudi na področju zaposlovanja.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je oblikovalo številne programe, ki se nanašajo na pospeševanje zaposlovanja v Sloveniji v zadnjih desetih letih (tako akcijske programe, kot programe izobraževanja), v katerih so opredeljene tudi možnosti za zaposlovanje Romov: od programov aktivne politike zaposlovanja za različna časovna obdobja, lokalnih zaposlitvenih programov, programov javnih del, nacionalnih akcijskih programov zaposlovanja do programa izobraževanja za brezposelne osebe, imenovanega »Program 10.000 +«. ²²⁸ Ministrstvo bo tudi v prihodnje zagotavljalo izvajanje programa javnih del za Rome na različnih področjih in spodbujalo vključevanje Romov tudi v druge programe zaposlovanja, kar bo nedvomno prispevalo k povečanju njihovih zaposlitvenih možnosti.

²²⁶ Zakon o socialnem varstvu (uradno prečiščeno besedilo – Uradni list RS, št. 34/2004).

²²⁷ Podatki navedeni v Strategiji vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004: 43).

²²⁸ Pregleden seznam programov, ki se nanašajo na pospeševanje zaposlovanja v Sloveniji od leta 2001 je dostopen na: http://www.mdddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanja/zaposlovanje/ (4. april 2007).

5.2.5.1 SKLEPNA MISEL O ZAPOSLOVANJU ROMOV

Nekatere ocene kažejo premike v miselnosti romske etnične skupnosti v odnosu do dela in zaposlovanja in želji po aktivnem vključevanju v trg dela. Pristojne institucije (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za šolstvo in šport in Zavod za zaposlovanje) usmerjajo vse več pozornosti v pripravo novih programov usposabljanja in zaposlovanja. Nezaposlenost Romov pa kljub temu ostaja eno izmed področij, ki bo zahtevalo dodatne analize stanja in pripravo kratkoročnih in dolgoročnih načrtov.

Mislím, da različni programi aktivne politika zaposlovanja vodijo v odpravo marginalizacije romske skupnosti, ter da je nujno potrebno sodelovanje in povezanost lokalnih skupnosti in institucij, ki so pristojne za reševanje romske problematike na tem področju. Okrepiti se mora sodelovanje predvsem med Centri za socialno delo, ki imajo vpogled v podatke o upravičencih do socialne pomoči (med katerimi so tudi Romi), in Uradi za delo na eni strani ter sodelovanje institucij na državni ravni, ki naj v večji meri upoštevajo poročila o stanju (predvsem uspešnost oziroma neuspešnost) o vključevanju Romov v programe usposabljanja in zaposlovanja.

Mením tudi, da načrtovanje ukrepov in programov za zaposlovanje Romov lahko najde navdih v naslednjem pregovoru, ki pravi: »Pomoči potrebnim ne lovi rib, marveč jih nauči loviti ribe!« Povedano drugače, Rome je potrebno spodbuditi in motivirati za delo. Če gre za dejavnosti, ki jih Romi že tradicionalno opravljajo, kot so kovaštvo, brušenje nožev, nabiralništvo in zbiranje starega železa, toliko bolje. Gre namreč za dejavnosti, pri katerih je vložek časa in energije za osvojitve novega znanja relativno majhen.

Problem brezposelnosti ima še eno posledico. To je rast kriminala. Čeprav so zneski socialne pomoči večine romskih družin visoki, večkrat ne zagotavljajo ustrezne kvalitete bivanja in življenja. Ljudje, katerih življenjski obstoj je ogrožen, se zatečejo k različnim oblikam nasilja, tako verbalnega kot tudi fizičnega in h kaznivim dejanjem, pri čemer tudi Romi niso izjema. Mediji precej budno spremljajo prekrške in kazniva dejanja pripadnikov romske etnične skupnosti, tako manjše (tatvine) kot resnejše (napadi in streljanja). Preventivne akcije bi morale biti usmerjene tudi v organiziranje različnih posvetov, ki bi prispevali k strpnemu reševanju potencialnih konfliktov tako med Romi samimi kot tudi med Romi in večinskim prebivalstvom.²²⁹

²²⁹ Različne oblike kriminala so posledica slabega materialnega položaja, povezanega s pomanjkanjem izobrazbe in izredno slabimi možnostmi za zaposlovanje, zato je ena izmed nalog države tudi zmanjševanje materialne ogroženosti romske populacije (op. a.).

5.3 DRUŽBENI IN POLITIČNI POLOŽAJ ROMOV

5.3.1 DRUŽBENA ORGANIZIRANOST

Romska društva so organizirana v skladu z določbami Zakona o društvih.²³⁰ Zаметki delovanja Romov v društvih segajo v leto 1986, ko je bila v romskem naselju Pušča pri Murski Soboti ustanovljena samostojna Taborniška četa 25. maj Pušča. Ta je bila pobudnica za ustanovitev Sekcije Socialistične zveze delovnega ljudstva Pušča. Kasneje, oktobra 1990, je bila razpuščena in na njeni osnovi je bila ustanovljena Romani Union – Zveza Romov občine Murska Sobota, iz katere je dve leti kasneje nastalo Romsko društvo Romani Union Murska Sobota in postalo del Zveze romskih društev, ustanovljene leta 1996.²³¹

Leta 2000 se je Zveza romskih društev Slovenije preimenovala v Zvezo Romov Slovenije, ki je tedaj vključevala šest romskih društev. Leta 2006 po podatkih Zveze Romov Slovenije deluje dvaindvajset romskih društev v devetnajstih občinah.²³²

Romska društva v svojih programih načrtujejo organizacijo različnih dejavnosti od folklornih prireditev, gledaliških skupin, založništva, medijske dejavnosti, srečanj romskih šolarjev, organizacije prireditev ob Svetovnem dnevu Romov (8. april) do športnih dejavnosti. Nekatera izmed njih so zelo aktivna druga manj, predvsem zaradi majhnega števila članov.

Zelo dejavna so romska kulturna društva, ki se ukvarjajo z različnimi aktivnostmi, od folklore do založništva. Zlasti na kulturnem področju se kažejo s spodbudo države vidnejši premiki.²³³

Pri Zvezi Romov Slovenije so ustanovljeni tudi trije forumi: Politični forum, Ženski forum in Forum romskih svetnikov, od 2. oktobra 2003 pa pri Zvezi Romov Slovenije deluje tudi Romski informativni center ROMIC, ki poleg knjižnične dejavnosti vključuje

²³⁰ Zakon o društvih (Uradni list RS, št. 60/95).

²³¹ Več o tem glej, na primer: Klopčič in Polzer (2003: 305).

²³² Romsko društvo Amala (Ljubljana), Romsko društvo Čašla (Tišina), Romsko društvo Maj (Kočevje), Romsko društvo Metlika Kham (Metlika), Romsko društvo Pušča in Romsko društvo Romani Union (Murska Sobota), Romsko društvo Pejtašaugo (Črenšovci), Romsko društvo Rjavo dombo in Romsko društvo Zeleno dombo (Bodonci), Romsko društvo Rom (Črnomelj), Romsko društvo Roma (Semič), Romsko društvo Romano čačipe (Grosuplje), Romsko društvo Romano čavora (Leskovec pri Krškem), Romsko društvo Romano drom (Trebneje), Romsko društvo Romano gav in Romsko društvo Romano veseli (Novo mesto), Romsko društvo Romano jilo (Lendava), Romsko društvo Romano pralipe (Maribor), Romsko društvo Romano vozo (Velenje), Romsko društvo Somnakuni čerhenja (Cankova), Romsko društvo Veverica na veji (Dobrovnik) in Romsko društvo Zeleno vejš (Rogašovci) (Seznam romskih društev, vključenih v Zvezo Romov Slovenije, dostopen na: <http://www.zveza-romov.si/predstavitev/clani.html> (10. avgust 2006).

²³³ Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 49).

tudi radijsko produkcijo in organizira kulturne prireditve.²³⁴ ROMIC velja tudi kot *središče za ohranjanje romskih vrednot in romske kulturne identitete*.²³⁵

Izkušnje so pokazale, da bodo vsa prizadevanja za pomoč Romov neuspešna, dokler ne bodo Romi sami dovolj osveščeni in pripravljeni na organizirano delovanje. Z Zvezo Romov Slovenije so ustvarjene možnosti, da se Romi postopoma organizirajo in začnejo uveljavljati svoje in skupne interese. Boljša organiziranost je dala rezultate predvsem na kulturnem področju. Ministrstvo za kulturo podpira zlasti tiste programe in aktivnosti romskih društev, ki so pomembne za ohranjanje in razvoj romske kulturne identitete in tista kulturna srečanja ter prireditve, ki prispevajo k združevanju in predstavitvi njihove kulturne dejavnosti. K temu prispeva tudi revija *Romano Them* (Romski svet), ki jo izdaja Zveza romskih društev Slovenije (Winkler 1999).

Romsko društvo Romani Union v Murski Soboti občasno izdaja časopis *Romano Nevijpe* (Romske novice), ki vsebuje novice, povezane z aktivnostmi društva in predstavlja številne zanimivosti iz življenja Romov. Občasne biltene pripravljajo tudi nekatera druga romska društva v Novem mestu, Krškem in Tišini. Romska društva sodelujejo tudi pri pripravi televizijskih oddaj o življenju in tudi o problemih in ovirah, s katerimi se vsakodnevno srečujejo Romi širom po Sloveniji.²³⁶

Ministrstvo za kulturo pri oblikovanju programov in ukrepov na področju kulturnega udejstvovanja vključuje tudi Zvezo Romov Slovenije in posveča posebno pozornost romskim ustvarjalcem. V zadnjih sedmih letih je finančno podprlo kulturne dejavnosti romskih društev, različne prireditve in projekte, povezane z ohranjanjem romske identitete.²³⁷

²³⁴ Zveza Romov Slovenije je oktobra 2003 pridobila sredstva za nakup studijske in radijske opreme, medtem ko je Urad za narodnosti prispeval finančna sredstva za odkup poslovnih prostorov v Murski Soboti (Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji, 2004: 51).

²³⁵ [Http://www.rromic.com](http://www.rromic.com) (15. maj 2004).

²³⁶ Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 50).

²³⁷ Med projekti, ki so vezani na kulturno dejavnost romske skupnosti je Ministrstvo za kulturo v posebnem manjšinskem programu za kulturo v letu 2002 odobrilo naslednje vrste dejavnosti, ki jih je predlagala Zveza Romov Slovenije: založniško in izdajateljsko dejavnost, dejavnosti za ohranjanje jezika, raziskovanje in ohranjanje romske kulture in dediščine mladih romskih *ustvarjalcev* v skupni vrednosti 3.650.000,00 SIT (15.208,00 EUR) - Podatki Ministrstva za kulturo navedeni v Prilogi 2 II. Periodičnega poročila Republike Slovenije o uresničevanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih v: Kalčina (2005: 206). V letu 2003 je Ministrstvo za kulturo v istem programu odobrilo naslednje vrste dejavnosti: dejavnosti za ohranjanje materinega jezika (Romani čhib/Romski jezik), založniško in izdajateljsko dejavnost (časopis *Romano them/Romski svet*), dejavnosti kulturnih skupin (otroška gledališka predstava o Muci Copatarici v organizaciji romskega društva Zeleno vejš Serdica), literarni večer v organizaciji romskega društva Romano gav Novo mesto), izdajo pesniške zbirke Jelenke Konavčič z naslovom *Otroštvo v senci*, izdajo romskih pesmi Horvat Romea Popa in izdajo knjige Jožka Horvata Muca – *Zgodbe za otroke*, izdajo zgoščene *Mama so kerava Srečka Brezarja* in tradicionalni večer romske poezije in plesa v organizaciji romskega društva *Romano vozo Velenje* (na predlog Zveze Romov Slovenije) v skupni višini 3.430.000,00 SIT (14.292,00 EUR) in izdajo *zgoščenske Halgato banda z naslovom Komi de ravnica bejla* na predlog Podjetja za

Na spletni strani Ministrstva za kulturo je objavljen tudi seznam kulturnih projektov na področju romske skupnosti v Sloveniji, ki so bili v letu 2006 financirani iz proračuna, namenjenega za kulturo. Seznam vsebuje odobrene in zavrjene projekte ter rezervno listo s projekti, razvrščenimi po prednostnem vrstnem redu. Med odobrenimi projekti (večina je predlagala Zveza Romov Slovenije) so tudi: Prevod Prešernovih poezij v romski jezik, Srečanje romskih folklornih skupin, Razstava likovnih del romskih in neromskih avtorjev z romsko vsebino, Glasbene delavnice za romske otroke, Izdaja knjige Otroci zapojte z nami in drugi.²³⁸

Mislím, da so za romsko etnično skupnost pomembni tudi romski izobraževalni tabori, na katerih tudi večinsko prebivalstvo lahko bolje spozna Rome, njihovo kulturo in življenje. Na ta način se lahko vzpostavijo novi odnosi in v določeni meri tudi zmanjšajo ali celo odpravijo predsodki, ki so pogosto neutemeljeni in nenazadnje prispevajo tudi k izboljšanju odnosov med Romi samimi.

Bačič (1999: 38) ugotavlja: *»Največja ovira za boljše rezultate pri delu romskih društev je pomanjkanje primernih in usposobljenih kadrov iz vrst romske populacije«* in dodaja: *»Nekaj pomoči v tej smeri sicer nudijo vsakoletni romski tabori, a odločno premalo.«*

promocijo kulture Franc Franc d.o.o. v višini 900.000,00 SIT (3.750,00 EUR) - Podatki Ministrstva za kulturo navedeni v Prilogi 2 II. Periodičnega poročila Republike Slovenije o uresničevanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih v: Kalčina (2005: 209).

V letu 2004 je Ministrstvo za kulturo odobrilo naslednje kulturne dejavnosti romske skupnosti: založniško in izdajateljsko (časopis Romano them – Romski svet, kulturnega časopisa Romano glauso/Glas Romov romskega društva Čaplja Vanča vas- Borejci), gledališko predstavo Sneguljčica in sedem palčkov romskega društva Zeleno vejš Serdica), literatni večer romskega društva Zeleno vejš Serdica, okroglo mizo romskega društva Dobrovnik z naslovom »ohranjanje kulturne dediščine Romov«, večer romske poezije romskega društva Somnakuni Čerhenja iz Cankove, gledališko predstavo romskega društva Jagori iz Črnomlja, literarni natečaj za romske pesmi, pripovedke in pravljice romskega društva Rom Črnomelj, delavnico raziskovanja omskih besed romskega društva Romano vozo Velenje in raziskovanje ljudskega izročila Romov in izdaja publikacije romskega društva Vešoro (Zveza Romov Slovenije) v skupni višini 2.750.000,00 SIT (11.458.00 EUR), pripravo in natis knjige Janko Kleibencetl: Romski pozdrav v višini 400.000,00 SIT (1.667,00 EUR), romsko poezijo s prevodom v slovenščino in notnim zapisom v vrednosti 750.000,00 SIT (3.125,00 EUR) in romske pravljice v okviru založbe Goga v višini 350.000,00 SIT (1.458,00 EUR) – Podatki Ministrstva za kulturo navedeni v Prilogi 2 II. Periodičnega poročila Republike Slovenije o uresničevanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih v: Kalčina (2005: 211-212).

²³⁸ Seznam projektov z naslovom *Javni poziv za izbor kulturnih projektov na področju romske skupnosti v RS, ki jih bo v letu 2006 financirala Republika Slovenija iz proračuna, namenjenega za kulturo (projektni poziv 1, oznaka: JPP1-2006* je dostopen na spletni strani Ministrstva za kulturo: <http://www.kultura.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razpisi/rezultati/2006/JPP1-2006.doc> (1. avgust 2006).

5.3.2 STATUS ROMSKE SKUPNOSTI V ORGANIH LOKALNE SAMOUPRAVE

Slovenija romsko skupnost vključuje v upravljanje zadev na lokalni ravni in s tem uresničuje določila Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin²³⁹ in Resolucijo stalne Konference regionalnih in lokalnih skupnosti Sveta Evrope.²⁴⁰

Kot sem že omenila, je Zakon o lokalni samoupravi iz leta 1993 v 5. odstavku 39. člena določil obveznost, da na območjih, kjer živi avtohtono naseljena romska skupnost, občine zagotovijo tej skupnosti najmanj enega predstavnika v občinskem svetu.²⁴¹

Pravico do svojega predstavnika v predstavniškem organu lokalne skupnosti je leta 1999 najprej uresničila romska skupnost v Murski Soboti v skladu s Statutom občine.²⁴² Občina Rogašovci je bila druga občina, ki je s sprejemom novega Statuta, 28. junija 1999, omogočila izvolitev romskega predstavnika v Občinski svet.²⁴³

5.3.2.1 USTAVNE PRESOJE ZAKONA O LOKALNI SAMOUPRAVI

Ustavno sodišče Republike Slovenije (v nadaljevanju Ustavno sodišče RS) je leta 1999 sprejelo pobudo Rajka Šajnoviča iz Novega mesta, ki na lokalnih volitvah v letu 1998 ni mogel kandidirati za predstavnika romske skupnosti v Občinskem svetu Mestne občine Novo mesto, za začetek postopka za oceno ustavnosti in zakonitosti Statuta Mestne občine Novo mesto.²⁴⁴

Ustavno sodišče RS je med drugim sklenilo, da je Zakon o lokalni samoupravi v neskladju s slovensko ustavo v delu določbe petega odstavka 39. člena. Mestna občina Novo mesto v svojem Statutu tudi ni omogočila uresničitve pravice do izvolitve predstavnika romske skupnosti, ker ni bilo soglasja o tem, ali na njenem območju živi avtohtono naseljena romska skupnost.²⁴⁵

²³⁹ Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin, ki jo je Republika Slovenija ratificirala leta 1998, zahteva od držav podpisnic, da pri upravljanju javnih zadev predstavniki romske skupnosti sodelujejo takrat, ko na območjih, na katerih avtohtono ali v precejšnjem številu živijo, in ko to pravico zahtevajo (Uradni list, RS, št. 20/98, MP, št. 4/98).

²⁴⁰ Več o političnih pravicah romske skupnosti V: (2003) Roma Rights – Political Rights, št. 4.

²⁴¹ Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 72/93).

²⁴² Statut Občine Murska sobota (Uradni list RS, št. 23/99).

²⁴³ Statut Občine Rogašovci (Uradni list RS, št. 66/99).

²⁴⁴ Odločba Ustavnega sodišča RS, št. U-I-416/98-38 z dne 22. marca 2001 (Uradni list RS, št. 28/01).

²⁴⁵ To je posledično pomenilo, da je Statut Mestne občine Novo mesto v neskladju z Zakonom o lokalni samoupravi, vendar bi po ugotovitvah Ustavnega sodišča RS le-ta že na podlagi dotedanje ureditve lahko uresničila svojo zakonsko obveznost in omogočila romski skupnosti izvolitev predstavnika v Občinski svet na lokalnih volitvah jeseni leta 1998. Mestni občini Novo mesto je tako Ustavno sodišče RS naložilo odpravo nezakonitosti – neskladnost Statuta v roku šestih mesecev po objavi odločbe Ustavnega sodišča RS v

Ustavno sodišče RS je tudi odločilo, da mora Državni zbor neskladje Zakona o lokalni samoupravi s slovensko ustavo odpraviti v roku enega leta po objavi odločbe Ustavnega sodišča v Uradnem listu RS. Zakonodajalcu je bila naložena natančnejša določitev kriterijev, na podlagi katerih bodo občine lahko ugotovile, ali na njihovem ozemlju živi avtohtono naseljena romska skupnost. Mestni svet Občine Novo mesto je namreč opozoril na nedoločnost termina »avtohtonost« in s tem povezana vprašanja glede kriterijev določitve avtohtonosti romske skupnosti na določenem območju (kolikšno naj bo število pripadnikov romske skupnosti, da je skupnost mogoče priznati kot avtohtono, v kakšnem razmerju mora biti to število do števila prebivalcev občine in podobno).²⁴⁶

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi je v 14. členu določil nov 101. a člen, ki poimensko navaja naslednjih dvajset občin, ki so dolžne zagotoviti pravico v občini naseljene romske skupnosti do enega predstavnika v občinskem svetu do rednih lokalnih volitev v letu 2002: Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Murska Sobota, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Tišina, Trebnje in Turnišče.²⁴⁷

Urad za lokalno samoupravo je v mesecu juniju 2002 organiziral dve posvetovanji za župane občin, ki so morale do jesenskih lokalnih volitev opraviti ustrezne aktivnosti za uresničitev pravice romske skupnosti do predstavnika v občinskem svetu.²⁴⁸ Konec meseca junija 2002 je na župane dvajsetih občin naslovil dopis, v katerem je navedel naslednje aktivnosti:

- sprememba Statuta občine (pred dnevom razpisa lokalnih volitev),
- sprememba Odloka o določitvi volilnih enot (razen če je po proporcionalnem sistemu cela občina ena volilna enota),
- imenovanje občinske volilne komisije, v kateri je najmanj en predstavnik Rom,
- imenovanje komisije za pripravo volilnega imenika za Rome, ki jo imenuje občinski svet na predlog romskega društva v občini ali Zveze Romov Slovenije (pri čemer so Romi v komisiji v večini) in

Uradnem listu RS (Odločba Ustavnega sodišča RS, št. U-I-416/98-38 z dne 22. marca 2001 – Uradni list RS, št. 28/01); Statut Mestne občine Novo mesto (Uradni list RS, št. 47/99).

²⁴⁶ Pri tem je zanimivo omeniti tudi odklonilno ločeno mnenje ustavnega sodnika dr. Janeza Čebulja, ki je ugotovil, da je Ustavno sodišče RS sprejelo kriterij avtohtonosti, čeprav Ustava RS v 65. členu ne poudarja položaja in posebnih pravic »avtohtone« romske skupnosti, kar vodi v sklep, da je od zakonodajalca odvisno, ali bo kot kriterij uporabil avtohtonost (Odločba Ustavnega sodišča RS, št. U-I-416/98-38 z dne 22. marca 2001 – Uradni list RS, št. 28/01).

²⁴⁷ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02).

²⁴⁸ To je razvidno iz dopisa Urada za lokalno samoupravo št. 020-50/2002 z dne 20. junija 2002 Županom občin Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Trebnje, Tišina in Turnišče.

- določitev enokrožnega večinskega volilnega sistema.²⁴⁹

Skupina posameznikov (med njimi tudi dva občinska svetnika Občine Grosuplje) je 12. avgusta 2002 podala pobudo za oceno ustavnosti, in sicer je izpodbijala 14. člen Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi. Ustavnemu sodišču RS je predlagala: ugotovitev neskladja omenjenega zakona, predvsem njegovega 14. člena s slovensko Ustavo, ugotovitev nepravilnega postopka sprejemanja omenjenega zakona, njegovo razveljavitev ter zadržanje njegovega izvajanja in naložitev zakonodajalcu priprave takšnega zakona o Romih, ki bo celostno reševal romsko problematiko in položaj romske skupnosti v Sloveniji.²⁵⁰

V obdobju, ko so že potekali postopki za izvedbo lokalnih volitev 2002, je Ustavno sodišče RS v začetku oktobra 2002 odločilo, da 14. člen Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi ni v neskladju s slovensko Ustavo.²⁵¹

Na lokalnih volitvah leta 2002 je bilo izvoljenih 14 novih romskih svetnikov v skladu s spremembami Statutov občin. Pravice romske skupnosti do svojega predstavnika v občinskih svetih niso uresničile naslednje občine: Beltinci, Grosuplje, Krško, Semič, Šentjernej in Trebnje. Tako je Vlada na Ustavno sodišče RS vložila zahtevo za oceno ustavnosti in zakonitosti Statutov navedenih občin.

Ustavno sodišče RS je na seji 14. novembra 2002 odločilo, da so v neskladju z Zakonom o lokalni samoupravi Statuti občine Beltinci, Grosuplje, Krško, Šentjernej in Trebnje,²⁵² ker ne določajo, da so člani občinskih svetov tudi predstavniki romske skupnosti. Ustavno sodišče RS je navedenim občinam naložilo, da v roku 45 dni po konstitutivni seji Občinskega sveta uskladijo svoje Statute z veljavno zakonodajo in razpišejo volitve za predstavnike romske skupnosti v roku 30 dni po objavi Statutov v Uradnem listu RS.²⁵³

Občine Beltinci, Krško, Semič in Šentjernej so novelirale svoje statute ter omogočile izvolitev romskega svetnika v Občinske svete, medtem ko so v Občini Trebnje romskega

²⁴⁹ Dopis Urada za lokalno samoupravo št. 020-50/2002 z dne 20. junija 2002 Županom občin Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Trebnje, Tišina in Turnišče; Opomnik Urada za lokalno samoupravo za izpeljavo aktivnosti v občinah, ki so dolžne izvršiti določbo 5. odstavka 39. člena Zakona o lokalni samoupravi z dne 12. junija 2002.

²⁵⁰ Pobuda za oceno ustavnosti naslovljena na Ustavno sodišče RS z dne 12. avgusta 2002; dostopna na: <http://www.grosuplje.lds.si> (26. julij 2005).

²⁵¹ Odločba Ustavnega sodišča RS, št. U-I-315/02-11 z dne 3. oktobra 2002 (Uradni list RS, št. 87/02).

²⁵² Statut Občine Beltinci (Uradni list RS, št. 46/00, 118/00 in 67/01), Statut Občine Grosuplje (Uradni list RS, št. 42/99 in 36/02), Statut Občine Krško (Uradni list RS, št. 37/99, 67/01 in 23/02), Statut Občine Šentjernej (Uradni list RS, št. 4/01), Statut Občine Trebnje (Uradni list RS, št. 50/95 in 80/98).

²⁵³ Odločba Ustavnega sodišča RS, št. U-I-345/02-9 z dne 14. novembra 2002 (Uradni list RS, št. 105/02).

svetnika izvolili brez spremembe občinskega statuta.²⁵⁴ Občina Grosuplje je ostala edina občina od navedenih v Zakonu o lokalni samoupravi brez romskega svetnika.

Rezultati lokalnih volitev predstavnikov romske skupnosti iz 2006 kažejo, da je bil predstavnik romske skupnosti izvoljen v Občinski svet v devetnajstih občinah: Občini Beltinci, Občini Cankova, Občini Črenšovci, Občini Črnomelj, Občini Dobrovnik, Občini Kočevje, Občini Krško, Občini Kuzma, Občini Lendava, Občini Metlika, Občini Murska Sobota, Občini Novo mesto, Občini Puconci, Občini Rogašovci, Občini Semič, Občini Šentjernej, Občini Tišina, Občini Trebnje in Občini Turnišče.²⁵⁵ Občina Grosuplje še vedno ni izvolila predstavnika romske skupnosti v svoj Občinski svet.

5.3.2.2 URESNIČEVANJE 14. ČLENA NOVELE ZAKONA O LOKALNI SAMOUPRAVI Z IZJEMO OBČINE GROSUPLJE

Po določbah Statuta Zveze Romov je bil dne 21. novembra 2002 v Murski Soboti, na seji predsedstva Zveze Romov Slovenije, ustanovljen Forum romskih svetnikov. Forum romskih svetnikov kot delovno telo pri Zvezi Romov Slovenije predstavlja način ter obliko povezovanja romskih svetnikov. Njegove naloge so med drugim oblikovanje predlogov, mnenj, stališč ter idej za reševanje romske problematike in izboljšanje položaja romske skupnosti v posameznih občinah, ki jih določa zakon, katerega namen je olajšanje delovanja romskih svetnikov v Občinskih svetih posameznih občin. Sam Forum v Statutu Zveze Romov Slovenije ni opredeljen, in bi veljalo pripraviti njegovo spremembo ali dopolnitev in hkrati pripraviti poslovnik o delovanju Foruma.²⁵⁶

Urad Vlade RS za narodnosti je v letih 2002 in 2003 finančno podprl program usposabljanja in izobraževanja pripadnikov romske skupnosti, ki so kandidirali na listah za izvolitev romskega svetnika v občinske svete. Predvideno je tudi izobraževanje že izvoljenih romskih svetnikov, predsednikov ter tajnikov ustanovljenih romskih društev s

²⁵⁴ Izvolitev romskih svetnikov so budno spremljali tudi mediji – članki 24 ur:

»Romske volitve: Izvoljen edini kandidat (Občina Semič)«, dostopen na: http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030601_2025141.php; »V Šentjerneju izvolili romskega svetnika«, dostopen na: http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030720_2027189.php, »Beltinski Romi izvolili svojega svetnika«, dostopen na: http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030511_2024240.php in »Krške Rome bo zastopal Zdravko Kovačič«, dostopen na: http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030406_2022879.php (15. februar 2005).

²⁵⁵ Rezultati lokalnih volitev 2006 za romske skupnosti dostopni na: <http://www.volitve.gov.si/lv2006/rezultati/skupnosti.html> (6. marec 2007).

²⁵⁶ Prva seja Foruma romskih svetnikov je potekala 13. januarja 2003 v Murski Soboti. Med drugim je obravnavala tudi vprašanje sprejetja krovnega zakona o Romih, potrebo po aktivnem vključevanju Romov pri sprejemanju odločitev, vezanih na pravice romske skupnosti ter potrebo po ustanovitvi posebnega sklada za romsko skupnost (Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji, 2004: 20).

poudarki na neposrednem odločanju Romov na političnem, družbenem, socialnem, ekonomskem in kulturnem področju.²⁵⁷

Urad Vlade RS za lokalno samoupravo, ki v okviru svojih pristojnosti spremlja uresničevanje 14. člena Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi, je pripravil vprašalnik v zvezi z romsko problematiko in ga 2. julija 2004 naslovil na župane dvajsetih občin. Na podlagi posredovanih odgovorov (v roku so prispeli odgovori šestnajstih občin) je pripravil *Poročilo o uresničevanju 14. člena Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02)*, v katerem so med drugim navedeni splošni podatki, aktivnosti organov občine in predlogi občin za izboljšanje položaja. Iz sklepov omenjenega Poročila je razvidno, *da vključenost romskih svetnikov v občinske svete dolgoročno pomeni dobro odločitev ter da je potrebna širitev procesa politične participacije in socializacije Romov v procese odločanja na vseh področjih življenja in dela.*²⁵⁸

Dejstvo, da imajo svoje (romske) predstavnike v občinskih svetih občin, ki jih določa zakon, je po mnenju bivšega podpredsednika Zveze Romov Slovenije, Antona Hudorovca z vidika Romov napredek, s tem da se v praksi zaradi romskega svetnika zadeve še niso spremenile v dovolj veliki meri: *»Na Dolenjskem, v Beli Krajini in Posavju predstavlja največji problem legalizacija romskih naselij, pa tudi njihova komunalna opremljenost. Romi od naših predstavnikov v občinskih svetih največ pričakujemo ravno pri reševanju tega problema.«* (Jerše in Naglič, 2004: 6).

Medtem, ko sta Zveza Romov Slovenije in njen predsednik, Jožek Horvat – Muc, zadnjih deset let predstavljala v Sloveniji živeče Rome, so konec januarja 2007 tri romska društva ustanovila Zvezo Romov za Dolenjsko in Belo Krajino s sedežem v Črnomlju. Odločitev za ustanovitev nove zveze je izvirala iz nezadovoljstva z delom predsednika Zveze Romov Slovenije (Bezek-Jakše 2007: 3; Mlinarič 2007a: 3).

²⁵⁷ Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji (2004: 20).

²⁵⁸ V Prilogi B je seznam občin, ki imajo po sprejetju Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi romskega občinskega svetnika (dokument št. 020-05/04-14 Urada Vlade RS za lokalno samoupravo z dne 15. julija 2004) (op. a.).

Aktivnosti nove zveze bodo usmerjene predvsem k izboljšanje položaja Romov, ohranjanje romske identitete in koordinaciji dela romskih društev, delujočih v Beli Krajini in na Dolenjskem (Bezek-Jakše 2007: 3; Mlinarič 2007a: 3).²⁵⁹

Zveza Romov Slovenije je 5. marca 2007 organizirala usposabljanje za romske svetnike v Murski Soboti, ki je bilo namenjeno predvsem informiranju o delovanju občinskih svetnikov, vlogi predstavnikov romskih skupnosti v njih, mednarodno pravnemu okviru varstva manjšin in delovanju Zveze Romov Slovenije. Jožek Horvat –Muc, predsednik Zveze Romov Slovenije je v izjavi povedal: *»Romski svetniki najbolj potrebujejo informacije o tem, kako se lahko vključijo v delo občinskih svetov, kako delujejo njihove komisije in odbori, kako se pripraviti na sejo in kako posredovati predloge za porabo proračunskih sredstev v občini.«* (Gider 2007: 17).

Darko Rudaš, predsednik Foruma romskih svetnikov pri Zvezi Romov Slovenije je vlogo in pomen romskega svetnika opisal z naslednjimi besedami: *»Zelo pomembno je, da smo Romi vključeni v razreševanje lastnih težav na občinskem nivoju, saj je svetnik prva in dobra informacija predstavnikom občine o romskih težavah. Kajti večinsko prebivalstvo kljub dolgotrajni prisotnosti na tem ozemlju Romov ne pozna dobro... Vsi romski svetniki so dali rezultate, res so odvisni od njihovih sposobnosti, veliko pa je odvisno od tega, kako se interesi romskega svetnika ujemajo z interesi lokalne skupnosti.«* (Mlinarič 2007b: 4).

²⁵⁹ Zvezo romske skupnosti v Sloveniji Bele krajine in Dolenjske so ustanovila romska društva Rom in Črnomlja, Roma iz Semiča in Romano drom iz Trebnjega, njen predsednik pa je postal Anton Hudorovac, bivši podpredsednik Zveze Romov Slovenije (Bezek-Jakše 2007: 3).

6.0 POLOŽAJ ROMOV V OBČINI GROSUPLJE

Uvodoma pojasnujem, da pričujoče poglavje obsega v prvi vrsti pregled različnih vidikov položaja grosupeljskih Romov do jeseni 2005, ko sem zaključila študijo primera oziroma obdelavo različnih virov, na nekaterih mestih pa predstavljam tudi aktualno stanje v letu 2007.

6.1 ŠTEVILO GROSUPELJSKIH ROMOV

Območje občine Grosuplje zajema območje krajevnih skupnosti Grosuplje, Ilova Gora, Mlačevo, St. Jurij, Polica, Račna, Spodnja Slivnica, Škocjan, Šmarje Sap in Žalna. Po podatkih za leto 2006 ima Občina Grosuplje 17.470 prebivalcev, meri 134 kvadratnih kilometrov in obsega 66 naselij. Sedež občine je v Grosupljem. Največ prebivalcev ima naselje Grosuplje in sicer 7.625.²⁶⁰

Romi v občini Grosuplje sodijo med Dolenjske Rome, ki so se preselili v Slovenijo preko Hrvaške. Steklačič (2003: 292) zagovarja tezo, da so se Romi na območju Občine Grosuplje naselili relativno pozno in jih ne moremo šteti za avtohtone Rome. To tezo je potrdila tudi Mateja Mušič, svetovalka na Občini Grosuplje in dodala, da se je naseljevanje Romov območju te občine »začelo po drugi svetovni vojni, po nekaterih podatkih šele po letu 1950« (glej prilogo F).

Štrukljeva (2004: 306) ugotavlja, da je v Občini Grosuplje danes precej več romskega prebivalstva, kakor ga je bilo v preteklosti. Tudi na to območje se je priselilo več romskih družin iz drugih krajev, predvsem iz Žužemberka.

Po podatkih Občine Grosuplje in Upravne enote Grosuplje je v letih od 2002 do 2005 na območju Občine Grosuplje živelo med 160 in 172 Romov.²⁶¹

²⁶⁰ Število prebivalcev za Grosuplje - Podatki za november 2006 Centralnega registra prebivalstva objavljeni na spletni strani Občine Grosuplje: http://www.grosuplje.si/portal_obcina/www/images/File/Splosni-dokumenti/Število_prebivalcev_po_naseljih_in_KS_v_obcini_Grosuplje.xls (31. januar 2007).

²⁶¹ Seznam Romov, prijavljenih na območju Občine Grosuplje, na dan 23. september 2002 Upravne enote Grosuplje, Seznam Romov, prijavljenih na območju Občine Grosuplje na dan 7. marec 2003 Upravne enote Grosuplje, Seznam oseb, prijavljenih v romskih naseljih na območju Občine Grosuplje na dan 15. april 2004 Upravne enote Grosuplje in Seznam oseb, prijavljenih v romskih naseljih na območju Občine Grosuplje na dan 26. julij 2005 Upravne enote Grosuplje ter izpisi iz registra prijavljenih oseb Občine Grosuplje, pridobljeni aprila 2005.

Spolno in starostno strukturo Romov v obdobju 2000 – 2005, razvrščeno v šestih razredih, prikazujem v spodnji tabeli:

TABELA 6.1 Spolna in starostna struktura Romov v občini Grosuplje v letih 2002, 2003, 2004 in 2005 (šest starostnih razredov)²⁶²

STAROST NA SKUPINA	SPOL/LETO											
	M				Ž				SKUPAJ			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Do 6 let	23	21	21	16	19	15	19	22	42	36	40	38
Od 7 do 14 let	20	25	24	21	21	22	17	15	41	47	41	36
Od 15 do 22 let	16	14	12	13	8	10	12	11	24	24	24	24
Od 23 do 30 let	14	15	15	14	14	14	13	10	28	29	28	24
Od 31 do 38 let	9	11	9	10	8	7	6	6	17	18	15	16
Nad 39 let	9	9	11	12	7	9	10	10	16	18	21	22
SKUPAJ	91	95	92	86	77	77	77	74	168	172	169	160

Po navedbah Lilijane Zupančič, prostovoljke v projektu Fakultete za socialno delo z naslovom *Ustvarjanje strategij za preprečevanje in preseganje socialne izključenosti Romov v Grosuplje*, v Občini Grosuplje danes živi okrog 180 Romov (Kastelic, 2007: 4). Po mnenju Ane Podvršič in Gregorja Steklačiča, organizatorjev projekta z naslovom *Romano Čačipe*,²⁶³ ki sta v mesecu aprilu 2007 izvedla dva tipa anket med grosupeljskimi Romi, danes v romskih naseljih na območju Občine Grosuplje živi 183 Romov. Pri tem je zanimiv podatek, da se jih je 158 opredelilo za pripadnike romske narodnosti, medtem ko se jih je dvanajst opredelilo za »pol Rome pol Slovence«.²⁶⁴

²⁶² Seznam Romov, prijavljenih na območju Občine Grosuplje, na dan 23. september 2002 Upravne enote Grosuplje, Seznam Romov, prijavljenih na območju Občine Grosuplje na dan 7. marec 2003 Upravne enote Grosuplje, Seznam oseb, prijavljenih v romskih naseljih na območju Občine Grosuplje na dan 15. april 2004 Upravne enote Grosuplje in Seznam oseb, prijavljenih v romskih naseljih na območju Občine Grosuplje na dan 26. julij 2005 Upravne enote Grosuplje ter izpisi iz registra prijavljenih oseb Občine Grosuplje, pridobljeni aprila 2005.

²⁶³ Na pobudo civilne iniciative mladih je bil v Grosupljem od 17. do 19. maja 2007 organiziran projekt z naslovom *Romano Čačipe*, ki je obsegal tridnevni simpozij z naslovom »Romi v Grosupljem«, spremljevalni program likovno-športnih delavnic na Osnovni šoli Brinje v Grosupljem in kulturni program (op. a).

²⁶⁴ Površičeva in Steklačič pojasnjujeta, da gre v primeru dvanajstih oseb za »otroke mešanih zakonov, kjer se starši niso mogli ali hoteli opredeliti za otrokovo etnično pripadnost« (glej prilogo G).

Pri spolni strukturi Romov, je bilo od leta 2002 do 2005 razmerje moških in žensk v korist moških, pri čemer je bilo največje število moških Romov v letu 2003 (92), najmanjše leta 2005 (86). Pri ženskah je bilo število konstantno v letih od 2002 do 2004 (77) in manjše v letu 2005 (74) (glej tabelo 6.1).

Glede na podatke, ki kažejo spolno in starostno strukturo grosupeljskih Romov v obdobju 2002 – 2005, ugotavljam, da so mlada populacija. Tako pri moških kot pri ženskah sta bili v tem obdobju najbolj številčni skupini v starostnih razredih do šestih let in od sedmih do štirinajstih let. Najmanj številčni starostni skupini sta bili od 31 do 38 let in nad 39 let (glej tabelo 6.1).

Ugotavljam tudi, da se spolna in starostna struktura grosupeljskih Romov v letih 2002 – 2005 ni bistveno spremenila. Ker ni večjega odstopanja v številu grosupeljskih Romov, menim, da se ne odseljujejo v druge občine. Po mnenju Mateje Mušič, svetovalke na Občini Grosuplje, so bile vidne tudi *težnje Romov iz drugih občin, da se preselijo v to občino, saj so videli, da so tu pogoji bivanja boljši kot drugod* (glej prilogo F).

Morda je preuranjena trditev, da so grosupeljski Romi opustili nomadski način življenja in se stalno naselili, saj bi bilo potrebno opazovati razvoj v daljšem časovnem obdobju. Razmislek velja tudi o tem, ali uradni podatki Občine Grosuplje in Upravne enote Grosuplje odražajo pravilno oceno števila Romov v tej občini. Zato bi bilo primerno izvesti podrobne terenske raziskave v posameznih naseljih, kot sta to storila raziskovalca Ana Podvršič in Gregor Steklačič v mesecu aprilu 2007. Z vsakoletnim zaporednim popisom Romov, bi na ta način lahko primerjali dobljene podatke z uradnimi.

6.2 ROMSKA NASELJA V OBČINI GROSUPLJE

Uvodoma pojasnujem, da registracijo prebivalstva v Sloveniji ureja Zakon o prijavi prebivališča²⁶⁵, izhajajoč iz pravice posameznika do *svobode gibanja in izbire prebivališča*, skladno z 32. členom Ustave RS. Posameznik tako lahko ostaja na določenem prebivališču in hkrati ni omejen pri njegovi menjavi. Ustava RS v tem členu tudi določa, da se posamezniku ta pravica lahko omeji le z zakonom, vendar ob posebnih pogojih.²⁶⁶

Grosupeljski Romi imajo prijavljeno stalno prebivališče na hišnih številkah, ki so še danes pogosto le simbolične oziroma jih v nekaterih primerih sploh ni.²⁶⁷ Pomen prijave stalnega prebivališča je v tem, da posameznik lahko uresničuje svoje (materialne in druge) pravice in tudi obveznosti (kot na primer pravico do otroškega dodatka in volilno pravico). Pri tem moramo upoštevati, da prijava stalnega prebivališča ne vpliva na nekatera druga pomembna pravna razmerja, še posebej to velja za lastninsko-pravna razmerja do naslova, kjer je posameznik prijavljen.²⁶⁸

V Občini Grosuplje je pet stalnih romskih naselij: *pri Nikotu*, *Oaza*, *Smrekec 1*, *Smrekec 2* in *Ponova vas*. Prvo stalno naselje Romov v občini je naselje *pri Nikotu*, ki se nahaja v bližini naselja Veliko Mlačevo in v katerem živijo tri družine. Mateja Mušič, svetovalka na Občini Grosuplje, je 8. novembra 2005 izrazila mnenje, da so Romi v naselju *pri Nikotu najmanj socializirani* izmed grosupeljskih Romov (glej prilogo F).

²⁶⁵ Zakon o prijavi prebivališča (Uradni list RS, št. 59/06 – uradno prečiščeno besedilo).

²⁶⁶ Omejitev pravice je možna z zakonom samo v tistih primerih, ko je to potrebno, da bi se zagotovil potek kazenskega postopka, da bi se preprečilo širjenje nalezljivih bolezni, ali če to zahtevajo interesi obrambe države (Ustava RS, 32. člen (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00)).

²⁶⁷ Prijave prebivališč Romov v Občini Grosuplje se vršijo na podlagi zakonskih podlag, a ne brez zapletov. Tako je Občina Grosuplje na Upravno enoto Grosuplje naslovila dopis, v katerem je zahtevala pojasnilo glede prijav stalnega prebivališča Romov v Občini Grosuplje, v katerem je navedla svoje opažanje, da se je podeljevanje le-tega zelo »liberaliziralo« in da Upravna enota Grosuplje priznava stalno prebivališče Romom na neobstojećem oziroma fiktivnem naslovu in da Romi ne izpolnjujejo pogojev za pridobitev stalnega prebivališča v Občini Grosuplje (dopis Občine Grosuplje, št. 00506-1/98 z dne 5. marca 2003); Rajšek 2003:7)), vendar je Upravna enota Grosuplje omenjene navedbe zavrnila (dopis Upravne enote Grosuplje, št. 209-155/2003-02/SM z dne 11. marca 2003).

²⁶⁸ V Zakonu o prijavi prebivališča je stalno prebivališče definirano kot naselje, v katerem se posameznik naseli z namenom, da v njem stalno prebiva, ker je to naselje središče posameznikovih življenjskih interesov (to pa se presoja na podlagi njegovih poklicnih, ekonomskih, socialnih in drugih vezi, ki kažejo na tesne in trajne povezave med posameznikom in naseljem, v katerem posameznik živi). Določba 8. člena tega Zakona omogoča tudi, da pristojni organ v primerih posameznikov, ki prebivajo na območju države, vendar prijava prebivališča ni možna, saj ni naslova, na katerega bi se jih lahko prijavilo, določi t. i. *zakonsko prebivališče* (Zakon o prijavi prebivališča (Uradni list RS, št. 59/06 – uradno prečiščeno besedilo)).

Zemljišče romskega naselja *pri Nikotu* je še danes delno v zasebni lasti, delno v lasti Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov (Steklačič, 2003: 293-294; glej prilogo G).²⁶⁹ V tem naselju so danes po najnovejših podatkih Upravne enote Grosuplje štirje leseni objekti brez ustrezne in urejene dokumentacije. Naselje je brez električne napeljave in urejene kanalizacije, medtem ko imajo Romi zagotovljeno kvalitetno pitno vodo in urejen odvoz smeti in posebnih odpadkov.²⁷⁰

Relativno najbolj urejeno romsko naselje v Občini Grosuplje je *Oaza* pri Velikem Mlačevem, ki se nahaja sredi kmetijskih zemljišč. Na podlagi terenskega ogleda tega romskega naselja v mesecu aprilu 2005 sem opazila, da Romi skrbijo za svoje domove, kar ne velja le za notranjost le-teh, marveč tudi za njihovo okolico. Mnenje Mateje Mušič, svetovalke na Občini Grosuplje, z 8. novembra 2005 ta opis potrjuje – Romi so si sami postavili bivališča ter uredili okolico in so tudi *kulturni v obnašanju* (glej prilogo F), kot tudi opažanje raziskovalcev Ane Podvršič in Gregorja Steklačiča iz aprila 2007, ki posebej izpostavljata tudi vidik ozaveščenosti v tem naselju živečih Romov o potrebi po urejenem videzu hiš in okolice (glej prilogo G).

Po najnovejših podatkih Upravne enote Grosuplje, je del zemljišča (okoli 35 odstotkov), na katerem se nahaja romsko naselje *Oaza* odkupila Občina Grosuplje, del zemljišča ostaja v zasebni lasti. V tem naselju, v katerem je osem objektov (ometane/lesene barake), živi sedem romskih družin. V naselju ni elektrike, zato jo pridobivajo z agregati. Občina Grosuplje je za naselje financirala izgradnjo greznic in priključkov nanjo, poleg tega imajo Romi zagotovljeno kvalitetno pitno vodo in urejen odvoz smeti in posebnih odpadkov.²⁷¹

Občina Grosuplje v preteklosti ni prepuščala stanja bivalnih razmer naključju in je pripravljala programe za postopno preselitev tistih romskih družin, ki so se že integrirale v širše družbeno okolje, na urejene lokacije. Pri tem jim je nudila tudi strokovno pomoč za pridobitev potrebnih dovoljenj za individualne gradnje pri pristojnih institucijah. Cilja sta bila omejitev in preprečitev nelegalnih »divjih romskih naselij«. Pri načrtovanju in

²⁶⁹ Dopis Vodje urada za komunalno infrastrukturo Občine Grosuplje naslovljen na Urad Vlade RS za narodnosti z dne 16. aprila 2004.

²⁷⁰ Podatki za romsko naselje *pri Nikotu* Upravne enote Grosuplje z dne 28. februarja 2007 (priloga dopisa št. 095-1/2007-2 (105)).

²⁷¹ Podatki za romsko naselje *Oaza* Upravne enote Grosuplje z dne 28. februarja 2007 (priloga dopisa št. 095-1/2007-2 (105)).

izvajanju teh programov, določitvi potencialnih lokacij, tako začasnih kot tudi stalnih, je občina sodelovala tudi s Centrom za socialno delo Grosuplje.²⁷²

Nekateri grosupeljski Romi so do leta 2000 prebivali v dveh nelegalnih naseljih, in sicer za podjetjem Dolenjgrad in Za železniško postajo v starih in razpadlih barakah. Občina Grosuplje je v letu 1999 pripravila projekt preselitve Romov na novo, urejeno lokacijo. Na novi lokaciji so napeljali kanalizacijo in vodo, namestili sanitarne kontejnerje ter za eno družino kupili tudi bivalne kontejnerje. V projekt je Občina Grosuplje iz občinskega proračuna vložila okoli 300.000,00 EUR, skupaj z vloženi občinskimi zazidljivimi zemljišči pa preko 860.000,00 EUR ter vsaki romski družini namenila 600 kvadratnih metrov stavbnega zemljišča.²⁷³

Center za socialno delo Grosuplje je v letu 2000 na Občino Grosuplje naslovil dopis, v katerem je opozoril predvsem na socialne razmere Romov v naselju Za železniško postajo in navedel, da nimajo osnovnih pogojev za normalno življenje. Opozoril je tudi na težavnost pri vzdrževanju minimalne ravni higiene.²⁷⁴ Njegove ugotovitve je potrdil tudi Župan Občine Grosuplje, Janez Lesjak, in dodal, da je naselje zaradi neurejenih sanitarnih razmer »velika ekološka in zdravstvena nevarnost za širšo okolico«.²⁷⁵

V pripravo in izvedbo projekta preselitve Romov na urejeno lokacijo je Občina Grosuplje vključila vse relevantne institucije v občini ter o projektu obvestila oba romska tabora. Vendar se eden s preselitvijo ni strinjal. Ta romska družina je 3. septembra 1999 na Varuha človekovih pravic naslovila pismo, v katerem je navedla razlog za njihovo odločitev - slabi medsebojni odnosi s tam že nastanjenimi Romi. Varuh človekovih pravic je v pismu podprl aktivnosti Župana in Občine, saj je šlo za lokacije na zasebnih zemljiščih, ki so bila po denacionalizaciji vrnjena prvotnim lastnikom, ter predlagal, da v duhu strpnosti in razumevanja predlagano rešitev sprejmejo.²⁷⁶

²⁷² S preseljevanjem in naseljevanjem romskih družin v urejena naselja bi se izognili gradnji t. i. *samosojnih romskih getov* (Zapisnik 39. redne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 6. maja 1998 in Poročilo o opravljenem delu Komisije za Rome, ki ga je sprejel Občinski svet Občine Grosuplje na svoji 42. redni seji, 8. julija 1998).

²⁷³ Podatki, navedeni v pismu z dne 16. maja 2003 z naslovom *Položaj in problematika Romov v občini Grosuplje*, ki ga je župan Občine Grosuplje naslovil na Alexandra Guessla, Komisarja za človekove pravice.

²⁷⁴ V dopisu je Center za socialno delo Grosuplje navedel tudi, da velja v omenjenem naselju nered, da se Romi ukvarjajo z zbiranjem in prodajo odpadnega materiala, vendar zaslužka ne vlagajo v izboljšavo bivalnih razmer ter da večina šoloobveznih otrok ne obiskuje pouka, odrasli pa niso motivirani za obiskovanje pouka izobraževanja odraslih (dopis Centra za socialno delo Grosuplje št. 571-2/89 z dne 19. novembra 2000).

²⁷⁵ Informacija župana Občine Grosuplje z dne 20. novembra 2000 o ureditvi bivalnih razmer Romov.

²⁷⁶ Dopis Varuha človekovih pravic št. 1.0-16/99 z dne 16. septembra 1999 naslovljen na družino Hudorovac.

Kljub prizadevanjem Občine Grosuplje da bi se Romi iz obeh taborov preselili prostovoljno, se je eden izmed taborov preselitvi odločno upiral, zato je namesto prostovoljne, izvedla prisilno preselitev na lokacijo *Za smrekcami* 22. novembra 2000.²⁷⁷

Dogodek je imel velik medijski odziv (Rajšek 2000a: 7; 2000b: 7, 2000c: 7) in bil omenjen tudi v letnem poročilu Varuha človekovih pravic za leto 2000.²⁷⁸ Zadeva se je še dodatno zapletla, ko je komunalni inšpektor Občine Grosuplje izdal odločbo, s katero je N.H. odredil, da mora najkasneje do 3. novembra 2000 odstraniti svoje lesene barake, ki jih je na zemljiščih postavila brez dovoljenja lastnikov.²⁷⁹ Pravna podlaga za odločitev inšpektorja je bila v 13. in 14. členu Odloka o javnem redu in miru v Občini Grosuplje, ki določata, da je taborjenje na površinah, ki v ta namen niso namenjene, prepovedano. Dolžnost lastnikov, najemnikov in uporabnikov objektov, je med drugim tudi skrb za ustrezno vzdrževanje zunanega videza objektov in za ureditev zunanjih površin.²⁸⁰

S preselitvijo na novo lokacijo je nastalo največje romsko naselje v Grosupljem - *Za smrekcami*. Zaradi sporov med Romi samimi sta iz tega naselja nastali dve naselji, in sicer *Smrekec 1* (kjer živi 53 Romov) in *Smrekec 2* (kjer živi 57 Romov), ki sta ločeni s potokom. Mateja Mušič, svetovalka na Občini Grosuplje, je 8. novembra 2005 izrazila mnenje, da so Romi v teh dveh naseljih precej manj socializirani (in celo agresivni) kot tisti iz naselja *Oaza* (glej prilogo F). Mnenje o agresivnosti Romov v tem naselju je aprila 2005 potrdil tudi moj sogovornik iz naselja *Oaza* (glej prilogo C).

Po najnovejših podatkih Upravne enote Grosuplje je v naseljih *Smrekec 1* in *Smrekec 2*, katerih lastništvo je v večji meri urejeno (80 % v lasti Občine, ostalo v privatni lasti),

²⁷⁷ Pojavljale so se tudi težave pri vročitvi odločb komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje Romom, ki jih je izvajala Kurirska služba City Express, ko so vročevalca ustrahovali in mu grozili, zato ga je ob drugem poskusu vročitve spremljala policija (Zapisnik o poskusu vročitve sklepov št. 35202-13-1/2000, 35202-13-2/2000, 35202-13-4/2000, 35202-13-4/2000, 35202-13-5/2000, 35202-13-6/2000, 35202-13-7/2000, 35202-13-8/2000, 35202-13-9/2000 in 35202-13-10/2000 z dne 13. novembra 2000 in z dne 14. novembra 2000).

²⁷⁸ Poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2000.

²⁷⁹ Odločba komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 35202-13-1/2000 z dne 13. oktobra 2000 je v skladu tudi z zemljiškoknjžnimi izpiski za katastrsko občino Grosuplje - naselje, št. 8380/2000, št. 8386/2000, št. 8391/2000, št. 8388/2000, št. 8387/2000 in (za katastrsko občino Stranska vas) št. 8390/2000, št. 8444/2000, oziroma rednimi izpiski iz Zemljiške knjige, izdanimi dne 8. novembra 2000 (št. 2006/2000, 2005/2000, 2004/2000 in 2003/2000). Zgodba je dobila sodni epilog in sicer tako na Upravnem kot na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije (Pritožba N.H. z dne 25. oktobra 2000 zoper Odločbo komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 35202-13-1/2000 z dne 13. oktobra 2000, Odločba župana Občine Grosuplje št. 35202-13-1/00 z dne 16. novembra 2000, Sklep Upravnega sodišča Republike Slovenije št. U 1969/2000-3 z dne 30. oktobra 2000, Sklep komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 35202-13-1/2000 z dne 9. novembra 2000 o dovolitvi izvršbe, Sklep Upravnega sodišča Republike Slovenije št. U 2135/2000-3 z dne 22. novembra 2000, Odločba Ustavnega sodišča Republike Slovenije št. U 2135/2000-15 z dne 8. januarja 2003, Pritožba Občine Grosuplje zoper sodbo Upravnega sodišča Republike Slovenije z dne 27. januarja 2003; Brankovič (2003:10).

²⁸⁰ Odlok o javnem redu in miru v Občini Grosuplje (Uradni list RS, št. 16/96, 23/96 in 65/97).

danesh 21 lesenih barak in 7 bivalnih kontejnerjev. Naselji imata tudi možnost priključitve na električno napeljavo in urejen vodovod s števcii ter kvalitetno pitno vodo.²⁸¹

Zaradi notranjih nesoglasij v naselju *Smrekec 1* se je skupina Romov preselila na travnik v Ponovi vasi in kupila 1100 kvadratnih metrov zemljišča. V naselju *Ponova vas* po najnovejših podatkih Upravne enote Grosuplje živi 20 članov (štiri družine) v štirih objektih, ki nimajo urejene dokumentacije. Naselje nima osnovnih pogojev, kot sta voda in elektrika.²⁸² Podvršičeva in Steklačič sta mnenja, da danes »Občina Grosuplje naselja *Ponova vas* ne priznava oziroma ne želi reševati problematike tega naselja, ker je novejšega nastanka« in opozarjata na prostorsko stisko (glej prilogo G).

Kolikšna finančna sredstva Občina Grosuplje v zadnjih treh letih namenja ureditvi bivalnih razmer na njenem območju živečih Romov?

Občina Grosuplje je v proračunu za leto 2004 na proračunski postavki »*Plačilo najemnine zemljišč za romska naselja*« zagotovila finančna sredstva v višini 730.000,00 SIT (3.041,00 EUR) za plačilo odškodnine (oziroma najemnine) lastnikom zemljišč, na katerih se nahajata nelegalni romski naselji *Oaza* in *Niko*, in v letu 2005 sredstva v višini 750.000,00 SIT (3.125,00 EUR).²⁸³

Občina Grosuplje v vsakoletnem proračunu zagotavlja tudi sredstva za urejanje romskih naselij in zagotavljanje osnovnih bivalnih pogojev. Tako so zagotovljena sredstva za plačilo stroškov porabljene vode in odvoza smeti v naselju *Smrekec* ter plačilo odvoza smeti za naselji *Oaza* in *Niko* na osnovi predvidenega izračuna in predvidene stopnje inflacije v državi. Sredstva za ta namen so bila zagotovljena na proračunski postavki »*Plačilo vodarine in odvoz smeti za romska naselja*« vsakoletno v okvirnem znesku 2.400.000,00 SIT (10.000,00 EUR), ki zajema področje energije, vode, komunalnih storitev, odvoza smeti in komunikacijske povezave. Poleg tega so bila v vsakoletnem proračunu na proračunski postavki »*Urejanje romskih naselij*« zagotavlja sredstva v okvirnem znesku 2.500.000,00 SIT (10.417,00 EUR), predvsem za nakup in gradnjo osnovnih sredstev, nakup opreme in napeljav.²⁸⁴

V proračunu Občine Grosuplje za leto 2007 je na proračunski postavki »*Plačilo vodarine in odvoz smeti za romska naselja*« načrtovanih 8.763,00 EUR, za leto 2008 pa

²⁸¹ Podatki za romski naselji *Smrekec 1* in *Smrekec 2* Upravne enote Grosuplje z dne 28. februarja 2007 (priloga dopisa št. 095-1/2007-2 (105)).

²⁸² Podatki za romsko naselje *Benat – Ponova vas* Upravne enote Grosuplje z dne 28. februarja 2007 (priloga dopisa št. 095-1/2007-2 (105)).

²⁸³ Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

²⁸⁴ Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

12.101,00 EUR. Na proračunski postavki »Urejanje romskih naselij« je za letošnje in naslednje leto načrtovanih 8.346,00 EUR sredstev.²⁸⁵

6.2.1 SKLEPNA MISEL O ROMSKIH NASELJIH V OBČINI GROSUPLJE

Če se navežem na predlog projektne urejanja romskih naselij Brezigarjeve (2007: 12-13), ki sem ga opisala v podpoglavju 5.2.3.2, menim, da ostajata dve možnosti za ureditev in izboljšanje bivalnih razmer grosupeljskih Romov.

Prva možnost je urejanje romskih naselij na novi lokaciji, kar obsega (v dogovoru z Romi) preselitev vseh Romov na eno urejeno lokacijo z urejenim lastništvom (lastniki ali najemniki Romi ali Občina Grosuplje), kjer bi se zagotovili primerni bivalni objekti (pri čemer bi bilo potrebno načrtovanje le-teh v skladu z željami in potrebami Romov). Druga možnost je izboljšanje stanja romskih naselij na obstoječih lokacijah v Občini Grosuplje, če je to mogoče v skladu z veljavno prostorsko zakonodajo, predvsem upoštevajoč možnosti za vzpostavitev legalnih stanj, ki so podlaga za ureditev komunalne infrastrukture.

Nedvomno je pri prvi možnosti več argumentov proti kot za tovrstno ureditev. Izkušnje s preselitvijo Romov iz leta 2000 kažejo, da so grosupeljski Romi nenaklonjeni selitvam na druge lokacije, še posebej na lokacije, pri izbiri katerih sami ne sodelujejo. Menim, da bi bila zaradi nesoglasij med posameznimi naselji preselitev vseh Romov na eno lokacijo potencialni vir konfliktov (predvsem znotraj samega naselja – med Romi samimi). Iskanje primerne lokacije za takšno rešitev je težavno, tudi zaradi nasprotovanja lokalnega prebivalstva, ki si ne želi romskega naselja v svoji bližini.

Druga možnost se zdi bolj izvedljiva, v kolikor obstaja možnost umestitve obstoječih romskih naselij v prostorske akte Občine Grosuplje in v kolikor je možna ureditev lastniških razmerij, za kar bi si morala Občina primarno tudi prizadevati. Prav zagotovitev legalnega stanja romskih naselij je temelj za izboljšanje bivalnega standarda njihovih prebivalcev.

Pri urejanju bivalnih razmer v obstoječih romskih naseljih je seveda nujno potrebna pripravljenost Romov samih k izboljšanju svojih bivalnih razmer, ob pomoči, svetovanju in sodelovanju Občine in drugih pristojnih služb (med drugim Centra za socialno delo Grosuplje). V kolikor bi Romi za to izrazili interes, bi veljalo organizirati večerno šolo ali

²⁸⁵ Proračun Občine Grosuplje za leto 2007 in 2008.

poseben tečaj, na katerem bi jim arhitekti in gradbeniki predstavili projekt izboljšav bivalnih objektov, uporabo različnih orodij in gradbenih tehnik s primeri praktične aplikacije.

Zelo pomembno pri tem je, da bi Rome spodbujali h kreativnosti pri iskanju novih rešitev za izboljšanje svojih bivalnih razmer. Tako bi arhitekti in gradbeniki na podlagi pridobljenih idej pomagali pri gradnji takih objektov, ki bi bili sprejemljivi za Rome. S tem ko bi Romi sami sodelovali pri gradnji in obnovi, bi se razvila tudi vzajemnost in solidarnost med njimi in se sprostila njihova ustvarjalnost. Pri izboljšanju bivalnih razmer bi bilo smotno Rome spodbujati k vzdrževanju bivalnih objektov in skrbi za urejeno okolico naselij.

V povezavi s prvo pomožno hipotezo, predvsem v delu, ki se nanaša na seznanjanje, obveščanje in mobilizacijo okolja, v katerem Romi živijo, ugotavljam, da se je z ureditvijo lastništva dveh romskih naselij *Smrekec 1* in *Smrekec 2* izboljšal standard življenja tam živečih Romov.

V naselju *Oaza* lastništvo sicer ni urejeno, vendar Romi sami izboljšujejo svoje bivalne razmere in urejajo okolico naselja. Prav tako Romi iz tega naselja že vzdržujejo in krepijo stike s širšim družbenim okoljem. Imajo redne stike predvsem s Centrom za socialno delo Grosuplje in sodelujejo z Občino Grosuplje (komunalnim inšpektorjem), tako da upoštevajo in izpolnjujejo njihova navodila in smernice v skladu z veljavnimi predpisi.

Podpiram stališče Podvršičeve in Steklačiča, da bi se urejenost romskih naselij lahko izboljšala z večjo ozaveščenostjo Romov o pomenu urejanja okolja in aktivnostmi, ki so v doseganje tega cilja usmerjene (glej prilogo G). Kot primer navajam inovativen projekt Fakultete za socialno delo z naslovom *Ustvarjanje strategij za preprečevanje in preseganje socialne izključenosti Romov v Grosuplju*, ki se je pričel razvijati v študijskem letu 2002/2003. Med cilji projekta, v katerega so vključeni študentje Fakultete za socialno delo, je navedena tudi *podpora Romom pri urejanju bivanjskih pogojev v romskih naseljih*. Ta projekt ocenjujem kot primer dobre prakse, rezultati projekta pa so razvidni tudi v pozitivnih odzivih Romov samih, ki so pokazali željo in interes po tovrstni obliki sodelovanja.²⁸⁶

Na koncu tega podpoglavja izpostavljam še en primer dobre prakse. V mesecu aprilu 2007 sta namreč že omenjena raziskovalca Ana Podvršič in Gregor Steklačič,

²⁸⁶ Več informacij o projektu socialnega dela z Romi je dostopnih na: <http://www.fsd.si/projekti/romi.romi.htm> (4. april 2007).

študenta Filozofske fakultete, izvedla dva tipa anket med grosupeljskimi Romi, s katerimi sta želela pridobiti ažurne podatke o bivanjskih razmerah romskih družin (prva anketa) in demografske podatke, podatke o prehranjevalnih navadah, socialnih stikih tako znotraj kot zunaj romskih naselij, podatke o izobrazbi in zaposlitvenih izkušnjah ter mnenja glede predstavnika v občinskem svetu.

Ana Podvršič mi je v pogovoru dne 15. junija 2007 povedala, da je namen anket, katerih analiza bo predvidoma pripravljena v jeseni 2007, prikaz dejanskega stanja položaja grosupeljskih Romov. Menim, da bo ta analiza tudi dobro izhodišče za pripravo ustrezne strategije, s katero bi Občina Grosuplje in druge pristojne službe lahko pripravile programe in ukrepe, namenjene izboljšanju položaja v tej občini živečih Romov.

6.3 IZOBRAŽEVANJE ROMOV V OBČINI GROSUPLJE

Romski otroci obiskujejo Osnovno šolo Louisa Adamiča Grosuplje. Na Osnovni šoli Brinje v Grosupljem je bil v šolskem letu 2003/2004 vpisan le en romski otrok v tretjem razredu šole s prilagojenim programom. Statistika romskih učencev na Osnovni šoli Louisa Adamiča Grosuplje kaže, da je v šolskem letu 2003/2004 šolo obiskovalo 15 romskih otrok (od skupno 1094). Najbolj uspešna je bila učenka sedmega razreda devetletke, ki je redno obiskovala pouk in nobenega razreda ni ponavljala.²⁸⁷

Statistiko romskih učencev na Osnovni šoli Louisa Adamiča prikazujem v naslednji tabeli:

TABELA 6.2 Statistika romskih učencev na OŠ Louisa Adamiča Grosuplje 2003/2004

LETO ROJSTVA	LETO VPISA	PONAVLJANJA	RAZRED 2003/2004	Izostanki marec 2003/2004 (70 ur pouka)	Izostanki oktober 2003/2004 (95 ur pouka)
1992	1998/99	ne	7.devetletke	redno obiskuje pouk	
1994	2002/03	2x	1.	70 ur	95 ur
1995	2001/02	2x	2.devetletke	34 ur	71 ur
1995	2002/03	1x	2.devetletke	4 ure	15 ur
1995	2002/03	1x	1.	70 ur	63 ur
1996	2002/03	2x	2.devetletke	34 ur	71 ur
1996	2002/03	2x	1.	38 ur	95 ur
1996	2002/03	2x	1.	70 ur	95 ur
1996	2002/03	2x	1.	70 ur	95 ur
1996	2003/04	2x	1.	70 ur	95 ur
1996	2003/04		2.devetletke	8 ur	15 ur
1997	2003/04	1x	1.	70 ur	95 ur
1998	2003/04		1.		
1998	2004/05		1.		
1998	2004/05		1.		

VIR: Podatki pridobljeni s strani Osnovne šole Louisa Adamiča Grosuplje dne 24. junija 2005.

Zaskrblijoči so podatki glede izostankov pouka. Večina romskih učencev redno izostaja od pouka, kar je posledično povezano s ponavljanjem razreda, na kar sta opozorila

²⁸⁷ Podatki pridobljeni s strani Osnovne šole Louisa Adamiča Grosuplje dne 24. junija 2005.

tudi Božidar Gabrijel, nekdanji občinski svetnik Občine Grosuplje in ravnatelj Osnovne šole Louis Adamič Grosuplje, in Center za socialno delo Grosuplje.²⁸⁸

Učiteljski zbor Osnovne šole Brinje v Grosupljem je v anonimni anketi, izvedeni meseca maja 2005, prikazal zanimiv pogled na izobraževanje romskih učencev, kljub temu da večina ni imela izkušenj z njihovim poučevanjem. Anketo je izpolnilo 34 pedagogov. Na vprašanje glede izkušenj s poučevanjem romskih otrok jih je šest oziroma 18 odstotkov izbralo odgovor, da ima s poučevanjem večinoma dobre izkušnje in 28 oziroma 82 odstotkov, da s poučevanjem nima izkušenj (pri tem nihče ni izbral odgovora, da ima s poučevanjem romskih otrok slabe izkušnje).²⁸⁹

Drugo anketno vprašanje se je navezovalo na delovne in učne navade romskih učencev in tretje na sodelovanje med romskimi in neromskimi otroci. Vsi anketiranci menijo, da romski učenci nimajo dobrih delovnih in učnih navad. Šest anketirancev oziroma 18 odstotkov meni, da med romskimi in neromskimi otroci obstaja sodelovanje in sprejemanje drug drugega, medtem ko jih pet meni, da le-tega ni.²⁹⁰

Četrto anketno vprašanje se je navezovalo na integracijo romskih učencev v osnovno šolo. Trije anketiranci, ki imajo izkušnje s poučevanjem romskih otrok, so mnenja, da so najbolj učinkovita oblika vključevanja homogeni oddelki, v katerih so le romski otroci, dva sta mnenja, da so to heterogeni oddelki (romski in neromski otroci) in eden, da so to delno homogeni oddelki (romski otroci v homogenem oddelku le pri slovenskem jeziku, matematiki, spoznavanju narave in družbe, drugače pa vključeni med druge sošolce).²⁹¹

Pri petem vprašanju, kaj bi bistveno pripomoglo k izboljšanju učnega uspeha romskih otrok je bilo možnih več odgovorov. Anketiranci (ne glede na izkušnje pri poučevanju romskih otrok) so največkrat izbrali vključenost romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih (24 odgovorov), delovanje romskega pomočnika/mentorja (18 odgovorov) in vzpostavljanje zaupanja v šolo in odpravljanje predsodkov (18 odgovorov), aktivno

²⁸⁸ Zapisnik 9. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 24. septembra 2003; glej Prilogo D (op. a.).

²⁸⁹ Rezultati anonimne ankete na temo vzgoje in izobraževanja romskih otrok so v Prilogi H (op. a.).

²⁹⁰ Da romski učenci nimajo dobrih delovnih in učnih navad meni tudi šest anketirancev, ki sicer nimajo izkušenj s poučevanjem romskih učencev (medtem ko jih je večina izbrala odgovor »ne vem«). Štirje izmed anketirancev, ki imajo izkušnje s poučevanjem romskih otrok menijo, da obstaja sodelovanje romskih in neromskih otrok in sprejemanje drug drugega, eden meni, da omenjenega ni, eden pa je izbral odgovor »ne vem«. Izmed tistih, ki nimajo izkušenj s poučevanjem romskih otrok, jih je večina (22) izbrala odgovor »ne vem«, štirje menijo, da omenjenega sodelovanja in sprejemanja ni in le dva menita, da je le-to prisotno (glej Prilogo H) (op. a.).

²⁹¹ Zanimivo je, da je izmed 28-ih anketirancev, ki nimajo izkušenj s poučevanjem romskih otrok, največ (11) izbralo heterogene oddelke, sedem delno homogene oddelke, šest homogene oddelke, štirje pa niso izbrali nobenega odgovora (*Ibid.*).

sodelovanje s starši (15 odgovorov), dodatne oblike učne pomoči (11 odgovorov) in uvajanje romskega jezika, kulture in identitete v program državnih šol (9 odgovorov).²⁹²

Od vseh anketiranih (34) jih 27 oziroma 79 odstotkov meni, da je za izboljšanje položaja romske skupnosti nujno sodelovanje in koordinirano delovanje vseh relevantnih institucij na državni in lokalni ravni, nihče ni izbral odgovora, da to sodelovanje ni potrebno.²⁹³

Za sodelovanje v anonimni anketi sem zaprosila tudi kolektiv Osnovne šole Louis Adamič Grosuplje, vendar razen treh zaposlenih nihče ni želel sodelovati ali dajati mnenj. Tri izpolnjene ankete pa ne predstavljajo dovolj reprezentativnega vzorca za relevantno interpretacijo.

Če primerjam odgovore anketiranih pedagogov Osnovne šole Bršljin in Osnovne šole Brinje, ugotavljam, da imajo na Osnovni šoli Bršljin vsi anketiranci izkušnje z romskimi otroci, na Osnovni šoli Brinje je bilo teh le šest. Vsi anketiranci na obeh šolah priznavajo, da Romi nimajo dobrih delovnih in učnih navad. Pedagogi na obeh šolah menijo, da obstaja sodelovanje in medsebojno spoštovanje med romskimi in neromskimi otroki (vendar je na Osnovni šoli Bršljin ta odstotek višji kot na Osnovni šoli Brinje).

Pri oblikah vključevanja romskih otrok v proces osnovno-šolskega izobraževanja so razlike med anketiranci na obeh šolah, ki imajo izkušnje z Romi. Medtem ko na Osnovni šoli Brinje identificirajo heterogene oddelke kot najbolj učinkovite, na Osnovni šoli Bršljin menijo, da so najbolj učinkoviti delno homogeni in heterogeni oddelki (so zelo izenačeni), nihče pa ni izbral homogenih oddelkov.

Za izboljšanje učnega uspeha romskih učencev so pedagogi obeh šol največkrat izbrali vključenost romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih, sledi delovanje romskega pomočnika/mentorja (pri tem, da je na drugem mestu po številu odgovorov pedagogov Osnovne šole Brinje še vzpostavljanje zaupanja v šolo in odpravljanje predsodkov, po številu odgovorov pedagogov Osnovne šole Bršljin pa na četrtem mestu). Pomembno je izpostaviti, da so pedagogi na obeh šolah po številu odgovorov najmanjkrat izbrali uvajanje romskega jezika, kulture in identitete v program državnih šol (glej prilogo H).

²⁹² Predloga dodatne učne pomoči ni izbral nihče izmed anketirancev z izkušnjami s poučevanjem romskih otrok; vseh šest anketirancev je obkrožilo naslednje odgovore: vključenost romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih, delovanje romskega pomočnika/mentorja, vzpostavljanje zaupanja v šolo in odpravljanje predsodkov in uvajanje romskega jezika, kulture in identitete v program državnih šol; štirje pa odgovor aktivno sodelovanje s starši (glej prilogo H) (op. a.).

²⁹³ Sedem anketirancev (oziroma 21 odstotkov) je obkrožilo odgovor »ne vem«. (*Ibid.*).

V zvezi z zadnjim vprašanjem večina anketirancev na obeh šolah potrjuje trditev, da je nujno potrebno sodelovanje in koordinirano delovanje institucij na lokalni in državni ravni (glej prilogo H).

Ključno vlogo pri vključevanju grosupeljskih Romov v programe izobraževanja ima Center za socialno delo Grosuplje. Na podlagi dogovora z Občinama Grosuplje in Ivančna Gorica ter Zavodom za izobraževanje in kulturo Trebnje sodeluje pri pripravi, organizaciji in izvedbi nadaljevanja osnovnošolskega izobraževanja za težje zaposljive osebe – romske mladostnike in mlajše odrasle z nedokončano osnovnošolsko izobrazbo.²⁹⁴

Med aktivnostmi Centra za socialno delo Grosuplje velja posebej poudariti pomoč družinam na domu, ki je zastavljena kot strokovna pomoč in svetovanje pri oskrbi za otroke in usposabljanje družine za opravljanje njene vloge. Kot je razvidno iz Poročil o delu Centra za socialno delo Grosuplje, je bila tovrstna pomoč v letih 2002 in 2003 pogosto izvajana pri obravnavi romskih družin.²⁹⁵

Program z naslovom »Jutro nove misli« se je začel izvajati v letu 1997. Namenjen je romskim otrokom in mladostnikom iz Občin Grosuplje in Ivančna Gorica. Večinoma poteka v prostorih Centra za socialno delo Grosuplje. V preventivne dejavnosti so imeli v letu 2002 vključenih 49 otrok in mladostnikov iz Občine Grosuplje in 15 iz Občine Ivančna Gorica, v letu 2003 52 otrok in mladostnikov iz Občine Grosuplje in 12 iz Občine Ivančna Gorica, v letu 2004 in 2005 51 otrok in mladostnikov iz Občine Grosuplje in 13 iz Občine Ivančna Gorica. Število prostovoljcev na omenjenem programu se iz leta v leto povečuje, sodelujejo tako na omenjenem programu kot tudi na programu prostovoljnega dela z romskimi otroki in mladostniki. Med aktivnosti obeh programov spadajo različne delavnice po romskih naseljih - likovne delavnice, počitniški živ-žav, Valentinova delavnica, izlet v Postojnsko jamo, izdelava čestitk, nastop čarovnika, ozaveščanje romskih staršev za udeležbo njihovih otrok na taborih, ogled kino predstave in novoletno družabno srečanje v Kulturnem domu Grosuplje.²⁹⁶

Kot je pojasnil Bojan Pucelj, bivši direktor Centra za socialno delo Grosuplje, na 9. seji Občinskega sveta Občine Grosuplje v razpravi na omenjeno temo, je leta 2003 delo z romskimi otroki in mladostniki potekalo po dveh kanalih. Strokovni sodelavci in

²⁹⁴ Poročila o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leta 2002, 2003, 2004 in 2005.

²⁹⁵ Tako je bilo delo med drugim usmerjeno v spoznavanje družine, njene komunikacijske strukture, ugotavljanja potreb in razporeditve vlog v družini (Poročila o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leti 2002 in 2003).

²⁹⁶ Po večletnem delu z Romi in njihovimi otroki se je vzpostavila tolikšna stopnja zaupanja, da romski starši že dovolijo kateremu od svojih otrok udeležbo na tridnevnem taboru v Zapotoku. Tovrstni tabori so povsem

prostovoljci prihajajo v romska naselja in tam pripravijo programe ter skušajo vzbuditi zanimanje romskih otrok in mladostnikov za vključitev v različne dejavnosti in jih motivirajo za obiskovanje pouka. Občasno jih skušajo vključiti tudi v programe, ki se izvajajo izven romskih naselij, a je odziv Romov, da bi prostovoljno vključevali svoje otroke in mladostnike v dejavnosti zunaj romske skupnosti, slab.²⁹⁷

Izkušnje s prostovoljnim delom z romskimi otroki in mladostniki kažejo, da so Romi bistveno manj motivirani za delo v skupini kot za individualno pomoč.²⁹⁸ Prostovoljci Centra za socialno delo Grosuplje in študentje Fakultete za socialno delo so v letu 2004 in 2005 »redno obiskovali romska naselja, organizirali različne dejavnosti za romske otroke, delali na oblikovanju romskega otroškega vrtca in na oblikovanju samoorganizacije Romov v društvo«. Redna tedenska srečanja na katerih so organizirali pogovore o različnih temah, kot so izobraževanje, skrb za bivalno okolje, skrb za higieno in zdrav način življenja, so dopolnjevali z dejavnostmi ob posebnih priložnostih. Teh se Romi običajno udeležujejo v večjem številu. Po mnenju Centra za socialno delo Grosuplje je »za udeležbo romskih otrok in mladostnikov na navedenih aktivnostih je ključen nepretrgan stik s strani strokovnega sodelavca«.²⁹⁹

Socialna delavka na Centru za socialno delo Grosuplje je v intervjuju 21. aprila 2005 povedala, da Center za izobraževanje in kulturo Trebnje na Osnovni šoli Louis Adamič izvaja izobraževanje za odrasle Rome, ki se ga udeležujejo tudi romski otroci, ki bi sicer morali obiskovali redni pouk. Center za socialno delo Grosuplje ocenjuje, da gre za program, ki je iz leta v leto uspešnejši (glej prilogo D).

Center za socialno delo Grosuplje je v mesecu decembru 2005 izvajal tudi poseben preventivni program z naslovom *Tudi pozimi nam je toplo*. Ciljna skupina programa je bilo 17 romskih otrok rojenih v letih 2003, 2004 in 2005 iz romskih naselij v Občini Grosuplje, namen programa pa je bila zagotovitev odej v zimskem času.³⁰⁰

In kako gledajo na izobraževanje Romi sami?

Romi v naselju *Oaza* so mi aprila 2005 povedali, da ne nasprotujejo obisku svojih otrok pri rednem pouku, vendar niso posebej naklonjeni izobraževanju odraslih. Po mnenju

nova izkušnja za romske otroke, saj se družijo z neromskimi otroki in bivajo v hiši z vso potrebno infrastrukturo (Poročila o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leta 2002, 2003, 2004 in 2005).

²⁹⁷ Zapisnik 9. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 24. septembra 2003.

²⁹⁸ Pri tem velja omeniti tudi sodelovanje Centra za socialno delo Grosuplje s študenti Visoke šole za socialno delo v Ljubljani, ki redno na vsake 14 dni prihajajo v romska naselja in pripravljajo aktivnosti za otroke, mladostnike in odrasle (Poročila o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leti 2002 in 2003).

²⁹⁹ Poročili o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leto 2004 in 2005.

³⁰⁰ Poročilo o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leto 2005.

Podvršičeve in Steklačiča nekateri romski starši danes zelo podpirajo izobraževanje svojih otrok, drugi ravno obratno. Soočajo se z nezaupanjem do različnih (tudi izobraževalnih) institucij, saj so pogosto »nezaželeni« (glej prilogo G).

Kakšna pa so finančna sredstva Občine Grosuplje v zadnjih treh letih, namenjena za izobraževanje na njenem območju živečih Romov?

Občina Grosuplje tudi za področje izobraževanja Romov namenja sredstva iz občinskega proračuna in sicer na dveh proračunskih postavkah: *Izobraževanje odraslih* in *Regresiranje šolskih potrebščin za Rome*.³⁰¹

Na proračunski postavki »*Izobraževanje odraslih*« se zagotavljajo sredstva za izobraževanje odraslih v okviru projekta »Teden vseživljenjskega učenja« in za sofinanciranje ustanovitve Univerze za tretje življenjsko obdobje. Iz omenjene postavke se zagotavljajo tudi sredstva za izobraževanje odraslih Romov, predvsem za pridobitev osnovnošolske izobrazbe. Projekt izobraževanja vodi Center za socialno delo Grosuplje, izvaja se na Osnovni šoli Louis Adamič Grosuplje. Na tej postavki se letno namenja sredstva v višini 500.000,00 SIT (2.083,00 EUR) v letu 2004, v letu 2005 700.000,00 SIT (2.917,00 EUR) in 780.000,00 SIT (3.250,00 EUR) za leto 2006.³⁰²

Občina Grosuplje je višino načrtovanih sredstev na proračunski postavki »*Izobraževanje odraslih*« za leti 2007 in 2008 povečala - za leto 2007 je na tej proračunski postavki načrtovanih 3.756,00 EUR in za leto 2008 4.173,00 EUR.³⁰³

Iz občinskega proračuna se Romom, ki obiskujejo program osnovne šole v Grosupljem, namenja sredstva za financiranje šolskih potrebščin na proračunski postavki »*Regresiranje šolskih potrebščin za Rome*«. V letu 2003 je Občina Grosuplje porabila za to dejavnosti 150.000,00 SIT (625,00 EUR), glede na rast stroškov pa je za leta 2004, 2005 in 2006 v proračunu namenila 300.000,00 SIT (1.250,00 EUR) za vsako leto.³⁰⁴ V proračunu Občine Grosuplje za leto 2007 je na omenjeni proračunski postavki načrtovanih 1.252,00 EUR, enako za leto 2008.³⁰⁵

³⁰¹ Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005; Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

³⁰² Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005; Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

³⁰³ Proračun Občine Grosuplje za leto 2007 in 2008.

³⁰⁴ Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005; Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

³⁰⁵ Proračun Občine Grosuplje za leto 2007 in 2008.

6.3.1 SKLEPNA MISEL O IZOBRAŽEVANJU ROMOV V OBČINI GROSUPLJE

Glede prvih treh hipotez na področju izobraževanja ugotavljam, da si Občina Grosuplje, Center za socialno delo Grosuplje, Osnovna šola Louis Adamič Grosuplje v sodelovanju s Fakulteto za socialno delo na različne načine prizadevajo spodbujati Rome za vključevanje v sistem izobraževanja, saj naj bi bolj izobraženi Romi lažje našli primerno zaposlitev. Interes omenjenih institucij za dvig izobrazbene ravni je velik in tudi na strani Romov je vidno povečanje zanimanja za institucionalizirane oblike izobraževanja in usposabljanja, predvsem romskih otrok in mladostnikov.

Pri uresničevanju cilja integracije romskih otrok v izobraževalni proces se postavlja vprašanje, ali ne bi bilo primerneje, da bi romski otroci primarno obiskovali redni pouk s svojimi neromskimi vrstniki. Čeprav je Center za socialno delo Grosuplje izrazil zadovoljstvo z uspehom popoldanskega izobraževanja Romov, ki ga izvaja Center za izobraževanje in kulturo Trebnje, menim, da tovrstno izobraževanje Romom (tako otrokom kot odraslim) ponuja alternativno oziroma posebno možnost. Namesto, da bi obiskovali pouk s svojimi neromskimi vrstniki, imajo romski otroci raje poučevanje v okviru *čistih romskih razredov*, kjer se počutijo bolj sproščene in pripravljene na učenje, kot če bi obiskovali pouk skupaj s svojimi vrstniki. Izbira je za njih preprosta – raje enaki med svojimi kot drugorazredni med drugimi. Nesporno je omenjeno izobraževanje v popoldanskih urah dobrodošlo kot oblika »dodatne učne pomoči«, a ne more nadomestiti rednega pouka v skladu s predpisanim učnim programom.

Po zadnjih informacijah je Občina Grosuplje v povezavi s Centrom za socialno delo Grosuplje in Fakulteto za socialno delo v okviru projekta z naslovom *Ustvarjanje strategij za preprečevanje in preseganje socialne izključenosti Romov v Grosupljem* vzpostavila romski vrtec, kot institucionalizirano obliko predšolske vzgoje in pripravo romskih otrok na vstop v šolo, in ki se odvija v popoldanskih urah. V romskem vrtcu študenti Fakultete za socialno delo otroke učijo komunikacije, kulturnega vedenja, sodelovanja, osnov higijene. Sredstva za romski vrtec zagotavljata občina in Center za socialno delo.³⁰⁶ Upam, da bo ta projekt romskega vrtca dosegel osnovni cilj, saj so Romi pokazali velik interes, kar predstavlja pomemben korak v smeri vključevanja romskih otrok in mladostnikov v proces izobraževanja in vključevanja v širše družbeno okolje.

³⁰⁶ [Http://www.fsd.si/projekti/romi/romi.htm](http://www.fsd.si/projekti/romi/romi.htm) (4.april 2007).

Na koncu navajam še podatek, da je v Osnovno šolo Louis Adamič Grosuplje v letu 2006/2007 vpisanih 25 romskih otrok, kar kaže na to, da se je vpis skoraj podvojil od leta 2003/2004, ko je bilo v omenjeno šolo vpisanih 15 romskih otrok (glej prilogo G in tabelo 6.2).

6.4 ZAPOSLOVANJE ROMOV IN SOCIALNE POMOČI V OBČINI GROSUPLJE

V Občini Grosuplje je še danes večina Romov brez redne zaposlitve. Po mnenju Občine Grosuplje in Centra za socialno delo Grosuplje je glavni vir preživetja romskih družin prejemanje socialne pomoči (glej prilogi D in F).

Urad za delo Grosuplje zagotavlja pomoč brezposelnim osebam pri vključevanju na trg dela, jim nudi svetovanje za zaposlovanje in tako poskuša povečati njihove možnosti za zaposlitev. V sodelovanju z Občino Grosuplje in Centrom za socialno delo pripravlja in izvaja različne programe, kot so: načrtovanje poklicne poti in iskanja zaposlitve, pomoč pri načrtovanju poklicne poti in iskanju zaposlitve, projektno učenje za mlajše odrasle, program 10.000 in usposabljanje na delovnem mestu.³⁰⁷

Na 6. redni seji Odbora za družbene dejavnosti Občine Grosuplje, ki je potekala 4. novembra 2003, je v skladu z dnevnim redom potekala predstavitev nacionalnega programa javnih del za pospeševanje zaposlovanja Romov. Program izvaja Zavod za vzpodbujanje in razvijanje kvalitete življenja Papilot, ki deluje na področju Ribnice, Kočevja in Grosupljega.³⁰⁸

Stojan Zagorac, ki je ta program na omenjeni seji predstavil, je Občini Grosuplje predlagal, naj zagotovi najmanj pet delovnih mest le za Rome, poleg tega pa naj se nekaj sredstev iz občinskega proračuna nameni reševanju te problematike in financiranju programa dela z Romi. Predlagal je ustanovitev posebne svetovalnice za področje socialnega varstva in zaposlovanja. Župan Občine Grosuplje, Janez Lesjak, je pojasnil, da Občina nima delovnih mest, saj so vsa podjetja privatna, tako da sam ne more zahtevati od omenjenih podjetij, naj le-ta zaposlujejo Rome. Dodal je, da je Občina Grosuplje

³⁰⁷ Informacija o delu Urada za delo Grosuplje za leto 2004 je kazala naslednjo sliko: stopnja brezposelnosti v Upravni enoti Grosuplje je bila 6,8 odstotna (v Občini Grosuplje 7,3 odstotna), 50,1 odstotek je bilo dolgotrajno brezposelnih, 190 oseb je prejelo denarno nadomestilo in 69 denarno pomoč (odstotek prejemnikov denarnega nadomestila in denarne pomoči med brezposelnimi je znašal 24,8 odstotkov; stopnja registrirane brezposelnosti konec leta 2004 pa je znašala 10,4 odstotka (podatek za celotno Slovenijo).

³⁰⁸ Zapisnik 6. redne seje Odbora za družbene dejavnosti Občine Grosuplje z dne 4. novembra 2003.

sodelovala pri vseh javnih delih (s tem da Urad za delo Občine Grosuplje daje predloge kandidatov za določeno javno delo) in da je vedno pripravljena na sodelovanje.³⁰⁹

Občina Grosuplje je v svojem proračunu v letih 2004, 2005 in 2006 namenjala občanom in tudi Romom, upravičenim do pomoči, sredstva iz naslova socialne varnosti in sicer na naslednjih proračunskih postavkah: *Denarne pomoči, Zdravstveno zavarovanje oseb iz 15. člena Zakona o zdravstvenem zavarovanju, Darilo staršem za novorojence in Preventivni in drugi socialni programi*.³¹⁰

Na proračunski postavki »Denarne pomoči« se zagotavljajo sredstva upravičencem do denarne pomoči na podlagi Pravilnika o denarnih pomočeh iz proračunskih sredstev Občine Grosuplje³¹¹ predvsem za odpravo nepredvidene socialne stiske. Po navedbah Občine Grosuplje so v letu 2003 Romi podali veliko vlog za pridobitev enkratne denarne pomoči (zagotavljanje socialne varnosti, zdravljenje zasvojenih v komunah), vendar je bilo odobrenih le devet vlog v skupnem znesku 240.000,00 SIT (1.000,00 EUR). Vloge Romov pogosto niso bile popolne in v skladu s Pravilnikom. V letih 2004, 2005 in 2006 je bilo predvidenih sredstev na tej postavki 3.300.000,00 SIT (13.750,00 EUR).³¹² V načrtovanem proračunu Občine Grosuplje za leti 2007 in 2008 je na postavki »Denarna socialna pomoč« načrtovanih vsakoletno po 12.519,00 EUR.³¹³

Na proračunski postavki »Zdravstveno zavarovanje oseb iz 15. člena Zakona o zdravstvenem zavarovanju« sredstva koristijo brezposelne osebe (med njimi tudi Romi), ki ne prejemaajo nadomestila ali denarne pomoči pri Zavodu RS za zaposlovanje in tudi nimajo drugih prejemkov – otroci po 18. letu starosti, ki se ne šolajo in tudi niso zaposleni, študentje, ki niso redno vpisani na študij, berači. Občina Grosuplje je v skladu z Zakonom o zdravstvenem zavarovanju³¹⁴ dolžna prijaviti obvezno zdravstveno zavarovanje tistih oseb, državljanov Republike Slovenije s stalnim prebivališčem na njenem območju, ki nimajo prejemkov in tudi ne morejo pridobiti statusa zavarovanca. V letu 2003 je bilo po podatkih Občine Grosuplje na tej postavki porabljenih sredstev 23.500.000,00 SIT (97.917,00 EUR), od tega so Romi koristili sredstva v višini 2.700.000,00 SIT (11.250,00 EUR) (kar je za 50 Romov mesečno znašalo 225.000,00 SIT, oziroma 937,50 EUR). V

³⁰⁹ Zapisnik 6. redne seje Odbora za družbene dejavnosti Občine Grosuplje z dne 4. novembra 2003.

³¹⁰ Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005; Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

³¹¹ Pravilnik o denarnih pomočeh iz proračunskih sredstev Občine Grosuplje (Uradni list RS, št. 82/2001 in 96/2003).

³¹² Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005; Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

³¹³ Proračun Občine Grosuplje za leto 2007 in 2008.

³¹⁴ Zakon o zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 9/92).

proračunu je bilo za leti 2004 predvidenih 23.000.000,00 SIT (95.833,00 EUR), za leto 2005 30.000.000,00 SIT (125.000,00 EUR) sredstev in za leto 2006 33.000.000,00 SIT (137.500,00 EUR).³¹⁵ V proračunu Občine Grosuplje za leto 2007 je tej na proračunski postavki načrtovanih 141.879,00 EUR, za leto 2008 148.139,00 EUR.³¹⁶

Na proračunski postavki »*Darilo staršem za novorojence*« se zagotavljajo sredstva za enkratno darilo staršem ob rojstvu otroka, delijo pa se na podlagi Pravilnika o denarnem darilu občine novorojencem. Znesek darila zadnja leta znaša približno 20.000,00 SIT (83 EUR) na novorojenca. Za sredstva iz te postavke Romi redko dajo vlogo (predvsem zaradi nepismenosti in nevednosti, kljub temu da jim občina zagotavlja vso potrebno pomoč pri izpolnjevanju vlog). Zaradi neurejenih finančnih računov občina darilo romskim novorojencem ne daje v obliki denarja, ampak v obliki potrebščin za novorojenca v omenjeni višini. Višina postavke v zadnjih letih znaša približno 3.500.000,00 SIT (14.583,00 EUR). Romska populacija je v obliki denarnega darila v letu 2003 koristila sredstva v višini nekdanjih 60.000,00 SIT (250 EUR), v obliki nakupa odej pa v višini 32.900,00 SIT (137,00 EUR).³¹⁷ V proračunu Občine Grosuplje za leto 2007 je na tej proračunski postavki načrtovanih 18.361,00 EUR, za leto 2008 20.865,00 EUR.³¹⁸

Na proračunski postavki »*Preventivni in drugi socialni programi*« se zagotavljajo sredstva za financiranje dogovorjenih nalog oziroma akcij na področju preventivnega in drugega socialnega dela, ki ga izvaja Center za socialno delo Grosuplje. Med te dejavnosti spadajo: prostovoljno delo z otroki in mladostniki, sofinanciranje programov na področju romske problematike in dejavnosti na področju rejništva in skrbništva. Financiranje teh programov dela je urejeno z letnimi pogodbami s Centrom. V letu 2003 je bilo za programe na področju romske problematike (romske otroke) koriščenih 300.000,00 SIT (1.250,00 EUR) sredstev iz proračuna občine. Na tej postavki je bilo za proračunsko leto 2005 namenjenih letno približno 1.079.000,00 SIT (4.495,00 EUR) oziroma v letu 2006 1.112.000,00 SIT (4.633,00 EUR). V načrtovanem proračunu Občine Grosuplje za leto 2007 je na postavki »0520003 Preventivni in drugi socialni programi – CSD« načrtovanih 12.519,00 EUR in za leto 2008 12.936,00 EUR.³¹⁹

³¹⁵ Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005; Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

³¹⁶ Proračun Občine Grosuplje za leto 2007 in 2008.

³¹⁷ Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005; Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

³¹⁸ Proračun Občine Grosuplje za leto 2007 in 2008.

³¹⁹ Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005; Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

Romi v naselju *Oaza* so mi aprila 2005 zaupali, da dejansko živijo od socialne podpore in občasne prodaje starega železa. Radi bi delali, a ni dela za njih. Nihče jih ne želi zaposliti, ker so Romi. Eden izmed sogovornikov mi je pojasnil, da živijo v težkih razmerah in ker razen socialne pomoči nimajo drugih virov dohodka, si ne morejo ničesar privoščiti. Sam si je prizadeval za zaposlitev v zbiralnici železa, a so se raje odločili za zaposlitev delavcev iz držav bivše Jugoslavije (glej prilogo C).

Prve ocene anket Podvršičeve in Steklačiča kažejo, da so v letu 2007 v Grosupljem redno zaposleni trije Romi – prvi dela kot šolski pomočnik, drugi v avtopralnici in tretji na deponiji. Preživljajo se z zbiranjem starega železa, nabiranjem gob in zelišč in s sezonskim delom (glej prilogo G).

6.4.1 SKLEPNA MISEL O ZAPOSLOVANJU ROMOV V OBČINI GROSUPLJE

Glede prvih treh hipotez na področju zaposlovanja ugotavljam, da kljub prizadevanjem Občine Grosuplje, Centra za socialno delo Grosuplje, Urada za delo Grosuplje in tudi Romov samih ni prišlo do vidnega izboljšanja stanja na področju zaposlovanja. Iz pogovora z Romi v naselju *Oaza* sklepam, da na območju Občine Grosuplje podjetja niso naklonjena zaposlovanju Romov. Tako ostaja edini vir preživljanja za Rome socialna pomoč.

Zaradi neizobraženosti so grosupeljski Romi težko zaposljivi. Podvršičeva in Steklačič zagovarjata mnenje, da se danes Romi še vedno soočajo z diskriminacijo in nestrpnostjo. Opozarjata tudi, da je vidno prisotno posploševanje delodajalcev – *»v kolikor je imel nek delodajalec slabo izkušnjo z enim posameznikom, se ta negativni predznak posplošuje na celotno romsko skupnost«* (glej prilogo G).

Zaradi nezaposlenosti in socialne ogroženosti raste stopnja kriminala, pri čemer tudi Občina Grosuplje ni izjema. Na 9. seji Občinskega sveta Občine Grosuplje, ki je potekala 24. septembra 2003, so med drugim obravnavali tudi Poročilo o delu Policijske postaje Grosuplje v letu 2002. Milan Stojakovič, komandir policijske postaje Grosuplje, je podal oceno stanja na področju kriminalitete, ki je povezana z romsko skupnostjo. Pojasnil je, da se aktivnosti policije zoper pripadnike romske skupnosti izvajajo tako na preventivnem kot tudi na represivnem področju. Pri tem je omenil, da je problematika na tem področju iz leta v leto večja in da je izboljšanje težko napovedovati. Temeljna ovira je po njegovem mnenju socializacija Romov v smislu ozaveščanja le-teh o družbenih normah. Romi kršijo

javni red in mir, izvajajo kazniva dejanja in prometne prekrške, tako da je Policijska postaja podala številne predloge sodniku za prekrške.³²⁰

Tudi komunalni inšpektor Občine Grosuplje, ki redno opravlja inšpekcijske preglede v romskih naseljih, v svojih ugotovitvah beleži primere kršitve Odloka o javnem redu in miru v Občini Grosuplje zaradi nezakonitega zasedanja zemljišč in nezakonitega taborjenja na tujih zemljiščih in primere sežiganja odpadnih gum in avtomobilov.³²¹

Ugotovitve, da so posamezni Romi agresivni do okolja, kjer živijo, in v posameznih postopkih s policisti ter da so med njimi tudi povratniki kršitev javnega reda in miru ter cestno prometnih predpisov, so zabeležene tudi v Poročilu o delu Policijske postaje Grosuplje za leto 2003.³²² Ivan Gabrovec, sodnik za prekrške pri Okrajnem sodišču Grosuplje, mi je v pogovoru 16. maja 2005 pojasnil, da število kaznivih dejanj romske populacije v Občini Grosuplje z leti ostaja enako, vendar večje v primerjavi z drugimi kaznivimi dejanji neromske populacije. Večinoma gre za administrativne prekrške, kot so kršitve cestno prometnih predpisov in ne za huda kazniva dejanja (glej prilogo E).

Zatekanje k različnim oblikam kriminala je ena od posledic slabega materialnega položaja, povezanega s pomanjkanjem izobrazbe in izredno slabimi možnostmi za zaposlovanje, zato je ena izmed nalog države tudi zmanjševanje materialne ogroženosti romske populacije.

³²⁰ Zapisnik 9. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 24. septembra 2003.

³²¹ Zapisnik Komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 506-1/98-07 z dne 4. julija 2003 v zvezi z kršitvijo Odloka o javnem redu in miru v Občini Grosuplje (Uradni list RS; št. 16/96, 23/96 in 65/97), pri čemer je bil kršiteljem (romski družini) ustno naložen umik in odstranitev vseh stvari z zemljišča; Zapisnik Komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 506-1/98-05 z dne 6. junija 2003 v zvezi s sežigom dveh kombiniranih vozil in enega osebnega avtomobila. Kršitelj se je razburjal, zato je posredovala policista. Kršitelja sta legitimirala in mu izročila položnico z kaznijo.

³²² Poročilo o delu Policijske postaje Grosuplje za leto 2003.

6.5 OBČINA GROSUPLJE – OBČINA BREZ ROMSKEGA SVETNIKA

Pred sprejemom novele Zakona o lokalni samoupravi je Občinska uprava Občine Grosuplje na Državni zbor RS 4. marca 2002 naslovila dopis z naslovom *Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi (ZLS)*, v katerem je izrazila svoje pomisleke na predlog 14. člena, ki poimensko določa občine, ki morajo zagotoviti pravico v občini naseljene romske skupnosti do predstavnika v občinskem svetu in sicer do rednih lokalnih volitev v letu 2002.³²³

Po mnenju Občine Grosuplje »...poimensko naštevanje občin ne odraža pravih »strokovnih kriterijev« in dejanskega stanja okolja, v katerem Romi živijo – sobivajo«. Starostna struktura v Občini Grosuplje živečih Romov je namreč pokazala, da otroci, ki še niso polnoletni, predstavljajo kar dve tretjini populacije. To je posledično vodilo v ugotovitev, da bi imela romska skupnost, ki nima niti pol odstotka volilnih upravičencev, predstavnika v občinskem svetu. Iz omenjenega dopisa je razvidno prepričanje, da »...maloštevilčna in nehomogena romska skupnost, kljub veliki medijski odmevnosti ob urejanju njihovih nezakonitih razmer, ne izpolnjuje pogojev, za dodelitev lastnega mandata v 22- članskem Občinskem svetu.«³²⁴

Občinski odbor Liberalne demokracije Slovenije Grosuplje je v začetku meseca aprila 2002 Urad Vlade RS za narodnosti zaprosil za pojasnilo, na podlagi katerih ugotovitev je bil sestavljen poimenski seznam občin, kdo je seznam pripravil, kdo je bil z ugotovitvami seznanjen in ali so imeli predstavniki navedenih občin možnost podajanja pripomb na uvrstitve njihove občine na poimenski seznam.³²⁵

Iz odgovora Urada Vlade RS za narodnosti je razvidno, da je bil predlog seznama občin med drugim sestavljen tudi na podlagi »vzorčnega preverjanja po občinah« ter da je Komisija Vlade RS za zaščito romske etnične skupnosti na svoji 3. seji 27. marca 2002 podprla predlagane spremembe Zakona o lokalni samoupravi in predlagala tudi formulacijo drugega odstavka 101. a člena, ki naj bi navajal zahtevo po izraženi volji romske skupnosti in njeni društveni organiziranosti.³²⁶

³²³ Dopis Občinske uprave Občine Grosuplje št. 020-01/90-4/163 EPA 456-III naslovljen na Državni zbor RS z dne 4. marca 2002; dostopen na: <http://www.grosuplje.lds.si> (26. junij 2005).

³²⁴ Dopis Občinske uprave Občine Grosuplje št. 020-01/90-4/163 EPA 456-III naslovljen na Državni zbor RS z dne 4. marca 2002; dostopen na: <http://www.grosuplje.lds.si> (26. junij 2005).

³²⁵ Elektronsko sporočilo – pismo Občinskega odbora Liberalne demokracije Slovenije Grosuplje naslovljeno na Urad Vlade RS za narodnosti z dne 6. aprila 2002; dostopno na: http://www.grosuplje.lds.si/arhiv/romi_vprasanja_uradu_za_narodnost.html (26. julij 2005).

³²⁶ Dopis Urada Vlade RS za narodnosti št. 018-06-SB naslovljen na Občinski odbor Liberalne demokracije Slovenije Grosuplje z dne 19. aprila 2002; dostopen na: <http://www.grosuplje.lds.si> (26. julij 2005).

Med obravnavo novele Zakona o lokalni samoupravi tudi ni bil sprejet amandma takratnega poslanca Državnega zbora RS, Janeza Janše, ki je zahteval izločitev Občine Grosuplje iz predlaganega 101.a člena.³²⁷

Pred lokalnimi volitvami bi morala tudi Občina Grosuplje spremeniti svoj Statut in zagotoviti pravno podlago za izvedbo volitev pripadnika romske skupnosti po večinskem sistemu. Glede na to, da je določba 14. člena novele Zakona o lokalni samoupravi začela veljati šele 12. junija 2002, so imele občine le malo časa, da pripravijo in izpeljejo potrebne aktivnosti do lokalnih volitev 10. novembra 2002.³²⁸

Že sam Zakon o lokalni samoupravi iz leta 1993 in v skladu z njim sprejeti Statuti občin določajo strožji postopek za sprejem sprememb statutov. Za vsako spremembo je namreč potrebna dvotretjinska večina vseh članov Občinskega sveta. V Občini Grosuplje je to pomenilo šestnajst občinskih svetnikov (od 24-ih), kar določa tudi 143. člen Statuta Občine Grosuplje. Za izvedbo volilnih opravil za lokalne volitve 10. novembra 2002 bi moral biti Statut Občine Grosuplje usklajen z 16. členom novele Zakona o lokalni samoupravi iz leta 2002 v 60-ih dneh po njegovi uveljavitvi, torej do 12. avgusta 2002.³²⁹

Statutarno-pravna komisija Občine Grosuplje je na svoji seji 2. julija 2002 pripravila osnutek sprememb in dopolnitev 16. člena Statuta občine, ki bi pomenil uskladitev z novelo Zakona o lokalni samoupravi in ga pravno-formalno uskladila. Predlagala je, da se določba 101.a člena Zakona z istim besedilom vnese v 16. člen Statuta občine, tako da bi se besedilo glasilo: *»Občinski svet šteje 24 članov, od katerih je do en član predstavnik romske skupnosti v občini, kateri se voli po večinskem načelu.«*³³⁰

Predlog spremembe Statuta občine Grosuplje je bil prvič posredovan v postopek na 40. sejo Občinskega sveta 3. julija 2002. Na tej seji je Občinski svet odločil, da se predlagana sprememba Statuta in ustanovitev Komisije za pripravo volilnega imenika pripadnikov romske skupnosti ter Občinske volilne komisije za Rome umakneta iz

³²⁷ Časovni potek dogodkov povezanih s statusom romske skupnosti v organih lokalne samouprave; dostopen na: http://www.grosuplje.lids.si/arhiv/romi_zgodovina.html (dostop 26. julij 2005).

³²⁸ Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 72/93) v 64. členu določa, da je oblikovanje občinskih organov vsebina Statuta občine. Za Občinski svet to pomeni, da se s Statutom določi število članov Občinskega sveta in način izvolitve. Pravna podlaga za zagotovitev pravice romske skupnosti do predstavnika v Občinskem svetu, ki je v skladu z zakonom član Občinskega sveta, je torej Statut občine.

³²⁹ Statut Občine Grosuplje v enajstem poglavju, v členih 140, 141, 142 in 143, vsebuje določbe o spremembah Statuta. V skladu s 140. členom se le-ta spremeni in dopolni, kadar Ustava RS ali zakon izrecno zahtevata, da je posamezna vprašanja potrebno urediti s Statutom. Statutarno-pravna komisija v skladu s 142. členom na podlagi sklepa o uvedbi postopka za spremembo Statuta pripravi predlog sprememb Statuta ali Poslovnika Občinskega sveta in ga predloži le-temu (Uradni list RS št. 42/99 in 36/02); Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02).

³³⁰ Sprejeti sklepi 12. seje Statutarno-pravne komisije Občine Grosuplje z dne 2. julija 2002.

dnevnega reda seje zaradi nesklepčnosti. Poleg tega Občinski svet ni prejel niti enega predloga za člane obeh komisij s strani Romov.³³¹

Občinski svet Občine Grosuplje je na svoji 5. izredni seji 28. avgusta 2002 ponovno obravnaval osnutek spremembe Statuta občine in osnutek sklepov o imenovanju Komisij, potrebnih za volitev za romskega svetnika. Občinski svet je na tej seji soglasno sklenil, da bo v skladu s 131. členom³³² Statuta občine na Ustavno sodišče RS vložil pobudo za presojo ustavnosti in skladnosti novele Zakona o lokalni samoupravi s slovensko Ustavo in v ta namen imenoval tričlansko komisijo, ki bo pripravila zahtevo za presojo. V to komisijo so imenovali tako predstavnike enega kot drugega političnega pola.³³³

V razpravi o osnutku spremembe Statuta občine in imenovanju Komisij so bila zastopana različna mnenja občinskih svetnikov; med drugim, da romska skupnost še ni povsem zrela za svojega predstavnika v Občinskem svetu, do možnosti, da bi se v občini izpeljal referendum o vprašanju romskega svetnika v Občinskem svetu. Poleg tega po mnenju občinskih svetnikov ni bilo prisotne želje, posamične ali individualne s strani predstavnikov romske skupnosti po svojem predstavniku v Občinskem svetu. Občinski svet je po razpravi glasoval o osnutku spremembe Statuta občine in ga z desetimi glasovi proti (od šestnajstih prisotnih občinskih svetnikov) ni potrdil, prav tako ni imenoval obeh Komisij.³³⁴

Po tej seji Občinskega sveta je bilo jasno, da so roki za uskladitev Statuta Občine Grosuplje z novelo Zakona o lokalni samoupravi zamujeni in da volitev romskega svetnika 10. novembra 2002 ne bo možno izvesti.

Župani Občin Grosuplje, Krško, Trebnje, Semič, Beltinci in Šentjernej so se 11. septembra 2002 sestali z namenom obravnave problema uskladitve Statutov občin z novelo Zakona o lokalni samoupravi in o sprejetih ukrepih obvestili javnost in medije. V skupni

³³¹ Zapisnik 40. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 3. julija 2002.

Občina Grosuplje je takoj po sprejetju novele Zakona o lokalni samoupravi pisno obvestila romska naselja in jih povabila na sestanek, kjer bi jim novelo Zakona še dodatno pojasnili (elektronsko sporočilo Marka Podvršnika, direktorja Občinske uprave Občine Grosuplje z naslovom *Aktivnosti Občine Grosuplje, novela ZLS/ROMI*, naslovljeno na Urad za lokalno samoupravo z dne 19. julija 2002).

³³² V skladu s 131. členom Statuta Občine Grosuplje lahko Občinski svet ali Župan vloži zahtevo za presojo ustavnosti in zakonitosti predpisov države, s katerimi se posega v ustavni položaj in v pravice občine (Statut Občine Grosuplje (Uradni list RS, št. 42/99 in 36/02).

³³³ Zapisnik 5. izredne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 28. avgusta 2002.

³³⁴ V uvodni obrazložitvi k drugi točki dnevnega reda (imenovanje Komisij) je Marko Podvršnik, direktor Občinske uprave pojasnil, da so po sprejetju novele Zakona o lokalni samoupravi o tem obvestili romska naselja in jim pojasnili, da je potrebno imenovati dve Komisiji. Le dve naselji sta dali predloge kandidatov (vsako naselje enega) in to le predloga za volilno komisijo, ki sta bila vložena tako, da sta predstavnika romskih naselij na občini podala predlog na zapisnik s podpisom. Pri glasovanju velja omeniti tudi, da glasov »za« ni bilo, medtem ko se je šest občinskih svetnikov glasovanja vzdržalo (Zapisnik 5. izredne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 28. avgusta 2002).

izjavi so med drugim podali podporo vseh županov zahtevi za oceno ustavnosti novele Zakona o lokalni samoupravi in podali zahtevo, da Urad za lokalno samoupravo »v osmih dneh poda pisno pravno mnenje glede nadaljnjih aktivnosti v zvezi z izvolitvijo predstavnika romske skupnosti v občinske svete navedenih občin.«³³⁵

Urad za lokalno samoupravo je v odgovoru na skupno izjavo priznal, da »...imata tako stroka kot politika precejšnje težave pri opredelitvi pojma avtohtonosti«, vendar je občine ponovno pozval k uresničitvi pravice romske skupnosti do svojega predstavnika v občinskem svetu.³³⁶

Po lokalnih volitvah jeseni 2002 in po konstituiranju novega Občinskega sveta, je Župan Občine Grosuplje, Janez Lesjak, na dnevni red druge seje Občinskega sveta, ki je potekala 18. decembra 2002, uvrstil osnutek sprememb in dopolnitev Statuta občine in predlog sklepov o imenovanju Komisij. Šestnajsti člen Statuta občine je ostal nespremenjen in na lokalnih volitvah je potekala izvolitev 24-ih občinskih svetnikov. Posledično se je novi predlog spremembe drugega odstavka 16. člena Statuta občine glasil: »Občinski svet šteje 25 članov, od katerih je do en član predstavnik romske skupnosti v občini, kateri se voli po večinskem načelu.« Kljub temu da so Občinski svet večinoma predstavljali novi člani, se jih je enajst izreklo proti spremembi Statuta. To je že nakazovalo, da Statut do roka, ki ga je postavilo Ustavno sodišče RS – 12. januarja 2003, ne bo ustrezno spremenjen. Sledilo je še glasovanje o ustanovitvi obeh Komisij, vendar jih Občinski svet ni potrdil.³³⁷

Na svoji tretji seji, 22. januarja 2003, je Občinski svet ponovno obravnaval osnutek sprememb in dopolnitev Statuta občine in imenovanje Komisij. Glasovalo je 22 svetnikov, od katerih jih je bilo proti sedem, tako da osnutek ni bil sprejet. O imenovanju obeh Komisij je glasovalo 18 svetnikov in s šestimi glasovi »za« in devetimi »proti« imenovanj ni sprejelo.³³⁸

V letu 2004 je Občina Grosuplje prijavila projekt z naslovom *Odkup zemljišča za ureditev romskega naselja »Oaza«* v skladu z Javnim razpisom za sofinanciranje projektov

³³⁵ Skupna izjava s sestanka županov Občin Grosuplje, Krško, Trebnje, Semič, Beltinci in Šentjernej z dne 11. septembra 2002.

³³⁶ Odgovor Urada za lokalno samoupravo št. 15-841/02 Županom Občin Beltinci, Krško, Semič, Trebnje, Šentjernej in Grosuplje z dne 18. septembra 2002.

³³⁷ Božo Predalič, član Občinskega sveta Občine Grosuplje, je v razpravi pred glasovanjem predlagal, da se Komisij ne potrdi, saj spremembe in dopolnitve statuta niso bile izglasovane in je posledično njuno imenovanje brezpredmetno (Zapisnik 2. seje občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 18. decembra 2002).

³³⁸ Zapisnik 3. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 22. januarja 2003.

osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih.³³⁹ Uprava Javnega sklada RS za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja je izdala Sklep, s katerim je vlogo kot neutemeljeno zavrnila. V obrazložitvi je navedla, da je bila vloga sicer pravočasna in je imela vso zahtevano dokumentacijo, vendar Občina Grosuplje nima romskega svetnika v Občinskem svetu. Zato je vlogo zaradi neizpolnjevanja enega izmed pogojev javnega razpisa, zavrnila.³⁴⁰

Tu se je pokazal negativni vidik neuskklajenosti Statuta Občine Grosuplje z veljavno zakonodajo. Omenjeni razpis je bil kasneje razveljavljen, saj so se občine, ki na razpisu niso uspeli (poleg Občine Grosuplje) na pogoje razpisa pritožile.³⁴¹

Čeprav Zakon o lokalni samoupravi določa, da v primeru neizpolnjevanja in kršenja odločb pristojnih sodišč in če občina ne odpravi ugotovljene neskladnosti, Državni zbor RS lahko razpusti Občinski svet in razreši župana, do izvršitve takega ukrepa ni prišlo.³⁴²

Na 37. seji Občinskega sveta Občine Grosuplje, ki je potekala 25. januarja 2006, so občinski svetniki sprejeli pobudo za spremembo 101. a člena novele Zakona o lokalni samoupravi, s katero so predlagali, da Državni zbor RS ponovno prouči kriterije, po katerih je bila Občina Grosuplje uvrščena med 20 občin, ki morajo izvoliti romskega predstavnika v Občinski svet; Občinski svet je predlagal tudi, da se Občina Grosuplje črta iz omenjenega člena.³⁴³

Na lokalnih volitvah leta 2006 Romi niso volili svojega predstavnika v Občinski svet, saj predhodno do začetka volilnih opravil Statut Občine Grosuplje ni bil usklajen z veljavno zakonodajo in tako ni omogočal izvedbe volitev. V kolikor bi prišlo do razpustitve Občinskega sveta Občine Grosuplje še pred lokalnimi volitvami leta 2006, ta

³³⁹ Javni razpis za sofinanciranje projektov osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih (Uradni list RS, št. 98-99/2004).

³⁴⁰ Sklep Javnega sklada Republike Slovenije za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja št. 109U-9/10CRN-04 z dne 22. decembra 2004.

³⁴¹ Na javni razpis za razdelitev 100 milijonov SIT (416.667,00 EUR) nepovratnih državnih sredstev za sofinanciranje projektov v komunalno infrastrukturo v romskih naseljih se je prijavilo 20 občin, a naj bi sredstva dobile le štiri: Trebnje, Kuzma, Rogašovci in Krško. Župani ostalih občin, ki so ostale brez sredstev, so se sestali z direktorjem Urada za narodnosti in zahtevali razveljavitev javnega razpisa, saj naj bi morale vse občine, prijavitelne na razpis, dobiti vsaj nekaj denarja za naložbe. Med razlogi so navedli tudi neupravičenost pogoja, da mora imeti občina romskega svetnika v občinskem svetu (Dopis Župana Občine Tišina z naslovom Razveljavitev Javnega razpisa za dodelitev nepovratnih sredstev za sofinanciranje osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih št. 00506-1/05-5 naslovljen na Javni sklad Slovenije za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja z dne 24. januarja 2005); Rajšek (2005:7)).

³⁴² Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi, 38.člen (Uradni list RS, št. 74/98) in Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi, 29.člen (Uradni list RS, št. 72/05).

³⁴³ Pobuda za spremembo 101. a člena je bila posredovana predsedniku Državnega zbora RS in Službi Vlade RS za lokalno samoupravo (Zapisnik 37. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 25. januarja 2006).

ukrep ne bi bil smiseln, saj je sestava novega Občinskega sveta podobna prejšnji – kar polovica občinskih svetnikov namreč še naprej opravlja mandat občinskega svetnika.³⁴⁴

Na 3. redni seji Občinskega sveta Občine Grosuplje v mandatnem obdobju 2006 – 2010, ki je potekala 20. decembra 2006, je bila predvidena obravnava osnutka sprememb in dopolnitev Statuta Občine Grosuplje, vendar je bila umaknjena z dnevnega reda. Občinski svetniki so namreč poudarili, da mora po predpisanem postopku predlog sprememb in dopolnitev Statuta predhodno obravnavati Statutarno-pravna komisija.³⁴⁵ Občinski svetniki so zato na seji obravnavali predloge imenovanj članov Statutarno-pravne komisije in imenovali sedemčlansko komisijo.³⁴⁶

Tudi na naslednji, četrti redni seji Občinskega sveta Občine Grosuplje, ki je potekala 31. januarja 2007, so predvideno obravnavo osnutka sprememb in dopolnitev Statuta Občine Grosuplje na predlog Statutarno-pravne komisije, umaknili z dnevnega reda. Občinski svetniki so sprejeli sklep, da bo ta točka uvrščena na dnevni red seje Občinskega sveta šele takrat, ko bodo pristojne institucije pojasnile, po katerih kriterijih in merilih je Občina Grosuplje dolžna zagotoviti predstavnika romske skupnosti v Občinskem svetu.³⁴⁷

Glücks (2007: 8) navaja, da so občinski svetniki Občine Grosuplje konec meseca januarja 2007 Državnemu zboru RS poslali sklep, v katerem zahtevajo, da pristojni državni organi določijo pogoje oziroma kriterije, po katerih morajo občine v skladu z Zakonom o lokalni samoupravi imenovati romskega svetnika. Tako do uresničitve pravice romske skupnosti do svojega predstavnika v Občinskem svetu Občine Grosuplje predvsem zaradi nasprotovanja občinskih svetnikov še do danes ni prišlo.

³⁴⁴ Sklep o potrditvi mandatov članom Občinskega sveta Občine Grosuplje za mandatno obdobje 2002 – 2006 št. 03101-1/02 z dne 28. novembra 2002, Ugotovitev, da je mandat za člana Občinskega sveta Občine Grosuplje prešel na naslednjega kandidata št. 00607-/02 z dne 16. decembra 2002, Ugotovitveni sklep, da je mandat občinskega svetnika prešel na naslednjega kandidata št. 00607-1/2002 z dne 29. junija 2005, Sklep o potrditvi mandatov članov Občinskega sveta Občine Grosuplje za mandatno obdobje 2006 – 2010 št. 032-1/2006 z dne 22. novembra 2006 in Ugotovitveni sklep o potrditvi mandata članu Občinskega sveta št. 032-1/06 z dne 20. decembra 2006.

³⁴⁵ Dvajset občinskih svetnikov je glasovalo o predlogu umika 14. točke – osnutka sprememb in dopolnitev Statuta Občine Grosuplje iz dnevnega reda 3. redne seje in ga soglasno sprejelo (Zapisnik 3. redne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 20. decembra 2006).

³⁴⁶ Dvajset občinskih svetnikov je glasovalo o predlogu za imenovanje sedemčlanske Statutarno-pravne komisije in ga soglasno sprejelo (Zapisnik 3. redne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 20. decembra 2006).

³⁴⁷ Enaindvajset občinskih svetnikov je glasovalo o predlogu umika 2. točke – Osnutka sprememb in dopolnitev Statuta Občine Grosuplje iz dnevnega reda 4. redne seje in ga soglasno sprejelo. Prav tako je 21 občinskih svetnikov glasovalo o predlogu Statutarno-pravne komisije in občinskega svetnika in namestnika generalnega sekretarja Vlade RS Dušana Hočvarja, da se z obravnavo te točke počaka do pridobitve ustreznih pojasnil s strani pristojnih institucij (Zapisnik 4. redne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 31. januarja 2007); Rajšek (2007: 4).

Odločitev občinskega sveta Občine Grosuplje so z razočaranjem sprejeli v Forumu romskih svetnikov. Na svoji 5. seji, ki je potekala 19. marca 2007 v Občini Kuzma, so obravnavali neizvolitev romskega svetnika v Občini Grosuplje in na predlog predsednika Forumu, Darka Rudaša, sprejeli sklep o tem, da na Predsednika Državnega zbora RS vložijo pobudo za uresničitev 90. b člena Zakona o lokalni samoupravi in zahtevajo razpustitev Občinskega sveta Občine Grosuplje zaradi neizpolnjevanja odločbe Ustavnega sodišča RS.³⁴⁸

In kako na izvolitev svojega predstavnika v Občinskem svetu gledajo Romi sami?

Že v mesecu aprilu 2005 so mi Romi v naselju *Oaza* povedali, da si želijo svojega predstavnika (glej prilogo C). Dve leti kasneje svojega mnenja niso spremenili, vendar Podvršičeva in Steklačič poudarjata, da danes Romi v Grosupljem gledajo na romskega svetnika kot na osebo, ki bo v prvi vrsti poskrbel za uresničevanje svojih interesov in morda tudi interesov za naselje, v katerem sam živi (glej prilogo G).

Na tem mestu velja opozoriti, da grosupeljski Romi še danes nimajo delujočega društva, ki bi lahko olajšal pot do uresničitve predstavnštva v Občinskem svetu. Ustanovitev romskega društva Romano Čačipe Grosuplje v mesecu avgustu 2005 je bil namreč eden izmed dosežkov sodelujočih na projektu Fakultete za socialno delo z naslovom *Ustvarjanje strategij za preprečevanje in preseganje socialne izključenosti Romov v Grosupljem* (Urh, 2006: 183-184).

6.5.1 SKLEPNA MISEL O POTI DO ROMSKEGA SVETNIKA V OBČINI GROSUPLJE

Ugotavljam, da Občina Grosuplje ostaja edina občina izmed zakonsko določenih občin, ki še do danes ni uresničila pravice romske etnične skupnosti do predstavnika v Občinskem svetu. Prednost izvolitve romskega svetnika v Občini Grosuplje vidim predvsem v tem, da bi aktivno sodeloval pri dejavnostih občine za urejanje romske problematike in bi jih s svojimi izkušnjami in predlogi lahko ustrezno dopolnjeval.

Če povzamem glavne argumente Občine Grosuplje, natančneje Župana in Občinskega sveta Občine Grosuplje, povezane z neuresničevanjem omenjene pravice, ki jih je naslavljala na različne institucije, so ti naslednji:

- Romi v Občini Grosuplje niso avtohtoni,

³⁴⁸ Pete seje Forumu romskih svetnikov, ki je potekala dne 19. marca 2007 v Občini Kuzma, sem se udeležila kot predstavnica Ministrstva za okolje in prostor (op. a.).

- Zakonodajalec ni jasno določil kriterijev in meril za vključitev posameznih občin v seznam občin, ki morajo zagotoviti zastopanost predstavnikov romske skupnosti v Občinskih svetih;
- Občina Grosuplje se je znašla na tem seznamu zaradi medijske pozornosti, ki je spremljala preselitev Romov v letu 2000.

Po moji oceni statusa romske skupnosti v organih lokalne samouprave v Občini Grosuplje sta realna naslednja predloga: sprejem sprememb in dopolnitev Statuta Občine Grosuplje, tako da se 2. odstavek 16. člena Statuta dopolni na naslednji način: »*Občinski svet šteje 25 članov, od katerih je do en član predstavnik romske skupnosti v občini, ki se voli po večinskem načelu.*« ali vložitev pobude za spremembo 101. a člena Zakona o lokalni samoupravi, saj kriteriji za uvrstitev Občine Grosuplje na seznam občin, v katerih Romi avtohtono živijo, niso bili natančno definirani in utemeljeni.

Ne glede na neopredeljene kriterije in merila po katerih so bile občine uvrščene na seznam občin, v katerih Romi avtohtono bivajo, in ki so dolžne zagotoviti predstavnika romske skupnosti v Občinskem svetu, poudarjam, da je Občina Grosuplje dolžna spoštovati veljavno zakonodajo, tudi če se z njo ne strinja, saj 2. člen slovenske Ustave določa, da je Slovenija pravna država.³⁴⁹

Ugotavljam, da je glavna ovira neuresničitvi pravice romske skupnosti do svojega predstavnika v Občinskem svetu v Občini Grosuplje pomanjkanje politične volje in interesa (predvsem) občinskih svetnikov za začetek postopkov, ki bi pripeljali do izvolitve romskega predstavnika v Občinski svet. Menim tudi, da si bo Občina Grosuplje še naprej prizadevala, da se izvzame iz seznama občin, ki so po Zakonu o lokalni samoupravi dolžne zagotoviti predstavnika romske skupnosti v Občinskem svetu, kar bi posledično pomenilo ukinitvev odgovornosti izvolitve romskega svetnika.

V postopku obravnave je tudi predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi. V osnutku sprememb in dopolnitev se v 22. členu predlaga črtanje 101. a člena, ki se nanaša na določitev predstavnikov romskih skupnosti v občinskem svetu. V obrazložitvi k temu členu je zapisano, da je že v skladu s petim odstavkom 39. člena Zakona o lokalni samoupravi določeno, da na območjih, kjer živi avtohtono naseljena romska skupnost, imajo Romi najmanj po enega predstavnika v občinskem svetu. Poleg tega je romski skupnosti že omogočeno, da ima v občinah, kjer romska skupnost živi avtohtono, svojega predstavnika v občinskem svetu (izjema je Občina Grosuplje), zato

³⁴⁹ Ustava RS, 2. člen (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00).

vsebina tega člena ne sodi v Zakon o lokalni samoupravi.³⁵⁰ Po medresorskem usklajevanju osnutka sprememb in dopolnitev tega Zakona pa se navedeni člen ne črta, marveč se spreminja besedilo 101. a člena, ter določa, da mora Vlada RS z Uredbo pripraviti merila in kriterije, na podlagi katerih so občine dolžne zagotoviti romskega svetnika v Občinskem svetu.³⁵¹

Podvršičeva in Steklačič poudarjata, da Grosupeljski Romi danes kljub želji po svojem predstavniku v občinskem svetu, še nimajo »večinskega konsenza o primernem kandidatu« (glej prilogo G). Če se navežem na njuno tezo, da bi organizirana oblika delovanja pripomogla k lažji izvolitvi predstavnika v Občinskem svetu, vidim možno rešitev v tem, da bi vsako romsko naselje po razmisleku in skupnem posvetovanju izbralo svojega predstavnika, ki bi bil zastopnik naselja v odnosu do drugih naselij in v odnosu do pristojnih institucij. Tako bi pet romskih naselij izbralo pet romskih zastopnikov, ki bi lahko tvorili »romski svet«. Njihove naloge bi vključevale: identifikacijo glavnih problemov naselij na specifičnih področjih (bivalne razmere, izobraževanje, zaposlovanje, možnosti organiziranega delovanja), s katerimi bi seznanili pristojne institucije.

Način izvajanja teh aktivnosti bi potekal tako, da bi se zastopniki individualno ali skupno udeležili sestankov na različnih institucijah in da bi pristojne osebe na teh institucijah povabili v svoje tabore oziroma naselja in na ta način vzpostavili pristnejši odnos. Namen vzpostavitve sistema zastopnikov romskih taborov oziroma naselij je preprečevanje »množičnih romanj« Romov do različnih institucij (vsak s svojimi težavami in problemi).

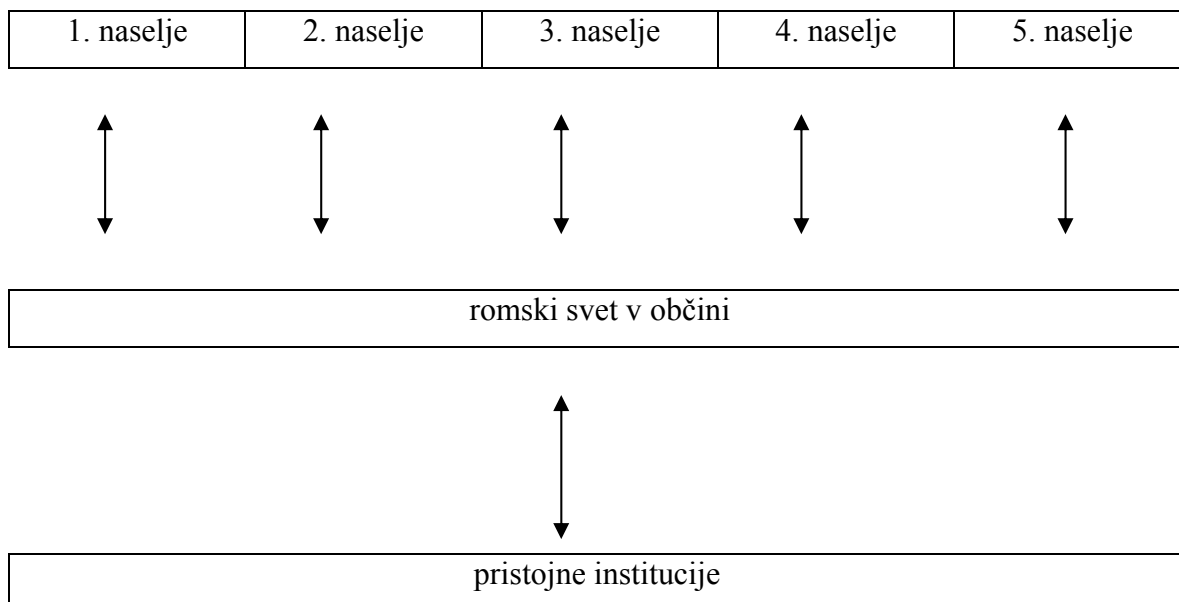
Zastopniki bi skrbeli za dvosmerni pretok informacij in bi predstavljali nekakšnega »uradnega govornika« svojega naselja. Uresničevanje tega modela je pogojeno s pripravljenostjo Romov samih na tovrstno organizirano obliko delovanja, s katero bi bilo po mojem mnenju najboljše, da bi bila predstavljena s strani Centra za socialno delo.

³⁵⁰ Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi – predlog za obravnavo (EVA: 2006-1536-0027), št. 017-7/2005/154 z dne 12. februarja 2007.

³⁵¹ Predstavniki občin so bile na posvetu 26. marca 2007 v Lukovici seznanjeni z omenjeno spremembo (op. a.).

Ta model organiziranja ponazarjam z naslednjo shemo:

Shema 6.3 Prvi primer modela organiziranega delovanja predstavnikov grosupeljskih romskih naselij do pristojnih institucij

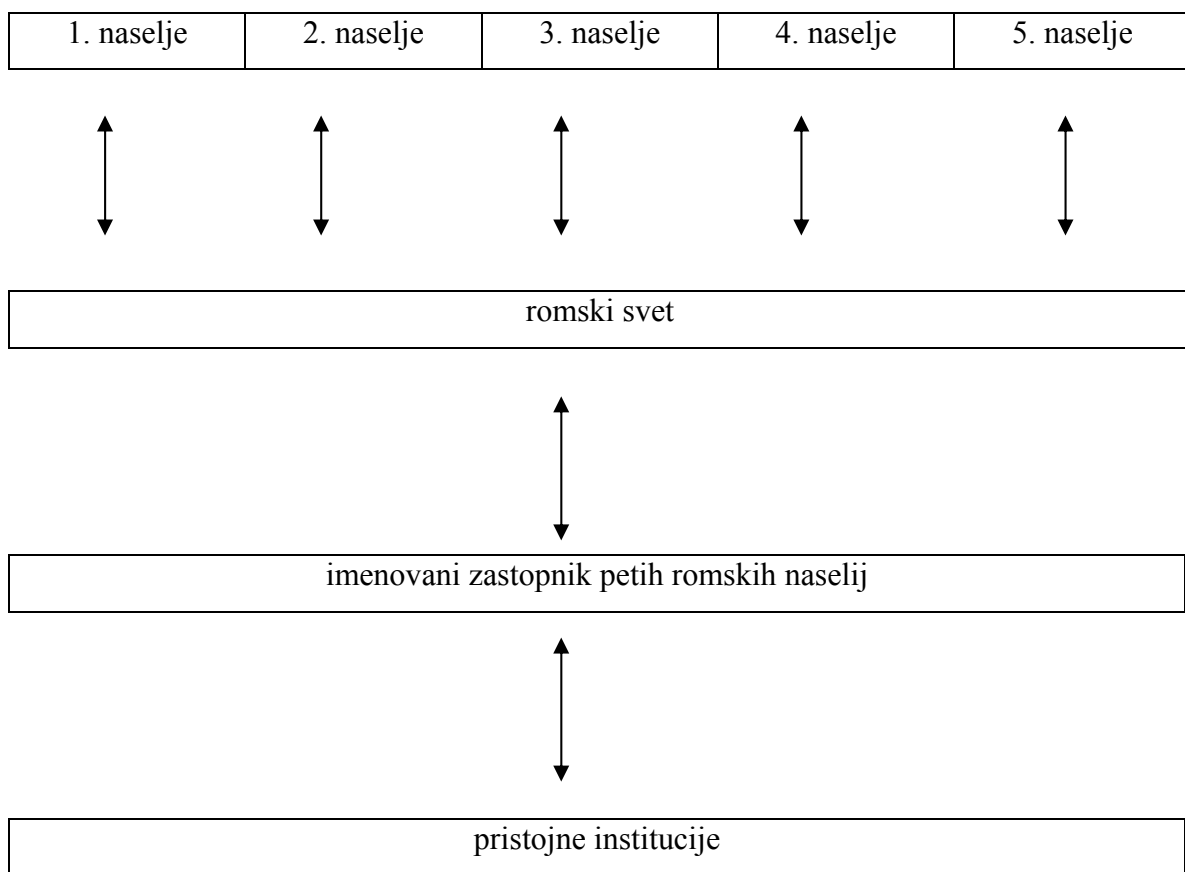

Menim, da bi bil optimalen model tisti, ko bi vsa naselja imenovala le enega zastopnika, ki bi bil predstavnik vseh v Občini Grosuplje živečih Romov in bi komuniciral s pristojnimi institucijami. V izogib morebitnim sporom in nezadovoljstvu bi bilo uvedeno načelo rotacije (vsak izmed imenovanih zastopnikov naselij bi določen »mandat« opravljala funkcijo zastopnika vseh petih romskih naselij). Za lažje razumevanje nekaterih zakonsko določenih vidikov bi mogoče prej omenjeni zastopniki oziroma svet zastopnikov lahko pomagali svetniku, ki predstavlja Rome. Ta svet bi tudi lahko dobil pristojnost, da za določen mandat voli zastopnika oziroma da za posamezne primere in dejavnosti imenuje zastopnika.

Organiziranost Romov v smislu koordiniranega delovanja in prizadevanja za definiranje skupne poti do istega cilja – izboljšanja bivalnih razmer je tako odvisna od naslednjih dejavnikov: na eni strani prizadevanja Romov samih za vzpostavitev in ohranitev dialoga med romskimi naselji in na drugi strani od nadaljnjih prizadevanj predvsem Centra za socialno delo in Občine Grosuplje (v smislu podpore in spodbujanja izboljšanja odnosov med samimi romskimi tabori). Ta možnost je glede na dane razmere morda v razmislek za obdobje, ko bodo romska naselja v Grosupljem bolj složna in ko

bodo tudi želela sodelovati med seboj in iskati skupne poti do istega cilja – izboljšanja bivalnih razmer in življenja nasploh.

Shema 6.4 Drugi primer modela organiziranega delovanja predstavnikov grosupeljskih romskih naselij do institucij

Omenjena modela se zdita precej lažje dosegljiva od možnih modelov interne organizacije v smislu zastopnikov znotraj naselij za različna področja, kot npr. zastopnik grosupeljske romske populacije za komunalno infrastrukturo, za higieno in zdravstvo, za izobraževanje, za zaposlovanje ter za kulturne dejavnosti. Za vsakršno potencialno organiziranost Romov samih je seveda potreben interes Romov samih in precejšnja spodbuda institucij kot sta Občina in Center za socialno delo Grosuplje.

7.0 SKLEPI

V svoji magistrski nalogi, ki je pričela nastajati v letu 2005, sem želela osvetliti nekatere pomembne vidike romske tematike, ki je v zadnjem času, predstavljena (predvsem v slovenskih medijih) kot romska problematika. Romi so se skozi obdobja svoje zgodovine srečevali z odkritimi in prikritimi oblikami politik in ukrepov, ki so imele pogosto za cilj doseganje delne ali celo popolne odmaknjenosti in izključenosti na obronke družbenega prostora in življenja. Že sama geografska izključenost je pogojevala druge oblike izključenosti (iz vzgojno-izobraževalnih procesov, dostopa do trga dela in zaposlovanja in nenazadnje tudi sodelovanja (predvsem aktivnega) v postopkih sprejemanja odločitev na državni, regionalni in lokalni ravni), ki so imele posredni ali neposredni vpliv na njihovo usodo. Najbolj mračno obdobje romske zgodovine je bil nedvomno genocid med drugo svetovno vojno, v katerem je življenje izgubilo milijon in pol Romov.

Integracija Romov, ki pomeni njihovo povezovanje v širše družbeno okolje, ne da bi opuščali elemente svoje etničnosti, danes še vedno ostaja zelo zaželen cilj, h kateremu pozivajo tudi mednarodne organizacije (predvsem Svet Evrope). Težave pri zagotavljanju in uresničevanju pravic romske skupnosti in njenih pripadnikov se kažejo zaradi različnih pristopov do njihove opredelitve v ustavah in zakonodaji (nepriznavanje oziroma zanikanje statusa (etnične) manjšine ali posebne etnične skupine, ki je zaradi specifičnosti ne moremo opredeliti za manjšino, kar posledično pomeni, da ni zagotovljenega ustreznega manjšinskega varstva).

V četrtem poglavju z naslovom *Pravni položaj Romov v mednarodnih dokumentih* sem namenila pozornost prikazu individualnih in kolektivnih pravic Romov v okviru varstva človekovih pravic in manjšinskih pravic. Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) je bila prva mednarodna organizacija, ki je prepoznala »specifične probleme Romov« in je sprejela številne dokumente, ki so neposredno ali posredno povezani z Romi in Sinti. Organizirala je številna srečanja, na katerih so bili obravnavani različnih vidiki položaja Romov v mednarodni skupnosti in predlagala ukrepe za izboljšanje njihovega položaja. Tudi Svet Evrope je v pravnih instrumentih namenjal pozornost vidikom družbene izključenosti na različnih področjih. V svojih priporočilih in resolucijah je predlagal ukrepe na področju bivalnih razmer, zaposlovanja, izobraževanja in urejanja pravnega položaja Romov, ki naj bi jih njene članice v čim večji meri upoštevale pri strategijah za izboljšanje položaja Romov. Nenazadnje so bile oblikovane in pripravljene

smernice za lažje vključevanje Romov tudi na področju javnega in političnega življenja. Poročila o uresničevanju varstva pravic romske skupnosti v evropskih državah žal prepogosto kažejo primer »slabih«, namesto primere »dobrih praks«. Kljub prizadevanjem mednarodnih organizacij je varstvo pravic romske manjšinske skupnosti še vedno v veliki meri odvisno od volje posameznih držav.

V svoji magistrski nalogi sem predstavila tudi položaj Romov v slovenskem prostoru, ki je zajemala predstavitev normativne ureditve njihovega položaja, njihovo demografsko in socialno podobo, družbeni in politični položaj ter oceno uspešnosti vladnih ukrepov na treh področjih, kjer se Romi srečujejo z največjimi težavami: bivalnih razmer, izobraževanja in zaposlovanja.

Slovenska Ustava zagotavlja varstvo avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti. Romi v slovenski Ustavi niso opredeljeni kot »avtohtona« skupnost in ureditev njihovih posebnih pravic je prepuščena zakonu. Novost normativne ureditve je v sprejemu »krovnega« Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji, ki je pomemben mejnik v prizadevanjih za izboljšanje njihovega položaja. Sam Zakon izrecno ne navaja posebnih manjšinskih pravic romske skupnosti, marveč opredeljuje področja teh posebnih pravic. Prav izvajanje tega Zakona bo v praksi pokazalo, ali bo njegov osnovni cilj dejansko zaživel. Čeprav so posebne pravice Romov na področju vzgoje in izobraževanja, kulture, medijev in lokalne samouprave zagotovljene v področni zakonodaji, sta vprašljiva njihovo dosledno izvajanje in njihova uspešnost pri doseganju cilja integracije Romov v širše družbeno okolje.

Uradne statistike o številu Romov dajejo podcenjeno sliko o njihovi dejanski številčnosti, saj naj bi jih bilo le nekaj več kot 3.000 oziroma 0,17 odstotka celotne slovenske populacije. Drugi viri (na primer *Poročilo o položaju Romov v Republiki Sloveniji* iz leta 2004) navajajo, da je Romov v Sloveniji celo do štirikrat več. Glede na to, da se ob popisih prebivalstva posamezniki niso dolžni izreči o svoji narodni pripadnosti, so po mojem mnenju uradne ocene števila tistih Romov, ki so se opredelili za Rome (po narodni pripadnosti), nerealne. Razlog vidim v tem, da Romi ne želijo opredeliti svoje (romske) narodne pripadnosti. Ocenjujem, da na območju Slovenije živi med 5.000 in 10.000 Romov.

Ureditev bivalnih razmer je osnovni predpogoj za sistematično reševanje številnih težav, s katerimi se soočajo Romi v Sloveniji. V *Poročilu o položaju Romov v Republiki Sloveniji* iz leta 2004 je navedeno, da 39 odstotkov Romov živi v zidanih stanovanjskih hišah (od tega jih je kar polovica zgrajena brez potrebnih dovoljenj), 12 odstotkov v

stanovanjih, medtem ko preostali živijo v zasilnih bivališčih, barakah, šotorih, torej v objektih, ki niso primerni za bivanje. Na državni ravni so se v preteklosti problema slabih bivalnih razmer Romov sicer lotili z zagotavljanjem finančnih sredstev občinam za pomoč in pripravo prostorske dokumentacije in olajšavam občinam pri nakupu zemljišč ter s sofinanciranjem komunalne infrastrukture, vendar se bivalne razmere niso bistveno izboljšale. Razlog za to vidim v tem, da na tem področju ni ustreznega sodelovanja med državo, lokalno skupnostjo in Romi. Sprejeti Zakon o romski etnični skupnosti morda prepušča preveč maneverskega prostora lokalnim skupnostim, ki so zadolžene za urejanje prostorskega vidika romskih naselij, saj država v določenih (izjemnih) primerih poseže v urejanje tega vidika, v kolikor se izkaže, da lokalna skupnosti ne izvajajo ustreznih postopkov in aktivnosti.

Romi bi po mojem mnenju morali sodelovati pri pripravah in oblikovanju strategij za izboljšanje pogojev bivanja. Menim tudi, da si Romi tovrstnega sodelovanja želijo in da bi tudi sami izrazili svoje poglede glede prostorske ureditve njihovih naselij. Pri načrtovanju izboljšanja obstoječih bivalnih objektov bi morali arhitekti in gradbeniki upoštevati njihove želje in pripravljati take načrte, ki bi predvidevali izboljšave in gradnje, sprejemljive za Rome. V tistih primerih, ko »legalizacija« in prostorska ureditev romskih naselij nista mogoči, bi veljalo razmisliti v smeri iskanja novih primernih lokacij in posledično o izgradnji novih romskih naselij (v kolikor jih je v skladu s predpisi mogoče umestiti v prostor), predvsem v tistih primerih, ko kvaliteta bivanja in življenja zaradi prostorske prenaseljenosti pada. Pravno-formalna ureditev potrebnih predpisov za legalno bivanje je šele prvi korak – na področju bivalnih razmer je potrebno razmišljati o tem, kako prebivalcem romskih naselij približati vlogo in odgovornost, vezano na lastništva razmerja in nenazadnje potrebo po vzdrževanju bivalnih objektov, okolice in spoštovanje tuje lastnine, da se omogoči postopno izboljšanje širših medsosedskih odnosov. Za izvajanje teh nalog bi bil zelo primeren (in v nekaterih primerih dejansko je) romski svetnik.

Na področju bivalnih razmer si je strokovna skupina za reševanje prostorske problematike romskih naselij zadala nalogo, da pripravi analizo stanja romskih naselbin na območju Slovenije, ki bo vključevala različne vidike bivalne kulture Romov. Analiza stanja bo podlaga za oblikovanje strateških usmeritev za urejanje tega področja s predlogi za integracijo, prelokacijo ali adaptacijo. Zavedamo se, da v Sloveniji obstajajo tudi romska naselja, katera dolgoročno ne bo mogoče urediti na ustrezen način (med drugim tudi zaradi pomanjkanja interesa s strani Romov).

Področje izobraževanja je kompleksno in rezultati ukrepov na tem področju so vidni v daljšem časovnem obdobju. Ključne ovire za uspešno integracijo romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces so: neznanje slovenskega jezika, pomanjkanje motivacije za učenje, pomanjkanje učnih in delovnih navad, neurejene bivalne razmere, pomanjkanje podpore staršev in premalo prizadevanj na strani pedagogov, da bi romski otroci prepoznali prednosti in se zavedali pomena pridobitve znanja in izobrazbe. Na podlagi odgovorov anketiranih pedagogov Osnovne šole Bršljin, kjer se šola 86 romskih otrok, ugotavljam, da bi k izboljšanju učnega uspeha romskih učencev pripomogla njihova vključenost v predšolsko vzgojo v vrtcih, delovanje romskega pomočnika, dodatne oblike učne pomoči, vzpostavljanje zaupanja v šolo in odpravljanje predsodkov, aktivno sodelovanje s starši in uvajanje romskega jezika, kulture in identitete v program državnih šol. Ravno na tej šoli je prišlo do odmevnega primera segregacije oziroma ločevanja učencev na etnični osnovi.

Oblikovanje in zagovarjanje čistih romskih oddelkov, kjer bi bili romski otroci ločeni svojih vrstnikov, po mojem mnenju ni korak v pravo smer – je korak nazaj, kar menijo tudi anketiranci na Osnovni šoli Bršljin, saj nobeden ni izrazil mnenja, da so taki oddelki najbolj učinkovita oblika vključevanja romskih učencev v učni proces. V čistih romskih oddelkih romski otroci ne morejo vzpostaviti stika s svojimi neromskimi vrstniki in počasneje spoznavajo vrednote in norme večinske družbe. Večina zagovornikov čistih romskih oddelkov ima v mislih le stereotipe o tipičnih romskih učencih (da vsi po vrsti lenarijo, delajo nered v šoli, dosegajo slabe rezultate in s svojim slabim zgledom vplivajo na druge učence). Po mojem mnenju so najbolj primerna oblika vključevanja romskih otrok v sistem izobraževanja heterogeni oddelki, v katerih so tako romski kot neromski otroci in predstavljajo edino pravo pot do integracije na tem področju. Delno homogeni oddelki oziroma ločeno izobraževanje Romov pri nekaterih predmetih se mi zdi primerno le v posebnih primerih in le kot začasni ukrep. Mislim, da je nujno potrebno razširiti in dopolniti obstoječe učne programe tako, da se z romsko kulturo, zgodovino in tradicijo seznanijo tudi pedagogi in neromski učenci.

Z izobraževanjem je povezano tudi zaposlovanje. Nizka raven izobrazbe (zlasti nedokončana osnovna izobrazba) je pogosto razlog za izključenost Romov iz trga dela, vendar izobrazba ni edini razlog. Ponovno pridejo na dan negativni stereotipi in tudi tista podjetja, ki dobivajo subvencije, če zaposlujejo težko zaposeljive osebe, Romom vedno znova zapirajo vrata. Možnosti so zelo omejene, zato je ključna vključitev v programe usposabljanja in zaposlovanja. Poleg programov osnovnošolskega izobraževanja, s katerim se Romi naučijo predvsem branja in pisanja, predlagam tečajje krojenja, šivanja, frizerstva,

avtoličarstva. Gre za tečaje, ki imajo poudarek na ročnih spretnostih. Nekatere izmed naučenih veščin bi lahko koristile Romom tudi v samih naseljih. Z ročnimi spretnostmi, kot so pletenje, kvačkanje in klekljanje, bi romske ženske z delom doma prišle do zaslužka, ki bi bil odvisen le od njihove motiviranosti in angažiranosti za kakovostne izdelke, namenjene prodaji.

Tudi spodbujanje samoorganizacije Romov in romskih društev na lokalni ravni je korak k hitrejši integraciji Romov v večinsko družbo. V Sloveniji deluje po uradnih podatkih 22 romskih društev, povezanih v Zvezo Romov Slovenije. Ukvarjajo se z različnimi aktivnostmi, od folklore do založništva. V okviru Zveze Romov Slovenije so se ponudile možnosti, da se Romi organizirajo in aktivno sodelujejo tudi pri pripravi programov in strategij za izboljšanje svojega položaja na različnih področjih. Pri tem je pomembna vključenost romskih svetnikov v občinske svete, saj romski svetniki predstavljajo vez med Romi na eni strani in pristojnimi institucijami na drugi strani. Možnosti za sodelovanje romskih predstavnikov (poleg določil Zakona o romski etnični skupnosti vezanih na organiziranost) v občinskih svetih bi bilo potrebno razširiti v smislu preseganja okvira avtohtonosti. V kolikor bi Romi izrazili interes in željo po sooblikovanju politike na lokalni (in v prihodnje tudi regionalni ter državni) ravni, bi veljalo razmisliti o možnosti njihove izvolitve v občinske svete.

Hipoteze, ki sem si jih zastavila v *Uvodu* naloge se navezujejo na položaj Romov v Občini Grosuplje, ki sem ga predstavila v šestem poglavju. Osnovna hipoteza je bila, da je ovira učinkovitemu reševanju romske problematike v Občini Grosuplje na različnih področjih pomanjkanje skupnih aktivnosti in skupne volje tako lokalnih skupnosti na eni strani, kot pripadnikov romske skupnosti na drugi strani. Večina grosupeljskih Romov živi v petih romskih naseljih, med katerimi so opazne razlike. Medtem ko je naselje *Oaza* najbolj urejeno in so mi tam Romi sami zatrdili, da so vedno pripravljeni urejati in izboljševati svoje bivalno okolje, Romi v naseljih *Smrekec 1*, *Smrekec 2* in *pri Nikotu* tako velikega interesa nimajo. Občani so Romom izredno nenaklonjeni in o njih večinoma ne želijo niti slišati. Raje vidijo, da romska naselja ostanejo na sedanjih (čeprav nelegalnih) lokacijah v čim večji razdalji od njihovih domov. Kljub finančnim sredstvom, ki jih Občina Grosuplje namenja za ureditev bivalnih razmer v romskih naseljih, večina Romov ne sodeluje pri obnovi in se zlasti upira preselitvam na druge lokacije. Svojo hipotezo glede bivalnih razmer lahko delno potrdim, saj obstajajo skupne aktivnosti, ki jih uspešno izvajajo študenti Fakultete za socialno delo v sodelovanju s pristojnimi službami, kot sta Center za socialno delo Grosuplje in Občina Grosuplje. V okviru inovativnega projekta z

naslovom *Ustvarjanje strategij za preprečevanje in preseganje socialne izključenosti Romov v Grosupljem*, ki sem ga opisala v svoji nalogi, Romi radi sodelujejo in v skupnih prizadevanjih počasi pridobivajo zavedanje o potrebi po urejenem bivalnem in življenjskem okolju. Če se na tem mestu navežem na prvo pomožno oziroma drugo hipotezo, ugotavljam, da s kontinuiranim ozaveščanjem Romov v romskih naseljih v Grosupljem glede različnih vidikov življenja (od higiene do potrebe po izobraževanju) dosegajo spodbudne rezultate, zato bi veljajo oblikovati nove inovativne programe tega tipa ali razširiti obstoječega. Dva pomembna dosežka tega projekta, ki jih posebej izpostavljam, sta vzpostavitev romskega vrtca in vzpostavitev romskega društva. Tudi z vidika ostalih aktivnosti, ki sem jih opisala v šestem poglavju, potrjujem svojo prvo pomožno hipotezo.

Kako je na področju izobraževanja in zaposlovanja grosupeljskih Romov? Ključno vlogo pri vključevanju Romov v programe izobraževanja ima Center za socialno delo Grosuplje. V sodelovanju z Občino Grosuplje, strokovni sodelavci Centra za socialno delo Grosuplje in prostovoljci izvajajo številne aktivnosti, s katerimi motivirajo romske otroke in njihove starše za vključevanje v vzgojno-izobraževalni proces. Dosegli so povečanje prisotnosti romskih otrok pri pouku, v dogovoru s Centrom za izobraževanje in kulturo Trebnje so vidni rezultati tudi pri izobraževanju odraslih Romov. Svoje osnovne hipoteze glede izobraževanja ne morem v celoti potrditi; delno jo lahko potrdim glede zaposlovanja. Na eni strani so opazna prizadevanja Občine Grosuplje, Centra za socialno delo Grosuplje in Urada za delo Grosuplje za izvajanje različnih programov iskanja zaposlitev za Rome. Na drugi strani je prisotna želja Romov iz naselja *Oaza*, da bi želeli imeti zaposlitev in bi delali, vendar so podjetja v Občini Grosuplje nenaklonjena zaposlovanju Romov. Prejemanje denarne socialne pomoči ne pripomore k dvigu motivacije Romov za vključevanje v programe zaposlovanja, seveda ob tem, da je dodatna ovira nizka izobrazbena stopnja. Na tem mestu ugotavljam, da bo potrebno še veliko dela, predvsem s starši tako, da bodo vzpodbujali svoje otroke k obiskovanju pouka in uspešnemu zaključku učnega procesa. Le tako bodo pridobili ustrezna znanja in veščine za vključevanje v trg dela in imeli večje možnosti za zaposlitev.

V nalogi sem predstavila dva modela organiziranega delovanja predstavnikov grosupeljskih Romov; v prvem bi vsako romsko naselje izbralo svojega predstavnika, tako da bi imeli pet zastopnikov romskih naselij, ki bi tvorili »romski svet«. Njihovi pglavitni nalogi bi obsegali: vzpostavitev dialoga s pristojnimi institucijami in med naselji in sodelovanje pri oblikovanju skupnih akcij na različnih področjih. Optimalni model

organizirane oblike delovanja bi bil, če bi vsako romsko naselje izbralo svojega zastopnika, ki bi nato med seboj izbrali enega zastopnika vseh petih romskih naselij. Vsi zastopniki pa bi se lahko organizirali kot občinski svet Kot sem že navedla, je optimalni model primeren za tisti čas, ko bodo romska naselja v Grosupljem bolj složna in ko si bodo prizadevala za isti cilj – izboljšanje svojega položaja.

Občina Grosuplje še vedno ni izvolila romskega svetnika in ga glede na razvoj dogodkov tudi v prihodnje ne bo. Na lokalnih volitvah jeseni 2006 Romi niso volili svojega predstavnika, saj Občina Grosuplje še ni sprejela podlage za izvedbo volitev romskega svetnika (med drugim Sprememb in dopolnitev Statuta Občine). Občinski svetniki vztrajajo pri svojem prepričanju, da je bil poimenski seznam občin, ki so dolžne zagotoviti predstavnika romske skupnosti v občinskem svetu, pripravljen brez ustreznih meril in kriterijev za določanje občin in si prizadevajo za spremembo 101. a člena Zakona o lokalni samoupravi, s katero naj bi se Občina Grosuplje črtala iz seznama občin, ki morajo zagotoviti romskega svetnika v občinskem svetu.

Če se navežem na svojo tretjo pomožno hipotezo ugotavljam, da bi dolgoročno veljalo romsko populacijo v Sloveniji in v Občini Grosuplje usmeriti v razvoj znanja, veščin ter spretnosti, ki so potrebna za preživetje v širšem družbenem okolju in hkrati identificirati način komunikacije med obema skupnostma ter graditi medsebojno spoštovanje specifičnih kulturnih različnosti – le to je po mojem mnenju prava smer integracije romske etnične skupnosti. V prihodnje bi veljalo spodbujati oblikovanje projektov, kot je projekt *»Ustvarjanje strategij za preprečevanje in preseganje socialne izključenosti Romov v Grosupljem«*, ki je dosegel zastavljene cilje zmanjševanja družbene neenakosti in socialne izključenosti Romov v Občini Grosuplje na eni strani z mobilizacijo romske skupnosti (ustanovitev organizirane oblike učenja za romske predšolske otroke, ki niso vključeni v predšolski program vzgoje in izobraževanja) in na drugi strani z mobilizacijo okolja, v katerem Romi živijo (promocija kulturne raznolikosti v širši lokalni skupnosti) (Urh, 2006: 183-184).

Menim, da kljub prizadevanjem pristojnih institucij v Občini Grosuplje za integracijo tam živečih Romov na področjih bivalnih razmer, izobraževanja, zaposlovanja, med občani Občine Grosuplje prevladujejo stereotipi o Romih, ki onemogočajo njihovo vključevanje v družbeno okolje. Tudi Romi si ne prizadevajo v zadostni meri za integracijo in življenje v okviru in v skladu z normativi. Menim, da je odnos do Romov (tudi drugod po Sloveniji) odvisen predvsem od osebnih izkušenj. Proces integracije Romov v Občini Grosuplje je po mojem mnenju šele na začetku, vendar na dobri poti, saj si različne institucije, tako lokalne

kot državne, z različnimi programi na omenjenih področjih, prizadevajo, da bi se ta proces nadaljeval.

Kot zaključek podajam nekaj izhodišč, za katere mislim, da bi lahko izboljšala oblikovanje in učinkovitost politike integracije Romov v Sloveniji:

1. Pripraviti je potrebno podrobne analize o položaju Romov v posameznih občinah na različnih področjih (oceno ustreznosti in urejenosti bivalnih razmer Romov, oceno dostopa Romov do zdravstvenega varstva, oceno vključenosti Romov v vzgojno-izobraževalne institucije in oceno uspešnosti učnih programov, oceno vključenosti Romov v programe, namenjene brezposelnim, oceno delovanja Romov v organiziranih društvih in oceno delovanja in učinkovitosti romskih svetnikov), na podlagi katerih se pripravijo novi predlogi in programi, ki ustrezajo dejanskemu stanju in potrebam ter pričakovanjem romskih skupnosti.
2. Pripraviti je potrebno tudi podrobne analize učinkovitosti programov na državni in lokalni ravni na omenjenih področjih za zmanjševanje družbene neenakosti in socialne izključenosti Romov in analize o porabi ter načrtovanju finančnih sredstev v ta namen.
3. Izboljšati je potrebno koordinacijo različnih vladnih in lokalnih institucij ter nevladnih organizacij pri projektih in programih za izboljšanje položaja Romov.
4. Pripraviti je potrebno projekte, usmerjene v promocijo kulturne raznolikosti, spoznavanje romske kulture in identitete, kulturni razvoj romske skupnosti in promocijo stikov z večinskim prebivalstvom ter zagotovitev ustreznih finančnih sredstev za te projekte.
5. Pripraviti je potrebno tudi programske vsebine o življenju, zgodovini, kulturi in identiteti Romov in obveščanja širšega družbenega okolja za zmanjševanje negativne podobe Romov v sredstvih javnega obveščanja in zmanjšanja socialne in etnične distance med Romi in okoliškim prebivalstvom.
6. Nuditi je potrebno strokovno in tehnično podporo sodelovanju Romov pri pripravi navedenih analiz, oblikovanju novih predlogov, programov in projektov za izboljšanje integracije Romov v večinsko družbo ob ohranjanju svoje kulture in identitete, spodbujanje vključevanja Romov v društva in aktivnosti romskih svetnikov.

8.0 LITERATURA IN VIRI

Monografske publikacije in članki

- ANDRASSY, Juraj (1976): *Međunarodno pravo*, šesto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- AVSEC, Tatjana (1999): *Romski otrok. Različnim otrokom enake možnosti*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.
- BAČIČ, Geza (1999): Organiziranost Romov v Sloveniji. V: Vera, Klopčič in Miroslav Polzer (ur.) *Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – izziv za manjšinsko pravo; Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.-12. aprila 1997*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 37 – 38.
- BANTON, Michael (1988): *Racial consciousness*. London and New York: Longman.
- BARRY, Brian M. (2001): *Culture and equality: an egalitarian critique of multiculturalism*. Cambridge, UK: Polity.
- BARTH, Friderik (1969): *Ethnic groups and boundaries: The social Organisation of Culture Difference*. New York: Allen and Unwin.
- BEŠTER, Romana (2002): Vpliv Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih na ustavno zaščito manjšin v državah članicah Sveta Evrope. *Razprave in gradivo: Revija za narodnostna vprašanja*, št. 41. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 32-67.
- BEŠTER, Romana (2003): *Migracijska politika Slovenije in EU – primerjava zakonodaje, strateških dokumentov in priporočil, s poudarkom na integracijski politiki*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- BEŠTER, Romana (2005): Ekonomska integracija priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev v Sloveniji. V: Miran Komac in Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike; drugi natis*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 559 – 590.
- BEŠTER, Romana (2006): *Integracijska politika – politika integracije imigrantov: teoretični model in študija primera Republike Slovenije*. Doktorska dizertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- BEZEK-JAKŠE, M. (2007): V Črnomlju ustanovljena nova romska zveza; Tri romska društva ustanovila romsko zvezo s sedežem v Črnomlju. *Dolenjski list*, 1. februar 2007, stran 3.
- BOHTE, Borut (1997): Mednarodno varstvo temeljnih pravic. V: Marjan Pavčnik, Ada Polajšnar – Pavčnik, Dragica Wedam – Lukić (ur.) *Temeljne pravice*. Ljubljana: Cankarjeva založba, strani 452 – 480.
- BRANKOVIČ, Jure (2003): Odredba brez zakonske podlage. *Delo*, 27. januarja 2003, stran 10.
- BREZIGAR, Mihaela (2006): Strnjen povzetek značilnosti bivalnih razmer Romov v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli Krajini in v Posavju ter predlog modela urejanja romskih naselij. V: Jožek Horvat – Muc (ur.): *Romano Them Romski Svet*, št. 28. Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije, strani 9-14.
- BRIZANI, Imer (2000): *Le ostanite, Romi gredo!* Celovec: Mohorjeva družba.
- BROWN, David (2000): *Contemporary Nationalism, Civil, Ethnocultural and Multicultural politics*. London and New York: Routledge.
- CASHMORE, Ellis (ur.) (1994): *Dictionary of race and ethnic relations*. London New York: Routledge.
- CASTLES, S. in MILLER, M. J. (1993): *The age of migration*. London: Mac-Millan.
- CHAPMAN, Malcolm (1993): *Social and Biological Aspects of Ethnicity*. Oxford, New York, Tokyo: Oxford University Press.

- COURTHIADE, Marcel (2003): Izvor Romov, kronologija in legende. V: Vera Klopčič in Miroslav Polzer (ur.): *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 171-192.
- CROWE, David M. (1994): *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: St.Martin` s Griffin.
- DEGAN, Vladimir Đuro (2000): *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet.
- DJURIĆ, Rajko (1990): Romi v svetovni književnosti. V: Irena Levičnik (ur.): *Vzgoja in izobraževanje romskih otrok v predšolskem in osnovnošolskem obdobju*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, strani 72-76.
- DROLC, Aleš (ur.) (2001): *Spremljanje pridruženja EU: Zaščita manjšin*. Budapest: Open Society Institute.
- ERIKSEN, Thomas Hylland (1997): *Ethnicity and Nationalism in Athropological Perspective*. London: Pluto.
- FRASER, Angus (1995): *The Gypsies: The Peoples of Europe*. Oxford: Blackwell.
- FUŽIR, Jelka (1989): *Integracija otrok priseljencev v urbanem okolju – primer Titovo Velenje*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za socialne, politične vede in novinarstvo.
- GIDER, Nataša (2007): Romski svetniki potrebujejo podporo in pomoč. *Večer*, 6. marec 2007, stran 17.
- GLÜCKS, Nenad (2007): Svetnik v oblakih. *Delo*, 7. februar 2007, str. 8
- GOLDSCHIEDER, Calvin (ur.) (1995): *Population, Ethnicity and Nation-building*. Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- GORDON, Milton (1964): *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press.
- GOTLIEB, Allan (1970): *Human Rights, Federalism and Minorities*. Toronto: Canadian Institute of International Affairs.
- GUTMANN, Amy (ur.) (2003): *Multiculturalism: examining the politics of recognition*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- HAJÓŠ, Ferenc (2002): Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin. V: Miroslav Polzer, Liana Kalčina, Mitja Žagar (ur.) *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK: Inštitut za narodnostna vprašanja: Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo, strani 83-88.
- HORVAT - MUC, Jožek (2003): Romi na Slovenskem. V: Vera Klopčič in Miroslav Polzer (ur.) *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 61-64.
- (2003) Human Rights Protection is Unavailable to Those Most in Need of It – ERRC Interview with Jenő Katenbach, Parliamentary Commissioner for the Rights of National and Ethnic Minorities in Hungary. V: Dimitrina Petrova (ur.) *Roma Rights quarterly – What is Roma Rights?, Number 1, 2004*. Budapest, Hungary: European Roma Rights Center, strani 51-53.
- JANKO SPREIZER, Alenka (2002): *Vedel sem, da sem Cigan – rodil sem se kot Rom – Znanstveni razizem v raziskovanju Romov*. Ljubljana: SIH – Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- JANKO SPREIZER, Alenka (2006): Avtohtonost v slovenskem narod(nost)nem vprašanju in koncept staroselstva: nastavki za analizo ideologij primata. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, številka 50/51. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 236-271.

- JERŠE, Alenka in NAGLIČ, Metka (ur.) (2004): Gostujoče pero, Romi v Sloveniji. V: Amnesty akcija Amnesty International Slovenije, Leto 1, številka 3, september 2004, stran 6.
- JESIH, Boris (2007): *Med narodom in politiko: politična participacija koroških Slovencev*. Celovec: Drava, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja
- JONES, Siân (1997): *The Archaeology of Ethnicity: Constructing identities in the past and present*. London, New York: Routledge.
- JUŽNIČ, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KALČINA, Liana (ur.) (2005): *Uresničevanje Listine Sveta Evrope o regionalnih ali manjšinskih jezikih v Republiki Sloveniji (zbornik dokumentov)*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.
- KASTELIC, Lovro (2007): O Romih, ko nimajo o čem drugem. *Dobro jutro*, 24. marec 2007, strani 4-5.
- KEMP, Walter A. (ur.) (2000): *OSCE Handbook; 3rd Edition*. Vienna, Austria: OSCE Secretariat.
- KLINAR, Peter (1976): *Mednarodne migracije*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- KLOPČIČ, Vera (1999): Pravni položaj Romov v mednarodnih dokumentih. V: Vera Klopčič in Miroslav Polzer (ur.) *Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – izziv za manjšinsko pravo*. Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.-12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 46-53.
- KLOPČIČ, Vera in POLZER, Miroslav (ur.) (2003): *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- KLOPČIČ, Vera (2005): Posebne pravice romske skupnosti – privilegij manjšine ali mednarodna obveznost večine. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, številka 47. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 122-132.
- KLOPČIČ, Vera (2006): *Mednarodnopravne razsežnosti pravnega varstva manjšin v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- KOCJANČIČ, Rudi, Ciril Ribičič, Franc Grad, Igor Kavčič (1998): *Ustavno pravo Slovenije*. Ljubljana: Visoka upravna šola.
- KOMAC, Miran (ur.) *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji: (vademekum)*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- KOMAC, Miran (avtor dodatnega besedila) in Dean Zagorac (ur.) (2002): *Varstvo manjšin. Uvodna pojasnila in dokumenti*. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- KOMAC, Miran in Medvešek, Mojca (ur.) (2005): *Percepcije slovenske integracijske politike; drugi natis*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- KOMAC, Miran, Mojca Medvešek, Petra Roter (2007): *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!?: Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KÜNHARDT, Ludger (1991): *Die Universalität der Menschenrechte*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- LAVTAR, Roman (2002): Vključevanje novih skupin prebivalcev v odločanje na lokalni ravni. V: *Posvet Lokalna demokracija, Udeležba občanov v lokalnem javnem življenju: zbornik referatov Nova Gorica, 20. in 21. junij 2002*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Urad za lokalno samoupravo in Visoka upravna šola, strani 5-18.

- LEVIČNIK, Irena (ur.) (1990): *Izobraževanje romskih otrok v predšolskem in osnovnošolskem obdobju*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- LUKŠIČ-HACIN, Marina (1999): *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC.
- MAYALL, David (2004): *Gypsy Identities 1500-2000 From Egipcians and Moon-men to the Ethnic Romany*. London and New York: Routledge.
- MEDVED, Mojca (2005): Politična integracija, državljanstvo, politična participacija in reprezentacija. V: Miran Komac in Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike*; drugi natis. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 453 – 558.
- MEDVEŠEK, Mojca in Vrečer, Natalija (2005): Percepcije sociokulturne integracije in nestrpnosti: nove manjšine v Sloveniji. V: Miran Komac in Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike*; drugi natis. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 271 – 378.
- MERRILLS, J.G. in Robertson, A.H. (2001): *Human rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights*. Manchester: Manchester University Press.
- MLINARIČ, Urška (2007a): Notranji konflikti, ki škodijo le Romom. *Večer*, 10. februar 2007, stran 3.
- MLINARIČ, Urška (2007b): Romski zakon brez Romov. *Večer*, 12. februar 2007, stran 4.
- OBREZA, Janez (2003): Romi v slovenskem pravnem redu in njihova politična participacija na lokalni ravni v luči predvidenih sprememb. V: Vera Klopčič in Miroslav Polzer (ur.) *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 47-60.
- OKLEY, Judith (1983): *The Traveller Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ØYEN, Else (1990): The Imperfection of Comparisons. V: Else Øyen (ur.) *Comparative Methodology. Theory and Practice in International Social Research*. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE Publications.
- PAREKH, Bhikhu, C. (2000): *Rethinking multiculturalism: cultural diversity and political theory*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan.
- PARK, Robert E. in Miller, Herbert (1921): *Old World Traits Transplanted*. New York: Harper and Brothers Publishers.
- PARK, Robert E (1922): *The Immigrant Press and Its Control*. New York: Harper and Brothers Publishers.
- PAVČNIK, Marjan, Polajšnar – Pavčnik, Ada, Wedam – Lukić, Dragica (ur.) (1997): *Temeljne pravice*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- PETRIČ, Ernest (1977): *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Maribor: Založba Obzorja.
- PETROVA Dimitrina (ur.) (2003): *Roma Rights quarterly – Political rights, Number 4*. Budapest, Hungary: European Roma Rights Center.
- PETROVSKI, Trajko (2003) Identiteta in kultura Romov. V: Vera Klopčič in Miroslav Polzer (ur.) *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 195-201.
- PIRC, Vanja (2006): Diplomacija – nezaželeni diplomat. *Mladina*, številka 4., 23. januarja 2006, strani 30 – 31.
- POLZER, Miroslav, Kalčina, Liana in Žagar, Mitja (ur.) (2002): *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK: Inštitut za narodnostna vprašanja: Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo.

- POUTIGNAT, Phillipe in Streiff-Fenart, Jocelyne (1995): *Teorije o etnicitetu*. Beograd: PUF.
- PREDAN, Milan (ur.) (2004): *Minorities and the Central European Initiative: on the occasion of the 10th Anniversary of the CEI Instrument for the Protection of Minority Rights (1994-2004)*. CEI Executive Secretariat: Slovenian CEI Presidency. Maribor: Dravska tiskarna d.o.o.
- RAJŠEK, Bojan (2000a): Občina Grosuplje bo preselila Rome. *Delo*, 21. november 2000, stran 7.
- RAJŠEK, Bojan (2000b): Romskega tabora ni več. V: *Delo*, 23. november 2000, stran 7.
- RAJŠEK, Bojan (2000c): Občina je za Rome uredila naselje Za smrekami«. *Delo*, 18. oktober 2000, stran 7.
- RAJŠEK, Bojan (2003): Občina jezna na državo. *Delo*, 18. marec 2003, stran 7.
- RAJŠEK, Bojan (2005): Denar bodo dobile samo štiri občine«. *Delo*, 11. januar 2005, stran 7.
- RAJŠEK, Bojan (2007): Občina Grosuplje znova zavrnila spremembo statuta. *Delo*, 1. februarja 2007, stran 4.
- RINGOLD, Dena, Orenstein, Mitchel A. in Wilkens, Erika (2005): *Roma in an expanding Europe: breaking the poverty cycle*. Washington, D. C.: The International Bank for Reconstruction/ The World Bank.
- ROBERTSON, A. H. (1993): *Human Rights in Europe*, Third edition. Manchester, New York: Manchester University Press.
- ROTTER, Petra (1996): Razvoj mednarodnopravnega varstva manjšin od 17. stoletja do obdobja Društva narodov. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, številka 31. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 193: 215.
- ROTTER, Petra (2005a): Opredeljevanje manjšin. V: Miran Komac in Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike; drugi natis*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 169-198.
- ROTTER, Petra (2005b): Integracija. V: Miran Komac in Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike; drugi natis*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 199-206.
- ROTTER, Petra (2005c): *Vloga jezika v integracijskem procesu*. V: Miran Komac in Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike; drugi natis*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 239 -270.
- (2001) *Roma, Gypsies: Texts issued by International Institutions*. Hertfordshire, UK: Centre de recherches tsiganes and University of Hertfordshire Press.
- SERBEZOVSKI, Muharem (2000): *Cigani i ljudska prava, drugo izmenjeno izdanje*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.
- SMITH, D. Anthony (1986): *The Ethnic Origins of Nations*. New York: Blackwell.
- STEKLAČIČ, Gregor (2003): Romi v občini Grosuplje. V: Vera Klopčič in Miroslav Polzer (ur.) *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 287-301.
- (2004) STIGMATA *Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe*. Budapest: European Roma Rights Center.
- (2001) SVET EVROPE: *Svet Evrope, 800 milijonov Evropejcev*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK in Urad Republike Slovenije za mladino.
- ŠABIČ, Zlatko in Roter, Petra (2002): Razvoj varstva človekovih pravic pod okriljem OZN. V: Miro Cerar, Jon Jamnikar, Maja Smrkolj (ur.): *Dokumenti človekovih*

- pravic z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut, strani 31-48.
- ŠABIČ, Zlatko (ur.) (2005): Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ŠIFTAR, Vanek (1970): *Cigani. Minulost v sedanosti*. Murska sobota: Pomurska založba
- ŠIFTAR, Vanek (1990): Pogled nazaj – korak naprej. V: Irena Levičnik (ur.): *Vzgoja in izobraževanje romskih otrok v predšolskem in osnovnošolskem obdobju*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, strani 59-71.
- ŠKOF, Vladka (1991) Vzgoja in izobraževanja romskih otrok v osnovni šoli. V: Irena Levičnik (ur.): *Vzgoja in izobraževanje romskih otrok v predšolskem in osnovnošolskem obdobju*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, strani 10-18.
- ŠTRUKELJ, Pavla (2004): *Tisočletne podobe nemirnih nomadov, Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji*. Ljubljana: Družina.
- ŠUMI, Irena (2000): *Kultura, etničnost, mejnost: konstrukcije različnosti v antropološki presoji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- TANCER, Mladen (1994): *Vzgoja in izobraževanje Romov na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja.
- TANCER, Mladen (2003): Izobraževanje Romov v Sloveniji. V: Vera Klopčič in Miroslav Polzer (ur.) *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 66-75.
- TOŠ, Niko (1988): *Metode družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- URH, Špela (2006): Pregled študij in projektov s področja romske tematike v Sloveniji. V: Nada Žagar in Vera Klopčič (ur.) *Poklicno informiranje in svetovanje za Rome – PISR*. Črnomelj: Zavod za izobraževanje in kulturo, strani 173 – 197.
- (1994) VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah, Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Zakon o varuhu človekovih pravic z uvodnimi pojasnili Jerneja Rovška. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- VREČER, Natalija (2005): Vloga kulture pri procesih integracije (prisilnih) priseljencev. V: Miran Komac in Mojca Medvešek (ur.) *Percepcije slovenske integracijske politike; drugi natis*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 673 – 686.
- ZADRAVEC, Jože (1991): Demografska in socialna podoba Romov v Sloveniji. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, številka 25. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 78-91.
- ZAVRATNIK ZIMIC, Simona (2000): Koncept »družbene izključenosti« v analizi marginalnih etničnih skupin: primer začasnih beguncev in avtohtonih Romov. *Teorija in praksa: družboslovna revija*, Letnik 37, številka 5 (oktober 2000). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, strani 832-845.
- ZUPANČIČ, Jernej (2003): Romska vprašanja v luči prostorskih odnosov. V: Vera Klopčič in Miroslav Polzer (ur.) *Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 112-129.
- ŽAGAR, Mitja (1993): The Contribution to an "Ethnic Glossary." *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, številka 28. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 155-169.
- ŽAGAR, Mitja (1998): Kulturna dejavnost Italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, romske skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v

- Republiki Sloveniji: Opredelitve, načela, cilji in strategije slovenske manjšinske politike. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, številka 33. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 157-192.
- ŽAGAR, Mitja in Novak, Aleš (1999): Constitutional and International Protection of National Minorities in Central and Eastern Europe. V: Mitja Žagar, Boris Jesih in Romana Bešter (ur.) *The Constitutional and Political Regulation of ethnic relations and conflicts*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 177 – 214.
- ŽAGAR, Mitja (2002): Nekaj misli o politiki integracije romske skupnosti v Sloveniji. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, številka 41. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 136-171.
- ŽAGAR, Mitja (2005): Koncepti, modeli in mehanizmi političnega predstavljanja narodnih manjšin in politike integracije. *Razprave in gradivo: Revija za narodnostna vprašanja*, številka 46. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani: 48-74.
- ŽAGAR, Nada in Klopčič Vera (ur.) (2006): *Poklicno informiranje in svetovanje za Rome – PISR*. Črnomelj: Zavod za izobraževanje in kulturo.
- WINKLER, Peter (1999): Romi v Sloveniji. V: Miran Komac (ur.) *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji: (vademekum)*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, strani 66-70.

Pravni viri

- Deklaracija o namerah Skupščine Republike Slovenije (Uradni list SRS, št. 44/90).
- Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih (Uradni list RS-MP, št. 17/2000).
- Javni razpis za sofinanciranje projektov osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih (Uradni list RS, št. 98-99/04).
- Nacionalni stanovanjski program (Uradni list RS, št. 43/2000).
- Odločba komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 35202-13-1/2000 z dne 13. oktobra 2000.
- Odločba Upravnega sodišča Republike Slovenije št. U 2135/2000-15 z dne 8. januarja 2003.
- Odločba Ustavnega sodišča Republike Slovenije št. U-I-416/98-38 z dne 22. marca.2001 (Uradni list RS, št. 28/2001).
- Odločba Ustavnega sodišča Republike Slovenije, št. U-I-315/02-11 z dne 3. oktobra 2002 (Uradni list RS, št. 87/02).
- Odločba Ustavnega sodišča Republike Slovenije, št. U-I-345/02-9 z dne 14. novembra 2002 (Uradni list RS, št. 105/02).
- Odločba Župana Občine Grosuplje št. 35202-13-1/00 z dne 16. novembra 2000.
- Odlok o javnem redu in miru v Občini Grosuplje (Uradni list RS, št. 16/96, 23/96 in 65/97).
- Odredba o normativih in kadrovskih pogojih za izvajanje dejavnosti predšolske vzgoje (Uradni list RS, št. 57/97, 40/99, 3/00 in 29/02).
- Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin (Uradni list RS, št. 20/1998, MP, št. 4/98).
- Pravilnik o denarnih pomočeh iz proračunskih sredstev Občine Grosuplje (Uradni list RS, št. 82/2001 in 96/2003).
- Pravilnik o izvrševanju Zakona o prijavi prebivališča (Uradni list RS, št. 105/01).
- Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi – predlog za obravnavo (EVA: 2006-1536-0027), št. 017-7/2005/154 z dne 12. februarja 2007.
- Pritožba N.H. z dne 25. oktobra 2000 zoper Odločbo komunalnega inšpektorja št. 35202-13-1/2000 z dne 25. oktobra 2000.

Pritožba Občine Grosuplje zoper sodbo Upravnega sodišča Republike Slovenije z dne 27. januarja 2003.

Sklep komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 35202-13-1/2000 z dne 9. novembra 2000 o dovolitvi izvršbe.

Sklep Upravnega sodišča Republike Slovenije št. U 1969/2000-3 z dne 30. oktobra 2000 .

Sklep Upravnega sodišča Republike Slovenije št. U 2135/2000-3 z dne 22. novembra 2000.

Stanovanjski zakon (Uradni list RS, št. 69/03).

Statut Občine Beltinci (Uradni list RS, št. 46/00, 118/00 in 67/01).

Statut Občine Grosuplje (Uradni list RS, št. 42/99 in 36/02).

Statut Občine Krško (Uradni list RS, št. 37/99, 67/01 in 23/02).

Statut Občine Murska Sobota (Uradni list RS, št. 23/99).

Statut Mestne občine Novo mesto (Uradni list RS, št. 47/99).

Statut Občine Rogašovci (Uradni list RS, št. 66/99).

Statut Občine Šentjernej (Uradni list RS, št. 4/01).

Statut Občine Trebnje (Uradni list RS, št. 50/95 in 80/98).

Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00).

Ustavni amandma LXVII. k Ustavi Socialistične Republike Slovenije (Uradni list SRS, št. 32/89).

Zakon o društvih (Uradni list RS, št. 60/95).

Zakon o evidenci volilne pravice (Uradni list RS, št. 52/02).

Zakon o financiranju občin (Uradni list RS, št. 123/06).

Zakon o graditvi objektov (Uradni list RS, št. 110/02 in 41/04).

Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 8/06 – tretje uradno prečiščeno besedilo)

Zakon o knjižničarstvu (Uradni list RS, št. 87/2001, 96/2002).

Zakon o lokalnih volitvah s spremembami (Uradni list RS, št. 72/93, 7/94, 33/94, 61/95, 70/95, 51/02, 72/05).

Zakon o lokalnih volitvah – uradno prečiščeno besedilo (Uradni list RS, št. 100/05).

Zakon o lokalni samoupravi s spremembami (Uradni list RS, št. 72/93, 57/94, 14/95, 26/97, 70/97, 10/98, 74/98, 70/00, 51/02, 72/05).

Zakon o medijih (Uradni list RS, št. 110/2006 – uradno prečiščeno besedilo).

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja s spremembami (Uradni list RS, št. 14/2003 – uradno prečiščeno besedilo, 34/2003 in 79/2003).

Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 23/2005 – uradno prečiščeno besedilo).

Zakon o prekrških (Uradni list RS, št. 3/2007 – četrto uradno prečiščeno besedilo).

Zakon o prijavi prebivališča (Uradni list RS, št. 59/06 – uradno prečiščeno besedilo).

Zakon o Radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, št. 96/05).

Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih (Uradni list RS-MP, št. 69/2000).

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s Protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s Protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (Uradni list RS-MP, št. 33/94).

Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (Uradni list RS-MP, št. 20/1998).

Zakon o ratifikaciji Protokola št. 13 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin glede odprave smrtne kazni v vseh okoliščinah (Uradni list RS-MP, št. 102/2003).

Zakon o ratifikaciji Protokola št. 14 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki spreminja nadzorni sistem konvencije (Uradni list RS-MP, št. 49/2005).

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (EVA: 2005-1516-0001) – predlog za obravnavo z dne 12. julija 2006.

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

Zakon o socialnem varstvu (uradno prečiščeno besedilo – Uradni list RS, št. 34/2004).

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Uradni list RS, št. 93/05).

Zakon o urejanju prostora (Uradni list RS, št. 110/02, 8/03).

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/2002).

Zakon o varnosti cestnega prometa (Uradni list RS, št. 51/05 – uradno prečiščeno besedilo)

Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 113/2003 – uradno prečiščeno besedilo).

Zakon o zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 9/92).

Internetni viri

Dokumenti Organizacije združenih narodov

Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin - *Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN z resolucijo 47/135 18. decembra 1992,

[Http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm](http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm) (24.5. 2004).

Ekonomski in socialni svet Združenih narodov - *UN Economic & Social Council/Background*

[Http://www.un.org/docs/ecosoc/ecosoc_background.html](http://www.un.org/docs/ecosoc/ecosoc_background.html) (10.8.2006).

Generalna skupščina Združenih narodov - *UN General Assembly 60th Session/Background*,

[Http://www.un.org/ga/60/ga_background.html](http://www.un.org/ga/60/ga_background.html) (10.8.2006).

Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije - *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN z Resolucijo 2106 (XX) 21. decembra 1965 in je stopila v veljavo 4. januarja 1969,

[Http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm#part1](http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm#part1) (6.3.2006).

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah - *International Covenant on Civil and Political Rights*, ki ga je sprejela Generalna skupščina OZN z Resolucijo 2200A (XXI) 16. decembra 1966 in je stopil v veljavo 23. marca 1976,

[Http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm](http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm) (23.5. 2004).

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah - *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ki ga je sprejela Generalna skupščina OZN z Resolucijo 2200A (XXI) 16. decembra 1966 in je stopil v veljavo 3. januarja 1976,

[Http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm](http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm) (23.5.2004).

Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov 60/251 o ustanovitvi Sveta za človekove pravice - *Resolution 60/251. establishing Human Rights Council adopted by the General Assembly z dne 15. marca 2006*,

[Http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf](http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf),
(10.8.2006).

Seznam mednarodnih instrumentov Združenih narodov s področja varstva človekovih pravic - *UN International Human Rights Instruments*;

[Http://www.unhchr.ch/html/intlist.htm](http://www.unhchr.ch/html/intlist.htm) (23.5.2004).

Splošna deklaracija človekovih pravic/ *Universal Declaration of Human Rights*, ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN z resolucijo 217 A (III) 10. decembra 1948,

[Http://www.un.org/overview/rights.html](http://www.un.org/overview/rights.html) (23.5.2004).
Ustanovna listina Združenih narodov - *Charter of the United Nations* z dne 26. junija 1945,
[Http://www.un.org/aboutun/charter](http://www.un.org/aboutun/charter) (23.5.2004).
Varnostni svet Združenih narodov - *UN Security Council/Background*,
[Http://www.un.org/Docs/sc/unsc_background.html](http://www.un.org/Docs/sc/unsc_background.html) (10.8.2006).
Visoki komisar OZN za človekove pravice - *United Nations High Commissioner for Human Rights*,
[Http://www.ohchr.org/english/about/index.htm](http://www.ohchr.org/english/about/index.htm) (10.8.2006)
[Http://www.ohchr.org/english/about/structure.htm](http://www.ohchr.org/english/about/structure.htm) (10.8.2006).

Dokumenti Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE)

Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja - *Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area, Decision No. 566/PC.DEC/566* z dne 27. novembra 2003,
[Http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1562_en.pdf](http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1562_en.pdf) (28.6.2004).
Kontaktna oseba za Rome in Sinte - *The ODIHR Contact Point for Roma and Sinti Issues*,
[Http://www.osce.org/odihr.cprsi](http://www.osce.org/odihr.cprsi) (28.6.2004);
[Http://www.osce.org/documents/odihr/2003/01/1924_en.pdf](http://www.osce.org/documents/odihr/2003/01/1924_en.pdf) (28.6.2004).
Letno poročilo Urada OVSE za demokratične institucije in človekove pravice (2003) - *OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights Annual Report 2003*,
[Http://www.osce.org/documents/odihr/2004/05/2926_en.pdf](http://www.osce.org/documents/odihr/2004/05/2926_en.pdf) (28.6.2004).
Mednarodna konferenca na temo izvajanja politik Akcijskega načrta za Rome, Sinte in »potujoča ljudstva« in ukrepov proti »anti-ciganskemu« fenomenu v Evropi - *International Conference on the Implementation of Policies/Action Plans for Roma, Sinti and Travellers, and Measures Against Anti-Gypsyism Phenomenon in Europe*, ki je potekala v Varšavi 20. in 21. oktobra 2005,
[Http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/warsow05_en.asp](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/warsow05_en.asp) (4.4.2007).
Poročilo Maxa van der Stoela, nekdanjega Visokega komisarja OVSE za narodne manjšine o položaju Romov in Sintov na območju držav članic OVSE - *OSCE High Commissioner on National Minorities Report on the situation of Roma and Sinti in the OSCE Area* z dne 10. marca 2000,
[Http://www1.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf](http://www1.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf) (1.5.2006).
Priporočila Urada za demokratične institucije glede povečanja politične participacije Romov - *No registration, no rights: helping to break the vicious cycle affecting Roma*, [Http://www.osce.org/odihr/item_2_19838.html](http://www.osce.org/odihr/item_2_19838.html) (23.3.2007).
Smernice Urada za demokratične institucije za pomoč pri participaciji narodnih manjšin v procesu volitev (2001) - *Guidelines to assist national minority participation in the electoral process*,
[Http://www.osce.org/publications/odihr/2001/01/12347_129_en.pdf](http://www.osce.org/publications/odihr/2001/01/12347_129_en.pdf) (10.4.2007).
Urad za demokratične institucije in človekove pravice - *OSCE ODIHR*,
[Http://www.osce.org/odihr/13406.html](http://www.osce.org/odihr/13406.html) (15.5.2005);
[Http://www.osce.org/odihr/13421.html](http://www.osce.org/odihr/13421.html) (15.5.2005);
[Http://www.osce.org/odihr/13493.html](http://www.osce.org/odihr/13493.html) (28.6.2004).
Visoki Komisar OVSE za narodne manjšine - *OSCE High Commissioner for National Minorities*,
[Http://www.osce.org/hcnm/13019.html](http://www.osce.org/hcnm/13019.html) (15.5.2005);
[Http://www.osce.org/hcnm/13023.html](http://www.osce.org/hcnm/13023.html) (15.5.2005).

Zaveze in priporočila OVSE vezane na Rome in Sinte - *OSCE Commitments and Recommendations relating to Roma and Sinti*, Varšava, 2003, [Http://www.org.e.osce.org/documents/odihr/2004/04/2774_en.pdf](http://www.org.e.osce.org/documents/odihr/2004/04/2774_en.pdf) (28.6.2004).
Zgodovina Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi - *OSCE Timeline*, [Http://www.osce.org/about/15659.html](http://www.osce.org/about/15659.html) (24.5.2004);
[Http://www.osce.org/about/15660.html](http://www.osce.org/about/15660.html) (24.5.2004).

Dokumenti Sveta Evrope

Drugo poročilo Evropske komisije Sveta Evrope za boj proti rasizmu in nestrpnosti o Sloveniji; sprejeto 13. decembra 2002 in objavljeno 8. julija 2003, [Http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI's_work/5CBC_Second_reports/Slovenia_CBC2_si.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI's_work/5CBC_Second_reports/Slovenia_CBC2_si.pdf) (1.5.2006).
Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih, ETS No.148 - *European Charter for regional or minority languages, ETS. No. 148* z dne 5. novembra 1992, [Http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm](http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm) (28.6.2006).
Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin z dne 4. novembra 1950, dopolnjena s protokolom št. 11 - *Council of Europe – Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11*, [Http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc](http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc) (10.8.2006).
Obrazložitev poročilo k Evropski listini o regionalnih in manjšinskih jezikih - *European Charter for regional or minority languages, ETS. No. 148 – Explanatory Report*, [Http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/148.htm](http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/148.htm) (11.8.2006).
Obrazložitev poročilo k Protokolu številka 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin - *Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Explanatory Report*, [Http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/177.htm](http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/177.htm) (11.8.2006).
Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin ETS No. 157 - *Framework Convention for the Protection of National Minorities CETS No. 157*, [Http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm](http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm) (28.6.2006).
Poročila Evropske komisije Sveta Evrope za boj proti rasizmu in nestrpnosti v državah članicah Sveta Evrope – *Council of Europe, European Commission against Racisms and Intolerance (ECRI) Country-by-country approach*, [Http://www.coe.int/t/E/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/](http://www.coe.int/t/E/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/) (1.5.2006).
Poročilo Evropskega centra za spremljanje rasizma in ksenofobije z naslovom *Odprava ovir – romske ženske in dostop do javnega zdravstva- Breaking the Barriers – Romani Women and Access to Public Health Care*, [Http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/ROMA/rapport-en.pdf](http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/ROMA/rapport-en.pdf) (12.8.2005).
Poročilo za leto 2005 Evropskega centra za spremljanje rasizma in ksenofobije *Racism and Xenophobia in the EU Member States – trends, developments and good practice EUMC – Annual Report 2005 – Part 2*, [Http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/ar05/AR05_p2_EN.pdf](http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/ar05/AR05_p2_EN.pdf) (29.11.2005).
Priporočilo 563 (1969) o položaju Romov in drugih nomadov v Evropi - *Recommendation 563 (1969) of the Council of Europe Consultative Assembly on the situation of Gypsies and other travellers in Europe*, ki ga je Parlamentarna skupščina sprejela 30. septembra 1969, [Http://www.romanothan.ro/engleza/romarights/intern/ce/doc_roma/parl_ass/rec563.htm](http://www.romanothan.ro/engleza/romarights/intern/ce/doc_roma/parl_ass/rec563.htm) (27.1.2006).

- Priporočilo 1201 (1993) o dodatnem protokolu k Evropski konvenciji o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin ki se nanaša na osebe, ki pripadajo narodnim manjšinam - *Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights*, sprejeto 1. februarja 1993,
[Http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm](http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm) (15.2.2006).
- Priporočilo 1203 (1993) o Romih v Evropi - *Recommendation 1203 (1993) on Gypsies in Europe*, ki ga je sprejela Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 2. februarja 1993,
[Http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/erec1203.htm](http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/erec1203.htm) (21.1.2006).
- Priporočilo 11 (1995) – Nasproti bolj tolerantni Evropi: prispevek Romov (Ciganov) - *Recommendation 11 (1995) – Towards a tolerant Europe: the contribution of Roma (Gypsies)*, ki ga je sprejel Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope 31. maja 1995,
[Http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/rec11congress1995_en.pdf](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/rec11congress1995_en.pdf) (21.1.2006).
- Priporočilo (2000) 4 o izobraževanju romskih otrok v Evropi - *Recommendation No R (2000) 4 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states on the education of Roma/Gypsy children in Europe*, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 3. februarja 2000,
[Http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/reeducation20004_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/reeducation20004_en.asp) (14.5.2005).
- Priporočilo (2001) 17 o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov/Ciganov in potujočih skupin v Evropi - *Recommendation Rec (2001) 17 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states on improving the economic and employment situation of Roma/Gypsies and Travellers in Europe*, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 27. novembra 2001,
[Http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/reemployment200117_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/reemployment200117_en.asp) (14.5.2005).
- Priporočilo 1557 (2002) o pravnem položaju Romov v Evropi - *Recommendation 1557 (2002) of the Council of Europe Parliamentary Assembly on the legal situation of Roma in Europe*, ki ga je sprejela Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 25. aprila 2002,
[Http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta02/EREC15557.htm](http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta02/EREC15557.htm) (dostop 14.5.2005).
- Priporočilo (2004) 14 o gibanju in taborjenju potujočih ljudstev v Evropi - *Recommendation Rec (2004) 14 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states on the movement and encampment of Travellers in Europe*, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 1. decembra 2004,
[Http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recencampment200414_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/recencampment200414_en.asp) (14.5.2005).
- Priporočilo (2005) 4 o izboljšanju bivalnih razmer Romov in potujočih ljudstev v Evropi - *Recommendation Rec(2005) 4 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states on improving the housing conditions of Roma and Travellers in Europe*, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 23. februarja 2005,
[Http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/rehousing20054_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/rehousing20054_en.asp) (14.5.2005).
- Protokol številka 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin z dne 4. novembra 2000 - *Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*,
[Http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/177.htm](http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/177.htm) (11.8.2006).

- Resolucija 13 (1975) s priporočili za izboljšanje socialnega položaja nomadov v Evropi - *Resolution (75) 13 of the Council of Europe Committee of Ministers containing recommendations on the social situation of nomads in Europe*, ki ga je sprejel Odbor ministrov 22. maja 1975, [Http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/resCM\(1975\)13_en.pdf](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/resCM(1975)13_en.pdf) (14.5.2005).
- Resolucija 125 (1981) (1) o vlogi in odgovornost lokalnih in regionalnih organov oblasti pri odpravi kulturnih in socialnih problemov prebivalcev nomadskega porekla - *Resolution 125 (1981) on the role and responsibility of local and regional authorities in regard to the cultural and social problems of populations of nomadic origins*, ki jo je sprejel Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Evrope 29. oktobra 1981 [Http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/resCM\(1981\)125_en.pdf](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/resCM(1981)125_en.pdf) (14.5.2005).
- Resolucija 44 (1997) – Nasproti bolj tolerantni Evropi: prispevek Romov (Ciganov) - *Resolution 44 (1997) – Towards a tolerant Europe: the contribution of Roma (Gypsies)*, ki ga je sprejel Kongres lokalnih in regionalnih oblasti 7. marca 1997, [Http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/Res44congress1977_en.pdf](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/Res44congress1977_en.pdf) (21.1.2006).
- Seznam podpisov in ratifikacij Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih - *European Charter for Regional or Minority Languages: Chart of signatures and ratifications*, [Http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=8/23/2006&CL=ENG](http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=8/23/2006&CL=ENG) (10.8.2006).
- Seznam podpisov in ratifikacij Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin - *Framework Convention for the Protection of National Minorities: Chart of signatures and ratifications*, [Http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=157&CM=8&DF=8/23/2006&CL=ENG](http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=157&CM=8&DF=8/23/2006&CL=ENG) (10.8.2006).
- Statut Sveta Evrope - *Statute of the Council of Europe*, London, 5. maj 1949, [Http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/001.doc](http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/001.doc) (24.6.2004).
- Tretje poročilo Evropske komisije Sveta Evrope za boj proti rasizmu in nestrpnosti o Sloveniji, sprejeto 30. junija 2006, [Http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-county-by-country_approach/slovenia/Slovenia%20third%20report%20-%20cri07-5-Slovenian.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-county-by-country_approach/slovenia/Slovenia%20third%20report%20-%20cri07-5-Slovenian.pdf) (15.4.2007).
- Zaključno poročilo Alvara Gil-Roblesa, Komisarja Sveta Evrope za človekove pravice o položaju Romov, Sintov in »potujočih ljudstev« z dne 15. februarja 2006 - *Final Report by Mr Alvaro Gil-Robles, Commissioner for Human Rights on the Situation of the Roma, Sinti and Travellers in Europe for the attention of the Committee of Ministers and the Parliamentary Assembly – CommDH (2006) 1*, [Http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/Education/commDH\(2006\)1_en.asp](http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/Education/commDH(2006)1_en.asp) (2.5.2006).

Drugi internetni viri

- Beltinski Romi izvolili svojega svetnika (Beltinci, 11.5.2003), [Http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030511_2024240.php](http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030511_2024240.php) (15.2.2005).
- Bodo romski učenci ostali doma? ; Novo mesto, 31.3.2005, [Http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054470](http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054470) (8.4.2005).
- Časovni potek dogodkov povezanih s statusom romske skupnosti v organih lokalne samouprave, [Http://www.grosuplje.lds.si/arhiv/romi_zgodovina.html](http://www.grosuplje.lds.si/arhiv/romi_zgodovina.html) (26.7.2005).

- Časovni trak - zgodovina Romov - *Timeline of Romani History*,
[Http://www.geocities.com/Paris/5121/timeline.htm](http://www.geocities.com/Paris/5121/timeline.htm) (12.8.2005).
- Dopis Občinske uprave Občine Grosuplje št. 020-01/90-4/163 EPA 456-III Državnemu zboru RS z dne 4. marca 2002, [Http://www.grosuplje.lds.si](http://www.grosuplje.lds.si) (26.7.2005).
- Dopis Urada Vlade RS za narodnosti Občinskemu odboru Liberalne demokracije Slovenije Grosuplje št. 018-06-SB z dne 19. aprila 2002, [Http://www.grosuplje.lds.si](http://www.grosuplje.lds.si) (26.7.2005).
- Elektronsko sporočilo – pismo Občinskega odbora Liberalne demokracije Slovenije Grosuplje Uradu Vlade RS za narodnosti z dne 6. aprila 2002,
[Http://www.grosuplje.lds.si/arhiv/romi_vprasanja_uradu_za_narodnost.html](http://www.grosuplje.lds.si/arhiv/romi_vprasanja_uradu_za_narodnost.html) (26.julij 2005).
- EQUAL – Iskanje novih zamisli in rešitev za večjo vključenost na trg dela,
[Http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/pobuda_equal/](http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/pobuda_equal/)
[Http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/brosura_equal.pdf](http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/brosura_equal.pdf) (10.4.2007).
- Genocid nad Romi - *Genocide of the Roma in the Holocaust*,
[Http://www.geocities.com/Paris/5121/genocide.htm](http://www.geocities.com/Paris/5121/genocide.htm) (12.8.2005).
- ISAJIW, Wsevolod W. (1974): Definitions of Ethnicity,
[Http://eprints.utsc.utoronto.ca/archive/00000009/01/Definitions.pdf](http://eprints.utsc.utoronto.ca/archive/00000009/01/Definitions.pdf) (12.8.2005).
- ISAJIW, Wsevolod W. (1977): Olga in Wonderland: Ethnicity in Technological Society,
[Http://eprints.utsc.utoronto.ca/archive/00000013/01/Olga_in_Wonderland.pdf](http://eprints.utsc.utoronto.ca/archive/00000013/01/Olga_in_Wonderland.pdf)
 (31.1.2006).
- ISAJIW, Wsevolod W. (1993): Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework, [Http://eprints.utsc.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf](http://eprints.utsc.utoronto.ca/archive/00000008/01/Def_DimofEthnicity.pdf) (12.8.2005).
- Javni poziv za izbor kulturnih projektov na področju romske skupnosti v RS, ki jih bo v letu 2006 financirala Republika Slovenija iz proračuna, namenjenega za kulturo (projektni poziv 1, oznaka: JPP1-2006) ,
[Http://www.kultura.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razpisi/rezultati/2006/JPP1-2006.doc](http://www.kultura.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razpisi/rezultati/2006/JPP1-2006.doc) (1.8.2006).
- Koncentracijska taborišča in eksperimenti na ljudeh - *Concentration camps and experiments on humans*,
[Http://www.romnews.com/4_8.html](http://www.romnews.com/4_8.html) (26.7.2005).
- Krške Rome bo zastopal Zdravko Kovačič (Krško, 6.4.2003)
[Http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030406_2022879.php](http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030406_2022879.php) (15.2.2005).
- LIPMAN, Steve: »Končna rešitev« za Cigane - *The Gypsy »Final Solution«* (May 1997),
[Http://www.geocities.com/Paris/5121/othervictims2.htm](http://www.geocities.com/Paris/5121/othervictims2.htm) (12.8.2005).
- Lokalne volitve 2006 – Romske skupnosti,
[Http://www.volitve.gov.si/lv2006/rezultati/skupnosti.html](http://www.volitve.gov.si/lv2006/rezultati/skupnosti.html) (6.3.2007).
- Otrok ne bo v šolo , Novo mesto, 3.3.2005,
[Http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2053248](http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2053248) (8.4.2005).
- Otroke bodo vendarle ločevali; Novo mesto, 9.3.2005,
[Http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2053476](http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2053476) (8.4.2005).
- Pedagoška inovacija – Projekt SD z Romi »Ustvarjanje strategij za preprečevanje in preseganje socialne izključenosti Romov v Grosupljem«
[Http://www.fsd.si/projekti/romi/romi.htm](http://www.fsd.si/projekti/romi/romi.htm) (4.4.2007).
- Pobuda za oceno ustavnosti naslovljena na Ustavno sodišče RS z dne 12. avgusta 2002,
[Http://www.grosuplje.lds.si](http://www.grosuplje.lds.si) (26.7.2005).

- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002,
[Http://www.stat.si/popis2002](http://www.stat.si/popis2002) (1.6. 2004).
[Http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7](http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7) (1.6.2004).
- Program 10.000 – formalno izobraževanje brezposelnih, Zavod RS za zaposlovanje,
[Http://www.ess.gov.si/slo/ess/programi/10000formalnoizobrazevanjepredstavitev.htm](http://www.ess.gov.si/slo/ess/programi/10000formalnoizobrazevanjepredstavitev.htm)
 m (24.11.2005).
- Programi, ki se nanašajo na pospeševanje zaposlovanja v Sloveniji od leta 2001,
[Http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanja/zaposlovanje/](http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanja/zaposlovanje/)
 (4.4.2007).
- Protest zaradi Romov, Ljubljana, 27.5.2004
[Http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040527_2P040898.php](http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040527_2P040898.php) (28.6.2004).
- Raziskovalni centri za raso higieno in biologijo – *Research Centres for Racial Hygiene and Population Biology*,
[Http://www.romnews.com/4_4.html](http://www.romnews.com/4_4.html) (26.7.2005).
- Romi zahtevajo od Nemčije izplačilo odškodnine (Berlin, 8.4.1998),
[Http://24ur.com/naslovnica/slovenija/19980408_1211072.php](http://24ur.com/naslovnica/slovenija/19980408_1211072.php) (15.2.2005).
- ROMIC – Romski informativni center, [Http://www.rromic.com](http://www.rromic.com) (15.5.2004).
- Romske volitve: Izvoljen edini kandidat (Semič, 1.6.2003),
[Http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030601_2025141.php](http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030601_2025141.php) (15.2.2005).
- Romski izobraževalni informativni center,
[Http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/si4_romski_izobr_info_center.pdf](http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/si4_romski_izobr_info_center.pdf) (10.4.2007).
- Romski otroci niso prišli v šolo; Novo mesto, 4.4.2005,
[Http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054615](http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054615) (8.4.2005).
- Romski otroci ostajajo pri pouku; Novo mesto, 6.4.2005,
[Http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20050406_2054725.php?Acl=p1](http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20050406_2054725.php?Acl=p1) (8.4.2005).
- Seznam romskih društev, vključenih v Zvezo Romov Slovenije,
[Http://www.zveza-romov.si/predstavitev/clani.htm](http://www.zveza-romov.si/predstavitev/clani.htm) (dostop 10. avgust 2006).
- Število prebivalcev po naseljih v Občini Grosuplje,
[Http://www.grosuplje.si/portal_obcina/www/images/File/Splosni-dokumenti/Stevilo_prebivalcev_po_naseljih_in_KS_v_obcini_Grosuplje.xls](http://www.grosuplje.si/portal_obcina/www/images/File/Splosni-dokumenti/Stevilo_prebivalcev_po_naseljih_in_KS_v_obcini_Grosuplje.xls) (31.1.2007).
- TANNER, Harold: Preganjanje Romov – *The Roma Persecution*, 1.3.1997,
[Http://www.geocities.com/Paris/5121/porraimos.htm](http://www.geocities.com/Paris/5121/porraimos.htm) (12.8.2005).
- Vrnitve Romov ovirane zaradi varnostnih vidikov, politike in diskriminacije – Kosovo: *Roma Returns Stalled by Security Concerns, Politics and Discrimination*,
[Http://www.refugeesinternational.org/content/article/detail/6227/](http://www.refugeesinternational.org/content/article/detail/6227/) (13.4.2007).
- V Šentjerneju izvolili romskega svetnika (Šentjernej, 20.7.2003),
[Http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030720_2027189.php](http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030720_2027189.php) (15.2.2005).
- Zapis posveta Problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji, ki je potekal dne 1. julija 2004 (št. 0650-00/02-P z dne 20. oktobra 2004), [Http://www.ds-rs.si/dejavnosti/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf](http://www.ds-rs.si/dejavnosti/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf) (dostop 3. januar 2005).
- Zver ostaja pri svojem; Novo mesto, 1.4.2005,
[Http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054501](http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2054501) (8.4.2005).

Drugi viri

- Dopis Centra za socialno delo Grosuplje št. 571-2/89 z dne 19. novembra 2000 z naslovom Socialne razmere Romov naslovljen na Občino Grosuplje.
- Dopis Direktorja Urada Vlade RS za narodnosti, mag. Staneta Baluha št. 00702/2007 (4), naslovljen na koalicijske stranke Državnega zbora RS z naslovom *Predlogi amandmajev na Predlog zakona o romski skupnosti (ZRomS-1) – tehnično popravljeno* z dne 8. marca 2007.
- Dopis Ministrstva za finance, št. 412-1/2004/2, 238/SFLS z dne 19. aprila 2004.
- Dopis ministra za okolje in prostor, Janeza Podobnika, št. 012-2/2007/ z dne 12. januarja 2007 z naslovom *Ažurianje podatkov o stanju romskih naselij na območju Republike Slovenije* naslovljen na ministra za javno upravo, dr. Gregorja Viranta.
- Dopis ministrstva za javno upravo št. 095-1/2007-2 z naslovom *Vprašalnik o ugotovitvi dejanskega stanja romskih naselij v Republiki Sloveniji* naslovljen na Načelnike upravnih enot v Republiki Sloveniji z dne 19. januarja 2007.
- Dopis Občine Grosuplje št. 00506-1/98 z dne 5. marca 2003 z naslovom *Zahteva za pojasnilo glede prijav stalnega prebivališča »Romov« v Občini Grosuplje*, naslovljen na Upravno enoto Grosuplje.
- Dopis Upravne enote Grosuplje, št. 209-155/2003-02/SM z dne 11. marca 2003 z naslovom *Prijava Romov*, naslovljen na Občino Grosuplje.
- Dopis Urada Vlade RS za narodnosti št. 018-06/2005 z dne 3. junija 2005 z naslovom *Zaprosilo za predloge oziroma izhodišča Zakona o romski etnični skupnosti* naslovljen na Župana Občine Grosuplje.
- Dopis Urada za lokalno samoupravo št. 020-50/2002 z dne 20. junija 2002 Županom občin Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Trebnje, Tišina in Turnišče.
- Dopis Varuha človekovih pravic št. 1.0-16/99 z dne 16. septembra 1999 naslovljen na družino Hudorovac.
- Dopis Vodje urada za komunalno infrastrukturo Občine Grosuplje z dne 16. aprila 2004 z naslovom *Infrastruktura v romskih naseljih* naslovljen na Urad Republike Slovenije za narodnosti.
- Dopis Župana Občine Tišina z naslovom *Razveljavitev Javnega razpisa za dodelitev nepovratnih sredstev za sofinanciranje osnovne komunalne infrastrukture v romskih naseljih* št. 00506-1/05-5 naslovljen na Javni sklad Slovenije za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja z dne 24. januarja 2005.
- (2004) Drugo periodično poročilo Republike Slovenije o izvajanju Okvirne konvencije Sveta Evrope za zaščito manjšin.
- Elektronsko sporočilo Marka Podvršnika, direktorja občinske uprave Občine Grosuplje z naslovom *Aktivnosti Občine Grosuplje, novela ZLS/ROMI* naslovljeno na Urad za lokalno samoupravo z dne 19. julija 2002.
- Informacija o delu Urada za delo Grosuplje za leto 2004 z dne 6. junija 2005.
- Informacija o položaju Romov v Republiki Sloveniji, Poročevalec DZ RS, št. 18, leto 1995.
- Informacija Župana Občine Grosuplje z dne 20. novembra 2000 o ureditvi bivalnih razmer Romov.
- Izpisi iz registra prijavljenih oseb Občine Grosuplje (april 2005).
- (2004) Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2003. Ljubljana: RS Varuh človekovih pravic.

(2005) Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2004. Ljubljana: RS Varuh človekovih pravic.

Magnetogramski zapis 22. seje Komisije Državnega zbora RS za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti z dne 13. marca 2007

Magnetogramski zapis 26. redne seje Državnega zbora RS z dne 28. marca 2007.

Magnetogramski zapis 26. redne seje Državnega zbora RS z dne 30. marca 2007.

Mnenje Zakonodajno-pravne službe Državnega zbora RS k predlogu Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) (druga obravnava), št. 009-04/03-2/6 z dne 26. februarja 2007

Odgovor Urada za lokalno samoupravo št. 15-841/02 Županom občin Beltinci, Krško, Semič, Trebnje, Šentjernej in Grosuplje z dne 18. septembra 2002.

Odgovor Župana Občine Grosuplje na zahtevo za začetek postopka za oceno ustavnosti in zakonitosti statuten občin: Grosuplje, Krško, Semič, Šentjernej, Trebnje in Beltinci št. 00101-1/02 z dne 25. oktobra 2002 naslovljen na Ustavno sodišče RS.

Opomnik Urada za lokalno samoupravo za izpeljavo aktivnosti v občinah, ki so dolžne izvršiti določbo 5. odstavka 39. člena Zakona o lokalni samoupravi z dne 12. junija 2002

Pismo Župana Občine Grosuplje z dne 16. maja 2003 z naslovom Položaj in problematika Romov v občini Grosuplje naslovljen na Alexandra Guessla, Komisarja za človekove pravice.

Podatki pridobljeni s strani Osnovne šole Louisa Adamiča Grosuplje dne 24. junija 2005.

Podatki za romska naselja *pri Nikotu, Oaza, Smrekec 1, Smrekec 2 in Benat – Ponova vas* – priloge Dopisa Upravne enote Grosuplje št. 095-1/2007-2(105) z dne 28. februarja 2007 z naslovom Vprašalnik o ugotovitvi dejanskega stanja romskih naselij v Republiki Sloveniji.

Poročilo o opravljenem delu Komisije za Rome, ki ga je sprejel Občinski svet Občine Grosuplje na svoji 42. redni seji, 8. julija 1998.

(2000) *Poročilo Varuha človekovih pravic*. V: Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije, Ljubljana, 1. junij 2001, Letnik XXVII, št. 45.

(2003) Poročilo o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leto 2002.

(2004) Poročilo o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leto 2003.

(2004) Poročilo o delu Policijske postaje Grosuplje za leto 2003.

Poročilo Urada Vlade RS za lokalno samoupravo o uresničevanju 14. člena Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02) (dokument št. 020-05/04-14 z dne 15. julija 2004)

(2004) Poročilo o položaju Romov v Sloveniji. Ljubljana: Urad Vlade RS za narodnosti.

(2005) Poročilo o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leto 2004.

(2006) Poročilo o delu Centra za socialno delo Grosuplje za leto 2005.

Poročilo Odbora Državnega zbora RS na notranjo politiko, javno upravo in pravosodje k predlogu Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) (druga obravnava) št. 009-04/03-2/6 z dne 16. marca 2007.

Pregled vloženih amandmajev k Predlogu zakona o romskih skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) (druga obravnava –MDT) št. 009-04/03-0002/0006 z dne 12. marca 2007.

Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji (171. seja Vlade RS, 30.11.1995)

Proračun Občine Grosuplje za leti 2007 in 2008.

Rebalans proračuna Občine Grosuplje za leto 2004 in proračun za leto 2005

Rebalans 1 proračuna Občine Grosuplje za leto 2005 in proračun za leto 2006.

Redni izpiski iz Zemljiške knjige, izdanimi dne 8. novembra 2000 (št. 2006/2000, 2005/2000, 2004/2000 in 2003/2000).

Seznam oseb prijavljenih v romskih naseljih na območju občine Grosuplje na dan 15.04.2004 Upravne enote Grosuplje 209-345/2004-02/MS z dne 15. aprila 2004.

Seznam oseb prijavljenih v romskih naseljih na območju občine Grosuplje 2005 Upravne enote Grosuplje 210-2837/2005, 2 (112) z dne 26. julija 2005.

Seznam Romov prijavljenih na območju občine Grosuplje, na dan 23.09.2002 Upravne enote Grosuplje št. 202-9/2002-02/VrM z dne 26. septembra 2002.

Seznam Romov prijavljenih na območju občine Grosuplje na dan 07.03.2003 Upravne enote Grosuplje št. 209-9/2002-02/VrM z dne 7. marca 2003.

Sklep Javnega sklada Republike Slovenije za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja št. 109U-9/10CRN-04 z dne 22. decembra 2004.

Sklep ministra za okolje in prostor, Janeza Podobnika, o imenovanju strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 1. decembra 2006.

Sklep ministra za okolje, Janeza Podobnika, o dopolnitvi imenovanja sestave strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 16. marca 2007.

Sklep o potrditvi mandatov članom Občinskega sveta Občine Grosuplje za mandatno obdobje 2002 – 2006 št. 03101-1/02 z dne 28. novembra 2002.

Sklep o potrditvi mandatov članov Občinskega sveta Občine Grosuplje za mandatno obdobje 2006 – 2010 št. 032-1/2006 z dne 22. novembra 2006.

Sklep Vlade RS, št. 018-11/2001-1 z dne 6. januarja 2005.

Sklepi Vlade RS; št. 550-03/97-8 (P) z dne 1. julija 1999.

Sklic 22. seje Komisije Državnega zbora Republike Slovenije za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti št. 0610/07-04/22 z dne 23. februarja 2007.

Sklic 31. seje Odbora Državnega zbora Republike Slovenije za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje št. 0611-09/04-31 z dne 28. februarja 2007.

Skupna izjava s sestanka županov občin Grosuplje, Krško, Trebnje, Semič, Beltinci in Šentjernej z dne 11. septembra 2002.

Sprejeti sklepi 12. seje Statutarno-pravne komisije Občine Grosuplje z dne 2. julija 2002 (2004) Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji.

Ugotovitev predsednika Občinske volilne komisije, da je mandat za člana Občinskega sveta Občine Grosuplje prešel na naslednjega kandidata št. 00607-/02 z dne 16. decembra 2002.

Ugotovitveni sklep Občinskega sveta in Župana Občine Grosuplje, Janeza Lesjaka, o potrditvi mandata članu Občinskega sveta št. 032-1/06 z dne 20. decembra 2006.

Ugotovitveni sklep predsednika Občinske volilne komisije, da je mandat občinskega svetnika prešel na naslednjega kandidata št. 00607-1/2002 z dne 29. junija 2005.

Zapisnik Komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 506-1/98-07 z dne 4. julija 2003 v zvezi z kršitvijo Odloka o javnem redu in miru v Občini Grosuplje.

Zapisnik Komunalnega inšpektorja Občine Grosuplje št. 506-1/98-05 z dne 6. junija 2003 v zvezi s sežigom dveh kombiniranih vozil in enega osebnega avtomobila.

Zapisnik Kurirske službe City Express, d.o.o. o poskusu vročitve sklepov št. 35202-13-1/2000, 35202-13-2/2000, 35202-13-4/2000, 35202-13-4/2000, 35202-13-5/2000, 35202-13-6/2000, 35202-13-7/2000, 35202-13-8/2000, 35202-13-9/2000 in 35202-13-10/2000 z dne 13. novembra 2000 naslovljen na Občino Grosuplje.

Zapisnik Kurirske službe City Express, d.o.o. o vročitvi sklepov št. 35202-13-1/2000, 35202-13-2/2000, 35202-13-4/2000, 35202-13-4/2000, 35202-13-5/2000, 35202-13-6/2000, 35202-13-7/2000, 35202-13-8/2000, 35202-13-9/2000 in 35202-13-10/2000 z dne 14. novembra 2000 naslovljen na Občino Grosuplje.

Zapisnik 39. redne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 6. maja 1998.
Zapisnik 40. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 3. julija 2002.
Zapisnik 5. izredne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 28. avgusta 2002.
Zapisnik 2. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 18. decembra 2002
Zapisnik 3. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 22. januarja 2003
Zapisnik 9. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 24. septembra 2003.
Zapisnik 6. redne seje Odbora za družbene dejavnosti Občine Grosuplje z dne 4. novembra 2003.
Zapisnik 37. seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 25. januarja 2006.
Zapisnik 3. redne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 20. decembra 2006.
Zapisnik 4. redne seje Občinskega sveta Občine Grosuplje z dne 31. januarja 2007.
Zapisnik 1. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 7. decembra 2006.
Zapisnik 2. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 21. decembra 2006.
Zapisnik 3. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 12. januarja 2007.
Zapisnik 4. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 28. januarja 2007.
Zapisnik 5. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 24. februarja 2007.
Zapisnik 6. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 13. marca 2007.
Zapisnik 7. sestanka strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij z dne 30. marca 2007.
Zemljiškoknjižni izpiski za katastrsko občino Grosuplje- naselje, št. 8380/2000, št. 8386/2000, št. 8391/2000, št. 8388/2000, št. 8387/2000.
Zemljiškoknjižni izpiski za katastrsko občino Stranska vas, št. 8390/2000, št. 8444/2000.

Intervjuji

Intervju z Romi v naselju *Oaza* (april 2005).
Intervju s socialno delavko na Centru za socialno delo Grosuplje, 21. april 2005.
Intervju z Ivanom Gabrovcem, sodnikom za prekrške pri Okrajnem sodišču Grosuplje (16. maj 2005).
Intervju z Matejo Mušič, svetovalko na Občini Grosuplje (8. november 2005).
Intervju z Ano Podvršič. Pobudnico projekta »Romano Čačipe« in študentko Filozofske fakultete ter Gregorjem Steklačičem, soorganizatorjem projekta (19. junij 2007).

PRILOGA A KRATEK PREGLED SOFINANCIRANJA ROMSKE ETNIČNE SKUPNOSTI

INSTITUCIJA/LETO	2002	2003	2004	Plan 2005	SKUPAJ
Urad Vlade RS za narodnosti	21.994.515 SIT 91.644 EUR	267.197.664 SIT 1.113.324 EUR	28.836.000 SIT 120.150 EUR	34.580.000 SIT 144.083 EUR	352.608.179 SIT 1.469.201 EUR
Ministrstvo za kulturo	10.600.000 SIT 44.167 EUR	12.600.000 SIT 52.500 EUR	13.664.770 SIT 56.936 EUR	Ni podatka	36.864.770 SIT 153.603 EUR
Ministrstvo za šolstvo in šport	44.328.142 SIT 184.700 EUR	45.893.580 SIT 191.223 EUR	55.439.734 SIT 230.999 EUR	57.700.000 SIT 240.417 EUR	203.361.456 SIT 847.339 EUR
Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve*	2.640.856 SIT 11.003 EUR	2.798.717 SIT 11.661 EUR	Ni podatka	Ni podatka	5.439.573 SIT 22.664 EUR
Ministrstvo za gospodarstvo**	59.300.000 SIT 247.083 EUR	51.600.800 SIT 215.003 EUR	31.299.200 SIT 130.413 EUR	0	142.200.000 SIT 592.499 EUR
SKUPAJ	138.863.513 SIT 578.597 EUR	380.090.761 SIT 1.583.771 EUR	129.239.704 SIT 538.498 EUR	92.280.000 SIT 384.500 EUR	740.473.978 SIT 3.085.306 EUR

* podatki Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve so okvirni za leti 2002 in 2003, saj ne vključujejo socialnih transferjev

**sredstva namenjena sofinanciranju izgradnje komunalne infrastrukture v naseljih, kjer živi romska skupnost

VIR: Zapis posveta Problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji, ki je potekal 1. julija 2004 v Ljubljani (št. 0650-00/02-P z dne 20. oktobra 2004), str. 17:
http://www.ds-rs.si/dejavnosti/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (3. januar 2005)

PRILOGA B Občine, ki imajo po sprejetju Zakona spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02) romskega občinskega svetnika

Št.	Občina	Ocenjeno število Romov/število naselij	Romsko društvo	Komisija za romska vprašanja	Trenutno št. članov občinskega sveta
1.	Beltinci	114 (2 naselji)	NE	DA	19
2.	Cankova	6 naselij	DA (1) Zlata zvezda	DA Odbor za socialno delo, zdravstvo in romska vprašanja	11
3.	Črenšovci	141 (2 naselja)	DA (1) Romano Pejtaušago	NE	15
4.	Črnomelj	554 (4 naselja)	DA (3) Jagori Rom Vešoro	DA	24
5.	Dobrovnik				
6.	Grosuplje	165 (5 naselij)	NE	DA	24
7.	Kočevje	316 (6 naselij)	DA (1) Maj	DA	25
8.	Krško	270 (4 naselja)	DA (1) Rom Krško	DA	32
9.	Kuzma	94 (3 naselja)	DA (2) Inter Dolič Haminovi Gornji Slaveči	NE	9
10.	Lendava	185 (6 naselij)	DA (1)	NE	23
11.	Metlika	264 (6 naselij)	DA (1) Kham	DA Koordinacijska skupina za romska vprašanja	19
12.	Murska Sobota	1100 (3 naselja)	DA		26
13.	Novo mesto	760 (7 naselij in dve stanovanji)	DA (1) Romane-Gav	DA Projektni svet za romsko problematiko	33
14.	Puconci				
15.	Rogašovci	4 naselja	DA (1) Romano Zeleno Vejš Serdica	NE	15
16.	Semič	235 (8 naselij)	DA (1) Roma Semič	DA Komisija za socializacijo Romov	14
17.	Šentjernej				
18.	Tišina	365 (1 naselje)	DA (3) Čapla Asfalt Roma	DA	15
19.	Trebnje	300 (5 naselij)	NE	DA Koordinacija za reševanje romske problematike	26
20.	Turnišče				

Vir: Poročilo o uresničevanju 14. člena Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02) – Priloga 1 (dokument št. 020-05/04-14 z dne 15. julija 2004).

PRILOGA C Intervju z Romi v naselju Oaza (april 2005)

1. Kako živite v naselju Oaza?

OSEBA 1: »Vidite, kako živimo. Slabo. Nimamo elektrike. Kriv je župan, ker nam noče napeljati elektrike. Hišo sem si uredil sam. Postavil sem tudi novo ograjo. Odvisni smo od sebe. Kdaj si tudi pomagamo med sabo. S prejšnjim županom smo se dobro razumeli.«

OSEBA 2: »Tudi vode nimamo.«

OSEBA 3: »Ena pipa je za vse. Vsa romska naselja v tej občini so brez elektrike. Tudi sanitarije niso urejene. Zaostajamo za drugimi naselji, ker naša niso komunalno urejena.«

OSEBA 1: »V Smrekcu je še slabše. Si bila tam? Tudi oni nimajo elektrike in vode. Ne vem, zakaj vedno hodijo samo k nam v Oazo, naj gredo pogledati v Smrekec (**Kdo?**) Prišli so novinarji in pomembneži, pa župan je bil tudi zraven. Rekli so nam, kako imamo lepo urejeno naselje. Zakaj niso šli v Smrekec. Potem bi spremenili svoje mnenje, sem prepričan. Župan je bi tukaj samo dvakrat. Mi moramo hoditi na občino, če imamo težave. V Smrekec pa župan ne pride.«

2. S čim se preživljate?

OSEBA 1: »Živimo od socialne podpore. Včasih prodamo kakšno železo na deponijo. Mi bi radi delali, pa ni dela za nas. Tudi moji sosede bi radi delali, pa nas nihče noče, ker smo Romi.«

OSEBA 2: »Rajši vzamejo tiste iz bivše Jugoslavije, Romunije in Bolgarije. Ni dela za nas. Nič drugega nam ne preostane kot socialna podpora.«

OSEBA 1: »Hoditi moramo v šolo, drugače ne dobimo socialne podpore. Na Centru za socialno delo so eni prijazni, drugi nas silijo, da hodimo v šolo. Ne vem zakaj moram na stara leta hoditi v šolo in se učiti. Za otroke razumem, naj hodijo v šolo, naj se učijo, jaz nimam nič proti.«

OSEBA 3: »Težko nam je. Skrbeti moramo zase, za svoje otroke. To je težko, če nimaš dela. Potem nič ne zaslužiš in si ne moreš nič privoščiti. Jaz sem poskušal dobiti delo v zbiralnici železa, pa me nočejo zaposliti.«

3. Kako se razumete z Romi v drugih naseljih?

OSEBA 1: »Z nekaterimi se razumem dobro, z drugimi ne. Romi iz Smrekca so bolj agresivni.«

OSEBA 3: »Mi smo zadovoljni tukaj v Oazi. Ne maramo, če se k nam priselijo Romi od drugje.«

4. Kako se razumete z ostalimi prebivalci?

OSEBA 2: »Jaz se dobro razumem z drugimi. So prijazni, včasih nam tudi kaj dajo. Vem pa, da niso vsi takšni. Izogibajo se nas in se ne družijo z nami.«

5. Bi želeli imeti svetnika v občinskem svetu?

OSEBA 1: »Seveda. Saj nam to po zakonu pripada. Mi bi že imeli svetnika, ampak župan in drugi svetniki so proti. Najraje vidijo, da jih pustimo pri miru in nočejo, da bi tudi mi o čem odločali.«

PRILOGA D Intervju s socialno delavko na Centru za socialno delo Grosuplje (21. april 2005)

1. Kdaj se je po vašem mnenju pričelo naseljevanje Romov v občini Grosuplje?

»Tega ne bi vedela.«.

2. Koliko Romov po vaših podatkih živi v občini Grosuplje?

»Mislim da okoli 160, 170.«.

3. Koliko romskih naselij je v občini Grosuplje? Je lastništvo teh naselij urejeno?

»V občini Grosuplje je pet romskih naselij, kjer lastništvo ni urejeno in še eno naselje Ponova vas, kjer so Romi lastniki zemljišča.«.

4. Katero izmed naselij je najbolj urejeno?

»Oaza.«.

5. Kako bi vi ocenili bivalne razmere romske skupnosti v občini?

»Mislim, da so bivalne razmere slabe. Romska naselja so komunalno slabo opremljena - nimajo elektrike, sanitarije niso urejene. Nekateri še vedno živijo v lesenih barakah, kontejnerjih ali na prostem. Tisti, ki niso angažirani, so ostali kar v kontejnerjih. Lahko bi rekla, da so bivalne razmere slabe za naše razmere.«.

6. Kakšne so vaše izkušnje z Romi – pozitivne/negativne?

»Imam dobre izkušnje z Romi, vendar sem doživela tudi slabe trenutke. Ob neki priložnosti, ko so bili Romi razdraženi, so me fizično napadli.«.

7. Kakšna je vključenost romskih otrok v šolo? Do katerega leta se šola večina romskih otrok?

»Romski otroci obiskujejo Osnovno šolo Louis Adamič. Do nedavnega so bili romski otroci vpisani v šolo, potem so obiskovali pouk dva, tri mesece, vendar v šoli niso kazali posebnega interesa za njih, ampak so na njih gledali kot na moteč dejavnik. Center za izobraževanje in kulturo Trebnje organizira izobraževanje odraslih Romov, v katerega so vključeni tudi romski otroci. Tovrstno izobraževanje je zelo uspešno, in Romi na ta način osvojijo osnovno in potrebno znanje.«.

8. Ali romski starši podpirajo izobraževanje svojih otrok?

»Nekateri da – tisti, ki obiskujejo izobraževanje po programu Centra za izobraževanje in kulturo Trebnje.«.

9. Koliko Romov je v rednem delovnem razmerju, koliko je brezposelnih?

»Večina Romov v Grosupljem je brezposelnih. Imajo drugačno miselnost – ker niso navajeni reda, je za njih tudi problem iti v službo.«

10. Menite, da je prišlo do kakšnega napredka pri izobraževanju in zaposlovanju Romov?

»Da, vendar le pri izobraževanju.«

11. Kaj je za Rome najpogostejši način preživljanja?

»Večina Romov živi od socialne podpore, nekateri od »švercanja«.

12. Koliko pripadnikov romske skupnosti prejema socialno pomoč?

»Večina.«

13. Kako ocenjujete sožitje romske skupnosti in drugih občanov?

»Nekateri občani so nastrojeni proti Romom, drugi ne. Romi ohranjajo svoj način življenja, ki je za nekatere moteč. Večina se z Romi ne druži. Nekaterim je uspelo vzpostaviti dober odnos z njimi. Odnos do Romov je stvar osebnostne naravnosti posameznih ljudi.«

14. Ali so Grosupeljski Romi organizirani v društva?

»Ne.«

15. Ste mnenja, da je nujna zagotovitev predstavnika romske skupnosti v občinskem svetu? Zakaj?

»Ne vem. Da Romi nimajo svetnika, je kriv predvsem občinski svet, oziroma nepripravljenost občine, da bi imeli romskega svetnika.«

16. Kaj je po vašem mnenju ključ do integracije Romov v življenje in delo lokalne skupnosti?

»Večja angažiranost pristojnih institucij in samih Romov.«

17. Ste mnenja, da bi zakon o Romih bistveno pripomogel k reševanju romske problematike?

»Da.«

18. Kakšno je po vašem mnenju sodelovanje ter prizadevanje različnih institucij za reševanje romske problematike?

»Mislim, da se je sodelovanje z leti izboljšalo.«

PRILOGA E Intervju z Ivanom Gabrovcem, sodnikom za prekrške pri Okrajnem sodišču Grosuplje (16. maj 2005)

1. Kako ocenjujete sožitje romske skupnosti in drugih občanov?

»Po mojem mnenju je odnos občanov do Romov v Grosupljem še vedno izrazito negativen. Občani so nezadovoljni, ker Romi zaradi svojih prekrškov niso strožje kaznovani. Večina jih meni, da imajo preveč pravic, in premalo obveznosti. Tako rekoč lahko delajo, kar želijo.«

2. Ali je v občini veliko kršitev javnega reda in miru, kaznivih dejanj, posredovanja policije zaradi Romov?

»V zadnjih letih se število kaznivih dejanj med Romi ni bistveno povečalo. V primerjavi z drugimi občani, pa Romi zagrešijo več kaznivih dejanj. Romi večinoma ne zagrešijo hujših kaznivih dejanj. Večinoma gre za administrativne prekrške, na primer kršitve cestno prometnih predpisov, oziroma Zakona o varnosti cestnega prometa. Večina storilcev je »povratnikov«, ki ponavljajo enaka ali podobna kazniva dejanja. V letu 1993 sem dal pobudo za organiziranje tečaja za opravljanje voziškega izpita zaradi številnih kršitev Zakona o varnosti cestnega prometa. Tečaj je bil namenjen triindvajsetim Romom, od katerih jih je izpit na koncu opravljalo devetnajst. Le eden izpita ni uspešno opravil. Romi kljub temu, da nimajo opravljenega voziškega izpita vozijo avtomobile. Naučili so se vsa križišča na pamet, tako da točno vedo, kje imajo prednost.«

3. Kaj je po vašem mnenju ključ do integracije Romov v življenje in delo lokalne skupnosti?

»Do integracije Romov v tej občini še daleč, saj občani romske populacije ne sprejemajo (in je tudi v preteklosti niso sprejemali) in so do nje nenaklonjeni in nestrpni. Kot primeren korak k izboljšanju stanja vidi v sodelovanju in medsebojnem spoštovanju ter spodbujanju izobraževanja in zaposlovanja Romov. Sam menim, da strožje kaznovanje njihovih prekrškov ne bi doseglo izboljšanja razmer.«

PRILOGA F Intervju z Matejo Mušič, svetovalko na Občini Grosuplje (8. november 2005)

1. Kdaj se je po vašem mnenju pričelo naseljevanje Romov v občini Grosuplje?

»Obstaja več različnih teorij o začetkih bivanja Romov v občini, vendar so si vse teorije enotne v tem, da se je preseljevanje Romov na območje občine začelo dokaj pozno: Po nekaterih podatkih se je to naseljevanje začelo po drugi svetovni vojni, po drugih podatkih pa šele po letu 1950.«.

2. Koliko Romov po vaših podatkih živi v občini Grosuplje?

»V občini Grosuplje živi približno 150 Romov (od 150 – 165), kar je zanemarljivo malo glede na to, da ima občina čez 17.000 prebivalcev.«.

3. Koliko romskih naselij je v občini Grosuplje? Je lastništvo teh naselij urejeno?

»V občini Grosuplje so 4 romska naselja – Oaza, Pri Nikotu, Smrekec 1 in Smrekec 2; Smrekec 1 in Smrekec 2 ter del Oaze so lastniško rešeni, medtem ko Niko ni rešen. V Ponovi vasi je tudi romsko naselje, vendar so si tu Romi sami kupili zemljišče in postavili barake, vendar območje ni komunalno urejeno.«.

4. Katero izmed naselij je najbolj urejeno?

»Komunalno opremljeno je najbolj Smrekec 1 in Smrekec 2. Oaza je manj komunalno opremljena, ker še nima elektrike (le vodovod), pripravljajo se jim greznica, vendar so v Oazi Romi že zelo civilizirani in si sami postavljajo bivališča ter gradijo ter urejajo okolico, prav tako pa so kulturni v obnašanju. V Smrekcju 1 so Romi manj civilizirani, medtem ko so Romi v Smrekcju 2 nesocializirani oz. divji. Najhuje je v naselju Pri Nikotu, saj so ti Romi najbolj nesocializirani, najbolj divji in agresivni in so si tudi postavili šotore, v katerih šotorijo.«.

5. Kako bi vi ocenili bivalne razmere romske skupnosti v občini?

»Bivalne razmere za Rome v občini so urejene. Romom je omogočeno bivanje v bivalnikih, ki jih je nabavila Občina Grosuplje. Prav tako občina skrbi za urejenost okolice in skrbi za odvoz smeti, katerega tudi sama plačuje. V primeru kakršnega koli onesnaževanja okolice komunalni inšpektor takoj ukrepa. Prav tako imajo (možnost) vodovod, elektriko,... V zadnjem času obstajajo tudi težnje Romov iz drugih občin, da se preselijo v občino Grosuplje, saj tudi sami menijo in povejo, da so tu pogoji bivanja boljši kot v drugih občinah.«.

6. Kakšne so vaše izkušnje z Romi – pozitivne/negativne?

»Izkušnje z Romi so večinoma negativne, saj njihova komunikacija v odnosu do organov javne uprave »ni razvita«. Večinoma zahtevajo takojšnje uveljavljanje pravic, brez vlog, postopkov, ali pa jim celo te pravice ne pripadajo in posledično zato reagirajo agresivno.«.

7. Kakšna je vključenost romskih otrok v šolo? Do katerega leta se šola večina romskih otrok?

»Romski otroci so vključeni le v šolo Louisa Adamiča v Grosupljem, v povprečju končajo 5-6 razred. Obisk pouka je intenzivnejši v zimskih mesecih, medtem ko v poletnih mesecih večinoma manjkajo zaradi ugodnih vremenskih razmer. V zadnjih letih obstaja tudi tendenca izobraževanja starejših Romov v popoldanskem času. Do sedaj beležijo, da je osemletko končala le ena romska deklica.«

8. Ali romski starši podpirajo izobraževanje svojih otrok?

»Glede na to, da so Romi (grosupeljski) neizobraženi, tudi starši svojih otrok ne podpirajo v izobrazbi in jih ne izpodbujajo, saj se zdi, da jim izobrazba predstavlja neke vrste »nujno zlo«. Težko jim je dopovedati celo, zakaj je potrebno, da znajo brati in pisati.«

9. Koliko Romov je v rednem delovnem razmerju, koliko je brezposelnih?

»Grosupeljski Romi niso zaposleni, po uradnih podatkih Urada za delo in Centra za socialno delo je v delovnem razmerju le 1 (moški) Rom, vsi ostali pa so nezaposleni in si tudi ne iščejo dela. Pripravljajo se razni programi, pri katerih naj bi sodelovala tudi občina, ki bi Romom omogočili zaposlitev (na deponiji odpadkov).«

10. Menite, da je prišlo do kakšnega napredka pri izobraževanju in zaposlovanju Romov?

»Stanje na področju izobraževanja in zaposlovanja Romov ostaja enako. Napredek se kaže le v zainteresiranosti Romov, da se izobražujejo v popoldanskem času (končevanje osnovne šole).«

11. Kaj je za Rome najpogostejši način preživljanja?

»Večina Romov živi od socialne podpore. Način preživljanja so tudi določena kriminalna dejanja.«

12. Koliko pripadnikov romske skupnosti prejema socialno pomoč?

»S temi podatki ne operiram.«

13. Kako ocenjujete sožitje romske skupnosti in drugih občanov?

»Odnos občanov do Romov je bolj negativen kot pozitiven, vendar se iz leta v leto izboljšuje. Negativen je predvsem, ker se Romi ne držijo pravil vsakdanjega življenja in ne upoštevajo zakonodaje (sečnja privatnega gozda, sežigi, onesnaževanje okolice). Občani menijo, da imajo Romi veliko pravic, ki jih spretno izkoriščajo, in nič obveznosti.«

14. Ali so Grosupeljski Romi organizirani v društva?

»Ne.«

15. Ste mnenja, da je nujna zagotovitev predstavnika romske skupnosti v občinskem svetu? Zakaj?

»Ne. Zakon o lokalni samoupravi sicer določa, da mora občina zagotoviti v občinskem svetu romskega predstavnika, vendar težava nastane že pri organiziranju. Občina je nekajkrat poskušala sestaviti komisije, ki zagotavljajo izvedbo volitev romskega predstavnika, vendar neuspešno. Druga težava je v tem, da občinski svet zelo malo obravnava tem, ki bi se nanašale direktno na romsko problematiko in s tem cilj zakonodajalca, da bi Romi uveljavljali svoje pravice ni dosežen. Težava pa je tudi v tem, da je večina Romov v občini nepismena in tako ne bi mogli sodelovati pri odločanju na lokalni ravni, saj je ne znali prebrati in razumeti gradiva (gre za prostorske akte, proračun, ...). Delo občinskega sveta bi onemogočal tudi način obnašanja Romov, saj se ne držijo pravil (govorjenje, ko predsedujoči da besedo, skakanje v besedo, ...).«

16. Kaj je po vašem mnenju ključ do integracije Romov v življenje in delo lokalne skupnosti?

»Sprejem ustrezne zakonodaje, ki bo Romom podelila tudi obveznosti in jih prisilila k izpolnjevanju le-teh. Za začetek bi bilo pomembno dvigniti tudi zavest ljudi o moralnih vrednotah družbe, v kateri živijo in tudi spodbujanje k pomembnosti izobraževanja.«

17. Ste mnenja, da bi zakon o Romih bistveno pripomogel k reševanju romske problematike?

»Odkvisno, kakšen bo zakon in katere tematike bo obravnaval.«

18. Kakšno je po vašem mnenju sodelovanje ter prizadevanje različnih institucij za reševanje romske problematike?

»Sodelovanje različnih institucij je žal slabo. Državne organizacije delujejo po svoje in žal niso pripravljene sodelovati z občinskim nivojem. Sodelovanje v občini je dobro le s Policijo. Župan ima ustanovljeno tudi komisijo za Rome in Komisijo za varnost, v kateri so vključeni predstavniki različnih organizacij, ki se ukvarjajo z romsko problematika, tako da se vsaj dvakrat letno sestanejo in izpostavijo probleme povezane z Romi.«

PRILOGA G Intervju z Ano Podvršič, pobudnico projekta »Romano Čačipe« in študentko Filozofske fakultete ter Gregorjem Steklačičem, soorganizatorjem projekta (19. junij 2007)

1. Kdaj se je po vajinem mnenju pričelo naseljevanje Romov v občini Grosuplje?

»Prve družine Romov naj bi v Občino Grosuplje prišli v začetku 60-ih let prejšnjega stoletja. Niko Hudorovac, ki še vedno prebiva v naselju pri Nikotu, naj bi s svojo družino prišel v Občino Grosuplje leta 62 zaradi zaposlitve (izsekavanje gozda)«.

2. Koliko Romov po vajinih podatkih živi v občini Grosuplje?

»Z anketami, ki sva jih opravila sva popisala 183 ljudi, prebivajočih v romskih naseljih. Od tega se jih je 158 opredelilo za pripadnike romske etnične skupine. Dvanajst oseb je opredeljenih kot pol Rom pol Slovenec. To so otroci mešanih zakonov, kjer se starši niso mogli ali hoteli opredeliti za otrokovo etnično pripadnost.«.

3. Koliko romskih naselij je v občini Grosuplje? Je lastništvo teh naselij urejeno?

»V Občini Grosuplje je trenutno 5 oz. 4 romska naselja: Oaza, Pr Nikotu, Smrekec 1, Smrekec 2 ter Ponova vas.

Romski naselji Smrekec 1 in 2 sta bili leta 1999 s strani občine odkupljeni privatni zemljišči, da so na dva platoja (nasilno) preselili Rome iz naselja Stehan, Za železnico in Roje. V zadnjih letih določene romske družine zaradi naravnega prirastka uzurpirajo izven občinskih zemljišč.

Naselje Oaza leži sredi kmetijskih površin na številnih privatnih parcelah, od katerih je občina v zadnjih letih odkupila dve, ki pokrivata cca. 36% površine naselja. Dovožna cesta in štirje stanovanjski objekti so na privatnih zemljiščih ali parceli Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov RS. Če bi trenutno želeli urediti parcelacijo, bi morali za en objekt (parcelo) razparcelirati iz komasirati 5 parcel v privatni lasti.

Naselje Pri Nikotu leži na območju privatnih zemljišč in delno javnega dobra (nekdanja dovožna cesta za Malo Mlačevo, po kateri se sedaj ne vozi več in melioracijski kanal). Po izjavah Nikota (prvega naseljenca v to naselje in bojda tudi prvega Roma v Grosupljem) je on to parcelo, kjer ima sedaj hišo, odkupil v sedemdesetih, vendar brez podpisa pogodbe in vpisa v zemljiško knjigo, tako da je naselje še vedno na privatnih zemljiščih. Del naselja, ki ga sedaj uporabljajo za travnik in delno vrt (za zelenjavo) je v lasti Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov RS.

Občina Grosuplje naselja Ponova vas ne priznava oziroma ne želi reševati problematike tega naselja, ker je novejšega nastanka. Nastalo je leta 2000, ko so se štiri nasilno getoizirane romske družine uprle naselitvi na platojih Smrekca. Za nakup zemljišča je »vodja naselja« opravil tudi »izpit za kmeta«, da je odkupil parcelo za kmetijsko rabo, kjer so sedaj postavljene štiri barake. Lastništvo je vpisano v zemljiški knjigi, vendar so barake zelo v mizernem stanju, ker pri njih vlada strah, da jim bo »župan ponovno podrl barake«, zato se prisluženi denar iz zbiranja železa namenja v druge namene (novi avtomobili). V naselju živijo družine štirih bratov, ki imajo sorodstvene vezi z Romi iz Smrekca«.

4. Katero izmed naselij je najbolj urejeno?

»Vsekakor Oaza izstopa po urejenosti naselja. Kot glavni razlog bi navedla to, da se le ena družina ukvarja z zbiranjem starega železa, poleg tega pa je edino naselje v katerem se urejajo tudi kopalnice. Priključek na vodo ima vsaka baraka, hiša posebej. Prav tako pri določenih izstopa ozaveščenost o urejeni okolici hiše. Ostala naselja nimajo niti možnosti (predvsem Ponova vas), da bi lahko bila na podobnem nivoju urejenosti. V Ponovi vasi enostavno primanjkuje prostora (ni nobene zelene površine na parceli), nimajo vode (potok), ne elektrike.

Vendar bi se urejenost naselij dala urediti z večjo ozaveščenostjo o pomenu čistega okolja na romski strani in seveda z opremljenostjo naselij z več zabojniki za smeti ter rednim odnašanjem smeti s strani občine.«.

5. Kako bi vidva ocenila bivalne razmere romske skupnosti v občini?

»Bivalne razmere so zelo slabe, vseeno pa Oaza dosega relativno dober življenjski standard. Kolikor je le ta pač mogoč brez električne napeljave.«.

6. Kakšne so vajine izkušnje z Romi – pozitivne/negativne?

ANA: »Prav take kot z Neromi- zelo raznolike, težko bi karkoli izpostavila. Odvisno od vsakega posameznika.«.

GREGOR: »Na začetku projekta so bili zaradi odnosa večinskega naroda do njih in občinske uprave precej nezaupljivi, s pridobitvijo zaupanja se razvije spoštljiv odnos.

V preteklosti so bile tudi izredno negativne, direktne grožnje z nasiljem, namerna škoda na gostinskem objektu in opaženo »iskanje fizičnega nasilja«. Vendar te izkušnje temeljijo na odnosu z izstopajočimi posamezniki romske skupnosti (5-10 oseb) v Grosupljem. Namen projekta je z večinskim romskih prebivalstvom, ki se kulturno in javno udejstvuje v okolici, zatreti nadaljno zaostrovanje odnosa in ustvarjanja stereotipov na podlagi negativnih izkušenj.«.

7. Kakšna je vključenost romskih otrok v šolo? Do katerega leta se šola večina romskih otrok?

»V Osnovno Šolo Louisa Adamiča je vpisanih 25 otrok, 1 na Osnovno Šolo Brinje. V pouk osnovne šole za odrasle Rome pa je letos vpisanih 32 Romov po najinih podatkih.«.

8. Ali romski starši podpirajo izobraževanje svojih otrok?

»Nekateri starši jo zelo podpirajo, nekateri v njej ne vidijo smisla. Meniva, da bi morali Romom izobraževanje osmisliti na drug način kot pa smo to po večini delali do zdaj. Izobraževanje kot pot do zaposlitve pri Romih pač ne drži; pri njih izobrazba načeloma ne šteje toliko kot pa njihova etnična pripadnost. »Če si Cigan, te itak nihče ne zaposli«, je ena izmed najpogostejše slišanih stavkov. So pa tudi družine, ki svoje otroke ne želijo družiti s preostalimi romskimi otroci ter močno podpirajo otrokovo vključevanje v šolski sistem in različne popoldanske aktivnosti. Žal pa se tudi ti srečujejo s podobnimi problemi kot tisti,

ki so razvili nezaupanje in posledično strah ter odpor pred institucijami- so Romi in kot taki mnogokrat nezaželeni.«

9. Koliko Romov je v rednem delovnem razmerju, koliko je brezposelnih?

»Po najinih anketah sodeč so v Grosuplju redno zaposleni trije Romi t.j. 3,3 %. En dela kot šolski pomočnik, drugi v avtopralnici ter tretji na deponiji.«

10. Menita, da je prišlo do kakšnega napredka pri izobraževanju in zaposlovanju Romov?

»Pri izobraževanju Romov vsekakor, medtem ko je zaposlovanje še vedno eden izmed dokazov diskriminacije in nestrpnosti. Romi ne dobijo zaposlitve, ker so pač rojeni v romski skupnosti. Drugi problem pa je tudi posploševanje s strani večinskega prebivalstva. V kolikor je imel nek delodajalec slabo izkušnjo z enim posameznikom, ki je član romske skupnosti, se nezadovoljstvo posploši na celotno skupnost. Značilnosti in načini vedenje postanejo značilnosti celotne skupnosti, ljudje sodijo celotno skupnost le na primeru izstopajočega posameznika.«

11. Kaj je za Rome najpogostejši način preživljanja?

»Največ se preživljajo z zbiranjem starega železa, 22% z nabiranjem gob in zelišč, 2% s sezonskim delom.«

12. Koliko pripadnikov romske skupnosti prejema socialno pomoč?

»Po najinih podatkih prejema socialno pomoč večina prebivajočih v romskih naseljih (okoli 176).«

13. Kako ocenjujeta sožitje romske skupnosti in drugih občanov?

»Odnos med Romi in Neromi temelji v Grosuplju predvsem na ignoriranju drugačne etnične skupnosti. Četudi vse, za to zadolžene institucije opravljajo svoje delo, pa odnos laičnega prebivalstva do Romov temelji predvsem na vzdrževanju stereotipnih predstav. Namesto da bi se trudili spoznati realno življenje vseh, ljudje raje oblikujejo svoje mnenje le po izstopajočih posameznikih. Drugačnost romske etnične skupnosti je načeloma prezrta, malo je ljudi, ki bi resnično želelo imeti stik z njim ter jih bolje spoznati ter posledično razumeti in videti tudi njihov pogled na svet.«

14. Ali so Grosupeljski Romi organizirani v društva?

»Pred dvema letoma se je ustanovilo romsko društvo Romano čačipe, ki pa kasneje ni delovalo.«

15. Ste mnenja, da je nujna zagotovitev predstavnika romske skupnosti v občinskem svetu? Zakaj?

»Vsekakor. Romi so etnična skupina, saj so jih bivanjske razmere ter dolgoletno diskriminiranje prisilila v njim poseben način življenja. Zato bi bilo nujno potrebno zagotoviti predstavnika, ki bi poleg seznanja s tekočimi problemi romske skupnosti skrbel

za kontinuirano komunikacijo tako znotraj romske skupnosti kot tudi med lokalno oblastjo in Romi. Njegova pomembna naloga bi bila tudi mobiliziranje in povezovanje Romov.

Ko dialoga ni, rešitev nikoli ne bo mogla zadovoljiti obeh strani saj bo vedno ena stran – ki je ponavadi neromska, odločala o zadevah drugega. Tu se poleg neupoštevanja pravic in neenakovrednosti vrši tudi diskriminacija na način »mi o drugih«: ena skupina si zaradi oblasti vzame pravico, da presoja in vrednoti o drugi skupini ne da bi bilo njihovo mnenje enakovredno prezentirano in upoštevano. Hkrati pa je ena skupina deležna drugačne obravnave kot druga, kar le potrjuje izključujočo politiko oblasti.

Verjetno bolj kot romskega svetnika pa bi za izboljšanje razmer potrebovali romskega posrednika, zaposlenega na Občini, ki bi se eksplicitno posvečal ter komuniciral z Romi. S tem bi se Romi počasi in postopoma navajali na političen diskurz, katerega še ne poznajo, ker jim seveda še nikoli ni bila sploh dana možnost razmišljati na tak način, kaj šele da bi jih kdo vodil ter jim pomagal pri mobiliziranju ter ločevanju med družinskimi konflikti in konflikti dveh skupnosti.

Romi v Grosupljem gledajo na romskega svetnika kot na osebo, ki bo skrbela le zase, v najboljšem primeru le za svoje naselje. Romi se morajo najprej organizirati v obliki romskega društva in začeti sodelovati med naselji, se poučiti o samem postopku izvolitve romskega svetnika, njegovih dolžnostih. Mogoče bi s pomočjo društva lažje izvolili romskega svetnika. Eden od problemov je tudi, da romski svetnik za sodelovanje na sejah občinskega sveta dobiva plačilo (sejnine).

Pravi čas za izvedbo volitev romskega svetnika na naslednjih lokalnih volitvah saj med Romi trenutno ni večinskega konsenza o primernem kandidatu. Najprej jim je potrebno razložiti sam postopek, jih zblížati in okrepiti kot skupnost, ne pa da med naselji delajo primerjavo kot npr. »oni iz Oaze so pa to pa to dobili« ali pa obratno.

Nujno pa bi bilo za ureditev in informiranost uvesti referenta v sklopu občinske uprave, ki bi predvsem informiral Romi o postopkih in urejanju infrastrukture romskih naselij.«

16. Kaj je po vašem mnenju ključ do integracije Romov v življenje in delo lokalne skupnosti?

»Rešitev vidva predvsem v medsebojni komunikaciji ter pomoči Romom, da bodo lažje tudi politično delovali. Mnogo bi storili že, če bi Rome spodbujali k aktivnemu soustvarjanju javnega življenja, k sodelovanju pri različnih aktivnostih: otroke pri obšolskih, starejše pri vključevanju v različna društva. Seveda bo potrebno veliko truda tudi z romske strani, vendar si po najinih spoznanjih sodeč Romi močno želijo povezovanja in dialoga - enakovrednega in enakopravnega; takega, ki jih ne obsoja že vnaprej zaradi tega, da so se pač rodili v romski družini.

Pomemben pa je tudi prenos moči, da Romi dobijo pravico do soodločanja ali z mehanizmom romskega svetnika in tudi z drugimi načini soodločanja pri načrtovanju sprememb, izziv, ciljev lokalne skupnosti.«

17. Ste mnenja, da bo Zakon o Romih bistveno pripomogel k reševanju romske problematike?

ANA: »Novi zakon sicer ponuja smernice za bodoče delovanje, ki pa so zelo splošne ter dajejo veliko moči odločanja o prostoru bivanja ravno državnim organom in lokalnim skupnostim. Poleg tega tudi ne pojasnjuje, kaj točno se bo storilo na omenjenih področjih vzgoje, izobraževanje ter zaposlovanja.«

GREGOR: »Popolnoma nič. Romov ne zanima organiziranost na državnem nivoju, ampak predvsem urejanje infrastrukturne opremljenosti naselij. Te spremembe pa bi morali vključiti v področne zakone, predvsem v Zakon o graditvi objektov. Ti področni zakoni bi morali imeti izjeme za pospešitev in olajševalne okoliščine pri pridobivanju gradbenega dovoljenja. Vendar je država na tem področju po osamosvojitvi (denacionalizacija) zamudila vlak in bo sedaj to urejanje zelo težko.

Ostale uspehe bi želi z redno udeležbo romskih otrok v OŠ (sinhronizirano delovanje državnih organov kot so šola, CSDji, policija) in obveznim zaključkom vsaj osnovne šole. Menim, da bi morala država v teh primerih dopustiti tudi možnost ukinitve (znižanja) socialne pomoči in dokladov.

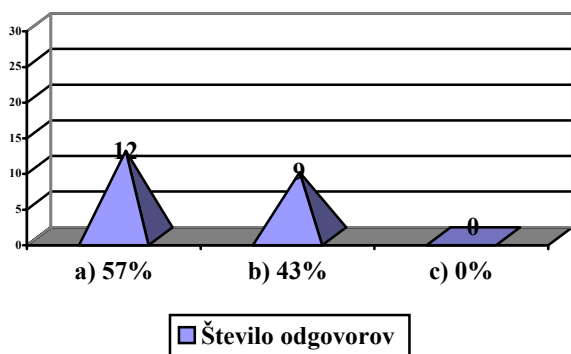
Za možnost rednega šolanja pa je NUJNA aktivna predšolska vzgoja romskih otrok (predvsem učenje slovenščine) kot priprava na prvi razred, kjer je potrebno že znati slovensko za napredovanje v višje razrede.«

PRILOGA H REZULTATI ANONIMNE ANKETE NA TEMO VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ROMSKIH OTROK (maj 2005)

1. Kakšne so vaše izkušnje s poučevanjem romskih otrok? (obkrožite ustrezen odgovor)

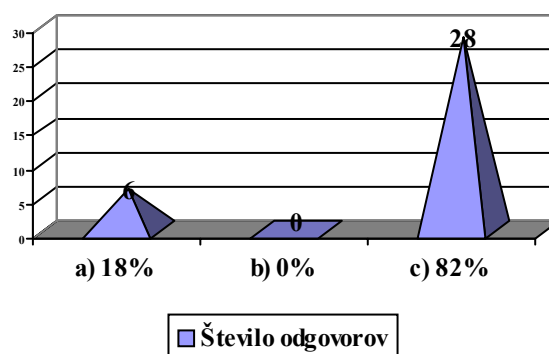
- a) VEČINOMA DOBRE
- b) VEČINOMA SLABE
- c) NIMAM IZKUŠENJ

IZKUŠNJE
Osnovna šola Bršljin

N = 21

IZKUŠNJE
Osnovna šola Brinje

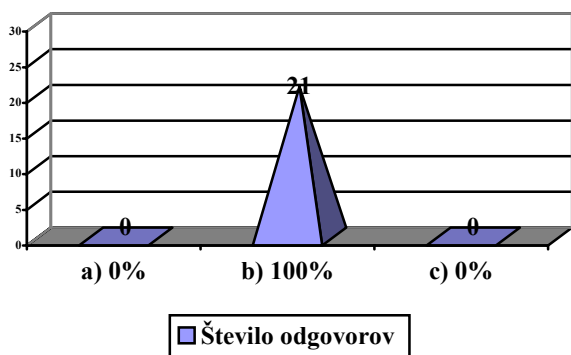

N = 34

2. Ali imajo romski učenci po vašem mnenju dobre delovne in učne navade? (obkrožite ustrezen odgovor)

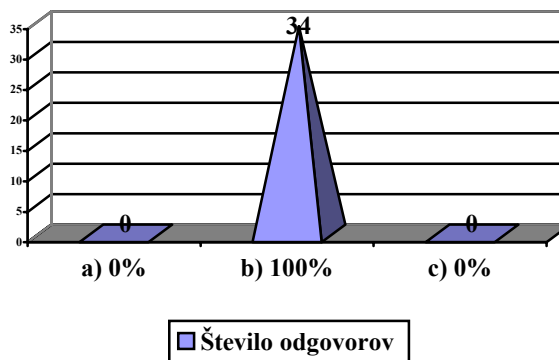
- a) DA
- b) NE
- c) NE VEM

DELOVNE IN UČNE NAVADE
Osnovna šola Bršljin

N = 21

DELOVNE IN UČNE NAVADE
Osnovna šola Brinje

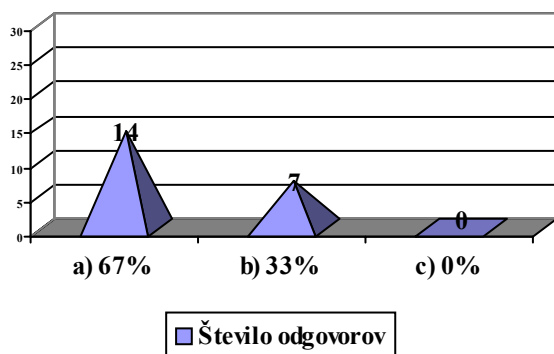

N = 34

3. Ali med romskimi in neromskimi učenci obstaja sodelovanje in sprejemanje drug drugega? (obkrožite ustrezen odgovor)

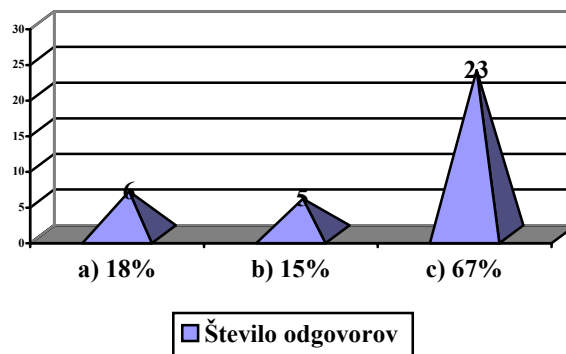
- a) DA
- b) NE
- c) NE VEM

SODELOVANJE
Osnovna šola Bršljin

N = 21

SODELOVANJE
Osnovna šola Brinje

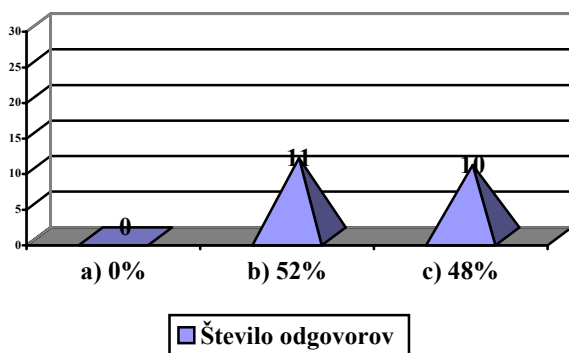

N = 34

4. Katera izmed oblik vključevanja romskih učencev v osnovno šolo je po vašem mnenju najbolj učinkovita? (obkrožite ustrezen odgovor)

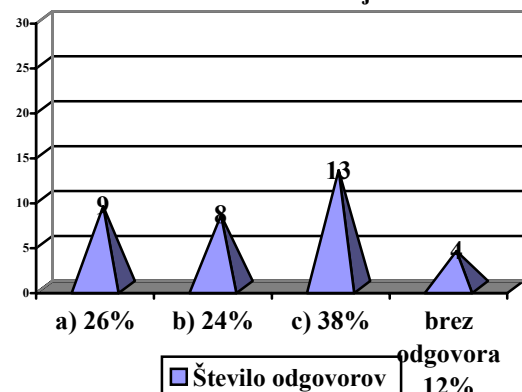
- a) homogeni oddelki (le romski otroci)
- b) delno homogeni oddelki (romski otroci v homogenem oddelku le pri slovenskem jeziku, matematiki, spoznavanju narave in družbe, drugače pa vključeni med druge sošolce)
- c) heterogeni oddelki (romski in neromski otroci)

UČINKOVITOST OBLIK VKLJUČEVANJA
Osnovna šola Bršljin

N = 21

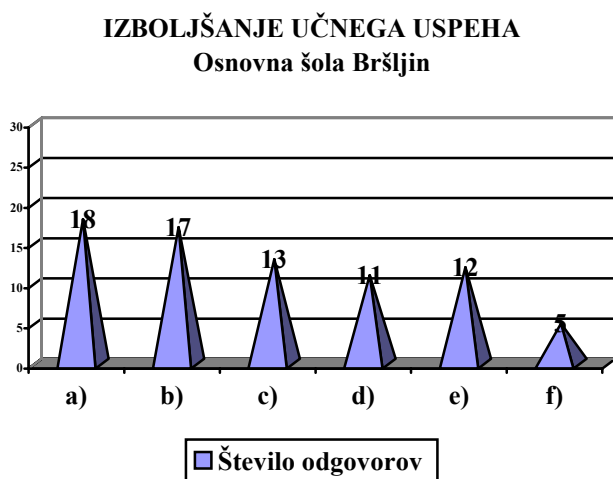
UČINKOVITOST OBLIK VKLJUČEVANJA
Osnovna šola Brinje

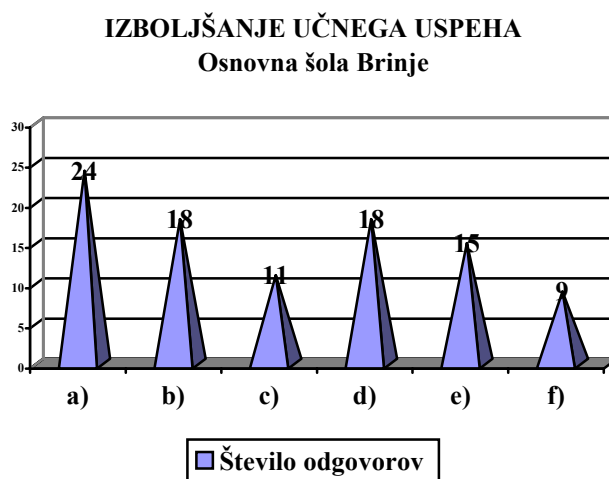
N = 34

5. Kaj bi po vašem mnenju bistveno pripomoglo k izboljšanju učnega uspeha romskih učencev? (obkrožite – možnih je več odgovorov)

- a) vključenost romskih otrok v predšolsko vzgojo v vrtcih
- b) delovanje romskega pomočnika/mentorja
- c) dodatne oblike učne pomoči
- d) vzpostavljanje zaupanja v šolo in odpravljanje predsodkov
- e) aktivno sodelovanje s starši
- f) uvajanje romskega jezika, kulture in identitete v program državnih šol

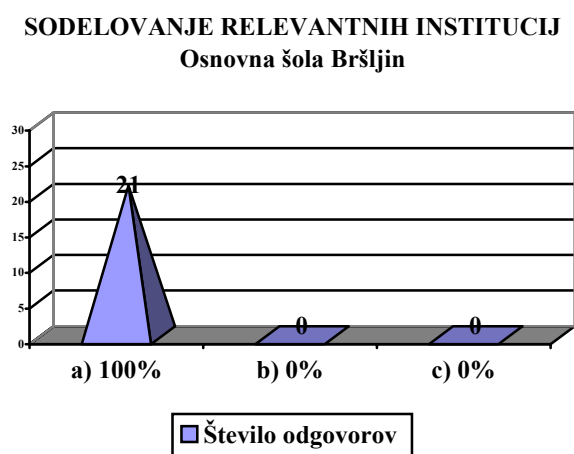
N = 21

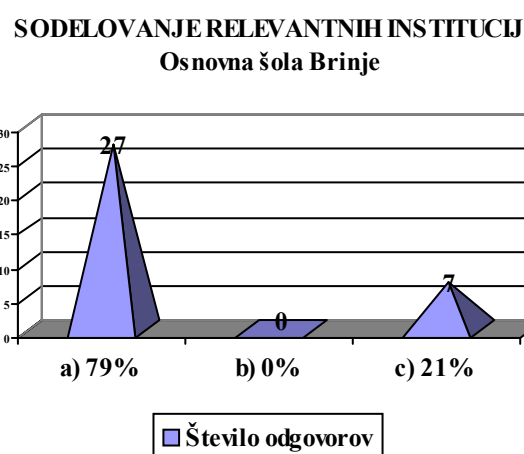
N = 34

6. Ali se strinjate s trditvijo, da je za izboljšanje položaja romske skupnosti (kjer leta ni zadovoljiv) nujno sodelovanje in koordinirano delovanje vseh relevantnih institucij na državni in lokalni ravni? (obkrožite ustrezen odgovor)

- a) DA
- b) NE
- c) NE VEM

N = 21

N = 34